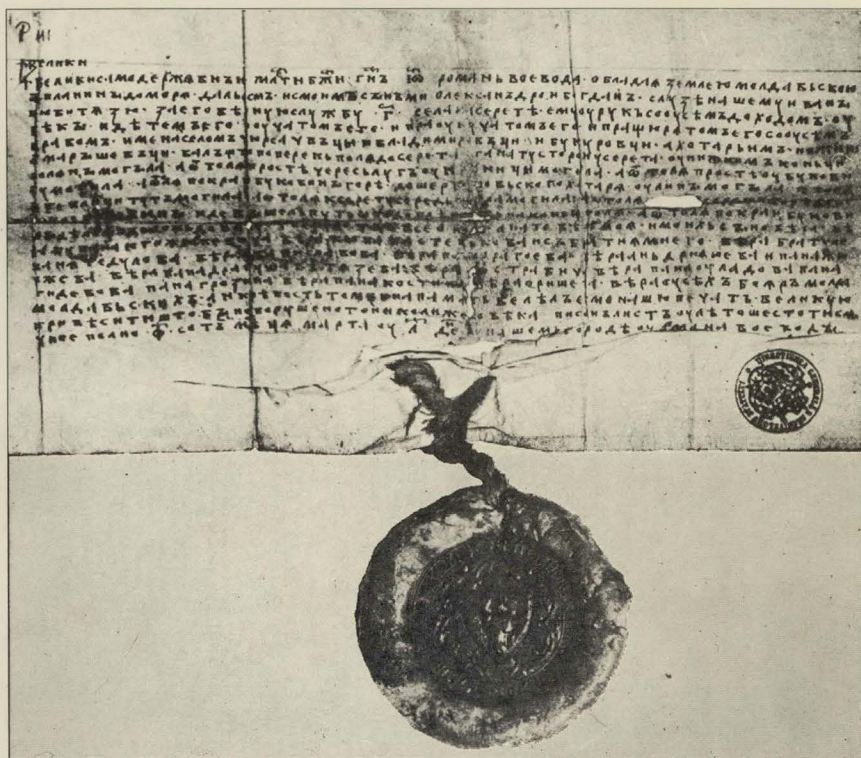

ARHIVELE NAȚIONALE ALE ROMÂNIEI

REVISTA ARHIVELOR

1-2/2001

Colegiul de redacție :

Acad. DAN BERINDEI	COSTIN FENEȘAN
Acad. ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU	VASILE IONAȘ
Membru coresp. al Acad.	CORNELIU MIHAIL LUNGU
FLORIN CONSTANTINIU	IOANA ALEXANDRA NEGREANU
CONSTANTIN BURAC	TUDOR RĂȚOI
MARCEL-DUMITRU CIUCĂ	DRAGOȘ ȘESAN

Redactor responsabil :

COSTIN FENEȘAN

Redactor :

MARIA IGNAT

Culegere și tehnoredactare computerizată :

NICOLETA BORCEA

Coperta I :

1392 martie 20. Uricul de la Roman Mușat, „voievod stăpânitor al Țării Moldovei din munte până la mare“, prin care acesta dăruiește lui Ivănuș Viteazul, „pentru credincioasă slujbă“, trei sate pe Siret.

Coperta a IV-a :

<1521 iunie 29-30> . Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung către Hanăș Begner, judele Brașovului, despre trecerea trupelor lui Mahamet-beg pe Dunăre în sus.

ISSN 1453-1755

<https://biblioteca-digitala.ro/> / <http://arhivelenationale.ro>

ARHIVELE NAȚIONALE ALE ROMÂNIEI

REVISTA ARHIVELOR

ANUL LXXVIII VOL. LXIII

Nr. 1-2/2001

S U M A R

170 DE ANI DE ARHIVISTICĂ ROMÂNEASCĂ

VIRGILIU Z. TEODORESCU – Arhivistul, trezorier al memoriei scrise	11
---	----

STUDII DE ARHIVISTICĂ

MARICICA IFRIM – Actualizarea evidenței fondurilor și colecțiilor arhivistice din depozitele Direcției Județene Iași a Arhivelor Naționale	20
--	----

STUDII DE ISTORIE

GEORGETA ANGHIEL – Instituția cadiatului în Dobrogea otomană	34
MELENTINA BĂZGAN – Evoluția administrativă a județului Argeș până la mijlocul secolului al XVIII - lea	43
NICOLAE ISAR – Preocupările fondatorilor Școlii române de Drept privind organizarea instituțiilor Statului Național Român și influența măștrilor francezi.....	59
VILICĂ MUNTEANU – Educarea copiilor în Orfelinatul Fântâncle - Bacău. Mărturii documentare	69

DOCUMENTE

RAFAEL-DORIAN CIELARU – Carol al II-lea și „exilul său spaniol”. Documente....	73
--	----

PREZENTĂRI DE FONDURI ȘI COLECȚII

SILVIA VĂTAFU-GĂITAN – Fondul <i>Comisia de cercetare a drepturilor stăpânilor particulari asupra pământurilor restituite de turci (1830-1831)</i>	106
CAMELIA MORARU, CONSTANTIN MORARU – Fondul <i>Comitetul Central al Partidului Comunist Român (1921-1965)</i>	112

ȘTIINȚE AUXILIARE ALE ISTORIEI

DRAGOȘ ȘESAN – Contribuții la genealogia familiei Flondor	122
---	-----

MISCELLANEA

RADU MANOLESCU – Comentariu privind scrisoarea lui Ștefan cel Mare către brașoveni, din 20 aprilie 1479, și răspunsul acestora	126
MILAI CHIRIȚĂ – Drama Marinci Române după 23 august 1944 (Din amintirile unui veteran de război)	127

ACHIZIȚII DE DOCUMENTE

CRISANTA ILIE – Documente achiziționate de Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale în anul 2000	135
--	-----

CRONICĂ	137
----------------------	-----

RECENZII ȘI PREZENTĂRI	152
-------------------------------------	-----

SOMMAIRE

170 ANS D'ARCHIVISTIQUE ROUMAINE

VIRGILIU Z. TEODORESCU – L'archiviste, trésorier de la mémoire écrite	11
---	----

ÉTUDES ARCHIVISTIQUES

MARICICA IFRIM – L'actualisation de l'évidence des fonds et des collections archivistiques des dépôts de la Direction départementale Iași des Archives Nationales...	20
--	----

ÉTUDES HISTORIQUES

GEORGETA ANGHEL – L'institution du cadiat dans la Dobroudja ottomane	34
MELENTINA BĂZGAN – L'évolution administrative du département Argeș jusqu'au milieu du XVIII ^{ème} siècle.....	43
NICOLAE ISAR – Les préoccupations des fondateurs de l'École roumaine de droit concernant l'organisation des institutions de l'État National Roumain et l'influence des maîtres français	59
VILICĂ MUNTEANU – L'éducation des enfants de la Maison d'orphelins Fântânele-Bacău. Témoignages documentaires.....	69

DOCUMENTS

RAFAEL-DORIAN CHELARU – Charles II et „son exil espagnol”. Documents	73
--	----

PRÉSENTATIONS DE FONDS ET DE COLLECTIONS

SILVIA VĂTAFU-GĂITAN – Le Fond <i>La commission d'investigation des droits des propriétaires individuels des territoires restitués par les turcs (1830-1831)</i>	106
CAMELIA MORARU, CONSTANTIN MORARU – Le Fond <i>du Comité Central du Parti Communiste Roumain (1921-1965)</i>	112

SCIENCES CONNEXES DE L'HISTOIRE

DRAGOȘ ȘESAN – Contributions concernant la généalogie de la famille Flondor.....	122
--	-----

MISCELLANEA

RADU MANOLESCU – Commentaire visant la lettre adressée par Etienne le Grand le 20 avril 1479 aux habitants de Brașov ainsi que leur réponse.....	126
MIHAI CHIRIȚĂ – Le drame de la Marine roumaine après 23 août 1944 (Souvenirs d'un vétéran de guerre)	127

ACQUISITIONS DE DOCUMENTS

CRISANTA ILIE – Documents entrés dans le patrimoine de la Direction des Archives Nationales Historiques Centrales en 2000	135
---	-----

CRONIQUE	137
-----------------------	-----

COMPTES-RENDUS ET PRÉSENTATIONS	152
--	-----

CONTENTS

ARCHIVAL SCIENCE IN ROMANIA - 170 YEARS SINCE ITS BEGINNINGS

VIRGILIU Z. TEODORESCU – The archivist - A treasurer of the written memoirs	11
---	----

ARCHIVAL STUDIES

MARICICA IFRIM – Adjusting to actuality the data regarding the archive groups and collections within the deposits of Iași Branch	20
--	----

HISTORICAL STUDIES

GEORGETA ANGHEL – The Cadiate within Ottoman Dobruja	34
MELENTINA BÂZGAN – The administrative developing of Argeș district since its beginnings up to the second half of the 18 th -century	43
NICOLAE ISAR – The Romanian Law School founders interests in organising the Romanian National State and the French Masters influence	59
VILICĂ MUNTEANU – Children education in Fântânele orphanage -Bacău. Documentary testimonies	69

DOCUMENTS

RAFAEL-DORIAN CHELARU –Charles the 2 nd and „his Spanish exile”. Documents....	73
---	----

GROUPS AND COLLECTIONS - DESCRIPTIONS

SILVIA VĂTAFU-GĂITAN – <i>The Commission for investigating the rights of the private owners on the lands given back by the Turks (1830-1831)</i> . Fond description	106
CAMELIA MORARU, CONSTANTIN MORARU – The fond - <i>Central Committee of the Romanian Communist Party (1921-1965)</i>	112

AUXILIARY HISTORICAL SCIENCES

DRAGOȘ ȘESAN – Contributions to Flondors' genealogy	122
---	-----

MISCELLANEA

RADU MANOLESCU – Observations on the letter of Stephen the Great to the citizens of Brașov, written on April 20, 1479 and their answer	126
MIHAI CHIRIȚĂ – The tragedy of the Romanian Navy after August 23, 1944 (The memoirs of the war veteran)	127

DOCUMENT ACQUISITIONS

CRISANTA ILIE – Documents acquired by the Central Historical National Archives in 2000	135
--	-----

CHRONICLE	137
------------------------	-----

BOOK REVIEWS AND PRESENTATIONS	152
---	-----

INHALT

RUMÄNISCHE ARCHIVWISSENSCHAFT – 170 JAHRE

VIRGILIU Z. TEODORESCU – Der Archivist, 'Schatzmeister des schriftlichen Gedächtnisses'	11
---	----

ARCHIVSTUDIEN

MARICICA IFRIM – Die Aktualisierung der Evidenz von den Archivbeständen und -sammlungen aus den Aufbewahrungsorten der Kreisdirektion Iași der Nationalarchive	20
--	----

GESCHICHTESTUDIEN

GEORGETA ANGHEL – Die Kadiat - Institution in der osmanischen Dobrudscha	34
MELENTINA BÂZGAN – Die Verwaltungsentwicklung des Kreises Argeș bis zum Mitte des 18. Jahrhunderts	43
NICOLAE ISAR – Das rumänische Recht und die Organisation der Institutionen im rumänischen Staat. Der Einfluß der französischen Schule	59
VILICĂ MUNTEANU – Die Erziehung der Kinder im Waisenhaus Fântânele-Bacău. Dokumentarische Belege	69

DOKUMENTE

RAI'AEL-DORIAN CHELARU – Karl II. und „sein spanische Exil“. Dokumente	73
--	----

BESTANDS- UND SAMMLUNGSVORFÜHRUNGEN

SILVIA VĂTAFU-GĂÎȚAN – Die Forschungskommission der Privateigentümersrechten auf die von Türken zurückgegebenen Erden (1830-1831). Bestandsvorführung	106
CAMELIA MORARU, CONSTANTIN MORARU – Der Bestand des Zentralauschuß der Kommunistischen rumänischen Partei (1921-1965).....	112

HILFSWISSENSCHAFTEN DER GESCHICHTE

DRAGOȘ ȘESAN – Beiträge zur Genealogie der Familie Flondor	122
--	-----

MISCELLANEA

RADU MANOLESCU – Kommentar über den von Stephan der Große an den Kronstädten Bewohnern gerichteten Brief aus dem 20. April 1479 und ihre Antwort ...	126
MIHAI CHIRIȚĂ – Das Drama der rumänischen Marine nach dem 23. August 1944 (Aus den Erinnerungen eines Veteranen)	127

DOKUMENTEERWERBUNGEN

CRISANTA ILIE – Die von der Direktion des Historischen Zentralarchivs der Nationalarchive im Jahr 2000 übernommenen Dokumente	135
---	-----

CHRONIK	137
----------------------	-----

BUCHBESPRECHUNGEN UND VORFÜHRUNGEN	152
---	-----

Arhivistul, trezorier al memoriei scrise

VIRGILIU Z. TEODORESCU

„Nici să cugete dară românii a-și putea scrie istoria, până ce mai întâi nu vor avea adunate la un loc toate faptele istorice, îngropate în monumente fără număr, străine și chiar indigene, atât tipărite și totuși necunoscute cât și manuscrise, și unele și altele ascunse în biblioteci și arhive, latine și grecești, turcești și nemțești, ungurești, polone și rusești, sârbești, bulgărești etc., etc.”

Al. Papiu-Ilarian

16 iunie 1862, București¹

Ancestralul gest uman de preservare, pentru viitorime, a informației moștenite de la înaintași s-a petrecut de multe ori fără a mai analiza obârșia semnificației. Pentru a nu părea că cele enunțate mai sus sunt ceva abstract, facem referință la participarea voluntară de a așeza o piatră pentru a completa ceea ce au făcut predecesorii trecători călăuziți de grămezile de pietre ale unui vechi traseu. Fapta este azi încă de actualitate în munții României, predilect acolo unde traseele n-au fost marcate cu mijloace moderne. Exemplul îl constituie cărările ciobanilor din masivul Retezat². Evolutiv, de la acest simplu gest omul a simțit nevoia de a scrijela³, pe unele pietre, semne-simboluri, iar apoi să le asigure o protecție pentru a deveni elemente de referință, atât în toponimia locală, cât și în mărturiile timpului.

Să ne reamintim că antichitatea, într-o anumită etapă a evoluției societății umane, a promovat și apreciat, ca o activitate distinctă, pe acei sclavi cunoscători ai unei cărți de mai mică sau mai mare întindere. Ei constituiau o bibliotecă vie, având obligația și de a împărtăși urmașilor cunoștințele lor reunite în propria memorie. Conjugarea preocupărilor de a transmite relicvele trecutului, reunindu-le în ceea ce a fost definit la timpul respectiv ca muzeu, instituție care era concomitent arhivă, bibliotecă și muzeu, s-a înfăptuit în perioada de înflorire a culturii antice. Cei desemnați cu păstrarea, conservarea și furnizarea de informații, prin gradul lor de percepție și crudiție, constituiau o categorie umană

¹ Al. Papiu-Ilarian, *Tesauru de monumente istorice pentru români*, București, 1862, p. VI.

² Emilian Iliescu, *Opt zile în Retezat – îndreptar pentru drumeție*, editor Asociația de drumeție „Hai la Drum”, București, Tip. Ed. Gorjan, 1944, p. 31-32 cu bibliografie; idem, *Popas în Retezat*, București, 1972, p. 93 = momăile; Nae Popescu, *Retezat*, București, Editura Sport-Turism, 1982; Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, București, Editura Academiei R.S.R., 1987.

³ Vladimir Colin, *Povestea scrisului*, București, Editura Tineretului, 1965, p. 7-23; Șerban Andronescu, *Cadmos – scurtă istorie a scrisului*, București, Editura Științifică, 1966, p. 5-69; Cseh Gysztáv, *Scrisul*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1973, p. 5-15.

privilégiată și protejată, dar și „vânată” pentru a „înnobila” prestigiul stăpânului protector. În evul mediu, prin cancelariile statelor feudale, ale marilor seniori și ale mănăstirilor, a continuat preocuparea de a se constitui arhive.

Pe teritoriul actual al României s-au impus ca păstrătoare de asemenea arhive locurile de încredere⁴ menite să protejeze originalele, acordând, la nevoie, solicitanților, copii care, prin autentificarea conferită de această instituție, constituiau acte probatorii, juridic acceptate la fel ca și originalele. Înființate pe teritoriul Transilvaniei, pe lângă așezămintele ecleziastice, aceste locuri erau date în grijă unor oameni bine pregătiți, investiți cu nobila misiune de trezoreri, care, la timp de liniște, asigurau serviciile curente, iar la caz de restriște aplicau operativ măsurile preconizate din timp pentru a pune la adăpost documentele încredințate. Cât de bine era organizată activitatea reiese din modul cum se realiza alarmarea, folosind, de la mari distanțe, inclusiv semnale luminoase și sonore și, ca atare, treceau operativ și sistematic la evacuarea și adăpostirea în locuri de taină a tezaurului încredințat, urmând ca după liniștirea zăverei să revină la activități cotidiene pe timp de pace. Că aceste măsuri au fost benefice o demonstrează documentele transmise până la noi, precum și crucea din apropierea mănăstirii Neamț⁵, care, prin textul dăltuit, evocă un asemenea episod, sau modul cum prin statutul de organizare al mănăstirii Secu⁶ au fost prevăzute măsuri speciale pentru ca, la caz de alarmă, persoanele desemnate și instruite ca atare să evacueze și să adăpostească tezaurul mănăstirii, în care se includeau și documentele ce consemnau drepturile acestui așezământ monahal. Că aceste prevederi erau respectate cu minuțiozitate probează două evenimente din ultimele veacuri. Primul se referă la anul 1821, când unul din episoadele referitoare la reprimarea eteriaștilor s-a petrecut în ambianța acestei mănăstiri, unde un mic grup se retrăsese încercând o ultimă rezistență împotriva oștirilor otomane. Asediul de reprimare a eteriaștilor a dus la incendierea mănăstirii. S-au pierdut multe valori de natură materială și spirituală, dar cele care constituiau tezaurul fuseseră evacuate în preziua acestor confruntări, fiind astfel salvate. Al doilea episod l-a constituit poziția adoptată de către reprezentanții mănăstirii, la primirea ordinului

⁴ Locuri de încredere, de adevărate = Loca credibilia; v. *Dictionar al științelor speciale ale istoriei*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982, p. 159; Aurelian Sacerdoțeanu, *Arhivistica*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971, p. 71.

⁵ Constantin Mătaș, *Prin Moldova de sub munte*, București, Editura Uniunii de Cultură Fizică și Sport, 1965, p. 97-101; Marcel Drăgotescu, *Muzee din județul Neamț*, București, Editura Meridiane, 1974, p. 38-41; Constantin Prisnea, *Mănăstirea Neamț*, București, Editura Meridiane, 1964; Aurelian Sacerdoțeanu, *op.cit.*, p. 67.

⁶ Constantin Mătaș, *op.cit.*, p. 101-102; Marcel Drăgotescu, *op.cit.*, p. 41-43; Ștefan Balș, *Mănăstirea Secu*, București, Editura Meridiane, 1966; N. Acrășmăriței, D. Bărlădeanu, G. Bunghez, M. Drăgotescu, *Județul Neamț – ghid turistic*, București, Editura Stadion, 1971, p. 122; Ioan Scurtu, Adolf Minuț, *Valea Bistriței*, București, Editura Sport-Turism, 1978, p. 105.

Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, dat în toamna anului 1916, prin care s-a cerut tuturor instituțiilor ecleziastice să predea valorile care trebuiau puse la adăpost de tăvălugul războiului. Stăreția de la Secu a fost singura care a refuzat predarea, prevalându-se de prevederile ctitorilor de a pune la loc de taină valorile deținute, la caz de nevoie. În anul 1955, la vizitarea mănăstirilor din centrul și nordul Moldovei, peste tot primeai un răspuns edificator: vechile înscrisuri, obiecte de cult fuseseră predate și evacuate, cu tezaurul României, la Iași și de acolo la Moscova. Mare ne-a fost surpriza când, la mănăstirea Secu, am putut remarca, în două încăperi de pe latura sudică, prezente componentele muzeului mănăstirii, deținător de inestimabile valori, amplificate din veac în veac.

Ca mod de participare, grad de cunoștințe, perseverență, putem aminti și pe accia care au acționat pentru salvarea originalelor⁷, realizând ordonarea, traducerea, transcrierea documentelor în condicile care, prin colaționare de către cancelaria domnească, primeau girul de a fi probatorii în fața instanțelor. Aplicarea sigiliului domnesc⁸ confirma că cele aflate ca text pe original au fost înscrise și în condicile constituite pentru a ușura transportul, înlăturând și eventualele tentative de sustragere și distrugere a originalelor sau de realizare a unor parțiale intervenții în textul acestora.

După anii 1831-1832, noua instituție a Arhivelor Statului⁹ au fost conduse de unele personalități, prezențe salutare în tot ceea ce s-a întreprins pe tărâmul promovării culturii românești. Interesul și grija pentru mărturiile trecutului s-au manifestat în diverse împrejurări, constituind o concludentă moștenire pentru

⁷ Secolul al XVIII-lea a promovat și preocuparea de a transcrie conținutul documentelor, atât al celor noi, cât și al celor vechi; misiunea și-au asumat-o oameni competenți, cu o bogată activitate de copiiști, traducători, dar și de organizatori de arhive. Astfel, au fost create condicile domnești, mănăstirești și chiar ale unor familii boierești. Măsura s-a dovedit, în timp, de bun augur, contribuind la salvarea multora din originale. Menționăm, în acest sens, vasta acțiune desfășurată de Gheorghe Șincai, atât în perioada prezenței lui la Roma cât și în peregrinările ulterioare, preocuparea principală fiindu-i depistarea mărturiilor trecutului pentru a elabora o amplă lucrare despre neamul românesc. Un alt exemplu îl constituie Ioan Budai-Deleanu care, pornind de la nevoia de documentare, a ajuns la organizarea unor arhive ale familiilor care l-au găzduit.

⁸ Sugestiv redată în miniaturile ce însoțesc deseori condicile este scena autentificării, după colaționarea textelor, prin aplicarea sigiliului cancelariei domnești. Cităm, în acest sens, modul cum a realizat această compoziție Dionisie Eclesiarhul; v. Virgiliu Z. Teodorescu, *Dionisie Eclesiarhul miniaturist*, în „Comunicări științifice”, editor Arhivele Statului, sesiunea octombrie 1972, București, p. 130-134.

⁹ Desființarea unor vechi instituții, ca urmare a aplicării prevederilor Regulamentului Organic, a impus reunirea documentelor acestora în noua instituție menită a le păstra pentru viitorime. În deceniile care au urmat, Arhivele Statului au reușit să-și îndeplinească misiunea, depășind numeroase dificultăți; v. *Arhivele Statului – 125 ani de activitate. 1831-1956*, editor Arhivele Statului, București, 1957, (în continuare: *Arhivele Statului-125 ...*); Aurelian Sacerdoțeanu, *op.cit.*, p. 79.

urmași. Semnificativ este faptul că cei care au fost cooptați¹⁰, din rândul celor mai școliți oameni ai timpului, pentru a servi interesele acestei instituții nu aveau o pregătire prealabilă de specialitate, dar experiența dobândită în activitățile desfășurate anterior, nevoia de a recurge la memoria trecutului, înmagazinată în arhivele moștenite de la predecesori, i-au ajutat să promoveze măsurile cuvenite și menite a păstra, conserva și folosi aceste arhive. Conștienți de împovăratoarea răspundere, au căutat să obțină pentru aceste arhive tot ceea ce se cuvenea, enunțând către semenii lor semnificative aprecieri menite a sugera contemporanilor, dar și nouă, ca urmași, ce sacră moștenire le-a fost încredințată. Într-un asemenea context, au fost permanent în atenția lor problemele majore ale instituției (local, mobilier, materiale de protecție pentru documente și oamenii care își desfășurau munca în arhive, editarea celor mai semnificative documente, organizarea acțiunilor de completare a fondurilor și colecțiilor, organizarea unor manifestări în care să fie oferite publicului spre cunoaștere cele mai valoroase moșteniri referitoare la o problemă la ordinea zilei sau care să fie relevante pentru momente istorice, oameni și fapte).

Parcurgând cele formulate de predecesori care, fie că și-au desfășurat activitatea în această instituție, fie că, în posturile pe care le onorau, au înțeles să acționeze pentru promovarea ei, remarcăm ca dominant respectul pentru sacral tezaur, dorința de a reține atenția contemporanilor pentru relicvele trecutului, sursă de cunoaștere a ceea ce au întreprins înaintașii. Oameni tenaci, pedanți în dobândirea și aplicarea cunoștințelor necesare muncii în arhive, la momentele de restriște au știut, cu demnitate, să dovedească¹¹ prin fapte atașamentul față de instituția Arhivelor Statului și tezaurul ce-l deținea. Măsurile preconizate și aplicate la caz de nevoie demonstrează calitatea lor de trezorieri. Grijă lor s-a manifestat pregnant în cazul unor calamități naturale sau a învolburărilor impuse de acțiunile militare.

¹⁰ Facem referință atât la cei desemnați să conducă instituția, cât și la cei care le-au fost subordonați. Pasiunea pentru mărturia trecutului a fost determinantă pentru a onora această funcție. Ignorată adeseori de cei de rang înalt, solicitată de mulți la caz de nevoie, uitată repede după rezolvarea problemei, persiflată deseori prin atribuirea unor termeni ca: „acolo unde șoarecii rod hârtie”, „șoarece de arhivă”, „om cu mânecute”, funcția a promovat o anumită conduită comportamentală.

¹¹ Starea precară a localurilor care au „adăpostit” arhivele a impus deseori o promptă intervenție pentru ambalarea, evacuarea, reșezarea în alte spații. Au fost situații când acțiunea a răspuns altor nevoi, impuse de interesul ocupanților străini de a captura acest tezaur; v. Direcția județeană Botoșani a Arhivelor Naționale, fond Prefectura județului Botoșani, dosar 171/ 1931, f. 126; Alexandru Lapedatu, *Scrieri alese*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1985, p. 227, 318; însemnările constituie un concludent jurnal de front al participantului la acțiunea menită a salva valorile de patrimoniu ale României, inclusiv cele arhivistice; Virgiliu Z. Teodorescu, *Profesorul Gheorghe Nedioglu – schiță de portret*, în „Revista Arhivelor”, București, anul LXIX, vol. LVI, nr. 4/ 1992, p. 414-426.

Preocupare pentru mulți, soarta documentelor referitoare la istoria românilor a impus salutare intervenții. Amintim în acest sens cele enunțate de Ioan Budai-Deleanu¹² în scrisoarea adresată mitropolitului Veniamin Costache, la 11 ianuarie 1812, din Liov, prin care arăta că este necesar ca documentele istorice românești de pe la diverse mănăstiri să fie reunite la Mitropolia din Iași, pentru a se constitui într-o Arhivă bine organizată.

După aplicarea prevederilor Regulamentului Organic, la organizarea arhivelor din Moldova a fost mobilizat Gheorghe Asachi¹³, om cu o bogată activitate organizatorică pe tărâmul promovării culturii, care a condus la fundamentarea organizării instituției moderne. Retrospectiv, referindu-se la această perioadă, el formula: „Am adunat interesante documente ale țării, răspândite și dosite și am păstrat cu sfințenie acest sanctuar al drepturilor compatrioților”.¹⁴

Pentru adunarea și buna păstrare a relicvelor trecutului a acționat în Țara Românească și Grigore Alexandrescu¹⁵, atât în Comisia Documentală¹⁶, cât și la Arhivele Statului. Cu satisfacție, dar și cu mândrie, el a formulat o concludentă apreciere la adresa tezaurului arhivistic: „Nu suntem fără istorie și tradiții; avem și una și alta. Avem tradițiile populare care ne povestesc de gloria străbunilor și ne aduc aminte originea noastră; avem cronici naționale, scrise de mai multe sute de ani, care cuprind întâmplările dintr-aceste țări și din țările vecine, avem hrisoave sau acte oficiale ale vechilor noștri domni, care atestez atât puterea lor cât și vechile datini ...”

O concludentă apreciere a misiunii pe care o are instituția trezoreră a înscrisurilor trecutului a formulat-o Vasile Alecsandri¹⁷, care a desfășurat o

¹² „Lupta”. Budapesta, 23 septembrie 1907 (st.v.); „Semănătorul”. București, anul VI, nr. 40, 30 septembrie 1907, p. 836.

¹³ Gheorghe Ungureanu, *Gheorghe Asachi*, în „Revista Arhivelor”, anul VI, nr. 2/1963, p. 216; idem, *Gheorghe Asachi. 1788-1869*, București, 1969, p. 289.

¹⁴ Gheorghe Ungureanu, *Vasile Alecsandri*, în *Figuri de arhiviști*, editor Arhivele Statului, București, 1971, (în continuare: *Figuri de arhiviști*), p. 49, referință la faptul că în septembrie 1849 Gheorghe Asachi a fost silit să demisioneze din postul de arhivist al statului.

¹⁵ Cornelia Baravache-Crivăț, *Grigore Alexandrescu*, în *Figuri de arhiviști*, p. 35-41; George Călinescu, *Grigore M. Alecsandrescu*, București, Editura pentru Literatură, 1962; idem, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, Editura Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1941, 948 p.; Gr. Alexandrescu, *Opere*, vol. I, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1957, p. 12.

¹⁶ Comisia Documentală a fost înființată în anul 1841, pentru a asigura o bună transcriere, traducere, acolo unde era cazul, a textelor din documentele vechi ale mănăstirilor, bogate în informații, inclusiv cele referitoare la persoane. Grigore Alexandrescu a desfășurat acolo o laborioasă activitate de coordonare a metodologiei de lucru. După anul 1852, acestei comisii i-a revenit misiunea de a transcrie condicile, aplicând cu strictețe normele arheografice stabilite de Grigore Alexandrescu.

¹⁷ Gheorghe Ungureanu, *Vasile Alecsandri*, în *Figuri de arhiviști*, p. 45-63; în ianuarie 1851, Vasile Alecsandri a elaborat Proiectul pentru regularea Arhivelor Statului.

laborioasă activitate menită a propăși Arhivele Statului: „Arhiva unui stat este o avere publică care merită cea mai de aproape îngrijire a cârmuirii. Ea este colecția tuturor actelor publice, atât administrative cât și judecătorești și politice, care le slujesc de temei legiurilor și istorici țării”. O asemenea apreciere este și astăzi la ordinea zilei, reclamând rezolvări prompte și fără compromisuri.

Trezorier preocupat de organizarea Arhivelor Statului, a reglementărilor care să le asigure buna funcționare, Grigore Manu reținea atenția factorilor responsabili, afirmând: „Arhivele Statului sunt un depozit definitiv unde nu se depun decât acte de interes public și scopul lor este tocmai de a garanta conservarea acestor acte, care, depunându-se aici, s-au socotit de un folos general și de care atârnă interese multiple ale statului ca și ale particularilor”.¹⁸

Conștient că ceea ce se tezauriza impunea să fie cunoscut, Constantin D. Aricescu¹⁹ a preconizat ca cele mai semnificative mărturii să fie publicate. În acest sens el formula: „A aduna dar cât mai multe materiale istorice și a publica actele care pot aduce o lumină nouă, înlătura o controversă, preciza o dată sau stabili un fapt, sunt cele dintâi trebuințe pentru a ajunge să avem o bună și adevărată istorie”.

La cumpăna veacurilor, venirea la conducerea Arhivelor Statului a lui Dimitre Onciul²⁰ s-a dovedit de bun augur, reorganizarea instituției conferind documentelor noi valențe prin cercetarea și integrarea lor în circuitul științific, precum și prin lărgirea preocupărilor personalului: „Arhivele noastre sunt mai bogate decât se credea și decât se crede poate. Ele păstrează cea mai bogată colecție ... sunt o comoară încă prea puțin folosită ... acest material prețios, care, pe lângă o păstrare cuvenită, să fie întocmit pentru utilizarea lui științifică”. Acesta i-a fost crezul ce l-a călăuzit mai bine de două decenii de conducere a destinului tezaurului arhivistic. Atunci când vicisitudinile au impus, a luat

¹⁸ Mihail M. Fănescu, *Grigore N. Manu*, în *Figuri de arhiviști*, p. 133.

¹⁹ Maria Dogaru, *Constantin D. Aricescu*, în *Figuri de arhiviști*, p. 159-176; Maria Soveja, *C.D. Aricescu*, în „Revista Arhivelor”, București, anul IX, nr. 2/1966, p. 209-214.

²⁰ Dimitre Onciul (7 ianuarie 1856, Straja, jud. Suceava - 20 martie 1923, București). Studii la Cernăuți și Viena, doctor în istorie, activitate didactică, prof. univ., membru și președinte al Comisiunii Monumentelor Istorice și președinte al Comisiei consultative heraldice, membru corespondent, (1/3 aprilie 1889) și titular (11/24 aprilie 1895) și președinte al Academiei Române, 1920 - 1923, director general al Arhivelor Statului de la 1 aprilie 1900 și până la încetarea din viață. V. Ștefan Ștefănescu, *Dimitre Onciul*, în *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 244-245; Mihail M. Fănescu, *Dimitre Onciul*, în *Figuri de arhiviști*, p. 201-227; „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, anul III, nr. 1221, 22 martie 1923, p. 3; Vasile Părvan, *Memoriale*, București, 1923, p. 85-90; Constantin Moisil, *Necrolog Dimitre Onciul*, în „Cronica numismatică și arheologică”, București, anul III, nr. 11-12, martie-aprilie 1923, p. 81; Aurelian Sacerdoțeanu, *Dimitre Onciul. 1856-1923*, în „Revista Arhivelor”, an IV, nr. 1/1940, p. 1-5; Virgiliu Z. Teodorescu, *Dimitre Onciul, prețuitor și protector al izvoarelor trecutului poporului român*, în „Revista Arhivelor”, anul LXXI, vol. LVI, nr. 2/1994, p. 199-205; Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 72, 109, indice, p. 375.

măsurile cuvenite pentru a salva ceea ce era mai valoros, procedând, în anul 1916, la evacuarea documentelor, ca să nu fie pradă de război pentru inamicul interesat să captureze asemenea dovezi de perenitate a românilor pe vatra strămoșască. Avem datoria să ne amintim și de faptul că profesorul Dimitre Onciul a acordat o atenție deosebită formării de specialiști paleografi, documentul fiind cel mai concludent material didactic. Dezideratele acestuia, care nu s-au finalizat, au fost preluate de către urmașul său, Constantin Moisil, care, în perioada interbelică, a integrat în viața științifică și culturală Școala de Arhivistică²¹, „Revista Arhivelor”²², Muzeul Arhivelor Statului²³, Societatea

²¹ Școala de Arhivistică și Paleografie și-a început activitatea la 28 noiembrie 1924, numindu-se inițial Școala practică de arhivari – paleografi. Pe parcursul anilor de activitate, a contribuit la formarea a numeroși și valoroși specialiști în domeniul disciplinelor care concurează la organizarea activității arhivistice și la studierea științifică a istoriei. Evoluția a condus-o până la stadiul de institut de învățământ superior. A venit catastrofa reformă a învățământului din 1948 care a lichidat-o, pentru ani de zile, în oarecare măsură, activitatea fiind preluată de catedra de arhivistică din cadrul Universității București. Ca instituție de învățământ superior, actuala Facultate de Arhivistică își desfășoară activitatea în cadrul Academiei de Poliție „Alexandru Ioan Cuza”.

²² Deziderat al ultimelor decenii ale secolului al XIX-lea, când s-au făcut și primele editări ale unor periodice ale Arhivelor Statului, din păcate cu o existență efemeră din motive bugetare, „Revista Arhivelor” a devenit o realitate ca publicație periodică oficială a Arhivelor Statului, apărând la București din anul 1924.

²³ Muzeul Arhivelor Statului, deziderat al arhiviștilor secolului al XIX-lea, a intrat pe făgașul realității prin construcția specială realizată în cadrul ansamblului istoric „Mihai Vodă” prin preocuparea și strădania lui Dimitre Onciul și proiectul arhitectului Petre Antonescu. Lucrarea a fost surprinsă de evenimentele militare ale Primului Război Mondial în stadiul de finisaje interioare, lucrări realizate la începutul deceniului al treilea, astfel că în 1924 a putut găzdui, anticipând inaugurarea, o amplă expoziție de valori ale artei bizantine, care a fost la dispoziția participanților la Congresul Internațional de Bizantinologie din 1924. La 1 mai 1925, localul a fost inaugurat, iar din martie 1926 a fost până în anul 1935 gazdă a numeroase expoziții temporare în cadrul cărora au fost prezentate valori din patrimoniul Arhivelor Statului și colecțiilor particulare. La restituirea arhivelor evacuate la Moscova în timpul războiului, ca măsură „temporară”, spațiile muzeului au fost transformate în „depozite”, măsură rămasă în vigoare până în preajma anului 1956. Menționăm că în acei ani, activitatea expozițională, în condiții vitrege, a fost continuată în cadrul Școlii de Arhivistică, muzeografia fiind componentă a programei de învățământ (expozițiile au fost proba practică la această materie). Momentul împlinirii a 125 de ani de activitate a Arhivelor Statului ca instituție modernă de profil a condus și la organizarea unei „Expoziții arhivistice”, care, în anii care au urmat, prin recuperarea spațiilor și chiar extinderea în multe alte spații ale ansamblului, a condus la revigorarea activității muzeografice. Au fost anii când, valorificarea în mare măsură a unor piese evocatoare din colecții particulare a determinat și definirea ca „Muzeul Arhivelor”. Din păcate, anul 1985 a condus la eronata măsură de înlăturare prin dinamitare a ansamblului istoric „Mihai Vodă” (exceptând biserica și clopotnița, evacuate și meschin „depozitate” în spatele noilor blocuri din zonă. Renașterea muzeului, carte de vizită necesară pentru Arhivele Naționale, rămâne un deziderat de îndeplinit de noile generații de slujitori ai arhivelor.

Prietenii Muzeului orașului București²⁴ ș.a. el considera că: „avem marea datorie să dăm arhivelor noastre întreaga atenție ce o merită, să adunăm și să organizăm pentru posteritate toate categoriile de materiale arhivistice, care pot să lămurască generațiilor viitoare viața actuală a poporului nostru în toată deplinătatea ei”.

Aminteam anterior de evacuarea tezaurului arhivistic, la sfârșitul verii anului 1916. Odissea acestuia²⁵ – ca primă etapă – s-a încheiat în anul 1935, impunând demersuri diplomatice pentru recuperarea lui de la Moscova. Intransigența ministrului de Externe, Nicolae Titulescu, în acest caz, a impus restituirea de către U.R.S.S. a 1455 de lăzi conținând arhive. Ele au fost aduse²⁶, la 14 iunie 1935, la Constanța, cu vaporul „Principesa Maria”. De aici au fost transportate la București pentru a fi depozitate „provizoriu” în incinta Muzeului Arhivelor Statului²⁷. Așa a început cea de a doua etapă a odiseei, care s-a încheiat, în anul 1956, când s-a trecut la reintegrarea documentelor în depozitele de la Mihai Vodă, de unde, după puțin timp, au fost transferate în spațiile din clădirea fostei Imprimerii Naționale – „Monitorul Oficial”.

Încheiem această scurtă incursiune, ce ne-a permis o succintă evocare a unor predecesori, care, într-un mod sau altul au manifestat grijă pentru soarta arhivelor, amintind cele stipulate de Aurelian Sacerdoțeanu²⁸ ca adevărat crez al preocupărilor pentru propășirea arhivelor. În anul 1939, referindu-se la tezaurele noastre arhivistice, el aprecia că: „...avem în adevăr arhive, care sunt ale noastre, păstrate din veac în veac și îngrijite acum pentru a străbate veacurile viitoare”.²⁹

²⁴ Societatea Prietenilor Muzeului Orașului București, descori citată și prin formula „Prietenii istoriei Bucureștilor”, a reunit pe pasionații de trecutul Capitalei României. Promotor și gazdă le-a fost Constantin Moisil, care a oferit spațiul Muzeului Arhivelor Statului, atât pentru întâlnirile lunare în cadrul cărora erau susținute comunicări care valorificau rezultatele cercetărilor întreprinse, în domeniul arheologiei, numismaticii, heraldicii, cât și al depistării și studierii documentelor aflate în arhive, biblioteci, muzee sau colecții particulare, dar și prin organizarea unor expoziții temporare. Atmosfera creată de acest colectiv de pasionați a condus la înființarea Muzeului Municipiului București, la publicare multora din comunicările prezentate. Menționăm că mulți dintre aceștia și-au desăvârșit pregătirea prin urmarea cursurilor Școlii de Arhivistică.

²⁵ Mihail M. Fănescu, *Dimitre Onciul*, în *Figuri de arhiviști*, p. 224.

²⁶ *Almanahul Adevărul și Dimineața pe 1936*, București, p. 334.

²⁷ Măsura a determinat întreruperea activităților în sălile muzeului, realizând, în continuare, mai ales în cadrul Școlii de Arhivistică, expoziții până la începerea celei de a Doua Conflagrații Mondiale; v. Virgiliu Z. Teodorescu, *Contribuții la istoria Muzeului Arhivelor*, manuscris 1999.

²⁸ Al. Matei, *Necrolog Aurelian Sacerdoțeanu*, în „Revista Arhivelor”, anul LIII., XXXVIII, nr. 2/1976, p. 237-238; idem, *Bibliografia operei profesorului Aurelian Sacerdoțeanu (1922-1974)*, în *loc.cit.*, nr.4/1976, p.450-458.

²⁹ Aurel Sacerdoțeanu, *Tezaurele noastre arhivistice*, în „Conferința”, București, anul IV, 1940, nr. 9, p. 7-14.

Și tocmai acest deziderat constituie, pentru toți cei ce slujesc arhivele, chemare, care să ducă spre viitoarele generații acest tezaur. Metamorfoza societății românești, inclusiv de natură legislativă³⁰, impune rapide adaptări prin care să acționăm pentru a asigura ceea ce se cuvine să fie transmis către cei ce vor căuta să-i înțeleagă pe predecesorii lor. Factorii de risc sunt incomensurabili și, ca atare, pierderea eventuală a arhivelor impune luarea măsurilor care să le asigure existența. Trezorierul acestora, prin cunoștințe, abnegație, dăruire, pasiune, s-a dovedit și se va dovedi, sperăm, în continuare, un fidel slujitor al acestei onorante funcții. Munca de răspundere, cu repercusiuni la prezent și viitor, implică însă și cuvenitele manifestări de înțelegere din partea factorilor decizionali în ale legislativului, dar și ale executivului, la nivel statal. Munca de trezorer, în toate domeniile de activitate, inclusiv cel arhivistic, este o activitate care se desfășoară cu discreție, dar cu mult discernământ profesional. A fi însă ignorată ar constitui o catastrofală eroare din partea celor care au în subordine arhivele. Să nu uităm că la momente de maximă solicitare personalul arhivelor s-a aflat la datorie, câteodată chiar uitat la datorie, fără ca cele promise să devină realitate la momentul oportun. Trezorierul, prin gradul de pregătire profesională, care se desfășoară pe parcursul anilor de activitate, prin modul cum aplică cele dobândite, dar și prin modul cum rezolvă la caz de nevoie cele neprevăzute, dovedește atașamentul față de misiunea asumată.

Procesul de amplă metamorfoză a societății românești, acum, la început de veac și mileniu, impune o reevaluare a funcției de trezorer al arhivelor, care firească de preluare a ștafetei cunoștințelor dobândite de predecesori și, totodată, de adaptare la noile cerințe și condiții materiale și științifice ale practicii mondiale din domeniile creatoare de arhivă.

³⁰ Legea nr. 16, din 2 aprilie 1996, publicată în „Monitorul Oficial”, partea I, anul VIII, nr. 71, 9 aprilie 1996.

Actualizarea evidenței fondurilor și colecțiilor arhivistice din depozitele Direcției Județene Iași a Arhivelor Naționale

MARICICA IFRIM

Evidența fondurilor și colecțiilor din depozitele Direcției Județene Iași a Arhivelor Naționale a constituit tema arhivistică cea mai presantă care ne-a preocupat, începând din martie 1998. Într-o lucrare anterioară, prezentând situația specială, singulară și inedită, a evidenței fondurilor și colecțiilor din depozitele ieșene ale Arhivelor Naționale și posibilitatea refacerii ei, ne opream „la mijlocul drumului”. Tot timpul ne-a nemulțumit această soluție, întrucât deși unifica cele trei Registre generale de arhivă, - două anterioare anului 1965, unul ulterior acestui an, - fondul (colecția) fiind trecut în Registrul General de Arhivă o singură dată, cu menționarea numerelor sub care se găsesc înscrise preluările în cele trei volume de evidență, totuși, pentru individualizarea fiecărei preluări urmau să fie folosite în continuare cele trei R.G.A.

Acum, putem spune că am găsit soluția pentru a unifica cele trei R.G.A. într-unul singur, înglobând și informațiile privind fiecare preluare, astfel încât să devină funcțional un singur R.G.A. Precizăm că susținem în continuare ideea ca atât în R.G.A. cât și în noua fișă „Situația fondului” să fie consemnate datele corespunzătoare realității din depozite. Așa cum în 1965, când au fost aplicate, cu unele variații, actualele instrumente de evidență, pentru Arhivele Statului din Iași situația a fost insurmontabilă, găsindu-se o soluție ad-hoc și extrem de periculoasă în răstimpul scurs de atunci; în R.G.A. fiind consemnate preluările începând cu 1965, așa și acum, refacerea (actualizarea) evidenței fondurilor și colecțiilor arhivistice ieșene este dificilă, nouă revenindu-ne obligația de a găsi soluția adecvată punerii în practică. Operațiunea de actualizare a evidenței fondurilor și colecțiilor din depozitele noastre, probabil, va dura câțiva ani. O singură problemă mai rămâne de rezolvat din punct de vedere metodologic: cum vom integra în noul R.G.A. depunerile la Colecția „Documente”, consemnate în *Condica generală a documenturilor publice depuse în Arhiva Statului Moldovii*, alături de depunerile menționate în cele trei volume de R.G.A.?! Vom fi în măsură să găsim soluția când se va fi terminat verificarea existentului din depozit cu inventarele și când vom ordona cei aproximativ 18 m.l. de documente foi volante? Atunci vom vedea dacă mai pot fi ordonate aceste documente pe pachete conform proceselor-verbale de preluare. Precizăm că aceste procese-verbale nu au, de fiecare dată, un inventar sumar (listă) al documentelor depuse sau achiziționate. De asemenea, nu știm în ce măsură s-au întocmit procese-verbale pentru fiecare depunere.

Pentru refacerea evidenței ieșene a fondurilor și colecțiilor arhivistice din

depozitele proprii trebuie să fim înarmați cu răbdare, pentru ca responsabilii de depozite – arhiviști recent angajați, lipsiți de experiență și nefamiliarizați îndeajuns cu specificul Arhivelor ieșene – să poată întocmi situația reală a fiecărui fond sau colecție, atât în vederea reactualizării proceselor-verbale de predare-primire, cât și a implicațiilor benefice asupra activității instituției în genere, implicit a evidenței.

Astfel, evidența fondurilor și colecțiilor din depozitele Direcției Județene Iași a Arhivelor Naționale a constituit, de-a lungul evoluției instituției noastre, o problemă extrem de dificilă. În martie 1998, când am preluat evidența fondurilor și colecțiilor din depozitele Direcției Județene Iași a Arhivelor Naționale, în urma verificării instrumentelor obligatorii de evidență, împreună cu inspecitori ai Arhivelor Naționale, situația se prezenta astfel:

- *Registrul General de Arhivă* era format din trei volume: *Transportarul general*, cuprinzând înregistrări din 1832-1911¹, *Registrul General de Arhivă*, 1953-1965, și *Registrul General de Arhivă*, început în 1965, completat până în 1997. În 1965, când s-a introdus noul Registru General de Arhivă la Direcția Județeană Iași a Arhivelor Naționale, nu s-a întocmit un proces-verbal în care să fie cuprinse toate fondurile și colecțiile arhivistice existente în depozite și care urmau să fie transcrise în Registrul General de Arhivă, ci s-au înregistrat depunerile de documente, începând cu acel an, păstrându-se ca instrumente de evidență *Transportarul general* și vechiul *Registru General de Arhivă*.

- Dosarele fondurilor și colecțiilor erau incomplete, lipsind documentele de preluare și prelucrare.

- Fișele „Situația fondului” erau completate incorect, nu menționau toate preluările sau datele din procesele-verbale de verificare a existentului din depozit cu inventarele.

- *Registrul Inventarelor* nu menționa inventarele scoase din uz, inventarele lipsă.

Inventarele fondurilor și colecțiilor erau într-o proporție apreciabilă (aproximativ 80%) într-un singur exemplar, existând un număr, lă fel de impresionant, de inventare lipsă.

Procedând la aplicarea măsurilor propuse de inspectorii Arhivelor Naționale, dna Elena Ciucă și dna Octavia Nichifor, pentru transcrierea și actualizarea Registrului General de Arhivă, am înțeles că fără a cunoaște evoluția istorică și metodologică a evidenței fondurilor și colecțiilor Direcției Județene Iași a Arhivelor Naționale va fi extrem de dificil de remediat aceasta, iar fără actualizarea proceselor-verbale de predare-primire a fondurilor și colecțiilor din cele opt depozite ale Direcției Județene Iași a Arhivelor Naționale completarea și

¹ Am descoperit recent că în perioada 1912-1952 nu s-a ținut nici o evidență a depunerilor de arhivă.

цири

12

№	Историческое	фр.а
1	Формы древнейших государств	5
2	Домашнее хозяйство	7
3	Астрономия, Исчисления	27
4	Общественная жизнь древнейших народов	35
5	Искусство древнейших народов, архитектура	37
6	Искусство	45
7	Древнее искусство	47
8	Искусство древнейших народов в древней истории	55
9	Искусство древнейших народов, Исчисления	56
10	Искусство древнейших народов	57
11	Искусство древнейших народов	65
12	Искусство древнейших народов	71
13	Искусство древнейших народов	69
14	Искусство древнейших народов	77
15	Искусство древнейших народов	228
16	Искусство древнейших народов	81
17	Искусство	87
18	Искусство	93
19	Искусство	97
20	Искусство	101
21	Искусство	105
22	Искусство	111
23	Искусство	115
24	Искусство	121

Fig.1

refacerea Registrului General de Arhivă ar fi doar scriptice și formale.

Considerând că *Transportarul general* (1832-1911), completat cu o frumoasă și constantă grafie latină, trebuie să-și aibă corespondentul într-un original cu grafie chirilică pentru perioada depunerilor din 1832-1864, am pornit în căutarea acestuia și ... l-am găsit printre dosarele cu grafie chirilică „neidentificate”. Am inventariat acest registru în *Arhiva de cancelarie* a Direcției Județene Iași a Arhivelor Naționale, cu cota 4/1832². După analizarea acestuia, am constatat că are un sumar („scară”) cu „numirea dregătorilor”³ (denumirea instituțiilor depunătoare), clasificate în „instanțele giudecătorești” și „ramurile administrative”. În cuprinsul registrului, depunerile erau ordonate în funcție de creator și depunător. Rubricația era următoarea: „nr. rândurilor în câte au venit”, „câtea primită în fieștecare rând”, „câte sunt: vechi dinaintea reglementului – noi de la reglement”, „arătari instanțelor de la care este. Cu ce adres și în care an s-au primit”, „al cât(i)lea transport de intrare în arhivă”, „câte opise au”, „supt care nr. s-au pus opisul”⁴. Astfel, am dedus că trebuie să mai fi existat un registru în care erau înregistrate depunerile – *transportele* – pe măsură ce intrau în depozitele Arhivelor Statului din Iași. Primind un proces-verbal de verificare a existentului din depozit cu inventarul la Colecția „Manuscrise” ne-a reținut atenția faptul că sunt două manuscrise cu același număr. Verificând, după luni de zile, când timpul ne-a permis, am constatat că al doilea manuscris cu nr. 40 este *Registrul General de Arhivă*, originalul început la 1 februarie 1832, în care erau înregistrate depunerile de documente la Arhivele Statului în ordinea intrării lor. Rubricația este aproape identică⁵.

De ce a fost inventariat manuscrisul la numărul 40, când mai exista unul? Și de ce paginația o continuă pe a primului manuscris? Încercând să răspundem acestor întrebări, am răsfoit *Condica generală a documenturilor public(e) depuse în Arhiva Statului Moldovii – 1832* și am avut imaginea completă a începuturilor și evoluției evidenței fondurilor și colecțiilor din depozitele noastre.

Continuându-ne cercetările, am ajuns la următoarele concluzii:

Evidența materialelor documentare depuse spre păstrare la Arhivele Statului din Iași, în perioada imediat următoare înființării instituției, se ținea riguros, aplicându-se sistemul inițiat de Gh.Asachi – „primul arhivist”, - care le împărțea în două categorii: *archive propriu-zise*, create de registraturile instituțiilor, alcătuite din dosare, condici sau registre, și *documente* (acte) care, fie datorită procedurii folosit în cancelariile începutului de secol XIX, fie conținutului, nu constituiau dosare, ci foi volante. Această categorie Asachi a numit-o *documente publice*:

Pentru prima categorie se ținea o evidență a depunerilor, fiecare înregistrare

² D.J.A.N. Iași, *Arhiva de cancelarie*, dosar 4/1832

³ Ibidem, f.12 (fig. 1).

⁴ Ibidem, f.15 (fig. 2).

⁵ D.J.A.N. Iași, Colecția „Manuscrise”, Ms.nr.40 bis, f.122 (fig. 3).

socotindu-se „transport” – în registrul deja prezentat, *Tabelu Generalu de depunerea actelor: Arhiva Statului Moldovei* (Ms. nr.40 bis) -, fiecare transport primind un număr curent. Prima depunere de acest gen a primit numărul de ordine al tabelului general – *transportar* – transport 1 (prescurtat *tr.*). Depunerile se făceau cu inventare (opise) sumare, fiecărui transport corespunzându-i un număr dat și opisului respectiv. Acest *Transportar general* a fost completat la zi până în 1911 cu materialele documentare din prima categorie. Din 1953, el a fost continuat, fără a i se schimba decât rubricile formularului, cu *Registrul General de Arhivă*.

Tot Gh. Asachi este cel care, nemulțumit fiind de inventarele sumare care însoțeau depunerile, a inițiat o inventariere arhivistică într-un *Inventar General*, respectând numărul curent din opisul inițial, dezvoltând însă rezumatul conținutului⁶.

Cantitatea redusă de arhivă care intra în primii ani de funcționare a Arhivelor Statului din Iași, raportată la numărul de salariați, i-a permis lui Asachi să aplice și un „metod lesnicios” pentru ușurința regăsirii dosarelor și condicilor respective, care consta în repartiziția pe litere (chirilice) a dosarelor și condicilor, trecerea lor în opise întocmite pentru fiecare literă și primind numărul curent al acestuia. În *Condica generală* se menționa litera la care a fost repartizat dosarul sau condica respectivă. Așezarea în depozit corespunde opiselor pe litere și nu Inventarului General – care ar fi menținut integritatea depunerii fondului sau a fragmentului de fond. S-a format astfel *Colecția Litere*, alcătuită din condicile și dosarele primelor 81 de transporte. În 1834, când depunerile s-au înmulțit, – din cauza „îmbulzitudinii număr de dele” – s-a renunțat la repartizarea pe litere, așezându-se în rafturi în ordinea intrării, nemaiinventariindu-se ci păstrându-se ca instrumente de evidență opisele (inventarele) predate de instituțiile depunătoare care erau obligate, la propunerea Arhivelor Statului, să le întocmească corect și cu conținut mai cuprinzător.

Instituțiile moldovenești din prima jumătate a secolului al XIX-lea depuneau la Arhivele Statului „documenturile *nelucrătoare*”, adică cele care nu mai erau folosite în mod curent. Astfel am mai înlăturat o necunoscută din evidența ieșeană: inventar *nelucrător*. Inițial, noi am considerat că inventarul *nelucrător* a fost înlocuit de altul recent, însă, nedându-i-se cotă la sfârșitul fondului, n-a fost operat în Registrul Inventarelor și a rămas în continuare la Sala de studiu.

Începuturile erau promițătoare pentru consemnarea corectă a tuturor depunerilor, exista inițiativă și pasiune pentru conservarea patrimoniului arhivistic ieșean și pentru prelucrarea acestuia și, totuși, astăzi deținem o cantitate impresionantă de arhivă neprelucrată, iar la evidența fondurilor și colecțiilor din depozitele noastre sunt multe omisiuni și greșeli. De ce?

⁶ *Condica generală*, 3 vol., completată de Iordache Mălinescu, pentru transportele 1-208, opisele 1-232.

Arhiva de cancelarie și Transportarul general ne dau explicația. La sfârșitul secolului al XIX-lea și în primele decenii ale secolului XX, au loc mari depuneri fără... inventare: *Secretariatul de Stat al Moldovei*, 5187 u.a., *Ministerul de Interne al Moldovei* 45508 u.a., *Ministerul de Justiție al Moldovei*, 7692 u.a. etc. Cele două războaie mondiale, cu cohorta lor de distrugerii, au determinat Arhivele Statului din Iași să adune toate documentele „fără stăpân”, pentru a le salva. Numai în anii 1951-1952, în depozitele Arhivelor Statului din Iași au intrat 329720 dosare și condici în paleografie chirilică (fără inventare!), 35773 documente foi volante, 200 manuscrise, planuri și hărți, stampe, fotografii, cărți vechi, toate fără nici o formă de evidență⁷.

În ceea ce privește evidența „documentelor publice”, precum și a altor genuri de materiale documentare achiziționate de-a lungul anilor, începuturile datează din octombrie 1832, când Marea Logofeție a Dreptății, forul superior al Arhivei Statului din Moldova, depunea spre păstrare 31 acte referitoare la un imobil cumpărat de stat pentru închisoare. Ministerul Dreptății depunea totodată și *documentele vechi de proprietate* (cel mai vechi datând din 1671). Gh.Asachi a trecut această depunere în a doua *Condică generală*, aceea a „documentelor publice”, ordonate tot pe litere⁸. De exemplu, primul document, din 1671, este un zapis prin care Anica Ambrozoai vinde locul casei lui Gavril Berari. A fost așezat în cutia cu litera A, la nr.1: litera corespunde inițialei numelui de familie. Metoda era aceeași ca și în primele 81 de transpoarte ale condicilor și dosarelor care vor forma ulterior „*Colecția Litere – Gh.Asachi*”.

În 1834, Asachi inventariază tot în această condică *Harta administrativă a prințatului Moldovei*. În 1832, pe lângă o condică cu copii de pe hrisoave domnești și firmane turcești, se inventariază și „*stiagul prințatului Moldovei*”. În 1836, se înregistrează sigillii, cărți etc. Mai târziu, tot aici se regăsesc înregistrate numere ale revistelor „*Albina Românească*”, „*Monitorul Oficial*” ș.a.

În 1912, noul director al Arhivelor Statului din Iași, Sever Zotta (1912-1925), un cărturar care cercetase în multe arhive europene, ia hotărârea de a disocia „bazarul” documentelor publice în: *Colecția Documente*, *Colecția Planuri și hărți*, *Colecția Sigillii* și biblioteca propriu-zisă. *Colecția Documente* s-a ordonat pe pachete. În interiorul fiecărui pachet, documentele au fost ordonate cronologic, iar pentru fiecare pachet s-a întocmit un inventar. Fiecare nouă achiziție de documente-foi volante constituia un pachet cu un număr mai mic sau mai mare de documente. În 1939, colecția număra 33831 documente.

⁷ O imagine cuprinzătoare a preluărilor în Arhivele Statului din Iași ne-o oferă strălucitul arhivist Gh.Ungureanu, în studiul *Îmbogățirea depozitelor Arhivelor Statului de la Iași cu materialele documentare în anii regimului de democrație populară*, în „*Revista Arhivelor*” nr.2/1960, p.3-30.

⁸ D.J.A.N. Iași, *Condică generală a documenturilor publice depuse în Arhiva Statului Moldovii*, Ms.nr.40, f.1 (fig. 4).

Fig. 4

Въведенъ въ употребленіе въ 1812 году.	Въведенъ въ употребленіе въ 1812 году.	Въведенъ въ употребленіе въ 1812 году.
Въведенъ въ употребленіе въ 1812 году.	Въведенъ въ употребленіе въ 1812 году.	Въведенъ въ употребленіе въ 1812 году.
Въведенъ въ употребленіе въ 1812 году.	Въведенъ въ употребленіе въ 1812 году.	Въведенъ въ употребленіе въ 1812 году.

Cele mai bogate achiziții s-au făcut după 1944, în special pergamente domnești. În același timp cu documentele, au fost aduse și manuscrise, sigillii, planuri și hărți, stampe și fotografii, cărți vechi, periodice etc. Toate acestea au fost aduse la Arhivele Statului cu bucuria că au fost salvate – rapoartele arhiviștilor, din *Arhiva de cancelarie*, stau mărturie în acest sens – , nemaigândindu-se nimeni la întocmirea formelor de preluare, întrucât, pe de o parte, nu era cine să le predea, iar pe de alta, chiar atunci când ar fi putut să le predea cineva, acesta nu știa să le inventarieze, documentele fiind scrise în diferite paleografii sau limbi străine.

În raportul lui Gh.Ungureanu din 15 martie 1953, cuprinzând observații la *Proiectul de instrucțiuni privitoare la întocmirea fișelor de documente pentru evidența materialelor documentare*, se arată că „depozitele noastre sunt încărcate cu mult material arhivistic de tot felul, nou intrat și care, datorită modului în care a fost creat și mai ales păstrat, în majoritate nu are o evidență chiar cât de sumară”⁹. Tot Gh. Ungureanu relatează despre „aruncarea-preluarea” documentelor în depozitele Arhivelor ieșene, dând exemplul preluării fondului Tribunalul Iași, care, în 1926, când s-a mutat în noul Palat administrativ, a cărat cu căruțele arhiva veche și a aruncat-o în curtea Goliei – sediul de atunci al Arhivelor Statului – *fără nici o formă de predare*.

Instrucțiunile tipărite în 1953 recunoșteau că „sunt perioade când este mare afluență de documente intrate în Arhivă fără nici o evidență sau cu o foaie (listă) de vărsământ sumară. Documentele acestea nu pot rămâne fără intrarea formală și sigură în responsabilitatea depozitului respectiv...”¹⁰.

În 1952, în urma sistematizării fondurilor arhivistice după reîntoarcerea acestora din refugiu¹¹ s-au format Colecția „Manuscrise”, până atunci inventariate la bibliotecă, Colecția „Stampe și fotografii” și fondurile personale, incluse până atunci în Colecția „Documente”.

Toate aceste măsuri luate de Gh.Ungureanu, director al Arhivelor Statului din Iași (1940-1969), urmăreau clarificarea problemei evidenței fondurilor și colecțiilor arhivistice: crearea dosarului fondului sau colecției, „situația” acestuia. Probabil, *Instrucțiunile privind evidența materialelor documentare din Fondul arhivistic de stat*¹², introduse în 1965, au concretizat ample dezbateri anterioare punerii lor în aplicare.

În martie 1964, Direcția Generală a Arhivelor Statului, Serviciul Completare, Evidență și Expertiză a trimis proiectul *Instrucțiunilor privind evidența materialelor documentare din Filiala Arhivelor Statului* pentru a fi

⁹ D.J.A.N. Iași, *Arhiva de cancelarie*, dosar 1/1953, p.27

¹⁰ Instr.cit., p.21

¹¹ Avem două referate privind evacuarea arhivei în timpul celui de-al Doilea Război Mondial la Săcelul, județul Gorj. Sediul de la Golia al Arhivelor Statului din Iași a fost bombardat în 1944.

¹² D.J.A.N. Iași, *Arhiva de cancelarie*, dosar 1/1964, p.18-35.

experimentat la Serviciul Arhivelor Statului Regiunea Iași. Experimentarea consta în completarea tuturor instrumentelor de evidență prevăzute în Instrucțiuni.

În acest scop, au fost alese 3-4 fonduri importante cantitativ, prelucrate arhivistic, prelucrate parțial și neprelucrate. Asupra fondurilor prelucrate trebuia să se fi efectuat operațiunea de verificare a existentului din depozit cu inventarul. După experimentare urmau să se trimită la Direcția Generală a Arhivelor Statului instrumentele de evidență, prevăzute de *Instrucțiuni*, completate, un referat privind posibilitatea aplicării lor, timpul necesar completării, aprecieri asupra timpului necesar pentru întocmirea evidenței întregului material deținut, precum și observații asupra *Instrucțiunilor*¹³.

Economia de spațiu nu ne permite să facem o analiză comparativă a acestor *Instrucțiuni privind evidența* cu capitolul corespunzător din *Normele tehnice* privind desfășurarea activităților în Arhivele Naționale, aprobate de directorul general, prin ordinul nr.227, din 18 iunie 1996¹⁴. Remarcăm doar că instrumentele obligatorii de evidență, în 1965, erau: Registrul General de Arhivă, Tabulatorul fondurilor (scopul prevăzut de *Instrucțiuni* pentru Tabulator ne-a înlăturat o altă nedumerire a noastră, din 1998, când, o dată cu instrumentele de evidență, am preluat și Tabulatorul fondurilor), Inventarul materialelor documentare, Registrul inventarelor și Situația fondului. Dosarul fondului, prevăzut de aceleași *Instrucțiuni*, era considerat un instrument auxiliar de evidență, spre deosebire de actualele *Norme tehnice*, care îl descriu la instrumente obligatorii. Nici *Normele tehnice privind desfășurarea activității în Arhivele Statului*, din 1984, nu îl menționează alături de celelalte instrumente obligatorii¹⁵.

Fără să am cunoștință de referatul întocmit de arhiviștii Gh.Balica și Virgil Apostolescu¹⁶, referitor la aplicarea *Instrucțiunilor de evidență în 1965 în Arhivele Statului din Iași*, în 1998 am adus aceleași argumente privind imposibilitatea refacerii evidenței fondurilor și colecțiilor din depozitele Direcției Județene Iași a Arhivelor Naționale, conform actualelor *Norme tehnice*.

Spre deosebire de filialele județene ale Arhivelor Statului, înființate în 1951, Serviciul Regional al Arhivelor Statului din Iași, ale cărui începuturi datează din 1832, întâmpina mari dificultăți în punerea în aplicare a acestor *Instrucțiuni privind întocmirea și refacerea evidenței tuturor fondurilor și colecțiilor*. În decursul răstimpului de la înființarea Arhivelor Statului din Iași și până în 1965, s-au preluat mari cantități de arhivă fără forme de evidență, sau unele din ele nu mai existau din cauza distrugerii unei părți din Arhiva de

¹³ Ibidem, p.17

¹⁴ *Norme tehnice*, 1996, p.39-44

¹⁵ Anexa nr.1 la Ordinul M.I. nr.S/2175 din 1 ianuarie 1984, p.34-41

¹⁶ D.J.A.N. Iași, *Arhiva de cancelarie*, dosar 1/1964, p.37-45

cancelarie, a Arhivelor Statului din Iași, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. *Transportarul General de Arhivă* și *Registrul General de Arhivă* din 1953 nu au menționat în toate cazurile denumirea depunătorului, adresa sau procesul-verbal de predare-preluare.

În această situație, completarea *Registrului General de Arhivă* nu se poate realiza, pentru fondurile și colecțiile preluate până în 1965, respectând întocmai actualele *Norme tehnice*. Multe din transpoartele (depunerile) consemnate în *Transportarul general* și *Condica generală a documentelor publice* nu-și mai au astăzi corespondentul în depozitele Direcției Județene Iași a Arhivelor Naționale, unele au fost distruse în timpul incendiului din 1880 și al celor două războaie mondiale, altele, printr-o hotărâre arbitrară, au dispărut prin reordonare și reinventariere. Fondurile de secol XIX, ordonate și inventariate pe transpoarte, trebuie să rămână în această formă. Așa le-au ordonat și inventariat creatorii, așa le-au preluat Arhivele din Iași, sub această formă au fost înregistrate la Evidență, așa au intrat în circuitul științific etc.

Dacă în 1965 situația refacerii evidenței fondurilor și colecțiilor existente la Arhivele Statului din Iași a fost socotită insurmontabilă, hotărându-se completarea noului *Registru General de Arhivă* începând cu preluările din anul respectiv, la sfârșit de secol, considerăm că putem unifica cele două forme de evidență anterioare anului 1965 și ulterioare acestui an:

1. Toate fondurile și colecțiile din depozitele Direcției Județene Iași a Arhivelor Naționale vor fi înscrise în *Registrul General de Arhivă* în ordinea cronologică a numărului de fond (colecție).

2. Fondul (colecția) va fi trecut în *Registrul General de Arhivă* o singură dată, cu menționarea numerelor sub care se găsesc înscrise preluările în cele trei volume de evidență (*Transportarul general*, *Registrul General de Arhivă* din 1953 și *Registrul General de Arhivă* din 1965), denumirea fondului (colecției), numărul de fond (colecție). Celelalte elemente cerute de formularul *Registrului General de Arhivă*, prevăzut de actualele *Norme tehnice*, inclusiv depunătorul (depunătorii), nu pot fi completate deoarece nu sunt trecute în vechile forme de evidență sau preluare. Pentru individualizarea fiecărei preluări, vor fi folosite cele trei Registre generale de arhivă, extrăgându-se, conform înregistrărilor, toate elementele din cele trei volume R.Ț.A. În acest fel, în noul R.G.A. se vor regăsi unificate, în funcție de numărul de fond, cele trei volume din R.G.A., inclusiv situația reală din depozit.

După înscrierea în *Registrul General de Arhivă* a fondurilor și colecțiilor existente, care au deja număr, noile preluări sau procese-verbale de luare în evidență vor fi înregistrate conform precizărilor din *Normele tehnice*.

3. Dosarele fondurilor și colecțiilor vor fi completate cu documentele de preluare existente în *Arhiva de cancelarie* sau cu procese-verbale de luare în evidență a fondului sau colecției de către arhivistul gestionar. S-au completat deja

peste 175 de dosare de fond și s-au identificat alte documente de preluare care vor fi introduse în dosarele fondurilor corespunzătoare. Dosarul nr. 8 din *Nomenclatorul arhivei create de filialele județene ale Arhivelor Statului*, greșit interpretat, nu trebuie să se regăsească în *Arhiva de cancelarie* pe anul respectiv, ci se constituie la Evidență, iar după operarea tuturor preluărilor și modificărilor privind stadiul de prelucrare al fondurilor și colecțiilor, care are loc în primele luni ale anului următor, trebuie să se regăsească în dosarele fondurilor și colecțiilor.

4. Fișele „Situția fondului”, model prevăzut de *Norme*, care le vor înlocui pe cele existente, trebuie completate cu datele corespunzătoare situației existente în depozit și reieșite din formele de prelucrare arhivistică. Multe din fondurile și colecțiile Direcției Județene Iași a Arhivelor Naționale au cantități mai mari decât cele înscrise în fișa „Situția fondului”, au alte date extreme etc. Cantitatea totală de arhivă a Direcției Județene Iași a Arhivelor Naționale, rezultată din suma cantităților înscrise în fișele „Situția fondului”, este de aproximativ 12000 m.l., or, în depozite, cantitatea totală de raft/poliță ocupată este 15135 m.l.

5. Inventarele fondurilor și colecțiilor sunt șupuse deja unei verificări riguroase, iar Registrul Inventarelor trebuie refăcut complet. În Registrul Inventarelor nu s-au operat, până în 1998, inventarele scoase din uz, ele regăsindu-se atât la Sala de studiu cât și, fără nici o mențiune, în *Registrul Inventarelor*.

Direcția Județeană Iași a Arhivelor Naționale deține tristul record de a avea aproximativ 80% din inventare într-un singur exemplar și o listă impresionantă de inventare lipsă. De asemenea, are fonduri inventariate asupra cărora s-a efectuat operațiunea de reinventariere de trei ori în ultimii 15 ani, astfel încât, în prezent, să nu dețină nici vechile inventare, dar nici altele noi¹⁷.

Pentru actualizarea și completarea instrumentelor obligatorii de evidență, ne-am propus ca responsabilii de depozit să întocmească o situație centralizată privind evidența fondurilor și colecțiilor din fiecare depozit, în care să se regăsească: nr. de fond, nr. de inventar, nr. exemplare inventar, ani extremi, cantitatea în metri liniari și unități arhivistice; noi vom verifica și completa, după caz, dosarul fondului, dacă există proces-verbal de predare-preluare, inventare, istoricul instituției, proces-verbal de verificare a existentului din depozit cu inventarul; stadiul de prelucrare al fiecărui fond (inventariere, selecționare, îmbunătățire a rezumatelor din inventar, verificare a existentului cu instrumentele de evidență, multiplicare inventar, retranscriere inventar).

Accastă activitate privind evidența fondurilor și colecțiilor, pornind de la situația existentă în depozite, ne va permite reactualizarea evidenței fondurilor și colecțiilor Direcției Județene Iași a Arhivelor Naționale, refacerea *Registrului General de Arhivă*, verificarea și operarea în *Registrul Inventarelor*, completarea noii fișe „Situția fondului”, completarea dosarelor fondurilor, paralel cu

¹⁷ În anul 1999 s-au multiplicat, în trei exemplare, aproximativ 150 de inventare.

continuarea acțiunii de multiplicare, îmbunătățire și transcriere a inventarelor. Abia în urma acestor două mari operațiuni – evidența la depozite și actualizarea instrumentelor obligatorii de evidență – vom obține o situație privind stadiul de prelucrare a fondurilor și colecțiilor din depozitele Direcției Județene Iași a Arhivelor Naționale, care va cuprinde:

- a) fonduri (colecții) neinventariate (denumire, cantitate, ani extremi);
- b) fonduri (colecții) ale căror inventare nu corespund cu existentul din depozit (denumire, cantitate, ani extremi);
- c) fonduri (colecții) parțial inventariate (denumire, cantitate totală, cantitate neinventariată, ani extremi);
- d) fonduri care necesită reordonare și recotare (practica arhivistică la Iași a generat situații paradoxale: fonduri care beneficiază de inventare noi, arhivistice, uneori tipărite, însă au rămas ordonate pe transpoarte cu vechile cote, reordonarea și recotarea făcându-se după 10-12 ani), fonduri care necesită selecționare, verificarea existentului cu inventarul;
- e) centralizarea tuturor unităților arhivistice menționate în procesele-verbale de verificare a existentului, pentru legat, pentru restaurat sau a unităților arhivistice lipsă etc.

Această acțiune a fost amânată datorită faptului că arhiviștii, în mare parte tineri, sunt insuficient experimentați, însă obligați de împrejurări să se familiarizeze într-un tempo alert cu fondurile și colecțiile din depozite și cu probleme de evidență ale acestora.

Direcția Județeană Iași a Arhivelor Naționale a fost dotată cu două calculatoare Pentium III, cu imprimante laser și cu scanner, iar directorul a fost instruit privind noua aplicație NEWSETFOC, astfel încât ne propunem să prelucrăm automat evidența fondurilor și colecțiilor arhivistice din depozitele proprii.

Am întocmit o situație cu problemele legate strict de evidența fondurilor și colecțiilor (49 de fonduri care nu sunt înregistrate în *Registrul General de Arhivă*, deși au număr de fond, o listă a fondurilor distruse în 1944, trimise la Direcția Generală a Arhivelor Statului sau la alte direcții județene, o listă a fondurilor comasate sau pentru care lipsesc documentele, fonduri cu același număr de fond etc.) însă, în articolul de față, ne-am propus să prezentăm doar evoluția instrumentelor de evidență, pentru a înțelege impasul în care se află astăzi Direcția Județeană Iași a Arhivelor Naționale în ceea ce privește evidența fondurilor și colecțiilor și posibilitățile de care dispunem pentru remedierea acestei situații. Intenționăm ca în viitoarea monografie a Direcției Județene Iași a Arhivelor Naționale să dedicăm un capitol exclusiv acestei problematici, ea oferindu-ne o imagine reală a constituirii tezaurului arhivistic ieșean.

Instituția cadiatului în Dobrogea otomană

GEORGETA ANGHEL

Intrată treptat sub ocupația Semilunei, începând cu campania din 1419-1420 îndreptată împotriva lui Mihail, fiul marelui Mircea Voievod, continuând cu expedițiile din perioada 1423-1427, apoi cu cele din 1445 și 1462 împotriva lui Vlad Dracul, respectiv, Vlad Țepeș, și desăvârșindu-se prin cucerirea Chilie și Cetății Albe, a gurilor Dunării și a zonelor înconjurătoare la 1484, Dobrogea avea să devină, pentru patru secole și jumătate, o provincie otomană.

Conform obiceiului, otomanii au trecut la organizarea ei ca provincie de margine (*udj*), condusă de către un *udj-bey* (bei de margine). Inițial a fost inclusă în sandjeak-ul de Silistra, parte componentă a vilayetului Rumeliei. Ulterior, prin restructurări și reorganizări succesive, se constituie vilayetul de Silistra, Oceașkov sau Badabag, în funcție de locul unde își avea reședința guvernatorul. Această unitate administrativă se întindea chiar dincolo de Dunăre, incluzând, pe lângă Dobrogea propriu-zisă, și raialele¹ Giurgiu și Brăila.

În timp, Dobrogea avea să devină o unitate administrativ-teritorială de sine stătătoare în cadrul Imperiului Otoman. Importanța ei era deosebită, căci otomanii aveau astfel posibilitatea să „monopolizeze” comerțul la Marea Neagră. Evident, termenul nu trebuie luat în accepțiunea sa absolută căci, așa cum s-a demonstrat și documentele probează acest lucru, au existat legături comerciale privilegiate cu Imperiul Otoman, dar s-a făcut în continuare comerț, chiar dacă de mai mică amploare, atât cu vecinii cât și cu parteneri de la mare distanță.

Din punct de vedere militar, strategic, această zonă reprezenta locul de pornire pentru numeroase campanii militare, aici se aflau vadrurile de trecere către teritoriile nord-dunărene și nord-pontice, Dobrogea constituindu-se într-un adevărat tampon între Imperiul Otoman și țările vecine.

Pentru a putea fi bine administrată, teritoriul fiind destul de întins (aproximativ 13500 de km²), Dobrogea otomană a fost împărțită în kaza-le². De-a lungul stăpânirii otomane au existat, cu mici modificări teritoriale, un număr de opt kaza-le: Tulcea, Hârșova, Isaccea, Babadag, Carasu (Medgidia), Mangalia, Silistra și Constanța (Küstence). În fruntea kaza-lei se găsea un *cadiu* (*kadi*), secondat de un *naib*.

¹ *Raia* (*re'aya*) – aici cu sens administrativ, referindu-se la zonele ocupate de turci în jurul cetăților Giurgiu și Brăila.

² *Caza* (*kaza*) – unitate administrativ-juridică din Imperiul Otoman, aflată sub jurisdicția judecătorilor musulmani ziși *cadii* (*kādī*), mai târziu a unor guvernatori (*kaymakam*); plasă (devenită județ).

Orașele erau conduse de câte un administrator numit *kethüda* (*kehaia*), ajutat de un serdar de ieniceri, un *subaşı* (șeful poliției) și de un *mühtesib* (contabil).

La Babadag, multă vreme cel mai însemnat oraș al Dobrogei, se mai găseau un *Şeih ül Islam* (șef religios) și un *nakib ül eşref* (păzitorul drapelului lui Mahomed). Orașele-cetăți, de exemplu Hârșova, aveau în plus un *dizdar* sau *muhafız* (comandantul garnizoanei).

În fiecare port se găsea un *gümrük emini* (intendentul vămii).

Peste toți acești funcționari se aflau cei doi mari cărmuitori ai provinciei: un *vali* (guvernator), care își avea sediul la Silistra, și un *serâsker* (șef militar), ce își avea reședința la Babadag sau Isaccea.

Împărțirea administrativă a Dobrogei a suferit multe modificări de-a lungul celor 460 ani de stăpânire otomană, ultima având loc la 1864, când se creează *vilayet-ul Tuna* (Dunărea), format din mai multe *sandjak-uri* sau *liva-le*, printre care și sandjak-ul Tulcea, care cuprindea cele mai multe dintre kaza-urile Dobrogei³.

În fruntea sandjak-ului se găsea un *mutesârif* (subguvernator), care era ajutat de un consiliu numit *Medjlis-i Irade-i Liva*, format din reprezentanții kaza-lelor. Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, fiecare kaza (numită și căimăcămie) era condusă de un caimacam, ajutat și el de un consiliu numit *Medjlis-i Irade-i Kaza*. Orașele mari aveau în frunte un *mudir* și un consiliu comunal (*Medjlis-i Nahiye*), ca și un comandant al poliției (*mufetiş*), care la Tulcea avea un rang mai înalt (*tahir-agasi*).

Comunitățile rurale erau administrate de un *muhtar* sau *ciorbagiu*, funcționar ce era numit din rândul naționalităților preponderente numeric. Acolo unde populația era amestecată, și aceste cazuri erau foarte frecvente, erau chiar doi sau trei muhtar-i⁴.

De asemenea, tot în această ultimă perioadă se înființează mai multe instanțe de judecată, la nivelul kaza-lei, sandjak-ului și vilayet-ului, precum și tribunale comerciale (*tidjaret*) la Tulcea și Constanța⁵.

După ce am arătat, într-o scurtă trecere în revistă, evoluția principalelor funcții și instituții de-a lungul celor patru secole și jumătate de stăpânire otomană în Dobrogea, să ne concentrăm atenția, în cele ce urmează, asupra personajului-cheie al acestui sistem instituțional- *cadiul*.

Conform principiului separației puterilor în stat, fiecare provincie avea în fruntea sa un reprezentant al puterii executive (*bey*), acesta provenind din clasa militarilor, și un *kadî* (cadiu) provenind din clasa ulema-lelor (învățați musulmani, doctori în dreptul canonic musulman, în drept cutumiar și în

³ Halil Inalcik, *Dobrudja*, în *Encyclopedie de l'Islam*, nouvelle edition, vol. II, Leiden-Paris, 1963, p. 628.

⁴ C. Teodorescu, *Din trecutul Dobrogei*, București, 1897, p. 8-9.

⁵ Baron d'Hogguers, *Reşignement sur la Dobrudja. Son etai-actuel, ses ressources et son avenir*, Bucarest, 1897, p. 42.

teologie), acesta fiind reprezentant al puterii legale, judecătorești. Tot potrivit principiului deja enunțat, beii nu putea să aplice nici o pedeapsă fără hotărârea cadiului, în schimb, cadiul nu putea să-și ducă la îndeplinire propriile sentințe. În deciziile sale, cadiul era independent de bey, primea porunci direct de la sultan, căruia, la rândul său, i se putea adresa fără intermediari⁶.

În teritoriul administrat, kadî-ul aplica atât legea islamică religioasă (*șariat*) cât și legea sultanală (*kânun*).

În mod evident, la cucerirea fiecărui nou teritoriu, otomanii întâlneau și un ansamblu de legi, cutume și instituții, acestea nefiind cu totul desființate ci doar adaptate necesităților imperiului, eliminându-se în mod automat cele care erau contrare legilor proprii. Această practică avea ca scop evitarea neliniștilor cauzate de introducerea noului sistem, cointeresarea și colaborarea populației cucerite, experiența dovedind că schimbările bruște aduceau pe cale de consecință o scădere a încasărilor, din impozite.

Pentru stăpânirea și conducerea unui nou teritoriu era absolut necesar să fie cunoscut numărul supușilor, apartenența lor etnică și repartitia pe zone geografice, motiv pentru care se realiza un recensământ al populației și numai după aceea se fixau impozitele. Agentul constatator nota realitatea întâlnită în teren și apoi urma rolul cadiului: cel care trebuia să facă rapoarte amănunțite, să evidențieze prevederile legale sau cutumiare care, fără să contravină *șariat*-ului, făceau ca instituțiile să funcționeze bine. Sub formă de *arz-uri* (expunere de motive, memoriu, plângere colectivă) acestea plecau către Înalta Poartă și, în cazul celor acceptate, se întorceau sub formă de firman sau ilustră poruncă, aducând confirmarea scrisă a sultanului. De regulă, *arz*-urile se încheiau cu formula: „Firmanul și Porunca ce vor urma depind de Poartă cea purtătoare de noroc”, în timp ce firmanul se încheia cu formula: „Așa să știți și să aveți încredere în Ilustrul semn!” sau: „De aceea a fost emis firmanul meu purtător de glorie scriindu-ți-se să procedezi cu credință și cu sinceritate”⁷.

Astfel, în mod indirect, practicile locale din teritoriile cucerite, mai ales în perioadele timpurii, au avut o mare influență în dezvoltarea *kânun*-ului otoman. Au existat trei categorii de *kânun*: a) hotărârile cu caracter de legi, pe care sultanii le-au emis în anumite chestiuni; b) hotărârile referitoare la o anumită regiune sau la un anumit grup social; c) *kânunnâme*-lele cu caracter general, aplicabile în întregul imperiu. *Kânunnâme*-lele comentau fie legile de posesiune și transfer ale pământului, fie status-ul legal, fie scutirea de impozit a re'âyâ-lelor⁸.

Pentru a putea face față exigențelor posturilor în care erau puși, cadiii aveau

⁶ Halil İnalcık, *Imperiul Otoman. Epoca clasică*, București, Editura Enciclopedică, 1996, p. 203.

⁷ Mustafa A. Mehmed, *Documente turcești privind istoria României*, București, Editura Academiei, 1976, vol. I (1455-1774), p. 302.

⁸ Aici cu sensul de *supus otoman*; inclusiv locuitorii Țării Românești erau denumiți *raia*.

o foarte bună pregătire teoretică, pregătire pe care o dobândeau în școli (*medrese*). În funcția de școală pe care o aveau, de profesorii pe care îi aveau și, nu în ultimul rând, de capacitatea individuală, ei puteau accede într-un post foarte bun și foarte solicitat sau puteau ajunge în mici târguri de provincie. Școala (*medrese*) era o instituție susținută financiar de către un *vâkuf* și făcea parte, de obicei, dintr-un complex ce cuprindea: o moschee, un ospiciu, alte instituții caritabile. Această *medrese* era o instituție ce se conducea singură în cadrul unui *vâkuf*, care, la rândul-i, era o instituție autonomă. *Müderris* (profesor șef și administrator al unei *medrese*-le) era numit prin hotărâre imperială. În Imperiul Otoman exista o rigidă ierarhie a ulemalelor și un sistem strict al promovărilor. Astfel, *müderris*-ii *hârîc*-ii *medrese*-lelor sau absolvenții semănau *medrese*-lelor puteau deveni *kâdî* ai târgurilor mici, având un câștig estimat la 50-150 *akçe*-le zilnic. În schimb, un *kâdî* câștigând 300 de *akçe* zilnic, sau mai mult, putea deveni *defterdar*⁹ al Divanului Imperial. Un *müderris* la semănau sau la o *medrese* de rang mai înalt putea accede până la funcția de *kâdî* de Istanbul sau chiar *kâdiasker*. Un *kâdî* câștigând peste 500 *akçe* zilnic putea ajunge nișanci al Divanului Imperial.

În ordinea importanței, pe scara ierarhică se aflau:

1. *Kâdiasker*-ii de Rumelia și Anatolia;
2. *Kâdî*-ul de Istanbul;
3. *Kâdî*-ii celor opt orașe importante (Meccă, Medina, Edirne, Bursa, Cairo, Damasc, Alep, Ierusalim)¹⁰.

Șeful ulema-lelor era *Şeyh-ül Islam*. La nivelul fiecărui târg sau oraș important exista mufti-ul, care avea la nivel zonal atribuții asemănătoare cu cele pe care le deținea *Şeyh-ül Islam* la nivel statal. Aproape independent de activitatea politică până către mijlocul secolului al XVI-lea, din a doua jumătate a secolului al XVI-lea *Şeyh-ül Islam* devine un personaj tot mai important, dar dependent politic. Din această perioadă datează investirea sa cu puterea de a numi *kâdî*-ii care câștigau mai mult de 40 *akçe* zilnic. De asemenea, *kâdî*-ii cu rang de molla treceau din funcția de *kâdiasker* în cea de *Şeyh-ül Islam*.

Unde se găseau în ierarhia otomană orașele și târgurile dobrogene vom încerca să arătăm în continuare, ținând cont de informațiile pe care ni le dau contemporanii acelor vremuri în legătură cu numărul locuitorilor, activitățile desfășurate de ei, mozaicul etnic și alte informații complementare.

De multe ori, mărturiile celor ce au trecut prin teritoriul dobrogan se constituie în evaluări mai mult sau mai puțin exacte. Iată, de exemplu, mărturiile lui Evlia Celebi, la jumătatea secolului al XVII-lea, cu privire la orașul Constanța: „Dar, fiind așezată pe malul mării, Constanța nu este prea bogată și prosperă, căci adeseori a fost atacată, ruinată și arsă de cazaci. Constanța este un

⁹ *Defterdar* – control financiar.

¹⁰ Halil Inalcik, *op.cit.*, p. 350.

cadiat cu rang de 150 de aspri, așezat pe malul Mării Negre și face parte din Eyaletul Silistrei, fiind dependentă de cadiul de Karasu. Cadiul primește anual trei pungi de aspri din ținutul său. Se găsesc în total vreo 150 de case, acoperite cu olane și cu șindrilă. Are o singură mahala, iar lângă schelă se află o geamie simplă, dar folositoare. Mai sunt: un han, 40-50 de hambare, care seamănă cu niște hanuri așezate lângă schelă, și câteva prăvălii, alte construcții nu are”¹¹.

Același erudit călător avea să constate existența a încă două cadiate de același rang. Chiar dacă în descrierile sale apar și multe exagerări (de exemplu, menționarea unui număr de 17 geamii în orașul Hârșova¹², în timp ce izvoare de secol al XVIII pomenesc una singură), se poate observa ochiul atent al unuia care, cunoscând sistemul instituțional otoman, are ocazia să constate modul în care aceste instituții funcționau, precum și integrarea lor în ansamblul statal.

Iată, în câteva cuvinte, cum arătau alte două orașe dobrogene evaluate de Evlia Celebi ca având, ca și Constanța, rang de cadiat de 150 de aspri. Hârșova: „Aceasta este un cadiat cu rangul de 150 de aspri în cadrul sangeacului de Silistra și are subași, mühtesib, dizdar, și 80 de oșteni”. În ceea ce privește numărul gospodăriilor, aflăm că orașul „era compus din două mahalale cu o mie șase sute de case”¹³. Tulcea „este un orașel care se arendează cu 10 pungi de aspri și se bucură de scutire. Este un cadiat cu rang de o sută cincizeci de aspri. Din satele sale și din comunele Beș Têpe se strâng anual 3 pungi pentru cadiu, drept plată pentru că face dreptate ... Orașul Tulcea este format din șase sute de case valahe și bulgare, făcute numai din trestie și papură”¹⁴.

De o importanță cu mult mai mare erau, în aceeași accepțiune, orașele Mangalia și Karasu. Despre Mangalia aflăm că „orașul este frumos și înfloritor, fiind așezat pe malul mării, într-un șes nisipos. Face parte din vacufurile Esmahan Sultan. Are un cadiu și un müteveli. Este un cadiat cu rang de 300 de aspri, în cyaletul Silistrei, pe teritoriul Dobrogei.

Din ținutul ei, cadiul primește anual șapte pungi. Există, de asemenea, un serdar al orașului, un mühtesib al orașului și un subași”¹⁵.

Despre Karasu aflăm din aceeași sursă că „este acum separat de hassul împărătesc al vizirilor din cyaletul Oceakov. Guvernatorii săi sunt: un agă al pașei și un voievod. El guvernează cu vreo sută de supuși, strângând șapte pungi de aspri pentru pașă și patru pungi pentru el. Este un cadiat cu rang de 300 de aspri. Din comună sa, cadiul primește șapte pungi. Are chehaia de spahii, serdar

¹¹ Evlia Celebi, *Seyahatnâme* (Carte de călătorie), în *Călători străini despre țările române*, vol. VI, ediție îngrijită de M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru și Mustafa Ali Mehmet, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 385.

¹² *Ibidem*, p. 451.

¹³ *Ibidem*, p. 450.

¹⁴ *Ibidem*, p. 404.

¹⁵ *Ibidem*, p. 380.

de ieniceri, strângător de taxe și müttesib. Este alcătuit din trei mahalale, cu o mie de case, simple și cu etaj, acoperite cu olane și cu șindrilă”¹⁶.

Pe lângă târgurile și orașele mici ce ne sunt prezentate de către Evlia Celebi, iată că avem și imaginea unuia dintre orașele mari ale Dobrogei, o vreme chiar reședința guvernatorului.

„Acest oraș are un hass și pașă și un voievodalik în eyaletul Ōceacov. Este un loc bun, cu un venit de o sută patru pungi. Este un cadiat însemnat cu rang de 300 de aspri, dar 500 de aspri au fost *dași ca moll-lelor*. Are șapte naibi de comune. Toate satele dependente de Babadag sunt în număr de o sută”¹⁷. „Din aceste sate cadiului i se procură un venit de 10 pungi ... La Babadag se află trei mii de clădiri cu un cat și seraiuri înalte cu două caturi, clădite din piatră, precum și alte numeroase case”¹⁸.

Spre comparație, prezentăm, în continuare, situația existentă cu două secole mai târziu, la 1877-1878, momentul reîntegrării Dobrogei la patria-mamă, conform raportului Oficiului Central de Statistică. Astfel, sandjakul Tulcea cuprindea kaza-lele: Kilia, Sulina, Mahmudia, Isaccea, Tulcea, Măcin, Babadag, Hârșova, Küstence, Medgidia, cu un număr total de nouă comune urbane, 255 de comune rurale și 350 de sate și cătune¹⁹.

După ce am văzut ce condiții trebuia să îndeplinească un cadiu, ce studii trebuia să aprobe, care era locul său în ierarhia otomană, precum și unde erau plasate în aceeași ierarhie orașele și târgurile dobrogene, în cele ce urmează ne vom ocupa de rolul său efectiv și de documentele create de acesta.

Cadiul îndeplinea funcțiile de: judecător, primar și notar.

În prima sa calitate, cadiul judeca diverse pricini și dădea sentințe conform șeriutului și kânun-ului. Pricinile judecate erau notate în registre (*siciler*). Registrele cadiale, care s-au păstrat, se constituie în surse de informații extrem de bogate, știută fiind conștiinciozitatea cu care funcționarii otomani înregistrau faptele.

Alte genuri de documente emise de cadii erau arz-urile și hücet-ele (*hoget*).

Arz-urile cuprindeau propuneri privind condițiile de negoț, rapoarte către Înalta Poartă, în care erau semnalate anumite realități locale care, fie se cereau a fi schimbate, fie urmau a fi acceptate (și într-un caz și în celălalt fiind necesar firmanul sultanului).

În ceea ce privește hoget-ele (hücet), ele erau dovezi, acte emise de cadii, cu caracter de sentință. Prin hoget se puteau confirma cercetările efectuate, se confirma că purtătorul său are de primit niște datorii, se puteau regla drepturi

¹⁶ *Ibidem*, p. 396.

¹⁷ *Ibidem*, p. 388.

¹⁸ *Ibidem*, p. 391.

¹⁹ D.A.N.I.C., fond Ministerul de Interne – Direcția Generală a Statisticii, dosar 1364/1879, f. 109.

succesorale, se confirma împăcarea pe cale amiabilă a părților, se confirma radierea unei datorii, se autentifica un act de proprietate.

Analizând diversitatea activităților pe care le desfășura cadiul și multiplele categorii de documente ce emanau de la el, putem să realizăm de ce era necesar ca persoanele care îndeplineau aceste funcții să fie bine instruite, să fie devotate și bine intenționate, să poată face față cu abilitate unei situații neprevăzute.

Iată câteva exemple de documente ce sunt fie emise de cadii dobrogeni, fie răspunsuri primite de la sultan (firmane, porunci) ca urmare a arz-urilor înaintate de aceștia. Evident, problematica era cu mult mai vastă.

Într-o poruncă a sultanului Ahmed I, adresată cadiului de Hârșova, la 1614-1615, în urma scrisorii primite de la voievodul Țării Românești, prin care i se aduce la cunoștință sultanului că este îngădit negoțul liber ce se făcea în Târgul de Floci, se spune: „Când această poruncă va ajunge, procedând potrivit scrisorii date de agalele lor, așa cum s-a arătat mai sus, de acum înainte să nu permiți și să interzici să se facă samavolnicii de acel fel asupra raialei Țării Românești și asupra altor sârmani, și să nu fie tulburări. Iar dacă împotriva poruncii mele și a scrisorii agalelor lor fac totuși din nou silnicii, prin împuternicirea celor menționați mai sus, să-i aduci în fața tribunalului, *indiferent cine ar fi ei*. După deliberări, să-i raportezi pe nume și chip, pentru a se proceda potrivit ilustrei mele porunci care se va da apoi în privința lor”²⁰.

Interesant este modul de abordare a problemei. Se cere să fie aduși în fața tribunalului, dacă nu respectă porunca sultanului, „indiferent cine ar fi ei”. Iată o altă poruncă a sultanului Mehmed IV, adresată tot cadiului de Hârșova și încă unui alt cadiu din nordul Dobrogei, nenominalizat, datată 1074 zilkâde 28 (1664 iunie 22), cu referire la impozite. Ele trebuie strânse la timp și integral, motiv pentru care se poruncește ca fugarii să fie urmăriți și puși să-și plătească dările către stat. De data aceasta, porunca a venit în urma petiției (arz-ului) trimise de creștinii înregistrați în condica orașului Hârșova. Se arată că: „supușii care au fost înregistrați împreună cu creștinii din condica Hârșovei să fie siliți să-și plătească gizelele pe care le au în seamă împreună cu creștinii din condica Hârșovei, așa cum au fost înregistrați, indiferent dacă ei se află în Dăieni și Sarai²¹ și în oricare alt sat ... Să nu permiți nimănui să invoce pretexte și să iște cearță, contrar condiției de recensământ”²².

Indiferent de modalitatea de rezolvare recomandată cadiului, se are în vedere un singur lucru foarte important: plata corectă și la timp a impozitelor, neîmpiedicarea supușilor de a-și achita dările către stat dar și, lucru deloc de neglijat, evitarea supraîncărcării contribuabilului cu taxe suplimentare datorită

²⁰ Tahsin Gemil, *Relațiile Țărilor Române cu Poarta Otomană în documente turcești (1601-1712)*, București, D.G.A.S., 1984, doc. 62, p. 167-168.

²¹ Dăieni și Sarai – comune în kaza-ua Hârșova, situate la aproximativ 15 km de orașul Hârșova.

²² Tahsin Gemil, *op. cit.*, doc. 140, p. 319-320.

neplății acestora de către persoanele care figurează în registrele de impunere fiscală dar nu plătesc dările cuvenite.

Într-o poruncă a sultanului Ahmed al III-lea, datată 1134 Evâil-i zi'l ka'de (13-22 august 1722) către cadii de Karasu și serdari de ieniceri din kaza-ua respectivă și din kaza-lele Balcic, Mangalia, Babadag, Varna și altele, se arată că sultanul a primit arz-uri prin care era înștiințat că mai mulți răufăcători tulbură liniștea locuitorilor din târgul Constanța, una „dintre anexele kazalei Karasu”.

Se arată că „tâlharii” respectivi nesocotesc șeriatal, că sunt gata oricând de răzmeriță, sultanul poruncind ca aceștia, ori să fie întemnițați „pentru ca, astfel, să fie posibile perceperea veniturilor vămii aflate în posesia lor, precum și îndreptarea neregularităților comise de ei”²³, pentru că „dacă această situație va trebui să rămână așa cum este acum, atunci este clar și evident că abuzurile lor vor spori, ceea ce va împiedica adunarea și perceperea veniturilor miriei și va duce la împrăștierea și risipirea sărmanelor raiale”, ori să fie surghiuniți și să li se interzică orice legătură cu târgul Constanța.

O altă atribuție a cadiilor, aceea de a ajuta la achiziționarea „zaherelei” destinate Istanbulului, reiese dintr-un document datat 1147 evâsit-i Rebi-ulahir (10-19 septembrie 1734), o poruncă adresată cadiilor și altor dregători din kaza-lele Burgas, Ahyoli, Varna, Balcic, Cavarna, Mangalia, Constanța și Caraharman, prin care li se cere să asigure achiziționarea grâului la prețul stabilit. Arătându-se că „în kaza-lele menționate, s-a fixat, prin acordul dintre vânzători și mușterii, prețul chilei de grâu, anume ca prețul fiecărei chile de grâu, potrivit chilei din acel ținut, să fie cincizeci și cinci de parale”²⁴, se poruncește ca cei ce nu respectă prețul stabilit „să fie prinși și întemnițați”, să le fie trimise la Istanbul semnalmente, iar proprietarilor de hambare care nu vor dori să vândă la prețul stabilit „deschizându-se și hambarele celor de acest fel, să se cântărească (?) grâul și să fie predat proprietarilor de vase, iar din partea proprietarilor de vase să se remită posesorilor de zaherele prețul de câte cincizeci și cinci de parale pentru fiecare chilă de grâu”²⁵.

Tot în legătură cu achiziționarea „zaherelei” se afla și sarcina cadiilor de a supraveghea ca aprovizionarea cu produse din Țara Românească și Moldova să se facă ritmic și în așa fel încât întreaga cantitate colectată să ajungă la Istanbul, „fără a ascunde și a tăinuî nici măcar o chilă”.

Astfel, într-un firman al sultanului Mustafa al III-lea către cadii și alți demnitari otomani din localitățile de pe malul Dunării, datat 1184 muharrem, selh (26 mai 1770), se arată: „De aceea s-a dat firmanul meu purtător de înaltă

²³ Valeriu Veliman, *Relațiile româno-otomane (1711-1821)*, București, D.G.A.S., 1984, doc.46, p. 148-152.

²⁴ *Ibidem*, doc. 76, p. 212.

²⁵ *Ibidem*.

glorie pentru ca, atunci când va sosi, să cercetați și să stabiliți ce cantități anume de diferite feluri de zaherele au fost transportate, din anul trecut și până acum, de pe țărmul de dincolo la schelele voastre” și „să vă feriți foarte mult și să vă țineți departe de îndrăzneala de a proceda contrar îngăduinței mele împărătești și de a ascunde sau de a tăinuî zaherelele aflătoare sau de a vă supune lăcomici și să vă, feriți de a nu scrie adevărul, de hatârul altora, și să nu puneți să se scrie contrariul”²⁶.

Așadar, administrația centrală trebuia să țină sub control strict această activitate și dacă reprezentanții locali nu-și făceau datoria pe deplin ei urmau să suporte consecințele.

De o importanță deosebită era și numărul celor care făceau negoț, iar cadiii aveau obligația să semnaleze sultanului „cerințele pieții” ca, de exemplu, în arzul cadiului de Vidin, datat 1178 Zilhicce Evahir (1765 10-19 iunie) relativ la discuțiile purtate cu localnici, după sosirea firmanului în care se prevedeau condițiile de negoț în Țara Românească, sau cel datat 1179 Cemazi I 3 (1765 octombrie 16), în care se arată că pentru Țara Românească este necesar să primească învoire de negoț un număr de 200 de negustori, nu doar 100 ca în Moldova, arătând că atât Seturnai Exxeid-Mahmud aga, cât și vechilul domnului Țării Românești au fost de părere că „Țara Românească nu se poate compara cu Țara Moldovei, așa încât o sută de negustori, luând asupra lor vânzările și cumpărările de acolo, nu vor putea să le ducă la bun sfârșit. Dacă ar fi două sute de negustori, aceasta nu ar dăuna raialei”²⁷.

Desigur, imaginea uncia dintre instituțiile de bază ale statului otoman, instituția cadiatului, nu a fost totdeauna aceeași. Alături de celelalte instituții ea a avut de suferit numeroase modificări și s-a degradat în timp, fiind parte a declinului organizatoric și administrativ al imperiului.

Într-un mod decurgeau lucrurile până către 1580, când totul părea armonizat și echilibrat, și cu totul diferit la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea, când toate instituțiile încep să se degradeze rapid, când legile încep să fie disprețuite, când violența și abuzurile se răspândesc.

Și dacă, la nivel central, secretarii începeau să se facă vinovați de falsificarea firman-elor și de acordarea mai multor diplome pentru un singur fief, în mod cert și ducerea la îndeplinire a unor hotărâri, ce ele însele nu erau corecte, se făcea în același mod. Precizăm însă că, de această dată, am căutat să evidențiem aspectele pozitive, de continuitate și stabilitate, rezervându-ne pentru o altă dată analizarea declinului instituțional, a schimbărilor de structură și de concepție, precum și a moștenirii lăsate.

²⁶ Mustafa A. Mehmed, *Documente turcești*, doc. 290, p. 318.

²⁷ *Ibidem*, doc. 278, p. 299.

Evoluția administrativă a județului Argeș până la mijlocul secolului al XVIII-lea

MELENTINA BĂZGAN

Județul Argeș, numit astfel după principalul curs de apă care îl străbate, avea în evul mediu o configurație diferită și o întindere mult mai mică decât cele cunoscute astăzi. Acest lucru este posibil deoarece actualul județ cuprinde în spațiul său, pe lângă vechiul județ al *Arghișului*, și teritoriul unor județe dispărute. Este vorba de fostul județ *Mușcel* și de mai puțin cunoscutul județ al *Pădureților*.

Originea numelui județului a creat, de-a lungul timpului, numeroase discuții din care cei mai mulți cercetători au opinat că numele a fost preluat de romani de la populația autohtonă găsită aici. Istoricii și lingviștii au considerat că numele *Argeș* este un nume străvechi, dat de traci, apei mai importante din această zonă, și că traciul *Ordessos* ar avea rădăcini indo-europene¹.

Cunoscând faptul că hidronimele au dat nume unor forme de relief și că acestea au prezentat o mare stabilitate în timp, putem considera că numele județului Argeș este foarte vechi. *Argeș* este deci nume propriu autohton, păstrat în limba română, care semnifică „râu sau apă curgătoare rece și limpede, strălucitoare, albicioasă”².

Județul este consemnat pentru prima oară într-un hrisov din cancelaria domnului Dan al II-lea, din anul 1423, ajuns până la noi sub formă de mențiune, în care se amintește despre „satul Băișoara din Loviștea, în județul Argeș”³. Câțiva ani mai târziu, la 13 august 1437, domnul Vlad Dracul emitea un hrisov prin care dăruia unor boieri jumătate din satul „Lănjești din Arghiș”⁴.

Aflat în bună parte pe valea superioară a râului Argeș, județul s-a extins în partea sa nord-vestică mult peste râul Olt, care delimita Țara Românească în două provincii distincte: Muntenia și Oltenia. Deși făcea parte din județele Munteniei, județul Argeș se întindea și în dreapta râului Olt, cuprinzând în hotarele sale întregul bazin al râului Lotru.

În bazinul hidrografic al acestui râu a existat, pe tot parcursul evului mediu, o unitate politico-administrativă creată de condițiile geografice specifice, care a avut o istorie deosebită de cea a Olteniei, în nord-estul căreia s-a aflat.

¹ Marius Sala, *Județe țării*, în „Familia”, IX (1972), II, nr. 7, p. 8.

² I. Ionescu, *Despre originea și semnificația etimologică a toponimicului Argeș*, în „Limba Română”, XX, 1971, nr. 3, p. 337.

³ *Documenta Romaniae Historica, B, Țara Românească* (în continuare se va nota: D.R.H., B.), vol. I, întocmit de P.P. Panaitescu și Damaschin Mioc, București, Ed. Academiei Române, 1966, p. 102, doc. 51.

⁴ *Ibidem*, p. 150, doc. 86, orig.

Această zonă, cunoscută sub numele de Loviștea sau Țara Loviștei, de la slavonescul ловити – înțelesul de vânătoare⁵, este amintită în documentele externe în anul 1233⁶, iar în cele interne la 12 decembrie 1471⁷.

Primii voievozi care au avut reședința la Argeș au stăpânit această zonă montană încă înainte de a porni unificarea și au păstrat-o mai apoi în componența județului. Accesul în Loviștea era făcut doar dinspre județul Argeș, până către sfârșitul stăpânirii austriece în Oltenia, deoarece Valea Oltului era greu de străbătut prin defileul Munților Cozia.

Țara Loviștei a fost considerată de unii cercetători ca fiind teritoriul aflat în dreapta Oltului, de la Carpați și până la râul Lotru⁸ sau doar bazinul Titești din partea estică a Oltului⁹. Considerăm că documentele relevă clar faptul că Loviștea era alcătuită din așezările situate în depresiunea străbătută de cursurile râurilor Boia și Băiașul, afluenți din partea stângă a Oltului, din așezările situate pe ambele maluri ale Oltului, dar și din cele aflate în Valca Lotrului.

Bazinul Lotrului, înconjurat de munți care permiteau accesul direct doar dinspre Valea Oltului, este cunoscut în istorie sub numele de Lotru. Domnul Radu cel Marc, care judeca o pricină, la 13 octombrie 1626, cerceta în divan „și cartea acestor doi boiari cu multe semnături de în Loviște și de în Lotru”¹⁰. Un an mai târziu, Stanciu armaș și Oprea logofăt, trimiși de același domn, au cercetat la Bujoreni, județul Vâlcea, o pricină pentru rezolvarea căreia „s-au strâns toți bătrâne din Loviște și din Lotru”¹¹.

Ambele regiuni, cunoscute mai mult sub numele de Loviștea, au aparținut din punct de vedere administrativ de județul Argeș până târziu, în secolul al XIX-lea, cu întrerupere în timpul ocupației austriece (1718-1739), când această zonă a fost alipită Olteniei. Acest aspect istoric și geografic este înfățișat și de stolnicul Constantin Cantacuzino, care nota, în dreapta Oltului¹², un număr de 5 sate

⁵ Dinu C. Giurescu, *Țara Românească în secolele XIV-XV*, București, Ed. Științifică, 1973, p. 77.

⁶ Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, vol. I, București, 1886, p. 127.

⁷ *D.R.H., B.*, vol. I, p. 233-234, doc. 139.

⁸ Apud Ion Conca, *Țara Loviștei. Geografie istorică*, București, Imprimeria Națională, 1935, p. 2-8.

⁹ *Ibidem*, p. 9-34. Conca admitea totuși faptul că Loviștea „istorică”, pe care o amplasa doar în partea stângă a Oltului, se întindea, din punct de vedere administrativ, și asupra bazinului râului Lotru. Loviștea era alcătuită astfel din două zone separate de cursul râului Olt.

¹⁰ *D.R.H., B.*, vol. XXI, întocmit de Damaschin Mioc, București, Ed. Academiei Române, 1965, p. 277, doc. 148.

¹¹ *Ibidem*, p. 457, doc. 278.

¹² Const. C. Giurescu, *Harta stolnicului Constantin Cantacuzino. O descriere a Munteniei la 1700*, în „Revista Istorică Română”, vol. XIII, fasc. 1, 1943, p. 17-18.

aparținând județului Argeș, în lucrarea sa cartografică publicată în anul 1700¹³.

Acest fapt a fost posibil deoarece, prin Țara Loviștei și mai apoi pe valea Oltului, a existat în evul mediu un drum pe care se făcea legătura între Țara Românească și Transilvania. La Genunc, astăzi satul Căineni din județul Vâlcea, a funcționat secole de-a rândul schela sau vama țării către cealaltă provincie românească aflată peste munți.

În anul 1330, exista pe valea râului Argeș o localitate fortificată numită „castrum Argyas”, amintită de două documente, unul din 1336¹⁴ și unul din 30 iunie 1347¹⁵, ambele emise în cancelaria Regatului ungar. Cele două mărturii evidențiază faptul că regele Carol Robert de Anjou, aflat pe aceste meleaguri în încercarea de a-l supune pe Basarab I, și-a așezat tabăra lângă acest castru, în vatra căruia funcționa, încă de la sfârșitul secolului al XII-lea, o curte voievodală¹⁶. Aici s-ar fi aflat atunci sediul autorității politice a voievodului român unificator, considerat de istorici ca urmaș al lui Senesclau¹⁷, a cărui vechime, forță politică și militară au adunat în jur celelalte formațiuni teritoriale sud-carpătice.

Letopiseșul Cantăcuzinesc arată că „un voievod ce l-au chemat Radul Negru voevod, mare herțeg pre Amlaș și pre Făgăraș, ridicatu-s-au de acolo cu toată casa lui și cu mulțime de noroade: rumâni, păpistași, sași, de tot felul de oameni, pogorându-se pe apa Dâmboviței, început-au a face țară noao. Întâi au făcut orașul ce-i zic Câmpul-Lung. De acolo au descălecat la Argeș și iar au făcut oraș mare și și-au pus scaunul de domnie, făcând curți de piatră și case domnești și o biserică mare și frumoasă”¹⁸.

Cronicarul Radu Popescu considera că Radu, vodă s-a așezat mai întâi la Câmpulung, după care s-a mutat la Argeș „de au făcut scaunul acolo ... Și au început a-și tocmi și a-și îndrepta țara cu județe, cu judecători și cu altele ce era de folosul domniei și a țării, lăbindu-se până la Dunăre și până la Siret”¹⁹.

Stolnicul nota în harta sa, în partea dreaptă a Oltului, localitățile Brezoi, Călinești, Căineni, Malaia și Voineasa.

¹³ *Ibidem*, p. 1.

¹⁴ D.R.H., *D. Transilvania*, vol. I, întocmit de Ștefan Pascu, Constantin Cihodaru, Konrad G. Gundisch, Damaschin Mioc, Viorica Pervain, București, Ed. Academiei Române, 1977, p. 53, doc. 30.

¹⁵ *Ibidem*, p. 65-66, doc. 35.

¹⁶ *Istoria Românilor*, vol. III, coordonatori acad. Ștefan Pascu și Răzvan Theodorescu, București, Ed. Enciclopedică, 2001, p. 529.

¹⁷ Nicolae Stoicescu, „Descălecat” sau întemeiere? O veche preocupare a istoriografiei românești. *Legendă și adevăr politic, în Constituirea statelor feudale românești*, București, Ed. Academiei Române, 1980, p. 82.

¹⁸ *Istoria Țării Românești (1290-1690). Letopiseșul Cantăcuzinesc*, ediție critică de Const. Grecescu și D. Simonescu, București, Ed. Academiei Române, 1960, p. 2.

¹⁹ Radu Popescu vornicul, *Istoriile domnilor Țării Românești*, ediție critică de Const. Grecescu, București, Ed. Academiei Române, 1963, p. 5.

Tradiția descălecatului, îmbrățișată și de alți cronicari și istorici, arată că Argeșul a fost al doilea oraș în noul stat creat, oraș devenit mai apoi reședință domnească, de unde domnii au unit și organizat teritoriul dintre Carpați și Dunăre.

Zona Argeșului superior a devenit, la începutul secolului al XIV-lea, nucleul unificării statale la sud de Munții Carpați. Reședința primilor domni ai Țării Românești a fost la Curtea de Argeș, oraș unde se afla și scaunul domnesc, de unde se emiteau scrisori și porunci, se acordau danii și privilegiile supușilor eclesiastici și laici.

În anul 1359, domnul Nicolae Alexandru a realizat o organizare ecleziastică superioară în stat prin transferarea Mitropoliei de la Vicina la Curtea de Argeș²⁰, mitropolitul Iachint al Vicinei fiind recunoscut ca mitropolit al *Ungrovlahiei* de sinodul Patriarhiei din Constantinopol. Actul emis de acest sinod, în mai 1359²¹, este primul act în care Țara Românească apare cu denumirea *Ungrovlahia*, denumire sub care această provincie românească va fi cunoscută în documentele interne și externe în secolele următoare. Sediul Mitropoliei a continuat să fie la Curtea de Argeș aproape un secol după mutarea capitalei la Târgoviște.

Prima mențiune internă cunoscută despre curtea domnească ce exista la Argeș datează de la 25 noiembrie 1369, dată la care Vladislav I emitea un hrisov privitor la catolicii din țara sa²².

Localitatea a devenit oraș la scurt timp după cucerirea independenței de sub suzeranitatea ungară, favorizată fiind de amplasarea sa pe drumurile care legau Țara Românească de Transilvania, pe văile râurilor Dâmbovița și Olt. Din orașul reședință Argeș, vornicul de la curtea domnească se ocupa și de administrarea unei întinse zone din jur, zonă ce a constituit mai apoi județul cu același nume.

Atâta timp cât capitala țării s-a aflat la Argeș, orașul și județul au prosperat, mai ales ca urmare a legăturilor comerciale realizate cu Transilvania. De la Curtea de Argeș se traversau munții pe două drumuri. Unul pornea spre nord-vest, trecea prin localitățile Tigveni, Șuici, Sălătruc, mai apoi prin Loviștea pe la Perșani, Titești și Boșoara, ajungea la schela Căineni, iar de acolo urma Valea Oltului, pe la Turnu Roșu, până la Sibiu. Celălalt pornea spre nord-est, trecea pe la Domnești, Berevoiești, ajungea la Câmpulung și continua, prin Culoarul Rucăr-Bran, până la Brașov. Cel de-al doilea a fost cel mai vechi, dar și cel mai vehiculat drum medieval, deoarece pe aici s-au stabilit și întreținut în

²⁰ C. Marinescu, *Înființarea mitropoliilor în Țara Românească și Moldova*, în „Analele Academiei Române”, Menț. secț. ist., s. III, 2, 1924, p. 259-268.

²¹ Stelian Brezeanu, „*Domn a toată Țara Românească*”. Originea și semnificația unei formule medievale de cancelarie, în „Revista Istorică”, tom 1, nr. 2, 1990, p. 155; Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 1, București, Ed. Institutului Biblic al Bisericii Ortodoxe Române, 1991, p. 256.

²² D.R.H., B., vol. I, p. 13, doc. 3.

timp, între români de pe ambele versante ale Munților Carpați, puternice legături economice, politice, religioase și culturale.

Județul Argeș se învecina, la extremitatea sa vestică, cu vechiul județ Gilort, până la începutul secolului al XVI-lea, iar mai apoi cu noul județ constituit, Gorj. Județul Argeș mărginea județul Vâlcea, separându-l totodată de Transilvania. Începând de la defileul Cozici, spre sud, limita vestică a județului Argeș se afla pe râul Olt. La sud, județul Argeș se învecina cu județele Olt, Teleorman și Vlașca, iar la est cu județele Pădureț și Mușcel. După unirea ultimelor două într-o singură formațiune administrativă, la începutul secolului al XVII-lea, Argeșul s-a învecinat cu județul ce a purtat o vreme numele Mușcel și Pădureț, iar mai apoi numele Mușcel. Județul Argeș se învecina la nord cu Țara Făgărașului și mai apoi cu Transilvaniei²³, de care era despărțit, atât la estul cât și la vestul râului Olt, de crestele Munților Carpați²⁴.

Încă din timpul domnului Mircea cel Bătrân, care își construise o curte domnească și la Târgoviște, rolul orașului Argeș a început să scadă, mai întâi în plan politic, iar mai apoi și în plan economic.

Conducerea orașului era asigurată de un județ, care era ajutat de un sfat constituit din 12 pârgari, toți aleși anual. Aceștia judecau și emiteau cărți de judecată, întărite cu pecetea orașului, asemănătoare celei eliberate, la 6 mai <1552>, în pricina dintre mănăstirea Argeș și doi boieri²⁵. Fostă reședință mitropolitană, mănăstirea Argeș a beneficiat de importante privilegii acordate de domnii țării și a intrat desori în conflict cu administrația laică a orașului.

Când, în anul 1558, domnul Mircea Ciobanul dăruia mănăstirii satul Flămânzești, din apropiere, poruncoa: „iar voi, orașenii din Argeș, să vă feriți de ocina sfintei mănăstiri”²⁶, semnalând astfel un conflict între cele două comunități. Orașenii argeșeni, care încercaseră să cuprindă în hotarul orașului o parte din hotarul Flămânzeștilor, au pierdut în fața argumentelor prezentate de săteni în divanul domnesc²⁷. Doi ani mai târziu, la 15 septembrie 1560, pentru a rezolva conflictul neîncheiat încă, domnul Petru cel Tânăr trimitea la fața locului 24 de boieri și punea ispravnic pricinei pe pârcălabul cetății Poenari²⁸. Orașenii au mai pierdut un proces pentru niște vie pe care le stăpâneau la vest de oraș, în satul

²³ Antal Lukács, *Țara Făgărașului în evul mediu (secolele XII-XVI)*, București, Ed. Enciclopedică, 1999, p. 184-194.

²⁴ Ion Conca, *op.cit.*, p. 32-34.

²⁵ D.R.H., B., vol. V, Întocmit de Damaschin Mioc și Marieta Adam Chipcer, București, Ed. Academiei Române, 1983, p. 22, doc. 17.

²⁶ *Ibidem.*, p. 145, doc. 131.

²⁷ *Ibidem.*, p. 207-208, doc. 191; p. 212-213, doc. 196.

²⁸ *Ibidem.*, p. 221-223, doc. 205.

Vlădești, proces desfășurat în divanul domnesc, cu clucerul Radu Năsturel²⁹, în anul 1606.

În anul 1628, domnul Alexandru Iliăș întărea mănăstirii Argeș, în virtutea unor privilegii date de domnul Mihai Viteazul³⁰, dreptul de judecată și vama în oraș și porunca „să nu aibă treabă cu judecata orașului și cu vama, nici pârcălabii, nici banii de județ”³¹. Documentul confirmă scăderea rolului economic al orașului, dar și al conducătorilor săi. Dreptul de judecată și de vamă asupra orașului a fost păstrat de mănăstire și în timpul domnului Constantin Brâncoveanu.

Documentul de mai sus relevă faptul că județul avea atunci în frunte un pârcălab, domnul adresându-se astfel: „voi pârcălabilor și voi banilor din județul Argeș, de vreme ce veți vedea această carte a doamnei mele, iar voi încă să vă feriți de oraș, nici un amestec să nu aveți cu orașul, numai să judecați țara, iar orașul să-l lăsați în pace”³².

Printre pârcălabi un rol principal, pentru partea nordică a județului, se poate să-l fi avut, la începuturi, pârcălabul din cetatea Poenari³³. Cetatea a avut în administrare trei sate apropiate: Cheiani, Căpățineni și Poenari³⁴, ai căror locuitori contribuiau la întreținere și aprovizionare, sate pe care le-a stăpânit până când a fost părăsită.

Ca rezultat direct al dezvoltării forțelor de producție, dar și al factorilor politici, a apărut și s-a dezvoltat în sudul județului, încă din timpul domniei lui Mircea cel Bătrân, un nou oraș, așezat tot pe râul Argeș. Cu o vechime mai mare decât mențiunea din 20 mai 1388³⁵, satul, iar mai apoi orașul, Pitești s-a dezvoltat continuu, favorizat mai ales de amplasarea localității într-un punct obligatoriu de trecere a principalelor drumuri care asigurau legăturile între orașele rezidențiale domnești, Târgoviște și București, cu cele din Transilvania, Oltenia, precum și cu zona din sudul Dunării.

Orașul a avut ca organ propriu de conducere un sfat format din 12 pârgari conduși de un jude, aleși anual, amintiți într-un document din 27 august 1582³⁶. Probabil că reședința conducătorilor administrației județului Argeș s-a mutat de

²⁹ *Documente privind istoria României, veac XVII, B.Țara Românească* (în continuare: *D.I.R., B. veac XVII*), vol. I, București, Ed. Academiei Române, 1951, p. 219-220, doc 210.

³⁰ *Istoria Românilor*, vol. IV, coordonatori: acad. Ștefan Ștefănescu și Camil Mureșan, București, Ed. Enciclopedică, 2001, p. 74.

³¹ *D.R.H., B.*, vol. XXII, întocmit de Damaschin Mioc, București, Ed. Academiei Române, 1969, p. 15-18, doc. 14.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*, vol. V, p. 221-223, doc. 205.

³⁴ Ion Donat, *Domeniul domnesc în Țara Românească (sec. XIV-XVI)*, București, Ed. Enciclopedică, 1996, p. 114.

³⁵ *D.R.H., B.*, vol. I, p. 25-28, doc. 9.

³⁶ *D.I.R., veac XVI*, vol. V, p. 73, doc. 76.

la Curtea de Argeș la Pitești înainte sau în timpul domniei lui Leon Tomșa, care, la 9 august 1631, amintea într-un document de un „Pană ceașul de postelnici din orașul domniei mele, din Pitești”³⁷.

În anul 1640, orașul Pitești ar fi avut, potrivit relatărilor lui Petru Bogdan Bakšić, aproximativ „200 de case de români, adică vreo mie de suflete, oameni ceva mai răsăriți”³⁸.

În noua reședință a județului, domnia își avea reprezentanții săi în persoana căpitanilor, pârcălabilor și a altor mici dregători care efectuau slujbe variate, îndeosebi fiscale. Căpitani erau dregătorii care aveau misiunea de a urmări permanent aplicarea poruncilor și măsurilor domnești, dar și de a veghea menținerea capacității fiscale a locuitorilor din satele și cătunele județului³⁹.

Rolul județului și al pârcălabilor orașenești a fost diminuat o dată cu înființarea unei pârcălăbii, în anul 1695⁴⁰, din inițiativa domnului Constantin Brâncoveanu. Potrivit poruncii domnești, pârcălăbiei orașului îi erau subordonate 12 sate din jur, ce erau obligate, printre altele, să facă obor târgului și să plătească acesteia vama domnească⁴¹. În satele ce țineau de pârcălăbie nu aveau voie să se amestece însă căpitani și slugile acestora⁴². În subordinea pârcălăbiei de la Pitești se aflau, printre altele satele Bascov, Geamăna, Hințești, Negovani, Stăncești și Uiasca⁴³.

O statistică contemporană, întocmită în anul 1690, arată că în județ erau 36 de sate plăieșești din care satele Călinești, Drăgănești, Malaia, Robești, Sărăcinești și Voineasa se aflau situate în partea vestică a râului Olt⁴⁴. Harta stolnicului Constantin Cantacuzino arată în județul Argeș 40 de sate, din care 7 cu așezări boierești, două orașe (Pitești și Argeș) și 6 mănăstiri⁴⁵.

În timpul administrației austriece, ținutul Loviștei și valea Lotrului au fost înglobate Olteniei, din punct de vedere administrativ și militar, temporar însă, în funcție de rezultatul luptelor desfășurate. Loviștea, pe unde se realiza legătura cu

³⁷ D.R.H., B., vol. XXIII, întocmit de Damaschin Mioc, București, Ed. Academiei Române, 1969, p. 423, doc. 264.

³⁸ Petru Bogdan Bakšić, *Descrierea Țării Românești, în Călători străini despre Țările Române*, vol. V, îngrijit de Maria Holban, București, Ed. Științifică, 1973, p. 208.

³⁹ Petre Popa, Paul Dicu, Silvestru Voinescu, *Istoria municipiului Pitești*, București, Ed. Academiei Române, 1988, p. 59-60.

⁴⁰ Dinu C. Giurescu, *Anatesterul Condica de porunci a vistieriei lui Constantin Brâncoveanu*, în „Studii și Materiale de Istorie Medie”, vol. V, 1962, p. 377-378, nr. 17.

⁴¹ *Ibidem*. Pârcălabii erau volnici să perceapă vama târgului, cu excepția vămii tutunului, să pedepsească hojiile, curviile, datoriile și neînțelegerile locale, să țină doi mortasipi pentru treburile pârcălăbiei și o cârciumă pentru venituri, fără a plăti camătă.

⁴² *Ibidem*, p. 378.

⁴³ Petre Popa, Paul Dicu, Silvestru Voinescu, *op.cit.*, p. 60.

⁴⁴ Dinu C. Giurescu, *Anatesterul ...*, p. 435, nr. 177.

⁴⁵ Const. C. Giurescu, *Harta stolnicului ...*, p. 13, 14, 17, 19.

Sibiul, unde se afla sediul comandamentului militar austriac⁴⁶, a fost condusă în această perioadă de un vătaf numit șpan, asimilat ispravnicilor care conduceau diviziunile administrative numite plăși, din județele oltene⁴⁷, și era alcătuită, potrivit unei statistici austriece, din aproximativ 200 de familii⁴⁸.

Căpitanul austriac Friederich Schwantz von Springfels descria Loviștea ca fiind „un ținut mic de patru ceasuri lungime și lățime, cu văi joase, dealuri mănoase și bogate în ierburii în mijlocul munților înalți lângă râul Olt și este alcătuit din 22 de sate mici, din care cele mai multe sunt acum în partea turcească”⁴⁹. Același Schwantz a întocmit o hartă a Olteniei⁵⁰ în care a însemnat, pentru Loviștea, un număr de 24 de sate, enumerate și în *Registrul tuturor localităților ce se află în această hartă a Olteniei*⁵¹.

Un austriac anonim menționa, în anul 1737, în ținutul răsăritean al Loviștei „aflat pe partea cealaltă a Oltului și încorporat districtelor aflate de partea aceasta”⁵², un număr de 15 sate⁵³. După revenirea Olteniei sub administrarea Țării Românești, Loviștea a fost integrată din nou județului Argeș. Un document, din 5 septembrie 1750, arată că Loviștea constituia un plai în cadrul județului Argeș, plai ce era cărmuit de un Necula vătaf de plai⁵⁴.

Același raport austriac, întocmit în anul 1737, arată că județul Argeș era condus de un căpitan și că avea în componența sa trei plăși: Argeș, Topolog și Olt, cu o populație de aproximativ 4000 de familii⁵⁵. Faptul că aceste plăși erau

⁴⁶ Șerban Papacostea, *Oltenia sub stăpânirea austriacă (1718-1739)*, București, Ed. Enciclopedică, 1998, p. 252.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 256.

⁴⁸ Const. Giurescu, *Material pentru istoria Olteniei supt austriaci*, vol. I, ediție de Const. C. Giurescu, București, 1944, p. 637-638.

⁴⁹ Friedrich Schwanz von Springfels, *Descrierea Olteniei, 1720-1723*, în *Călători străini despre Țările Române*, vol. IX, volum îngrijit de Maria Holban, București, Ed. Academiei Române, 1997, p. 54. „Partea turcească” definea, în accepțiunea autorului, teritoriul Țării Românești, redus la acea dată doar la Muntenia.

⁵⁰ Harta, aflată la Viena, în Arhiva Ministerului de Război, poartă denumirea *Tabula Valachiae Cisalutanae*, și a fost publicată în anul <1722> Vezi: Marin Popescu-Spineni, *România în izvoare geografice și cartografice*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 181-183.

⁵¹ Al. A. Vasilescu, *Registrul tuturor localităților cuprinse în harta Olteniei lucrată de Friederich Schwanz și terminată la 1723*, în „Arhivele Olteniei”, an V, nr. 27, 1926, p. 341-352. Localitățile însemnate sunt: Băiașu, Boișoara, Bratovocești, Brezoi, Bumbești, Căineni, Călinești, Clocotici, Cornet, Cucoiu, Drăgănești, Găujani, Greblești, Lotru, Malaia, Perišani, Proieni, Sărăcinești, Spinu, Racovița, Robești, Titești, Văratice, Voineasa.

⁵² Șerban Papacostea, *Populația Țării Românești în ajunul reformelor lui Constantin Mavrocordat. Un document inedit*, în „Studii. Revistă de istorie și filozofie”, tom XIX, 1966, nr. 5, p. 932.

⁵³ *Ibidem*, p. 935.

⁵⁴ N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol V, partea I, București, 1903, p. 495.

⁵⁵ Șerban Papacostea, *Populația Țării Românești ...*, p. 935-937.

denumite și că ele au continuat să existe sub același nume și în secolul următor⁵⁶ ne îndreptățește să afirmăm că, la acea dată, Muntenia avea deja județele divizate în subunități administrative. Raportul din anul 1737 constituie astăzi o dovadă că în Muntenia existau în județe subunități administrative, înaintea reformei lui Constantin Mavrocordat, din anul 1740⁵⁷. Aceste subunități administrative erau denumite plaiuri în zona de munte și plase în zona de șes.

Urmărind repartitia geografică a satelor, pe harta realizată în baza investigațiilor documentare⁵⁸, se constată că aceste plase aveau în componență localitățile așezate în bazinele hidrografice ale cursurilor de apă mai importante din județ, ape care au dat și denumirile diviziunilor administrative⁵⁹.

În urma cercetării documentelor, am întocmit și o listă a satelor medievale care alcătuiau vechiul județ al Argeșului⁶⁰. Din această listă se poate vedea că în perioada medievală pe teritoriul județului au funcționat, până la mijlocul secolului al XVIII-lea, un număr de aproape 250 comunități umane, din care două aveau statutul de oraș: Curtea de Argeș și Pitești.

Nu toate localitățile atestate în documente au rezistat vicisitudinilor veacurilor scurse. Multe din satele însemnate ca fiind astăzi dispărute sunt semnalate documentar până la sfârșitul perioadei în studiu. Pornind de la realitatea că unele localități vechi s-au menținut și și-au continuat existența, că unele au fost dublate sau triplate datorită creșterii demografice, că o parte din sate au dispărut, din varii motive, fiind înlocuite de altele cu mențiuni sau apariții mai târzii, dar luând în calcul și că au existat sate ce nu au repere documentare care să le ateste existența, putem concluziona că județul avea în componența sa, în jurul anului 1750, un număr de aproximativ 250-260 de localități constituite din cătune, sate și orașe.

⁵⁶ În anul 1815, pe cuprinsul județului Argeș erau 8 plase: Argeș (11 sate), Săpata (16 sate), Oltul de Jos (17 sate), Oltul de Sus (17 sate), Topolog (21 sate), Pitești (23 sate), Creimenari (12 sate), Văleanul (15 sate) și 2 plaiuri: Aref (20 sate) și Loviștea (20 sate), cu un număr de 172 de sate. Vezi Dionisie Fotino, *Istoria Generală a Daciei*, traducere de George Sion, tomul III, București, 1860, p. 160.

⁵⁷ I. Minca, „Reforma” lui Constantin Vodă Mavrocordat, Iași, Ed. Viața Românească, 1927, p. 70-75; Florin Constantiniu, *Constantin Mavrocordat*, București, Ed. Militară, 1985, p. 146-151.

⁵⁸ Vezi harta anexată.

⁵⁹ O catagrafie, întocmită în anii 1773-1774, păstrată parțial, arată că județul Argeș avea, la acea dată, șapte plase cu 98 de sate, între care se regăsesc și cele enumerate la 1737: Argeș (15 sate), Săpata (19 sate), Oltul de Jos (16 sate), Oltul de Sus (12 sate), Loviștea (16 sate), Topolog (11 sate) și Pitești (9 sate); vezi I. Ionașcu, *Despre județele Olt și Argeș în Catagrafia din anii 1773-1774 de la Moscova*, în „Mitropolia Olteniei”, an X, 1958, nr. 3-4, p. 252.

⁶⁰ Vezi lista satelor, anexată. Semnne grafice: # = sat astăzi dispărut; □ = sat integrat administrativ; & = sat cu nume schimbat; ◇ = dată probabilă a documentului. Prescurtări: com. = comună; cop. = copie; fotocop. = fotocopie; înd. = îndoienic; orig. = original; rez. = rezumat; tr. = traducere; lg. = lângă; pr. = probabil; Ag. = Argeș; Vl. = Vâlcea.

Studiul hărții dezvăluie limitele aproximative ale județului, către mijlocul secolului al XVIII-lea. În partea nord-vestică, hotarul se situa pe creasta munților ce mărgineau bazinul râului Lotru și demarceau hotarele către Transilvania și către județele Gorj și Vâlcea. La sud de Gura Lotrului, județul cuprindea ambele maluri ale râului Olt, până în apropiere de mănăstirea Cozia. De aici, spre sud, hotarul județului Argeș cu județul Vâlcea a fost, în întreaga perioadă medievală, pe cursul râului Olt.

În sud, hotarul cu județul Olt trecea printre localitățile Drăgoești⁶¹, Dejești⁶², Fedeleșcioi⁶³ și Purcăreni⁶⁴, care aparțineau județului Argeș și localitățile Ciorâca⁶⁵ și Văcărești⁶⁶, ce aparțineau județului Olt.

Hotarul sudic al județului medieval era mai la nord, deoarece județele Teleorman și Vlașca se întindeau până pe văile mijlocii ale râurilor Teleorman și Argeș⁶⁷. Limita către aceste județe era dată de hotarele nordice ale satelor Vlăduța⁶⁸ și Vulpești⁶⁹, ce depindeau de județul Teleorman și cele ale satelor Negrași⁷⁰ și Căteasca⁷¹, din județul Vlașca.

La est, hotarul cu județul Mușcel urma cursul râului Argeș, din apropierea localității Căteasca până aproape de confluența acestuia cu râul Vâlsan. De aici, limita estică a județului era dată de satele aflate în stânga râului Vâlsan: Stroești⁷², Vălsănești⁷³, Robaia⁷⁴ și Mușetești⁷⁵, ale căror hotare se aflau pe vârfurile dealurilor ce constituiau cumpăna apelor către Râul Doamnei. Înălțimile dintre cele două râuri și mai apoi cursul râului Vâlsan au constituit granița cu județul Mușcel, până sus, pe crestele Munților Carpați.

⁶¹ *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului* (în continuare se va nota: *Catalog - Țara Românească*), vol. IV, întocmit de Marcel-Dumitru Ciucă, Doina Duca-Iñculescu, Silvia Vătafu-Găitan, București, 1981, p. 679, doc. 1562.

⁶² *Ibidem*, vol. V, București, 1985, p. 382, doc. 884.

⁶³ Const. C. Giurescu, *Harta stolnicului* ..., p. 17.

⁶⁴ *Catalog - Țara Românească*, vol. III, întocmit de Doina Duca-Tinculescu, Marcel-Dumitru Ciucă, București, 1978, p. 455-456, doc. 897,898.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ *Ibidem*, vol. IV, p. 57, doc. 91.

⁶⁷ Vezi harta anexată.

⁶⁸ *Catalog - Țara Românească*, vol. IV, p. 381, doc. 823.

⁶⁹ *Ibidem*, vol. VI, întocmit de Marcel-Dumitru Ciucă, Silvia Vătafu-Găitan, București, 1993, p. 151, doc. 374.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 513, doc. 1374.

⁷¹ *Ibidem*, vol. V, p. 248, doc. 544.

⁷² *Ibidem*, vol. VI, p. 203, doc. 421.

⁷³ *Ibidem*.

⁷⁴ *Ibidem*, vol. V, p. 542, doc. 1298.

⁷⁵ *D.I.R., B, veac XVII*, vol. IV, p. 386, doc. 395.

SATELE CARE ALCĂTUiau JUDEȚUL ARGHEȘ
PÂNĂ LA MIJLOCUL SECOLUL AL XVIII-LEA

NUME SAT, ÎN DOCUMENT	JUD.	DATA DOCUMENT	SAT LOCALIZAT ASTĂZI	JUD. AZI
1 Alimănești = Alimănești #	Ag.	1515 mai 23, orig.	în Ciofrângenii com.	Ag.
2 Albești	Ag.	1523 apr. 4, orig.	Albești de Argeș com.	Ag.
3 Alboteni = Albota	Ag.	1497 apr. 1, orig.	com.	Ag.
4 Aref = Hareș = Harefu	Ag.	<1545> apr. 8, cop.	Arefu com.	Ag.
5 Argeș	Ag.	1369 nov. 25, orig.	Curtea de Argeș, oraș	Ag.
6 Baileni #	Ag.	1621 iun. 13, orig.	pr. lg. Tutănești, com. Băiculești	Ag.
7 Balomirești #	Ag.	1554 aug. 1, cop.	lg. Teiu com.	Ag.
8 Balta Neagră = Bălteni #	Ag.	1520 nov. 26, cop.	lg. Costești, oraș	Ag.
9 Bârsești	Ag.	1523 apr. 4, orig.	sat, com. Budești	VI.
10 Bârsești	Ag.	1536 iul. 10, orig.	sat, com. Tigveni	Ag.
11 Bajcov = Bascov	Ag.	<1428>, orig.	Bascov com.	Ag.
12 Băbuiești	Ag.	1597 ian. 18, orig.	sat, com. Dăești	VI.
13 Băiași = Boiașu	Ag.	1550 iul. 3, orig.	sat, com. Perișani	VI.
14 Băloi &	Ag.	1580 mart. 20, tr.	azi Izvoru Rece, com. Stoilești	VI.
15 Bănești #	Ag.	1515 mai 20, orig.	lg. Cărbureni, com. Valea Iașului	Ag.
16 Bărașu	Ag.	<1561-62>, tr.	sat, com. Cicănești	Ag.
17 Bărbătești	Ag.	<1445>, tr.	sat, com. Cocu	Ag.
18 Berindești	Ag.	1579 iul. 14, orig.	sat, com. Corbeni	Ag.
19 Berislăvești	Ag.	1517 iun. 9, orig.	com.	VI.
20 Berivoiești	Ag.	1506 iun. 25, orig.	com.	Ag.
21 Blănoiu	Ag.	1718 hartă	sat, com. Racovița	VI.
22 Bobeni #	Ag.	1515 mai 23, orig.	pr. lg. Zărnești, com.	Ag.
23 Bogdănești de Councana #	Ag.	<1494> mart. 16, orig.	lg. Răchișile, com. Cocu	Ag.
24 Bolovanu #	Ag.	1718 hartă	în Țuțulești, com. Racovița	Ag.
25 Borulești = Borlești	Ag.	<1564-68> mart. 16, orig.	sat, com. Merișani	Ag.
26 Botești #	Ag.	1561 nov. 2, orig.	pr. lg. Văleni, com. Sălătrucu	Ag.
27 Brădățeani = Brădițeni #	Ag.	<1402-1403>, cop.	lg. Jiblea, com. Călimănești	VI.
28 Brădeșești	Ag.	1523 apr. 4, orig.	Brăteasca, com. Merișani	Ag.
29 Brădet m-re	Ag.	1506 mai 14, orig.	Brădetu, com. Brăduț	Ag.
30 Brătea = Brătești #	Ag.	1536 iul. 10, orig.	pr. lg. Brătești, com. Albești de Argeș	Ag.
31 Brătiani = Brăduț	Ag.	1508 iul. 29, orig.	Brăduț, com.	Ag.
32 Brătivoiești = Brativoești	Ag.	1519 ian.-aug. 31, orig.	Bratovești, com. Perișani	VI.
33 Brătulești #	Ag.	1575 iul. 10, orig.	lg. Tigveni, com.	Ag.
34 Brezoiu	Ag.	1575 dec. 4, orig.	Brezoi, oraș	VI.
35 Brusturoasa #	Ag.	1536 iul. 10, orig.	pr. lg. Sălătrucu, com.	Ag.
36 Budești	Ag.	<1445>, tr.	com.	VI.
37 Bumbuești	Ag.	1473 mai 17, orig.	sat, com. Boișoara	VI.

Datele au fost preluate din lucrarea autorilor Ion Iordan, Petre Gâtescu, D. I. Oancea, *Indicatorul localităților din România*, București, Ed. Academiei Române, 1974.

NUME SAT, ÎN DOCUMENT	JUD.	DATA DOCUMENT	SAT LOCALIZAT ASTĂZI	JUD. AZI
38. Bunești	Ag.	1520 nov. 26, cop.	sat, com. Cotmeana	Ag.
39. Bunești = Boieniști #	Ag.	1535 dec. 11, orig.	lg. Urluiеști, com. Cepari	Ag.
40. Burdești = Burdea	Ag.	1555 nov. 1, orig.	sat, com. Suseni	Ag.
41. Cacaleji #	Ag.	<1575-77> iun. 1, orig.	în Căzănești, com. Milcoiu	VI.
42. Cacaleji &	Ag.	<1594-95>, orig.	azi Gruiu, com. Căteasca	Ag.
43. Călinești	Ag.	1388 mai 20, cop.	sat, lg. Brezoi, oraș	VI.
44. Căpățâneni = Căpățânești	Ag.	<1542-43> oct. 23, cop.	Căpățâneni Pământeni, com. Arefu	Ag.
45. Cărpeniș	Ag.	1575 iul. 10, orig.	sat, com. Cepari	Ag.
46. Căzănești	Ag.	1528 sept. 7, orig.	sat, com. Milcoiu	VI.
47. Cecănești = Cicănești	Ag.	1565 iun. 11, orig.	Cicănești com.	Ag.
48. Cepari	Ag.	1519 ian. 10, orig.	com.	Ag.
49. Cerbăreni = Cerbureni	Ag.	1475 iun. 1, orig.	Cerbureni, com. Valea Iașului	Ag.
50. Cheiani = Cheia #	Ag.	<1542-43> oct. 23, cop.	pr. lg. Căpățâneni Pământeni, com. Arefu	Ag.
51. Cicști	Ag.	1451 aug. 5, orig.	sat, com. Lunca Corbului	Ag.
52. Ciocănești #	Ag.	1561 iun. 10, orig.	pr. Cinculești, □ în Bascov com.	Ag.
53. Ciofrângeni	Ag.	1528 oct. 28, orig.	com.	Ag.
54. Ciorani #	Ag.	1639 mart. 16, orig.	lg. Uda com.	Ag.
55. Cireșu	Ag.	1520 nov. 26, cop.	sat, com. Căteasca	Ag.
56. Cireșu = Cereșani	Ag.	1520 nov. 26, cop.	Cereșani, com. Suseni	Ag.
57. Ciunget	Ag.	1646 ian. 1, orig.	sat, com. Malaia	VI.
58. Clăbucet #	Ag.	1577 nov. 7, cop.	lg. Văleni, com. Sălătruc	Ag.
59. Clocotici	Ag.	1473 mai 17, orig.	Bradul-Clocotici, com. Racovița	VI.
60. Cocoj = Cucoi	Ag.	1505 dec. 10, orig.	Cucoiu, com. Perișani	VI.
61. Cocul	Ag.	1528 oct. 29, orig.	com.	Ag.
62. Coinsca #	Ag.	1584 mart. 11, orig.	lg. Berislăvești com.	VI.
63. Copăcceni	Ag.	1566 iun. 27, orig.	sat, com. Racovița	VI.
64. Corbii	Ag.	1636 sept. 3, orig.	Corbu, lg. Brezoi oraș	VI.
65. Corbii = Corbeni	Ag.	1456 apr. 15, orig.	Corbeni com.	Ag.
66. Cornet #	Ag.	1510 sept. 8, orig.	lg. Fejeni, com. Goranu	VI.
67. Costești	Ag.	1535 iul. 30, orig.	oraș	Ag.
68. Costești	Ag.	1526 aug. 21, orig.	Costești Vălsan, com. Mușătești	Ag.
69. Cotmeana m-re	Ag.	1388 mai 20, cop.	com.	Ag.
70. Cremenari	Ag.	1624 mai 30, orig.	sat, com. Galicea	VI.
71. Cristienești = Cârștiencești #	Ag.	1452 aug. 5, cop.	lg. Văleni, com. Sălătruc	Ag.
72. Crivina &	Ag.	1520 sept. 2, orig.	azi Buciumeni, com. Drăgoești	VI.
73. Crușia #	Ag.	1388 mai 20, cop.	nelocalizat	
74. Cuca	Ag.	1528 oct. 29, orig.	com.	Ag.
75. Dăngești	Ag.	1517 iun. 9, orig.	sat, com. Berislăvești	VI.
76. Dăești	Ag.	<1547> iun. 19, orig.	com.	VI.
77. Dăjești = Dejești	Ag.	1621 dec. 6, orig.	sat, com. Vitomirești	Olt

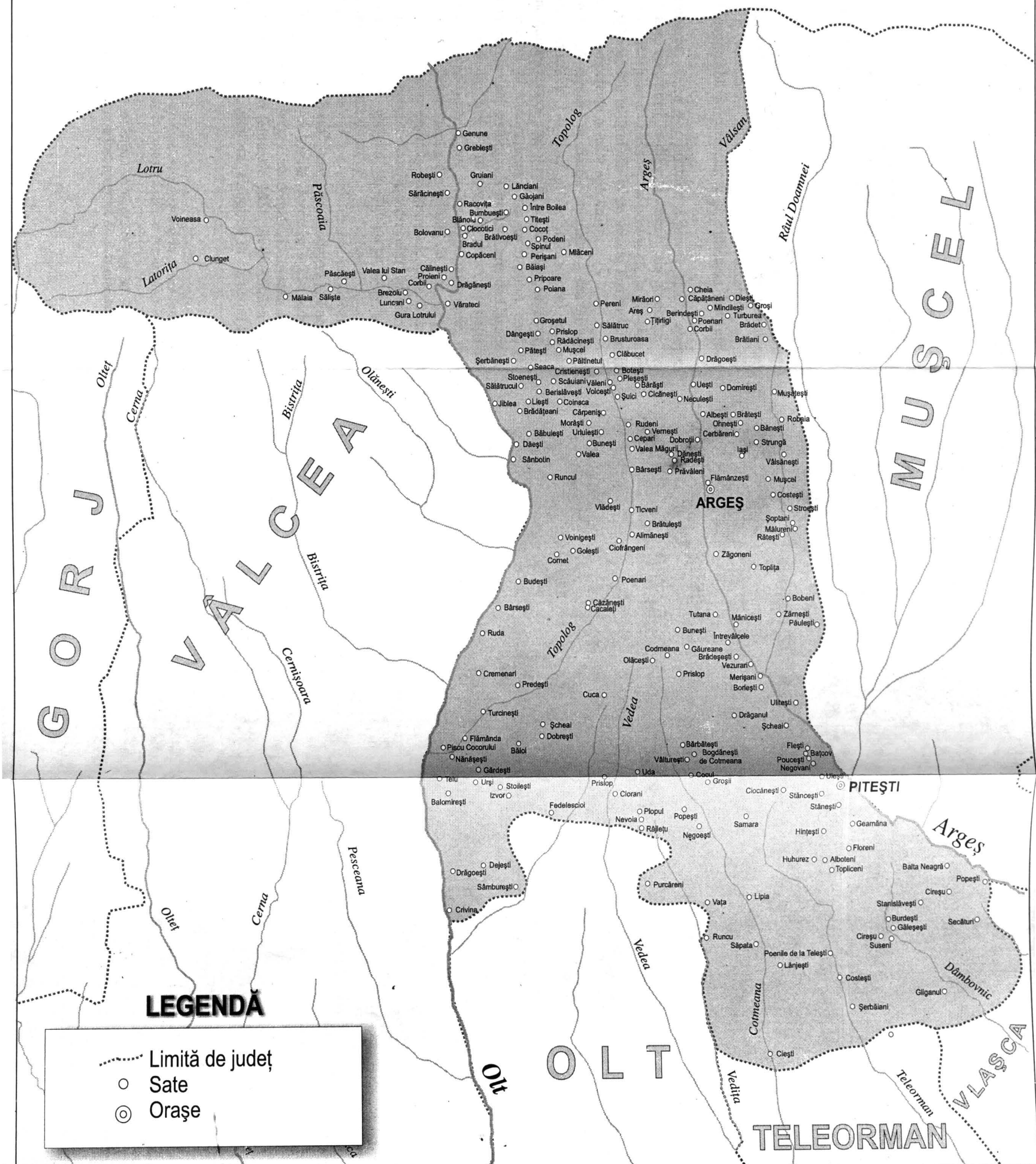
NUME SAT, ÎN DOCUMENT	JUD.	DATA DOCUMENT	SAT LOCALIZAT ASTĂZI	JUD. AZI
78 Dănești	Ag.	1579 apr. 14, tr.	Valea Danului com.	Ag.
79 Diești #	Ag.	1579 iul. 14, orig.	Ig. Tulburea, com. Corbeni	Ag.
80 Dobrocști = Dobrești	Ag.	1577 ian. 30, orig.	sat, corp. Dănicei	VI.
81 Dobrojiu = Dobrotu	Ag.	1523 apr. 4, orig.	Dobrotu, com. Albești de Argeș	Ag.
82 Draganul	Ag.	1502 mart. 9, orig.	Drăganu com.	Ag.
83 Drăgănești	Ag.	1626 oct. 13, orig.	sat, Ig. Brezoi, oraș	VI.
84 Drăgioi	Ag.	1583 mai 28, orig.	Drăgioiu, com. Olanu	VI.
85 Drăgoești	Ag.	1516 nov. 3, orig.	com.	VI.
86 Drăgoești #	Ag.	1568 oct. 4, cop.	Ig. Ocști, com. Corbeni	Ag.
87 Fedeleșcioi	Ag.	1595 febr. 12, cop.	Fedeleșcioi, com. Ciomăgești	Ag.
88 Flămânda &	Ag.	1633 iun. 15, orig.	azi Delu Mare, com. Galicea	Ag.
89 Flămânzești □	Ag.	1525 nov. 22, orig.	în Curtea de Argeș, oraș	Ag.
90 Flești □	Ag.	1570 ian. 14, orig.	în Bascov com.	Ag.
91 Floreni #	Ag.	1520 nov. 26, cop.	Ig. Albota com.	Ag.
92 Găleşești = Gălășești	Ag.	<1501 sept.-dec.>, tr.	sat, com. Suseni	Ag.
93 Găojani = Gojani	Ag.	1451 iul., orig.	Găujani, com. Boișoara	VI.
94 Gârdești #	Ag.	1597 iun. 15, tr.	Ig. Valea Râului, com. Galicea	VI.
95 Găureane #	Ag.	1437 aug. 13, orig.	Ig. Negești, com. Cotmeana	Ag.
96 Geamăna	Ag.	1519 iul. 11, orig.	sat, com. Bradu	Ag.
97 Genune = Căneni vama	Ag.	1415 mart. 28, orig.	Căneni com.	VI.
98 Gliganul	Ag.	1564 iun. 12, orig.	sat, com. Rociu	Ag.
99 Golești	Ag.	1432 ian. 15, tr.	com.	VI.
100 Greblești	Ag.	1625 apr. 5, orig.	sat, com. Căineri	VI.
101 Groșetul = Groșani #	Ag.	1514 iul. 14, tr.	Ig. Dângești, com. Berislăvești	VI.
102 Groși	Ag.	1570 ian. 14, orig.	sat, com. Băbana	Ag.
103 Groși #	Ag.	1545 apr., orig.	Ig. Brăduleț com."	Ag.
104 Gruani	Ag.	1505 dec. 10, orig.	Gruu Lupului, com. Racovița	VI.
105 Gura Lotrului #	Ag.	1718 hartă	în Brezoi, oraș	VI.
106 Hinjești	Ag.	1495 sept. 4, orig.	sat, com. Moșoia	Ag.
107 Huhurez #	Ag.	1497 apr. 1, orig.	Ig. Albota com.	Ag.
108 Iașii = Valca Iașului	Ag.	1523 apr. 4, orig.	Valea Iașului com.	Ag.
109 Idomirești = Dumirești	Ag.	1523 apr. 4, orig.	Dumirești, com. Albești de Argeș	Ag.
110 Izvor	Ag.	1532 mai 2, orig.	Izvoru Recce, com. Stoilești	Ag.
111 Între Boilea = Boișoara	Ag.	<1393>, rez.	Boișoara com.	VI.
112 Întrevâlcele	Ag.	1576 dec. 30, cop.	pr. Vâlcelele, com. Merșani	Ag.
113 Jiblea □	Ag.	1389 sept. 4, orig.	Jiblea Veche, în Călimănești oraș	VI.
114 Lănciani #	Ag.	1505 dec. 10, orig.	pr. Ig. Găujani, c. Boișoara	VI.
115 Lăune	Ag.	1581 apr. 13, tr.	Lăunele, com. Dănicei	VI.
116 Lânjești = Lăngești	Ag.	1437 aug. 13, orig.	sat, com. Lunca Corbului	Ag.
117 Liești #	Ag.	1519 mai 6, fotocop.	Ig. Berislăvești, com.	VI.
118 Lipia	Ag.	1648 ian. 6, tr.	sat, com. Săpata	Ag.

NUME SAT, ÎN DOCUMENT	JUD.	DATA DOCUMENT	SAT LOCALIZAT ASTĂZI	JUD. AZI
119. Luncani #	Ag.	1661 iun. 6, orig.	în Brezoi, oraș	VI.
120. Malaia	Ag.	<1690>, orig.	com.	VI.
121. Măgureni	Ag.	1700 harta	nelocalizat	
122. Măldărești #	Ag.	1505 dec. 10, orig.	nelocalizat	
123. Mălureni	Ag.	<1571-74> ian. 17, orig.	com.	Ag.
124. Mănișești	Ag.	<1428>, orig.	sat, com. Băiculești	Ag.
125. Măzărani	Ag.	1533 mai 27, cop.	Măzăraru, com. Nicolae Bălcescu	VI.
126. Merișani	Ag.	<1428>, orig.	com.	Ag.
127. Mindilești #	Ag.	1575 ian. 17, orig.	lg. Poenari, com. Corbeni	Ag.
128. 'Mirăori = Misreu #	Ag.	1563 sept. 24, orig.	pr. lg. Arefu com.	Ag.
129. Mlăceri = Mlaca	Ag.	1596 sept. 8, orig.	sat, com. Perişani	VI.
130. Moeșăști	Ag.	1569 dec. 13, orig.	nelocalizat	
131. Morăști	Ag.	1544 ian. 5, orig.	sat, com. Cepari	Ag.
132. Mușătești	Ag.	1475 iun. 1, orig.	com.	Ag.
133. Mușcel	Ag.	1539 mai 18, orig.	Valea Mușcelului, com. Mușetești	Ag.
134. Mușcel #	Ag.	1539 mai 27, orig.	lg. Rădăcinești, com. Berevoiești	VI.
135. Nănișești = Nănișești #	Ag.	1477 iun. 30, orig.	lg. Galicea com.	VI.
136. Neculești = Niculești □	Ag.	1621 iun. 13, orig.	în Mioarele, com. Cicănești	VI.
137. Negoești #	Ag.	<1536> iun. 28, cop.	lg. Popești, com. Poiana Lacului	Ag.
138. Negovani &	Ag.	1570 ian. 14, orig.	în Bascov com.	Ag.
139. Nevoia □	Ag.	1499 ian. 9, orig.	în Râjlețu Govora, com. Uda	Ag.
140. Ogrini #	Ag.	1590 mai 25, orig.	pr. lg. Fejeni, com. Goranu	VI.
141. Ohnești = Hocnești #	Ag.	1634 iul. 15, orig.	lg. Cerbureni, com. Valea Iașului	Ag.
142. Olăcești #	Ag.	<1511> iul. 1, cop.	pr. lg. Cotmeana com.	Ag.
143. Pălînetul #	Ag.	1539 mai 27, orig.	lg. Rădăcinești, com. Berevoiești	VI.
144. Păscăești	Ag.	<1571-74> mai 8, orig.	Păscoaia, lg. Brezoi, oraș	VI.
145. Pătești	Ag.	1501 mai 24, orig.	sat, com. Sălătrucel	VI.
146. Păulești	Ag.	1575 ian. 13, tr.	sat, com. Mălureni	Ag.
147. Pereni #	Ag.	1533 oct. 13, orig.	pr. lg. Sălătrucu com.	Ag.
148. Perişani	Ag.	1604 iun. 16, cop.	com.	VI.
149. Pinul	Ag.	1700 harta	nelocalizat	
150. Piscu Cocorului	Ag.	<1538> mart. 19, orig.	Cocoru, com. Galicea	VI.
151. Pitești	Ag.	1388 mai 20, cop.	oraș, reședință județ	Ag.
152. Pleșești #	Ag.	1501 sept. 1, orig.	pr. lg. Văleni, com. Sălătrucu	Ag.
153. Plopul #	Ag.	1528 oct. 29, orig.	lg. Râjlețu Govora, com. Uda	Ag.
154. Podeni	Ag.	1505 dec. 10, orig.	sat, com. Perişani	VI.
155. Poenari	Ag.	1481 iun., orig.	sat, com. Corbeni	Ag.
156. Poenari	Ag.	1634 apr. 20, orig.	Poenari de Argeș com.	Ag.
157. Poenile de la Telești □	Ag.	1483 iun. 25, orig.	Telești, □ în Costești, oraș	Ag.
158. Poiana	Ag.	1533 oct. 13, orig.	sat, com. Perişani	VI.
159. Popești	Ag.	1559 apr. 28, cop.	sat, com. Cocu	Ag.

NUME SAT, ÎN DOCUMENT	JUD.	DATA DOCUMENT	SAT LOCALIZAT ASTĂZI	JUD. AZI
160. Popești □	Ag.	1577 iul. 8, cop.	în Câteasca com.	Ag.
161. Poucești □	Ag.	1570 ian. 13, orig.	Păișești, în Bascov com.	Ag.
162. Prăvăleni #	Ag.	1523 apr. 4, orig.	pr.lg. Valea Danului com.	Ag.
163. Predești	Ag.	1532 iul. 21, tr.	sat, com. Nicolae Bălcescu	VI.
164. Pripoare	Ag.	1567 mai 4, orig.	sat, com. Perișani	VI.
165. Prislop #	Ag.	<1511> iul. 10, cop.	pr.lg. Cotmeana com.	Ag.
166. Prislop #	Ag.	1533 oct. 13, orig.	pr.lg. Rădăcinești, com. Berislăvești	VI.
167. Pruni = Proeni □	Ag.	1574 ian.-aug., cop.	în Brezoi, oraș	VI.
168. Purcăreni	Ag.	1539 sept. 10, orig.	Lerești Purcărești; com. Făgetelu	Olt
169. Racovița	Ag.	1575 dec. 4, orig.	com.	VI.
170. Radești = Rădești □	Ag.	<1421> iun. 19, orig.	în Valea Danului com.	Ag.
171. Râjlețu	Ag.	1563 oct. 22, orig.	Râjlețu Govora, com. Uda	Ag.
172. Râul Alb	Ag.	<1690>, orig.	nelocalizat	VI.
173. Rădăcinești	Ag.	1533 oct. 13, orig.	sat, com. Berislăvești	VI.
174. Rătești #	Ag.	1575 ian. 13, tr.	lg. Mălureni com.	Ag.
175. Robaia	Ag.	1593 febr. 4, orig.	sat, com. Mușătești	Ag.
176. Robești	Ag.	1670 aug. 29, orig.	sat, com. Căineni	VI.
177. Ruda	Ag.	1523 apr. 4, orig.	sat, com. Budești	VI.
178. Rudeni	Ag.	1526 aug. 29, tr.	sat, com. Șuici	Ag.
179. Runcu #	Ag.	1570 iul. 22, orig.	lg. Bărăști com.	Olt
180. Runcul	Ag.	1532 iul. 14, tr.	com.	VI.
181. Samara	Ag.	1621 mart. 9, cop.	sat, com. Poiana Lacului	Ag.
182. Sâmbotin	Ag.	1593 dec. 20, orig.	Sâmbotin, com. Dăești	VI.
183. Sâmbulrești	Ag.	1635 sept. 8, cop.	com.	Olt
184. Sălătrucul	Ag.	1533 oct. 13, orig.	Sălătrucu com.	VI.
185. Sălătrucul	Ag.	1488 apr. 17, orig.	Sălătrucel com.	Ag.
186. Săliște	Ag.	1718 hartă	sat, com. Malaia	VI.
187. Săpata	Ag.	1550 apr. 9, orig.	com.	Ag.
188. Sărăcinești &	Ag.	1596 aug., orig.	azi Balota, com. Racovița	VI.
189. Scăuiani	Ag.	1542 febr. 17, orig.	Scăueni, com. Berislăvești	VI.
190. Seaca	Ag.	<1402-1403>, cop.	sat, com. Sălătrucel	VI.
191. Secături &	Ag.	1595 iuh. 16, orig.	azi Gruiu, com. Câteasca	Ag.
192. Spinul = Spinet	Ag.	<1421> iun. 19, orig.	Spinu, com. Perișani	VI.
193. Stanca	Ag.	1690, orig.	nelocalizat	
194. Stanislăvești □	Ag.	1636 iun. 11, orig.	în Oarja com.	Ag.
195. Stănțești = Stânești #	Ag.	<1424> dec. 12, cop.	în Pitești, oraș	Ag.
196. Stânești #	Ag.	1557 iul. 18, cop.	lg. Milcoiu com.	VI.
197. Stoenști	Ag.	1517 iun. 9, orig.	sat, com. Berislăvești	VI.
198. Stoilești	Ag.	1569 oct., cop.	com.	VI.
199. Stroești	Ag.	<1524> mai 22, orig.	sat, com. Mușătești	Ag.
200. Strungă #	Ag.	1579 ian. 10, orig.	pr.lg. Cerbureni, com. Valea Iașului	Ag.

NUME SAT, ÎN DOCUMENT	JUD.	DATA DOCUMENT	SAT LOCALIZAT ASTĂZI	JUD. AZI
201. Suseni	Ag.	1505 iun. 15, orig.	com.	Ag.
202. Șcheai	Ag.	1645 doc. 17, orig.	Valca Scheiului, com. Dănicei	VI.
203. Șcheai	Ag.	1648 aug. 3, orig.	Schiau, com. Bascov	Ag.
204. Șerbăiani	Ag.	1569 doc. 13, orig.	Șerboieni, com. Buzoiești	Ag.
205. Șerbănești	Ag.	<1464-65>, rez.	sat, com. Sălătrucel	VI.
206. Șoptani □	Ag.	1575 ian. 13, tr.	în Mălureni com.	Ag.
207. Șuici = Șuica	Ag.	1501 sept. 1, orig.	Șuica com.	Ag.
208. Teiu	Ag.	1496 aug. 1, orig.	sat, com. Galicca	VI.
209. Tigveni	Ag.	1528 oct. 28, orig.	com.	Ag.
210. Titești	Ag.	1526 iun. 1, orig.	sat, com. Perișani	VI.
211. Tocsobești = Toxobești #	Ag.	<1582-83> apr. 14, cop.	Ig. Goranu com.	VI.
212. Topliceni #	Ag.	1520 nov. 26, cop.	în Albota com.	Ag.
213. Toplița	Ag.	1577 sept. 11, orig.	sat, com. Mălureni	Ag.
214. Turburea = Turbureni	Ag.	1579 mai 5, orig.	sat, com. Corbeni	Ag.
215. Turcinești #	Ag.	1597 iun. 15, tr.	Ig. Cremenari, com. Galicca	VI.
216. Tutana = Tutănești m-re	Ag.	1497 apr. 1, orig.	sat, com. Băiculești	Ag.
217. Țițirligi #	Ag.	1556 mai 4, orig.	pr.Ig. Arefu com.	Ag.
218. Uda	Ag.	1621 mai 12, orig.	com.	Ag.
219. Uești = Oești	Ag.	1553 iul. 11, orig.	sat, com. Corbeni	Ag.
220. Uiești = Uiasca □	Ag.	1451 aug. 5, orig.	în Pitești, oraș	Ag.
221. Ulitești □	Ag.	1481 aug. 16, orig.	în Budcașa com.	Ag.
222. Urluești	Ag.	1535 dec. 11, orig.	sat, com. Cepari	Ag.
223. Urși	Ag.	1477 iun. 3, orig.	sat, com. Stoilești	VI.
224. Vâlcele	Ag.	<1570-74>, orig.	sat, com. Merișani	Ag.
225. Valca	Ag.	1570 iul. 19, orig.	pr.Valca Babii, com. Cepari	Ag.
226. Valca lui Stan	Ag.	<1561-62>, orig.	sat, Ig. Brezoi, oraș	VI.
227. Valca Măgurii	Ag.	<1582-83> apr., cop.	sat, com. Cepari	Ag.
228. Vălsănești	Ag.	1533 febr. 2, orig.	sat, com. Mușătești	Ag.
229. Vălturești &	Ag.	1529 mai 12, orig.	pr. Bogdănești, com. Cocu	Ag.
230. Vața	Ag.	1571 mai 22, tr.	sat, com. Vedea	Ag.
231. Văleni	Ag.	1561 nov. 2, orig.	sat, com. Sălătrucu	Ag.
232. Vărateci	Ag.	1537 doc. 16, tr.	sat, Ig. Brezoi, oraș	VI.
233. Vernești	Ag.	1536 iul. 10, orig.	sat, com. Valca Danului	Ag.
234. Vezurari = Verzari	Ag.	<1428>, orig.	Vărzari, com. Merișani	Ag.
235. Vlădești	Ag.	1606 iun. 28, orig.	sat, com. Tigveni	Ag.
236. Voiccești #	Ag.	1501 sept. 1, orig.	pr.Ig. Văleni, com. Sălătrucu	Ag.
237. Voineasa	Ag.	1605 ian. 12, orig.	com.	VI.
238. Voinigești #	Ag.	1515 mai 22, orig.	pr.Ig. Feței, com. Goranu	VI.
239. Zăgoneni	Ag.	1599 febr. 3, cop.	Zigoneni, com. Băiculești	Ag.
240. Zămești de Jos = Cacaleți	Ag.	1515 mai 23, orig.	sat, com. Mălureni	Ag.

JUDEȚUL ARGHEȘ LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XVIII-LEA

Preocupările fondatorilor Școlii române de Drept privind organizarea instituțiilor Statului Național Român și influența măștrilor francezi

NICOLAE ISAR

Așa cum se știe, fondatorii Școlii române de Drept din București – reputați juriști, precum: Constantin Bosianu, Gheorghe Coștaforu, Vasile Boerescu sau mai puțin cunoscutul Dimitrie P. Vioreanu – au avut, mai ales în deceniile 6-7 ale secolului al XIX-lea, un rol remarcabil în proiectarea și edificarea instituțiilor Statului Național Român.

Mai întâi se pune întrebarea: de ce s-ar justifica o privire aparte asupra acestui grup de cărturari români, specialiști în diferite ramuri ale dreptului, cu toții doctori în Drept de la Paris? Răspunsul este simplu: pentru că, în general, în epocile de tranziție de la un regim politic la altul, de la un sistem instituțional la altul, este normal să se apeleze la competența acestor specialiști.

Cine, mai bine, ar fi putut să explice, în ziarele unioniste – sau în scrieri separate –, în anii 1856-1858, principiile Dreptului public internațional sau ale Dreptului constituțional, dacă nu titularii acestor discipline de la Colegiul „Sf. Sava”?

Cine, după dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza, ar fi putut, dacă nu aceștia, în primul rând, să pună bazele unei instituții ca Înalta Curte de Casație și Justiție – prevăzută de Convenția de la Paris –, să pună la punct legislația de organizare judecătorească, să elaboreze Codul Civil și Penal; să contribuie, mai apoi, ca factori de conducere, la buna funcționare a Consiliului de Stat; pe de altă parte, în multe funcții politice, pe care le-au deținut; să contribuie, prin atitudinea lor, la afirmarea principiilor sistemului constituțional-parlamentar; în sfârșit, ca oameni de școală, să contribuie în mod esențial la elaborarea noii legislații școlare și la edificarea instituțiilor preconizate de ea!

Trebuie să menționăm aici că, în general, s-a scris despre publicistica din acești ani a profesorilor de drept de la „Sf. Sava”, mai apoi fondatori ai Facultății de Drept. Însemnătatea primelor scrieri ale lui Vasile Boerescu a fost subliniată cu mai multe decenii în urmă de un ilustru exeget, academician Cornelia Bodea¹; era vorba, în primul rând, de *Memoriul* din februarie 1856, în chestiunea Unirii Principatelor². Despre opera lui Gheorghe Costăforu, elaborată în contextul luptei

¹ Cornelia Bodea, *Câteva ecouri ale propagandei unioniste în Apus între 1856-1857, în Omagiu lui Petre Constantinescu-Iași*, București, Editura Academiei Române, 1965, p. 497-503.

² Acest text, *Mémoire sur la question politique et économique de la Moldo-Valachie*, cum a demonstrat acad. Cornelia Bodea, a fost apreciat de patrioții italieni din

pentru Unire, a scris mai demult istoricul Vasile Maciu³, punându-se în lumină, mai ales, valoarea studiilor din „Magazin judecătoresc”⁴. Cât despre numeroasele articole, pe tematica organizării instituționale, publicate de Constantin Bosianu, Gheorghe Costaforu și Vasile Boerescu în gazete importante, ca „România”, „Secolul” („Timpul”) și „Naționalul” – unele dintre aceste articole fiind adevărate studii – câteva materiale am publicat noi înșine în vremea din urmă⁵. Dat fiind locul important al acestor scrieri în ansamblul publicisticii militante din epoca Unirii Principatelor, precum și în istoria dreptului românesc, într-o măsură mai mare sau mai mică, ele au făcut obiectul altor interesante exegeze, dacă ar fi să amintim aici de studiile academicianului Dan Berindei⁶, ale altor specialiști ca Stan Apostol⁷ și Gr. Chiriță⁸ sau ale unor cunoscuți istorici ai Dreptului, precum Valentin Al. Georgescu⁹, Mihail Cernea¹⁰ ș.a.

O revenire, totuși, la analiza unora dintre aceste scrieri (pe care nu ne-o propunem aici, ci îi subliniem numai necesitatea) s-ar impune. Avem în vedere, mai ales, serialul cu titlul *Sistema reprezentativă*, publicat de Vasile Boerescu în

Torino, care l-au făcut cunoscut presei italiene, legăturile fiind mediate de publiciștii francezi filo-români, F. Colson și J.A. Vaillant.

³ Vasile Maciu, *Participarea lui Gh. Costaforu la lupta pentru Unire*, în „Studii”, 1965, tom. 18, nr. 1, p. 89-115.

⁴ Este vorba, mai ales, de studiul *Despre aristocrație și oarecare principii de drept public*, publicat de Gheorghe Costaforu în „Magazin judecătoresc”, fasc. I, 1857, precum și în extras, în tipografia Colegiului „Sf. Sava”.

⁵ Vezi Nicolae Isar, *Contribuția fondatorilor Școlii române de drept la propaganda unionistă (1857-1858)*, în „Revista de istorie”, nr. 1, 1984, p. 29-49; acest studiu este reluat în Nicolae Isar, *Școala națională de la Sf. Sava și spiritul epocii (1818-1859)*, Editura Universității București, 1994, p. 115-135, în anexele acestei lucrări, la p. 179-191, fiind publicate câteva cuvântări școlare ale celor trei juriști, C. Bosianu, Gh. Costaforu și V. Boerescu, pe rând directori ai Eforiei Școalelor din Țara Românească; de asemenea, sunt publicate aici, la p. 190-230, cele mai interesante articole aparținând celor trei, apărute în anii 1857-1858 în „România”, „Secolul”, „Naționalul”.

⁶ Să menționăm numai, de pildă, Dan Berindei, *Dezvoltarea presei bucureștene în perioada formării și organizării statului național român*, în „Studii”, XV (1962), nr. 3, p. 667-684, studiu reluat de autor în volumul *Cultura națională română modernă*, București, Editura Eminescu, 1986.

Ne referim la aprecierile privind publicistica lui Vasile Boerescu din micromonografia dedicată acestuia (Stan Apostol, *Vasile Boerescu. 1830-1833*, București, 1974).

⁸ Vezi Gr. Chiriță, *Periodicul bucureștean „Naționalul” (1857-1861) și problemele Transilvaniei*, în „Studii”, t. 23, 1972, nr. 1, p. 81-96, în care găsim o prezentare de ansamblu a cunoscutei gazete care apare din inițiativa și sub redacția lui Vasile Boerescu.

⁹ Valentin Al. Georgescu, *Dezvoltarea învățământului juridic în Principatele Române în perioada Unirii*, în „Studii și cercetări juridice”, 1959, nr. 2, p. 521-542.

¹⁰ Mihail Cernea, *Figuri de juriști din trecut: Vasile Boerescu*, în „Analele Universității București”, Seria St. Juridice, an XVI, 1967, f. 117-121.

ianuarie-februarie 1858, în paginile „Naționalului”¹¹, și mai ales serialul intitulat: *Despre guvernul viitor al Principatelor Unite*, publicat de tânărul Dimitrie P. Vioreanu, în „Opiniunea” – gazetă pe cât de interesantă, pe atât de puțin cunoscută –, apărută în opt numere, la Paris, în intervalul 30 martie - 14 mai 1857, ca „organ al românilor din străinătate”, cum se consemnează pe foaia de titlu¹².

S-ar motiva, credem, o asemenea nouă analiză pornind de la constatarea că aceste scrieri – care sunt în realitate studii de o incontestabilă valoare –, tocmai datorită formei în care ele au fost comunicate – ca materiale de gazetă – nu și-au găsit, din câte am observat, locul cuvenit în lucrările de istorie a sistemului constituțional parlamentar din România¹³.

Referindu-ne, în general, la scrierile de acest gen, aparținând grupului de la „Sf. Sava” și fără a intra într-o analiză propriu-zisă a conținutului lor, ar fi necesar să relevăm aici două aspecte care ni se par importante, pentru a sublinia semnificația acestor scrieri și, implicit, rolul remarcabil al autorilor în proiectarea instituțiilor Statului Național Român.

Primul privește locul pe care ele îl ocupă în publicistica având o asemenea tematică, din anii 1856-1858.

Trebuie subliniat, firește, că nu numai gazetele mai sus amintite – în care au publicat juriștii de la „Sf. Sava” – abordează problematica viitoarei organizări statale, ci și alte periodice unioniste din Țara Românească sau din Moldova. „Românul” lui C. A. Rosetti, „Concordia”, dar și „Steaua Dunării” sau „Zimbrul”, din Moldova, ca și altele, publică diferite note și comentarii cu o astfel de tematică, așa după cum buletinele oficiale din toamna anului 1857 prezintă sistematic preocupările insistente ale Adunărilor ad-hoc din cele două Principate privind necesitatea separării puterilor în stat, în condițiile preconizatei noi organizări instituționale.

Serialul lui Vasile Boerescu din „Naționalul”, la care ne-am referit, *Sistema reprezentativă*, stârnea un binemeritat interes în paginile acestor gazete; C. A. Rosetti, redactorul „Românului”, între alții, ținea să sublinieze meritele acestui serial și să salute, cum se exprimă el, „agera iscusință și moderare” a

¹¹ Serialul este publicat în șapte numere ale „Naționalului”: nr. 15, 17, 19, 21, 23, 24 și 25, între 27 ianuarie și 3 martie 1858, din care am reprodus, în anexe, la *Școala națională de la Sf. Sava*, numai partea finală, p. 211-216.

¹² Studiul este publicat în șase părți, în nr. 1, 4-8, abordându-se în el toate principiile unei constituții moderne și ale statului de drept: despre suveranitate, separarea puterilor în stat, monarhia constituțională ereditară, responsabilitatea ministerială, drepturi cetățenești, egalitatea înaintea legii, libertatea presei, libertatea religioasă ș.a.

¹³ Dacă din lucrările mai vechi aparținând lui I. C. Filitti, Crișan T. Axente, Andrei Rădulescu, C. C. Angelescu ș.a. nu transpare o preocupare specială pentru analiza acestor scrieri, să remarcăm, totuși, sublinierea pe care o găsim într-o lucrare recentă asupra semnificației unora din scrierile lui Vasile Boerescu, anume lucrarea lui Tudor Drăganu, *Începuturile și dezvoltarea regimului parlamentar în România până în 1916*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1991, p. 112-113.

autorului¹⁴.

Este bine de amintit aici, venind vorba de cunoscutul fruntaș radical, C. A. Rosetti, că acesta, preocupat, la rândul său, de principiul separării puterilor în stat, publică în „Românul” un serial intitulat *Mâna de fier*, în care pledează – aproape obsedant – împotriva riscului unei puteri executive abuzive, nelimitată în atribuțiile sale de constituție și puterea legislativă¹⁵.

Mai trebuie adăugat că preocupările publicistice legate de imaginea viitorului șef al statului receptau, în multe cazuri – mai ales în cazul foștilor exilați – ecouri din frământările proprii trecuților ani de exil. Să amintim aici, de pildă, un amănunt picant, din masiva corespondență a lui Al. Christofi – în parte, încă nepublicată – din perioada exilului său constantinopolitan¹⁶. Tocmai în răstimpul desfășurării lucrărilor Congresului de Pace de la Paris, în cercul exilaților români – din Constantinopol, dar și din alte locuri – prinsese viață zvonul despre opțiunile autoritariste ale unui eventual viitor candidat la domnie, Ion Ghica, principele de Samos; acesta, într-una din adunările exilaților din Capitala otomană, își afirmase convingerea că societatea românească ar putea să progreseze numai cu un domn autoritar, cu ajutorul ghilotinei, cum se exprimase el, spre stupoarea compatrioților (de atunci, porecla cu care fruntașul pașoptist rămâne botezat un timp de către confrăți, „Omul cu ghilotina”)¹⁷.

Al doilea aspect asupra căruia ne propunem să ne oprim, ceva mai pe larg, dorind a sublinia semnificația scrierilor juriștilor români, de asemenea, este unul mai puțin abordat în literatura de specialitate, care ar putea să constituie obiectul unei cercetări mai ample. Ne referim aici la sursele acestor scrieri, în planul principiilor generale ale Dreptului public – internațional sau constituțional. Este evident că în această privință trebuie să căutăm sursele unor astfel de scrieri în cursurile măștrilor de la Paris, în lucrările de mare reputație recomandate de aceștia. Este vorba aici, de surse, dar și de legături personale cu celebritățile Facultății de Drept din Paris și de consecințele acestor legături în planul relațiilor culturale româno-franceze, precum și al deschiderii culturii române spre noi orizonturi; spre noi orizonturi ale culturii europene, dacă ne referim, de pildă, la numărul impresionant de lucrări de cultură juridică – pe tematica aici discutată – care parvine în bibliotecile românești din epoca la care ne referim, multe dintre

¹⁴ „Românul” din 6 martie 1858.

¹⁵ Vezi nr. 62-64 ale „Românului”, din august 1858.

¹⁶ Pentru o prezentare a acestui masiv fond de corespondență aflat la Biblioteca Academiei Române, vezi Nicolae Isar, *Un tezaur documentar inedit: corespondența lui Al. Christofi (1852-1856)*, în „Revista Arhivelor”, an LXIV, vol. XLIX, 1987, nr. 1, p. 82-93; nr. 2, p. 200-207.

¹⁷ Vezi o serie de piese de corespondență cu acest subiect, încă nepublicate: Biblioteca Academiei Române, Corespondență Al. Christofi – Christian Tell, S 13 (109 - 112)/C, din intervalul 7 februarie - 28 februarie 1856.

ele, cum putem constata, fiind achiziționate la sugestia foștilor studenți de la Paris¹⁸, dar și a mentorilor din Capitala Franței.

În *Cuvântul* său introductiv la deschiderea cursului de Drept civil românesc de la „Sf. Sava”, din 15 noiembrie 1851¹⁹, dată de la care putem vorbi de Școala de Drept din București, cursurile de profil fiind separate de celelalte, dar continuând să se țină în același local²⁰, Gheorghe Costaforu omagia, între alți cunoscuți profesori ai Facultății de Drept din Paris, ale căror cursuri le audiase, pe Joseph-Louis Ortolan și pe Alexandre Duranton. Primul dintre aceștia, specialist în Drept constituțional și legislație penală comparată²¹, era autor al unui impresionant număr de lucrări de istorie a Dreptului, cu largi deschideri în istoria ideilor politice.

În planul convingerilor politice, acest savant francez, Joseph-Louis Ortolan, era un republican convins; după declanșarea Revoluției franceze, între 28 februarie și 16 martie 1848, el ținea, la Facultatea de Drept, o suită de lecții pe tema suveranității poporului și a principiilor guvernului republican – lecții deschise publicului, masiv audiate – și care, ulterior, în același an, au fost întrunite într-o carte, pe care o găsim și la noi²². Să menționăm aici că se găsesc în bibliotecile

¹⁸ Referitor la cei mai vechi studenți români ai Facultății de Drept din Paris, vezi, între altele: Nicolae Isar, *Românii la studii în Franța în anii 1800-1834*, în „Analele Universității București”, Seria Istorie, XXVII (1979), p. 41-59; Dan Berindei, *Tineri români la Paris înainte de 1848*, în volumul *Românii și Europa în perioadele premodernă și modernă*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 136-155; Viorel Grozav, *Știri noi privitoare la bursierii români în străinătate*, în „Revista Arhivelor”, 1970, nr. 1, p. 111-112. Despre doctoratele fondatorilor Școlii române de drept, vezi, Const. C. Angelescu, *Cei dintâi români doctori în drept de la Paris*, extras din „Dreptul”, 1929.

¹⁹ *Cuvântul* este publicat în „Vestitorul românesc”, XVI, 1851, supliment la nr. 87 din 21 noiembrie și reprodus de noi, în anexe, în *Școala națională de la Sf. Sava*, p. 184-185.

²⁰ Asupra momentului desprinderii formale a Școlii de Drept din cadrul Colegiului național „Sf. Sava”, vezi și *Istoria Universității București*, vol. I, *De la începuturi până în 1918*, sub redacția prof. dr. docent I. Ionașcu, Editura Universității București, p. 100 și urm.

²¹ Ortolan Joseph-Louis Elzéar, (1802-1873); s-a făcut remarcat la început publicând lucrarea *L'explication historique des Institutes de Justinien*, 1872, 3 volume, și *Histoire de la législation romaine*, 1828. A fost un adept al Revoluției din 1830 din Franța, dată de la care ține la Sorbona cursuri de drept constituțional și drept comercial, apoi din 1836 devenind titularul Catedrei de legislație penală comparată, pe care o va deține până la moarte (cf. dicționar *Larousse*, t. XI, p. 1520; de asemenea, Roulliet Antony, *Notice sur M. Ortolan*, Paris, 1878).

²² Vezi *De la souveraineté du peuple et de principe du gouvernement républicain moderne; cours ouvert à la Faculté de Droit de Paris, Le Samedi 26 février 1848*, par J. Ortolan, professeur à cette faculté, Paris, Joubert, Libraire de la Cour de Cassation, 1848. Lucrarea conține opt lecții tratând problematica suveranității poporului, a drepturilor și libertăților cetățenești, abordată în spiritul revoluției declanșate în februarie la Paris, al cărui adept era. Este de menționat aici amănuntul că exemplarul existent la Biblioteca Academiei, la care ne raportăm, poartă dedicația autorului pentru fruntașul liberal de peste câteva decenii, C. I. Stoicescu.

românești majoritatea celorlalte lucrări ale savanților francezi²³. Dacă, în 1851, Gheorghe Costaforu – care trăise atmosfera din Paris, premergătoare Revoluției de la 1848 – făcea elogiul acestui mare învățat, mai târziu, în 1857, scriind în „Magazin judecătoresc” despre formele de guvernământ, evident, adaptându-se exigențelor momentului, înțelegea să scrie despre „suveranitatea poporului”, pledând, însă, nu pentru sistemul de guvernare republicană, ci pentru sistemul monarhiei constituționale²⁴.

Celălalt profesor francez, omagiat de Gheorghe Costaforu, Alexandre Duranton²⁵, era vechiul titular al Catedrei de Drept civil, autorul celebrului *Curs de Drept civil francez*, în 22 de volume, apărut în mai multe ediții, edițiile III și VI, din 1834 și 1844, aflându-se și în Biblioteca Academiei Române²⁶.

Referindu-ne la legăturile juriștilor de la București cu măștrii francezi, ceva mai bine sunt cunoscute legăturile cu un alt cunoscut profesor de Drept din Paris, Royer-Collard.

Titular al Catedrei de Dreptul ginților, din 1829 și până la moartea sa, în 1865, spre deosebire de colegii săi de la facultate – de cei doi, de pildă, la care ne-am referit – acesta, Royer-Collard, a fost un autor mult mai modest, dar nu mai puțin reputat, ca profesor, instruit, ca orator și ca om politic; între altele, înainte de 1848, fusese decan al Facultății de Drept, membru al Adunării Legislative – președinte chiar al acesteia – cavaler al Legiunii de Onoare²⁷.

Ca profesor de Drept internațional, după ce, anterior, elaborase un studiu masiv asupra organizării justiției în Franța²⁸, într-o perioadă în care problema naționalităților ajunsese la ordinea zilei, Royer-Collard are meritul de a fi tradus și publicat celebra operă a lui Emmerich de Vattel, *Le droit des gens*, readucând

²³ Ne referim, desigur, la Biblioteca Academiei Române, unde găsim, de pildă: *Cours public d'histoire du droit politique et constitutionnel des peuples de l'Europe*, Paris, 1831; *Cours pénale comparée. Introduction philosophique*, Paris, 1839; *Histoire de la législation romaine*, III-ème édition, Paris, 1846 (ediția a IV-a, 1855); *Éléments de droit penal*, Paris, 1855; ediția a III-a, 2 volume, 1863-1864. Din această lucrare avem și o traducere în limba română, făcută de I. T. Roșianu și G. I. Drăghicescu, *Elemente de Drept roman conținând traducerea și explicațiunea institutelor Imperatorului Justinian*, lucrare de ..., vol. I, București, 1865, 498 p. Multe alte ediții ale acestor lucrări, precum și alte titluri vor apărea în următoarele două decenii.

²⁴ Vezi studiile citate și mai jos, din „Magazin judecătoresc”, între care *Principii de drept public și administrativ*, 1857.

²⁵ Alexandre Duranton, (1782-1866); titular, încă din anul 1822, al Catedrei de Drept civil, de la care se retrace spre sfârșitul vieții, în 1856, succedându-i fiul său, și el cunoscut jurist, Antoine-Jean-Baptiste Duranton.

²⁶ Alexandre Duranton, *Cours de Droit française suivant le Cod civil*, t. I-XXII, III-ème édition, Paris, 1834-1842, IV-ème édition, Paris, 1844.

²⁷ Albert Paul Royer-Collard (1797-1865), fiul cunoscutului literat cu același nume; de asemenea, nu trebuie confundat cu fratele său, și el ilustru, ca medic, Hippolyte Louis Royer-Collard, cf. dicționar *Larousse*, t. XIII.

²⁸ Este vorba despre *Exposé de l'organisation judiciaire en France*, Paris, 1830.

în circulație interesul pentru ideile acestei opere²⁹. Familiarizarea viitorilor profesori de Drept de la București – precum și a altor tineri români, la studii în Franța – cu ideile acestui autor, mediate de cursurile lui Royer-Collard, se va resimți profund în publicistica lor.

Nu este locul să facem aici demonstrația de rigoare pe texte privind influența operei lui Vattel asupra juriștilor români; amintim numai că dintre străini este autorul cel mai des citat, și de Gheorghe Costaforu, în studiile sale din „Magazin judecătoresc”³⁰, și de Vasile Boerescu, în diferitele sale scrieri³¹.

Teoria lui Vattel despre statele mici care nu-și pierd calitatea de state suverane prin închiderea de alianțe inegale, cu obligația plății tributului, ca și ideile operei acestuia privind separarea puterilor în stat nu s-a dovedit greu de aplicat, sub condeii juriștilor români, la cazul Principatelor.

Comentariile din partea întâi a volumului I din opera lui Vattel, apărut în 1835, *Națiuni sau state suverane*, se înscriau în mod obiectiv pe linia aspirațiilor juriștilor români, ale patrioților români, în general. Se găsea aici formulată clar definiția statului suveran, aplicabilă și Statului Național Român, care urma să se constituie: „Orice națiune care se guvernează ea însăși, sub o formă oarecare, fără nici un amestec străin, este un stat suveran”³². Între statele suverane, demonstra autorul, se numărau și acelea legate de un stat mai puternic, printr-o alianță inegală: „Aliatul inferior își rezervă dreptul de a se guverna prin el însuși” și trebuie privit ca un stat independent în ceea ce privește administrația sa. Iar plata tributului nu afecta, în acest caz, calitatea de stat suveran: „Un stat – scria Vattel – care, pentru siguranța sa, se pune sub protecția unuia mai puternic și se angajează, în schimb, la unele obligații echivalente acestei protecții, fără a fi

²⁹ Opera celebrului jurist elvețian (1714-1767) a cunoscut, postum, o largă circulație. O primă ediție în limba franceză, într-un tiraj probabil foarte restrâns, datează încă din 1774, un exemplar din acesta aflându-se și la noi, la Biblioteca Academiei Române. În deceniul IV al sec. al XIX-lea, într-un climat de maximă intensitate a principiului naționalităților, Royer-Collard repune în circulație interesul pentru opera lui Vattel, traducând-o și publicând-o după o ediție engleză: *Le droit de gens ou principes de la loi naturelle appliqués à la conduite et aux affaires des nations et de souveraines*, Nouvelle édition. ... Traduit en français par M. P. Royer-Collard, t. I-III, Paris, 1835-1838 (un exemplar din această ediție aflându-se și la Biblioteca Academiei Române).

³⁰ Ne referim aici la primele studii din „Magazin judecătoresc” – începând cu broșura I din 1855, dar mai ales la studiul *Despre aristocrație și oarecare principii de drept*, publicat în broșura a V-a, dar și separat, în 1857, după cum unele referințe putem găsi și în articolele de presă publicate în „Secolul”.

³¹ Avem în vedere nu numai lucrările separate dedicate problemei autonomiei Principatelor, în contextul luptei pentru Unire – lucrări citate mai jos – ci și numeroasele articole publicate în „Naționalul”, din care ar fi să cităm, de pildă, *Principatele sub punctul de vedere al echilibrului european*, din nr. 4, p. 13 și nr. 5, p. 18, din 16 și 19 decembrie 1857, sau *Garanția europeană*, în nr. 12, p. 44, din 16 ianuarie 1858. Vezi N. Isar, *Școala națională de la Sf. Sava*, p. 125-127 și anexe, p. 209-211.

³² Em. De Vattel, *Droit de gens*, t. I, Paris, 1835, p. 103.

despuat, totodată, de administrația sa, de suveranitatea sa, acest stat nu încetează deloc de a figura printre statele care nu recunosc altă lege decât dreptul ginților³³.

Desigur, găsim raportarea lui Vattel nu numai la profesorii de Drept din București, ci și la alți publiciști sau patrioți români din anii premergători Unirii Principatelor, o găsim, de pildă, în luările de cuvânt din răstimpul dezbaterilor Adunărilor ad-hoc³⁴, este semnificativ amănuntul, în această ordine de idei, că în raportul reprezentantului Franței în Comisia Europeană, din 8 ianuarie 1858³⁵, ca și în raportul general al Comisiei Europene, din 7 aprilie 1858, asupra lucrărilor Adunărilor ad-hoc, se menționa în mod expres că românii își susțineau dreptul la suveranitate „bazându-se pe autoritatea lui Vattel”³⁶. Să adăugăm aici că unele ecouri ale operei lui Vattel găsim și în câteva ziare unioniste³⁷.

Sub raportul contactelor directe cu românii, Royer-Collard s-a făcut mai bine cunoscut la noi, cum se știe, în calitate de autor al prefeței la lucrarea lui Vasile Boerescu, publicată în franceză, la Paris, în 1856³⁸, apoi, și în limba română, în 1857³⁹.

Este prefața în care cunoscutul profesor francez omagiază pe autor, apreciind, de pe pozițiile redutabilului specialist care era, demonstrația făcută privind calitatea Principatelor de state suverane în raporturile cu Poarta. Că era vorba nu numai de o simplă prefață, ci de o luare de poziție în sprijinul cauzei române, o dovedește faptul că acest text – așa cum se întâmpla de obicei cu scrierile publiciștilor francezi favorabile românilor – a fost reprodus, ca material

³³ *Ibidem*, p. 104.

³⁴ Vezi, de pildă, Cuvântul lui Anastasie Panu în ședința din 6 nov. 1857 a Adunării ad-hoc a Moldovei, în chestiunea supunerii străinilor la jurisdicția țării, în *Acte și documente relative la Istoria Renașterii României*, t. VI/1, p. 185; Vattel este citat și în rezoluția Adunării ad-hoc a Moldovei privind dreptul Principatelor de a încheia convenții cu alte state (*Ibidem*, p. 200), precum și în *Actul dezvoltător* votului final al Adunării ad-hoc a Moldovei, din 9/21 octombrie 1857, unde, în susținerea dreptului de autonomie a Principatelor, se scrie: „Cu toate că tributul plătit unei puteri scade ceva din demnitatea statului tributar, fiind o mărturisire a slăbiciunii sale, cu toate acestea îi lasă suveranitatea în întregime sa” (*Ibidem*, t. VI/2, p. 54).

³⁵ *Acte și documente*, t. VII, p. 20 (Raportul baronului Talleyrand-Périgord către contele Walewski).

³⁶ *Ibidem*, t. VI/2, p. 560. Referindu-se la *Memorandul* Adunării ad-hoc a Țării Românești din 14/16 decembrie 1857, raportul Comisiei Europene constata: „Sprijinindu-se pe autoritatea lui Vattel, care susține că tributul plătit de o țară nu înstrăinează suveranitatea sa, *Memorandul* tinde să stabilească că raporturile între Principate și Sublima Poartă erau mai degrabă acelea proprii statelor independente”.

³⁷ Vezi, de pildă, „Zimbrul” și „Vulturul”, IV, 1858, p. 2, cu un fragment tradus din *Les droit des gens*, privind definiția termenului de „patrie”.

³⁸ V. Boerescu, *La Roumanie après le traité de Paris du 30 Mars 1856*, précédé d'une introduction par M. Royer-Collard, professeur de droit de gens à la Faculté de droit de Paris, 1856, 175 p.

³⁹ *România după Tratatul de la Paris din 30 martie 1856*, 159 p.

de propagandă unionistă, la scurt timp de la apariția ediției franceze, în „Foiletonul Zimbrului” de la Iași, unde se publică și fragmente din lucrarea propriu-zisă a lui Boerescu, și ele în traducere românească⁴⁰.

Trebuie să menționăm aici că, în acest context, dată fiind celebritatea lui Royer-Collard și legăturile lui cu românii, apar în presa unionistă din Principate și unele comentarii privind viața și personalitatea juristului francez. Astfel, „Românul” lui C.A. Rosetti, din 1858, la rubrica *Epistole despre literatura modernă în Franța*, prelua comentariile publicistului francez Taxille Dellord privind două recente biografii despre „celebrul” Royer-Collard: prima, o biografie criticabilă, aparținând lui Jacquot Mirecourt, a doua, a lui A. Philippe, mai obiectivă, după Taxille Dellord, punând în valoare mai ales meritele lui Royer-Collard ca doctrinar politic și orator⁴¹.

Fără îndoială că din contactul cu Vasile Boerescu și cu alți tineri români s-a născut un interes mai larg al lui Royer-Collard pentru societatea românească, legăturile lui cu românii fiind marcate de câteva momente interesante, la a căror analiză nu ne putem opri aici.

Este vorba mai întâi de un episod de mult semnalat – și în parte analizat – de către istoricul ieșean Leonid Boicu, privind implicarea savantului francez, în anul 1856, în conflictul dintre compania franceză de navigație „Magnan” și guvernul Moldovei – conflict cu implicații mai largi în planul relațiilor dintre marile puteri⁴². Să menționăm numai aici, fără a intra în detalii, că profesorul francez, implicându-se în acest conflict în calitate de apărător al intereselor companiei franceze, va pleda în același timp cauza autonomiei Principatelor, respingând pe baza principiilor de drept internațional amestecul Austriei și Turciei în administrația internă a Moldovei. Va expune, în acest sens, argumentele de rigoare într-un *Memoriu*, redactat în colaborare cu un alt jurist francez, angajat ca avocat⁴³.

Deoarece, printr-un act al vizirului din august 1856, la protestul Austriei, era anulată concesiia făcută anterior, în mai, de guvernul Moldovei companiei

⁴⁰ Vezi „Foiletonul Zimbrului”, II, 1856, p. 217-220.

⁴¹ Referindu-se la această calitate din urmă, între altele, se reproduce aici o apreciere a celui de al doilea biograf, privind discursurile lui Royer-Collard în Camera franceză, al cărui președinte fusese: „Înălțimea și întinderea talentului ne fac a uita micșorimea omului. Royer-Collard nu improviza, câteodată punea un an întreg să compue un discurs; dar trebuie să mărturisim că până astăzi nu avem nimic mai desăvârșit, nimic mai perfect, nimic mai viu decât aceste cuvinte care aduc aminte de cele mai frumoase bucăți ale elochinței antice și care fac onoare tribunei franceze, ce singură se poate lăuda de-a fi produs modeluri atât de strălucitoare ale profesiei oratoare”. Cf. „Românul”, 1858, p. 155.

⁴² L. Boicu, *Încercări franceze de pătrundere în economia Moldovei în epoca războiului Crimeii și a Unirii (1853-1859)*, în *Studii privind Unirea Principatelor*, București, Editura Academiei Române, 1960, p. 167-198.

⁴³ Vezi, *De la navigation du Pruth et du Seret. Mémoire pour M. M. Mathiss, Magnan, Parrot et Cie, Paris, Imp. La cour, (1857)*, text imprimat semnat de Royer-Collard, „Professeur de Droit des gens à la Faculté de Droit de Paris”, și P. R. Martin Rey, „avocat”.

franceze, *Memoriul* voia să demonstreze ilegalitatea actului vizirului, să respingă aserțiunea pe care se baza, anume că o asemenea concesiune – privind amenajarea navigației pe cele două râuri, Siret și Prut – ar fi contravenit prevederilor Tratatului de la Paris. Respingând măsura Turciei ca un amestec ilegal în treburile interne ale Moldovei, în *Memoriu* Collard și colaboratorul său subliniau că „guvernul local este singurul capabil de a aprecia utilitatea specială a râurilor și a le exploata cum înțelege, așa cum el dispune și de celelalte părți ale teritoriului”⁴⁴.

Pe linia cunoscutelor principii de Drept internațional, expuse în cursurile sale, sau în opera lui Vattel, Collard pune în adevărata lumină poziția Moldovei în raport cu prevederile Tratatului de la Paris. „Plasate sub suzeranitatea Porții – citim în *Memoriu* – Principatele nu au mai puțin, în termenii Tratatului de la Paris, o administrație independentă și națională cu deplină libertate a religiei, legislației, comerțului și navigației”⁴⁵. Or, se demonstrează în continuare, această „administrație independentă și națională” nu numai că nu este anulată de puterile semnatare ale Tratatului de la Paris, inclusiv de Poartă, ci, dimpotrivă, este garantată. „Toate, fără excepție – conchid autorii *Memoriului* – au renunțat la dreptul de amestec în afacerile lor interioare”, Principatele conservând „întreaga lor suveranitate interioară”⁴⁶.

Nu ne interesează aici, desigur, istoria acestui scandal politic⁴⁷, implicând amestecul celor două Mari Puteri, Turcia și Austria, în treburile interne ale Moldovei la jumătatea anului 1856, ci să relevăm numai implicarea cunoscutului profesor francez într-o dezbateră de Drept internațional vizând apărarea principiului autonomiei depline a Principatelor, stipulat în textul Tratatului de la Paris din 1856.

În sfârșit, un aspect care se referă la Royer-Collard, pe care îl enunțăm numai, vizează cu precădere legăturile savantului francez cu oamenii de școală români și cu instituțiile românești de administrație școlară. Este vorba de angajarea profesorului francez, în primăvara anului 1859, în funcția de corespondent al studenților români de la Paris – angajare făcută din inițiativa lui Vasile Boerescu, în calitate de director al Eforiei Școlilor din Țara Românească.

Amănuntele îndeplinirii acestei funcții de către Royer-Collard, în răstimpul 1 mai 1859 - 1 ianuarie st.v. 1862 – deci, cu câțiva ani înainte de moartea sa – sunt deosebit de interesante, ele constituindu-se într-o veritabilă mărturie a amplitudinii legăturilor acestui savant francez cu societatea românească, cu foștii săi studenți de la Sorbona, în primul rând. Sunt amănunte de care nu ne putem ocupa aici, ele făcând obiectul unei analize separate⁴⁸.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 15.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 16.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Să menționăm numai că „chestiunea Magnan” s-a finalizat, în 1857, în defavoarea negustorilor francezi. Cf. L. Boicu, *Încercări franceze*, loc. cit., p. 197-198.

⁴⁸ Vezi articolul nostru: *Royer-Collard – corespondent al Principatelor Unite pentru studenții români de la Paris (1859-1862)*, în „Hrisovul”, IV-V, 1999, p. 149-158.

Educarea copiilor în Orfelinatul Fântânele – Bacău. Mărturii documentare

VILICĂ MUNTEANU

Prima conflagrație mondială, în care a fost antrenată și România, a făcut numeroase victime în rândurile combatanților și nu numai. Încă nu încetaseră bine bubuiturile de la Oituz, Mărășești și Mărăști, mai fumegau obiective distruse, se mai auzeau gemetele răniților, iar în aer se simțea puternic mirosul de praf de pușcă și sânge, când, spre sfârșitul lunii august 1917, la Păunești – localitate aflată la câțiva kilometri de Mărășești – a luat ființă un orfelinat destinat copiilor celor care s-au jertfit pentru apărarea gliei străbune¹.

Inițiativa acestei creștinești înfăptuiri a avut-o un comitet format din ofițeri activi și în rezervă, care au hotărât să se îngrijească de soarta orfelinatului pe care și-au propus să-l înființeze. Președintele comitetului a fost generalul de divizie Nicolae Petala, iar membri erau medicul căpitan Nicolae Cădere, colonelul Amza Ștefănescu (viitor general), maiorul Nicolae Hașiganu și preotul Dumitru Cunescu², cel care a fost directorul așezământului până în anul 1939, când s-a stins din viață.

Scopul orfelinatului a fost „de a da la 150 de copii orfani întreținere, educație morală și învățătură practică pentru a forma din ei elemente folositoare țării”. Încă din primele zile s-au întocmit table precise cu copiii orfani care aveau nevoie neapărată de sprijin și s-a dispus ca serviciile intendenței diviziilor a II-a și a XI-a, aflate în localitate, să distribuie gratuit hrana. Dacă la 11 septembrie 1917 un număr de 18 copii orfani aveau întreținere completă, iar 54 primeau câte o pâine pe zi, spre sfârșitul lunii octombrie 1917 orfelinatul, instalat într-una din casele mai răsărite din sat, la care s-a mai adăugat o construcție din scânduri, adăpostea 150 de copii orfani. Numele de „Principele Mircea” a fost dat orfelinatului în urma vizitei reginei Maria, din 24 octombrie 1917, la dorința acesteia. Cu această ocazie, cei 150 de copii au primit îmbrăcăminte și hrană de la Palat pentru șase luni. Un sprijin substanțial a fost acordat așezământului de locuitorii din zonă și de Crucea Roșie americană, care au răspuns cu generozitate la cererile de ajutor adresate³.

Datorită inexistenței unui local corespunzător în zonă, Ion G. Duca și Alexandru Constantinescu au hotărât, în 1919, atribuirea către orfelinat a conacului din Fântânele, județul Bacău, fost proprietate a principelui de Schönburg. De la această dată orfelinatul a avut următoarele obiective:

¹ D.J.A.N. Bacău, fond Școala Metal – Lemn Fântânele, dosar 3/1939, f. 4.

² Ibidem.

³ Ibidem, f. 5.

„1. De a aduna sub același acoperământ orice fel de copii orfani, fie că părinții lor au murit în război, fie că nu;

2. A-i instrui și educa în principiile creștinești de credință strămoșească, dreptate, cinste și dragoste de țară și de neam spre a forma din ei oameni conștienți de drepturile și datoriile lor cetățenești și creștinești;

3. A forma și a îndruma gustul și principiile copiilor atât pentru o agricultură sistematică, cât și pentru meseriile trebuincioase vieții de toate zilele, în scopul ca viitorii gospodari și gospodine să știe a-și întrebuința timpul cu folos în lunile de iarnă, când agricultura îi lasă neocupați”.

Pentru a ajunge la realizarea acestui scop au fost puse în aplicare următoarele precepte:

„1. De mic, copilul este deprins cu munca;

2. Copilul muncește de voie și ce-i place;

3. Excluderea cunoștințelor greoaie și nefolositoare vieții de toate zilele;

4. Variație în ocupații spre a se înlătura plictiseala și oboseala;

5. Exemplul celor din jur, spiritul gospodăresc și familial, precum și mulțumirea ce au când văd rezultatele frumoase ale muncii lor îi fac să se simtă că lucrează pentru ei”⁴. După cum se poate constata cele de mai sus corespund în mare măsură cu principiile școlilor Valdorff.

Orfelinatul folosea întreg complexul de la Fântânele, format din 20 de imobile, toate renovate sau zidite din nou, unde funcționau atelierele, dormitoare de băieți și fete, grădinița de copii (desființată după un timp), școala primară și cea de meserii, sălile de mese, baia etc. și 71 ha teren agricol, care producea bună parte din hrana necesară întreținerii copiilor, iar parte din recoltă era destinată valorificării pe piața liberă.

Comitetul de conducere al orfelinatului a înțeles să facă din copiii nimănui oameni sănătoși la trup și minte și elemente folositoare lor și societății. În acest scop, instituția a avut la început:

- o grădiniță de copii pentru orfani de 4 – 7 ani;

- o școală primară pentru orfani între 7 – 14 ani;

- o școală elementară de meserii cu ateliere practice pentru elevii care terminaseră cursul elementar⁵.

Cu timpul, grădinița de copii a fost desființată, nemaifiind în orfelinat copii sub 7 ani orfani de război.

Personalul didactic al așezământului, în 1939, era constituit din cadre calificate: doi învățători, dintre care o învățătoare crescută în orfelinat, dată la școala normală și ajutată până la căsătorie, un preot, o absolventă a facultății de litere și filosofie; instruirea practică era coordonată de un absolvent al școlii de

⁴ Ibidem, f. 6.

⁵ Ibidem, dosar 1/1931, f. 7.

meserii gradul II, iar din cei cinci maiștri instructori, trei erau formați în orfelinat⁶.

Din documentele create de Așezământul de Ocrotire „Principele Mircea” rezultă că în cadrul acestui orfelinat asistații primeau o educație cu totul deosebită, organele de control consemnând, în procesele-verbale de inspecție, bunele rezultate ale cadrelor didactice în activitatea instructiv-educativă și ale elevilor în cea practică. Unele din produsele și obiectele realizate în grădina de zarzavat și în ateliere, care prisoseau erau destinate vânzării. În general, între anii 1930-1940 aproximativ 20% din cheltuieli erau acoperite din veniturile realizate de elevi, în special la atelierele de lemnărie, fierărie, țesătorie și cizmărie⁷.

Până în anul 1939, din cei înscriși la orfelinat au absolvit școala de meserii cu profilurile tâmplărie, fierărie, croitorie, lăcătușerie mecanică, cizmărie, țesătorie și covoare 197 de tineri și tinere, care, în majoritate, și-au deschis ateliere proprii sau lucrau ca asociați, iar alții, dintre cei mai dotați, au urmat școli superioare ajungând învățători, preoți ori profesori⁸.

În adunarea generală din 3 septembrie 1939 a Comitetului de direcție a Societății „Principele Mircea”, dat fiind că „scopul fondării acestei instituții a fost îndeplinit prin aceea că toți orfanii de război (18 serii), în folosul cărora a fost creată, au devenit majori, trăind prin munca lor și din practicarea meseriilor învățate”, a hotărât ca „instituția, cu întreaga ei avere, activul și pasivul, să treacă de fapt și de drept Ministerului Sănătății și Asistenței Sociale”⁹, care avea să o coordoneze până în 1951, când trece în subordinea Direcției Generale a Rezervelor de Muncă de pe lângă Consiliul de Miniștri¹⁰.

Cu toate transformările de subordonare și titulatură, așezământul și-a menținut profilul și scopul, asigurând pregătirea, anual, a câte 120 de copii nevoiași și orfani, inclusiv de după cea de-a doua conflagrație mondială. De remarcat faptul că asistații din acest orfelinat proveneau, atât până în 1939, cât și după aceea, din toate județele țării.

Dintre toți cei care s-au format la Așezământul de Ocrotire „Principele Mircea”- Fântânele, evidențiem destinul lui Alexandru Maxim. Născut în anul 1908, în comuna Lucăcești, al doilea fiu din cei șase ai familiei Maxim, rămas orfan de război, a urmat cursurile primare ale orfelinatului și apoi a fost repartizat la atelierul de cizmărie. Dotat cu capacități intelectuale deosebite, Alexandru Maxim s-a prezentat, fără știrea cuiva, la examenul de admitere la Școala Normală de Băieți Bacău. Deși nu era înscris, a fost admis cu sprijinul marelui pedagog Grigore Tabacaru, apoi a urmat cursurile acesteia, terminând ca șef de

⁶ Ibidem, dosar 3/1939, f. 7 – 8.

⁷ Ibidem, dosar 1/1936, f. 1 – 3.

⁸ Ibidem, dosar 3/1939, f. 23 – 18.

⁹ Ibidem, f. 77.

¹⁰ Ibidem, dosar 2/1951, f. 122.

promoție, și a profesat ca învățător în comuna Dărmănești, din 1934 până în 1941. Mobilizat, învățătorul-poet, locotenent în rezervă, a căzut la Catranic-Bălți, la 6 iulie 1941, lăsând în urmă pe fiul său Alexandru¹¹, care a crescut, ca și tatăl lui, fără tată. În vara anului 1939, pe când se afla concentrat, parcă prevăzându-și destinul, avea să scrie versurile: „*Dac-o fi vreodată să adorm sub brazdă, / Margarete scumpe la cap să-mi aduci, / Iar seara pe dealuri, când răsare luna / Și zefirul nopții lin va adia, / S-or legăna-ntruna mândre margarete / Și țărâna rece mi-o vor săruta*”¹²

Învățătorul-erou, locotenentul Alexandru Maxim (1908 – 1941), absolvent al școlii din cadrul Așezământului de Ocrotire „Principele Mircea”

Beneficiind de sprijinul unor oameni inimoși, al autorităților și de personal calificat, care au aplicat un sistem de învățământ deosebit de cel al celorlalte școli, în cadrul orfelinatului, devenit Așezământul de Ocrotire Fântânele, s-au format mai multe generații de meseriași și oameni bine pregătiți pentru viață dintre copiii cu cele mai puține posibilități materiale: orfanii de război.

¹¹ Ibidem, fond *Inspectoratul Școlar Bacău*, dosar 40/1941, f. 29 – 32 și dosar 107/1942, f. 57 – 61.

¹² Ibidem, dosar 40/1941, f. 32.

Carol al II-lea și „exilul său spaniol”. Documente

RAFAEL-DORIAN CHELARU

Ultimul deceniu al perioadei interbelice este, în cea mai mare măsură, marcat de personalitatea lui Carol al II-lea, unul dintre cele mai controversate personaje ale istoriei contemporane a României. Debutul său ca prinț moștenitor al tronului, prin aceea succesiune de renunțări la coroana regală din anii 1918, 1919 și 1925¹, ca și motivele sentimentale care l-au determinat în acest sens l-au etichetat de timpuriu ca fiind un caracter tenebros, plin de contradicții și, de multe ori, extrem de ușor rob al propriilor pasiuni. Titlul recent apărutelor volume de memorii și însemnări zilnice ale lui Carol al II-lea – *Între datorie și pasiune*² – exprimă, în maniera cea mai plastică, ambivalența personalității sale politice. Împletirea, până la indisolubilitate, a activității sale politice, în calitate de rege al României, cu multiplele sale „hobby-uri” (printre care se numără vânătoarea, automobilele, filatelia și, nu în ultimul rând, înclinația sa deosebită pentru companie feminină) ca și „flexibilitatea” morală de care dădea dovadă când era vorba de propriile sale interese i-au creat o reputație negativă, care s-a accentuat foarte mult după lovitura de stat din 10 februarie 1938, în urma căreia democrația românească era înlocuită cu un regim de monarhie autoritară.

Încercarea „regelui-playboy” (cum îl numește istoricul Florin Constantiniu³) de a construi în România un regim politic similar celui instaurat de Mussolini în Italia anului 1922 se va dovedi, în cele din urmă, lipsită de șanse reale de reușită. Contextul internațional va „asigura” eșecul total al regimului din februarie 1938, iar Carol al II-lea se va confrunta, în vara anului 1940, cu criza cea mai dramatică străbătută de România făurită la 1918. Atunci s-au sfârșit granițele României Mari, prin răpirea Basarabiei și Nordului Bucovinei de către U.R.S.S., cedarea, în favoarea Ungariei, sub presiunea Axei, a Ardealului de Nord-Vest și a Cadrilaterului în favoarea Bulgariei. Regele Carol a fost profund șocat de aceste evenimente: „27 iunie 1940. Oh! Ce zi îngrozitoare, de cumplită durere și zi de absolută lașitate a unor români. Am ieșit din infernul zilei de astăzi moralmente zdrobit și îmbătrânit cu 10 ani. (...) Ni se cere, de către U.R.S.S., să cedăm Basarabia și Nordul Bucovinei. Această știre m-a trăznit ca o lovitură de măciucă și m-a revoltat în cel

¹ Vezi în acest sens Ioan Scurtu, *Criza dinastică din România (1925-1930)*, București, Ed. Enciclopedică, 1996.

² Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice*, editori Marcel-Dumitru Ciucă, Narcis-Dorin Ion, vol. 1, București, Ed. Silex, 1995; vol. 2, București, Ed. „Șansa” S.R.L., 1996; vol. 3, București, Ed. Satya Sai, 1996; vol. 4, București, Ed. Curtea Veche, 2000; vol. 5, București, Ed. Curtea Veche, 2001.

³ Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București, Ed. Univers Enciclopedic, 1998, p. 382.

mai înalt grad (...)”,⁴ în ziua următoare regele consemna: „M-a apucat o deznădejde cumplită. Mă gândesc dacă n-ar fi mai cuminte să abdic. Duduia protestează vehement, spunându-mi că n-am dreptul de a părăsi lupta, ar fi o dezertare. Cine știe, poate că ea are dreptate”⁵. Erau primele intenții de abdicare asupra cărora regele medita cu o oarecare seriozitate de când preluase tronul regal în 1930. Odată însă cu acceptarea Dictatului de la 30 august de la Viena cariera regelui Carol al II-lea era practic încheiată; acesta era deja conștient de faptul că: „(...) tot ce voi face și voi zice va fi considerat ca vorbele și faptele unui trădător de neam și a unui vânzător de țară. La 8 iunie eram la Zenit, azi sunt la Nadir”⁶. Carol își va manifesta din nou intenția de a abdica, dar a fost „oprit” de protestele reiterate ale Elenei Lupescu și ale lui Ernest Urdăreanu, ceea ce l-a determinat să-și „accepte” soarta: „Eu tot voi rămâne răstignit de crucea mea, voi îndura insultele și prigonirea, așa cere datoria mea de suveran”⁷. De fapt, poate fără să-și dea cu adevărat seama, regele apela la un fals argument pentru a-și justifica decizia de a rămâne în continuare la guvernare. Deznodământul – previzibil, de altfel – a fost grăbit de opoziția zgomotoasă a Gărzii de Fier, care se susținea în acțiunile sale pe impopularitatea cronică a lui Carol, ca și pe intransigența lui Ion Antonescu, care-l considera pe rege ca fiind singurul răspunzător pentru dezastrul din 1940. Oarecum paradoxal, regele a apelat în acest moment disperat tocmai la mai vechiul său adversar, numindu-l pe „câinele roșu” prim-ministru. Alegerea nu a fost însă rod al propriului arbitru, ci a fost impusă de popularitatea generalului exilat, privit de opinia publică, profund șocată și revoltată de modul în care au fost cedate teritorii românești, ca un adevărat salvator al demnității ființei naționale, dar și de presiunile oamenilor politici liberali și național-țărăniști. Conform istoricului Florin Constantiniu, camarila regală vedea în Antonescu „paiul salvator”⁸ al lui Carol al II-lea, dar generalul a fost cel care l-a obligat să facă, în cele din urmă, pasul de care se temea atâta și pe care-l respingea cu toată ființa sa. Carol ar fi încercat chiar suprimarea fizică a lui Ion Antonescu, dându-i în acest sens ordine precise generalului Coroamă, comandantul diviziei de gardă regală; acesta însă ar fi replicat: „Armata care a lăsat să fie cotoptit teritoriul nostru, fără a trage un foc, va refuza să tragă asupra generalului Antonescu. Chiar eu voi refuza să dau ordin în acest sens”⁹.

În cele din urmă, regele Carol al II-lea a fost nevoit să părăsească tronul, semnând, în seara de 5 septembrie, o Proclamație, în textul căreia, la sugestia lui Urdăreanu¹⁰, a evitat termenul „abdic”, recurgând la formula „trecând astăzi fiului meu (...) grelele sarcini ale domniei”, în ideea de a-și păstra o porțiță pentru o

⁴ Carol al II-lea, *op.cit.*, vol. 2, p. 198.

⁵ *Ibidem*, p. 206.

⁶ *Ibidem*, p. 251.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Florin Constantiniu, *op.cit.*, p. 384.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Carol al II-lea, *op.cit.*, vol. 2, p. 257.

eventuală revenire pe tron, în împrejurări mai favorabile. Că este așa ne confirmă faptul că în 1951, în momentul publicării memoriilor principesei Ileana, Carol nu a ezitat să corecteze afirmația acesteia cu privire la „presupusa” sa abdicare: el *nu abdicase*, ci doar făcuse „o declarație” de atribuții¹¹. În orice caz, dincolo de formule diplomatice, cariera politică a lui Carol al II-lea era încheiată: „Astfel soarta este aruncată, după zece ani de străduință, zece ani de luptă și de muncă prin focuri concentrate ale dușmanilor de afară și din lăuntru, prin trădarea și, mai ales, prin părăsirea, fără nici un efort de rezistență, a lui Antonescu, iată-mă, din nou, pus pe drumuri, din nou pribeag pe drumuri străine”¹².

„Focuri concentrate” sunt expresia plastică pentru opoziția furibundă a adversarilor lui Carol al II-lea, care nu ezitau să-și manifeste satisfacția, pe diverse tonalități, la aflarea veștii renunțării lui Carol la tronul României. Iuliu Maniu, cu binecunoscutul său spirit moderat, expunea, într-un articol publicat, în data de 12 septembrie 1940, de majoritatea celor mai importante cotidiane și intitulat: *Cauzele prăbușirii lui Carol al II-lea*, concepția sa despre guvernarea carlistă: „Este o eroare să se creadă că regele Carol II a fost silit să abdice din cauza orientării sale externe spre Anglia și Franța, pe care n-a avut-o, sau din cauza vreunei greșeli de o clipă, cauza abdicării sale este concepția sa generală de domnie personală, fără ideal, fără moralitate și fără busolă sigură, în continuă oscilațiune oportunistă, practică prin manevre și abilități, care au săpat prăpastie între Coroană și țară și care a trebuit să ducă la faliment și la distrugerea politicii sale”¹³. Reacția dr. Nicolae Lupu la abdicarea lui Carol, mult mai vitriolică decât cea a fostului său colaborator politic, vădea o stare de spirit generală. După cum notează Ioan Hudiță în jurnalul său, Lupu comenta astfel articolul dur anticarlist al lui Stelian Popescu din „Universul”, din 6 septembrie 1940: „El a așternut pe hârtie exact ceea ce gândește toată suflarea românească, cât despre formă, ea este scuzabilă dacă avem în vedere cât era de urâtă Bestia; bine că am scăpat de ea; eu propun să-l felicităm pe Antonescu pentru a fi reușit să scape țara de așa ticălos ...”¹⁴.

În dimineața zilei următoare, Carol părăsește Bucureștiul în trenul regal, împreună cu nelipsiții săi companioni, Elena (Magda) Lupescu și Ernest Urdăreanu, cei care-l vor însoți în toate periplusurile exilului său, până în ultima zi a vieții. Ex-regele nu va fi însă scutit de neplăceri nici pe traseul parcurs de trenul regal până la ieșirea din țară. Legionarii vor încerca, până în ultima clipă, să se răzbune pe cel care, la sfârșitul anului 1938, ordonase executarea conducerii Mișcării Legionare. În gara din Timișoara, vagoanele în care călătorea Carol și apropiații săi au fost supuse unui turbat tir de mitraliere, la care gărzile trenului au ripostat. Nu s-au înregistrat victime, ci doar pagube materiale (câteva ferestre sparte și pereții vagoanelor

¹¹ Florin Constantiniu, *op.cit.*, p. 384.

¹² Carol al II-lea, *op.cit.*, vol. 2, p. 257.

¹³ Iuliu Maniu în *fața istoriei*, București, 1993, p. 454, 458.

¹⁴ Ioan Hudiță, *Pagini de jurnal*, în „Magazin istoric”, nr. 4/1998, p. 28.

ciuruiți), dar Carol a simțit pentru câteva clipe pericolul mortal la care s-ar fi expus dacă s-ar mai fi cramponat de putere. Evident, fostul monarh nu simțea decât, poate, vagi remușcări și regrete, în primul rând, sentimentele care-l stăpâneau erau cele de „jale” și „scârbă” față de atacurile violente ale adversarilor săi: „M-a apucat o tristețe sufletească nesfârșită, gândindu-mă la tot ce m-am sforțat să fac în acești 10 ani și la recunoștință culeg: gloanțele unor tineri rățăciți și descreierați, dar tot gloanțe sunt”¹⁵.

Odissea lui Carol nu se va termina o dată cu intrarea acestuia în Iugoslavia; trenul regal se va lovi de multe alte dificultăți pe întreg parcursul călătoriei al cărei punct terminus (temporar) va fi Spania lui Franco. Aici, fostul monarh va fi nevoit să rămână blocat și fără nici o putință de a pleca mai departe, din cauza unor dificultăți neașteptate, create intenționat de către Guvernul spaniol, la sugestia Guvernului Antonescu. Perioada exilului spaniol (12 septembrie 1940- 3 martie 1941) este, în genere, destul de bine cunoscută din diverse surse, dintre care cea mai importantă este jurnalul lui Carol; pe lângă însemnările zilnice ale ex-regelui, Raoul Bossy¹⁶ oferă unele informații privind această perioadă, ca și Paul al României¹⁷, însă de o anvergură mult mai redusă. Mai există și alte surse, nepublicate, care completează informațiile din sursele cunoscute, cum ar fi documentele diplomatice, mai precis, corespondența dintre Ministerul Afacerilor Externe Român și Legațiile României la Madrid și Lisabona ș.a., documente depistate în Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fondul 71/1920-1944 (România). Din această corespondență (purtată sub formă de telegrame) am extras telegrame expediate în perioada 10 septembrie 1940-24 februarie 1941, dosarele 130-136 (din păcate, telegramele se opresc la data de 24 februarie 1941; ar fi fost interesant de văzut conținutul celor din zilele următoare, până la 3 martie 1941, când Carol a fugit din Spania), în care sunt prezentate greutățile întâmpinate de Carol în Spania, în încercarea sa de a tranzita teritoriul acestei țări în drum spre Portugalia, ca și atitudinea Guvernului spaniol și a celui român față de intențiile lui Carol, la care se adaugă poziția Germaniei, ca parte interesată în stabilirea ex-regelui într-o țară unde putea fi ușor controlat de Guvernul Antonescu și de guvernele aliate ale acestuia. Telegramele sunt trimise din capitalele Spaniei, Portugaliei, Italiei, Germaniei, Marii Britanii, Statelor Unite ale Americii și Elveției, pentru Ministerul Afacerilor Externe de la București, de către Frederic Nanu, Ghenea (sau Ghelea) și Gussi (din 31 ianuarie 1941), miniștrii României la Madrid, Alexandru Gurănescu, diplomat la Legația României de la Berna, Mihai Cămărășescu, secretar de Legație la Lisabona, Ioan Pangal, diplomat la Legația României de la Lisabona, Ioan Florescu, ministrul României la Londra, Victor Ion

¹⁵ Carol al II-lea. *op.cit.*, vol. 2, p. 263.

¹⁶ Raoul Bossy. *Amintiri din viața diplomatică (1918-1940)*, vol. II, ediție de Stelian Neagoe, București, Ed. Humanitas, 1993.

¹⁷ Paul al României, *Carol al II-lea, Rege al României*, București, Ed. Holding Reporter, 1991.

Voien, ministrul României la Roma, Coste Brutus, diplomat la Legația României de la Washington și Constantin Paul Grecianu, ministrul României la Berlin. Există și telegrame trimise de la București, semnate de miniștrii de Externe Mihail Manoilescu, Mihail Sturdza, de generalul Ion Antonescu și de Alexandru Cretzianu. În total sunt 53 telegrame, 14 datând din perioada 10-30 septembrie, 6 din 2-28 octombrie, 17 pentru perioada 4-27 noiembrie, 12 din zilele 2-30 decembrie și 4 pe perioada 20 ianuarie-24 februarie, telegrame care oferă informații privind demersurile lui Carol pe lângă autoritățile spaniole pentru a i se permite plecare spre Portugalia, protestele sale față de atitudinea Guvernului român (care dorea reținerea lui în Spania pe o perioadă nedeterminată), unele acțiuni ale aceluiași Guvern român printre care și încercările de a obține de la Guvernul lui Franco permisiunea de percheziție a bagajelor fostul rege, în speranța confiscării unor documente foarte importante, folosirea lui Ernest Urdăreanu ca agent de legătură cu diversele autorități și factori de influență, fuga acestuia în Portugalia și reacțiile Bucureștiului, sprijinul acordat de Pangal pentru facilitarea plecării ex-regelui în Portugalia, interesul arătat de Germania față de prezența lui Carol în Spania, unele informații privind apelurile disperate ale lui Carol pe lângă autoritățile portugheze, ba chiar și pe lângă cele americane, pentru a putea părăsi teritoriul Spaniei care, pentru acesta, devenise aproape o închisoare. Este interesant faptul că strădaniile fostului rege al României de a scăpa de „monitorizarea” regimului Antonescu au fost susținute (chiar și cu titlu particular) și de diplomații altor țări, ca, de exemplu, ai Turciei, ai Statelor Unite ale Americii sau chiar ai Iugoslaviei (după supozițiile lui Ghenea). Telegramele surprind cu precădere reacțiile autorităților române la acțiunile lui Carol al II-lea în Spania. Unele informații conținute în aceste telegrame diplomatice nu se regăsesc în memoriile lui Carol al II-lea și nici în alte lucrări privind această perioadă, mai cu seamă că aceste date sunt de o importanță mai redusă (vezi, de exemplu, acel curier american, Hotchkis, amintit de Ghenea la 13 decembrie 1940 și care nu este menționat de către Carol în jurnal). Ele sunt însă utile pentru a completa imaginea a ceea ce a însemnat Carol al II-lea pentru Statul Român în momentul 1940: țapul ispășitor pentru eșecul încercării elitelor politice românești de a menține ceea ce s-a realizat la 1918, într-un context mai mult decât favorabil revizionismului. Dar să lăsăm documentele să vorbească.

ANEXE

1. 1940 septembrie 10, Berna

Legățiunea României la Berna

Telegrama descifrată nr. 2089, din 10 septembrie 1940, ora 20,30

(Către) Externe¹⁸

București

Fostul suveran va părăsi Elveția la miezul nopții, mergând prin Milan, Turin, ajungând pe la cinci dimineața la frontiera franceză și de acolo continuând fără oprire¹⁹ spre Portugalia; va trece prin Spania.

Fostul suveran roagă să binevoiți a da ordine Legățiunii noastre din Madrid ca un funcționar vorbind limba spaniolă să vină la Cervera, la frontieră, spre a înlesni operațiunea de transbordare cu funcționarii spanioli.

Gurănescu

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 131, f. 134.

2. 1940 septembrie 10, București

Ministerul Afacerilor Externe la București

Telegramă cifrată nr. 56191, din 10 septembrie 1940

Legăția României

Berna

Răspuns la telegrama nr. 2085, remiteți urgent declarația la Legăția portugheză din Berna și trimiteți la București mai multe fotocopii.

Este chiar de dorit ca fostul suveran să părăsească Elveția cât mai curând, pentru că vagoanele trenului regal sunt reclamate în țară și dacă ar întârzia mai mult ele n-ar mai putea sta la dispoziție pentru a-l conduce pe fostul suveran până la frontiera franco-spaniolă²⁰.

Rog interveniți direct telefonic la Franasovici, Vichy, pentru a se da permisia fostului suveran și suitei sale de a trece prin Franța, dacă între timp Guvernul francez nu va fi acordat chiar permisiunea de a se stabili definitiv în Franța, pe care am cerut-o încă de vineri seara și la care n-am avut încă nici un răspuns.

Am făcut ieri, 9 septembrie ora 23, intervenția necesară către Spania pentru vagoanele menționate în telegrama dvs.

¹⁸ Abreviere uzuală pentru Ministerul Afacerilor Externe român.

¹⁹ Tranzitarea Franței se va face fără ca ex-regele să-l poată vedea pe Franasovici, un vechi colaborator al său de la Legăția de la Vichy, din cauza intervenției Guvernului Pétain (Carol crede că acest lucru este urmarea sfatului lui Gurănescu); v. Carol al II-lea, *op.cit.*, vol. 2, p. 266.

²⁰ Trenul regal va fi întors de la granița franco-spaniolă spre România, Carol continuându-și drumul cu un tren spaniol, la care vor atașa cele două vagoane ale sale.

Rog înștiințați-ne de plecare și pe noi, dar mai ales înștiințați Guvernul portughez prin intermediul Legației sale din Berna.

Manoilescu

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 131, f. 135.

3. 1940 septembrie 12, Madrid

Legația României la Madrid

Telegramă descifrată nr. 1173, din 12 septembrie 1940, ora 22,25

Externe

București

Vin de la Ministerul Afacerilor Străine, unde am fost chemat de urgență de subsecretarul de Stat, care mi-a comunicat că este cu puțință ca Guvernul spaniol să revină asupra deciziunii de a refuza cererea fostului nostru rege de a se stabili în Spania și că generalul Franco va lua o hotărâre definitivă chiar astă-noapte. Între timp, Guvernul spaniol i-a trimis vorbă să aștepte hotărârea la Barcelona²¹.

Nanu

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 131, f. 156.

4. 1940 septembrie 13, Madrid

Legația României la Madrid

Telegramă descifrată nr. 1179, din 13 septembrie 1940, ora 19,30

Externe

București

Urmare telegramă cifrată nr. 1173.

În timpul nopții, fostul suveran a telegrafiat generalului Franco, protestând împotriva întreruperii călătoriei sale „sub diferite pretexte”, cerând să fie autorizat să-și urmeze drumul în Portugalia, „precum îi fusese garantat de reprezentanții spanioli în străinătate”.

Ministerul Afacerilor Străine²² m-a chemat din nou azi-dimineață și mi-a repetat că atunci când a primit telegrama din 6 septembrie a Legației Spaniei din București, cerând în numele Guvernului român dreptul de ședere pentru fostul rege, generalul Franco fiind plecat în provincie, se credea mai prudent a-i acorda numai

²¹ Așa-zisa cerere a lui Carol de a rămâne în Spania era, de fapt, sugestia Guvernului Antonescu făcută Guvernului Franco, prin intermediul Legației Spaniei la București, din dorința autorităților române de a-l putea controla și totodată de a împiedica eventualele încercări ale fostului rege de a se reimplica în politica României. Probabil că dorința Guvernului Antonescu a fost susținută și de intervenții ale autorităților de la Berlin.

²² Este vorba de Beig Beder.

viza de tranzit, dar că zilele trecute s-ar fi reexaminat chestiunea și se vede puțința de a satisface cererea Guvernului nostru.

Mi-a spus că a comunicat cele de mai sus la București și că așteaptă azi răspunsul. Un ceas mai târziu, am fost chemat și rugat să transmit din partea generalului Franco fostului suveran un mesaj, rugându-l, spre a preîntâmpina posibilitățile de coercițiune dacă ar ieși din Spania, să primească ospitalitatea Guvernului spaniol câteva zile, până ce se vor cunoaște dorințele Guvernului nostru, de care trebuie să țină seama. Am transmis mesagiul, prin telefon, colonelului Urdăreanu; n-am primit încă răspunsul fostului suveran. Firește, am stăruit să-l conving să primească „invitația” generalului Franco²³, căci până acum a refuzat să se dea jos din vagon, la Barcelona, unde se află de ieri. Colonelul Urdăreanu, la rândul său, m-a rugat stăruitor a transmite din partea sa domnului general Antonescu rugămintea insistentă să fie autorizați a-și urma drumul în Portugalia și, reînnoind asigurările că fostul suveran este ferm hotărât să se abțină de la oricăre activitate politică, singura lui dorință fiind de a rămâne liniștit cât mai departe de țară.

Nu știu dacă a avut loc aci, în această chestiune, o nouă intervenție din partea Guvernului nostru, după aceea din 6 septembrie, căci asupra acestui punct ministrul Afacerilor Străine a fost evaziv, dar știu, firește, de unde a venit una. Dumneavoastră sunteți desigur mai bine informat decât mine.

Nanu

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 131, f. 165.

5. 1940 septembrie 14, Lisabona

Legăția României la Lisabona

Telegrama descifrată nr. 986, din 14 septembrie 1940, ora 02,40

Externe

București

Confidențial.

Ministrul Germaniei la București a cerut să mă vadă astă-seară pentru a-mi face o urgentă comunicare. Primindu-l de îndată, Domnia sa s-a interesat, de la începutul întrevederii, despre sosirea fostului suveran la Lisabona. În timpul convorbirii mi-a arătat că, din informațiile sale, fostul suveran nu va putea părăsi curând Spania, deoarece va trebui să îndeplinească unele formalități cerute de Guvernul din Madrid.

²³ Generalul Franco a transmis lui Carol, „baricadat” în gara Barcelona, un răspuns „indirect” la telegrama sa, prin care fostul suveran era rugat să primească ospitalitatea spaniolă pentru câteva zile, oriunde ar fi dorit, „pentru siguranța regelui Mihai și a României”, ceea ce a echivalat pentru Carol cu „o lovitură de măciucă”, „o adevărată cursă”. Evident, este vorba de o înțelegere tacită între autoritățile spaniole și cele române; v. Carol al II-lea, *op.cit.*, vol. 2, p. 270.

Reprezentantul Reichului mi-a împărtășit, de asemenea, că astăzi a fost la Ministerul Afacerilor Străine portughez pentru a cere lămuriri asupra modului în care s-a dat autorizația fostului suveran de a se instala în Portugalia. Cu acest prilej, ministrul Germaniei m-a informat că a transmis secretarului general al Ministerului Afacerilor Străine portughez dorința Guvernului său ca fostul suveran să nu părăsească Portugalia, în ipoteza instalării sale la Lisabona.

Din lunga și amicală convorbire avută cu ministrul Germaniei am desprins că dorința Guvernului din Berlin ar fi ca fostul suveran să-și fixeze reședința în Spania, iar nu în Portugalia²⁴.

Cămărășescu

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 131, f. 186

6. 1940 septembrie 14, Madrid

Legăția României la Madrid

Telegrama descifrată nr. 1183, din 14 septembrie 1940, ora 22,00

Externe

București

Ca urmare la telegrama cifrată nr. 1179.

Mi-a telefonat iar colonelul Urdăreanu cerând să stăruiesc²⁵ pe lângă Guvernul spaniol ca fostul suveran să poată pleca în Portugalia, unde ar avea de gând să negocieze cu miniștrii Argentinei și Braziliei stabilirea într-una din aceste țări. Crede că alegerea domiciliului în America de Sud va convinge factorii interesați că este în adevăr hotărât să se abțină de la oricăre activitate politică. Rog binevoii a telegrafia urgent dacă pot să fac demersul cerut pe lângă Guvernul spaniol. Fostul suveran a consimțit să părăsească vagonul și locuiește de ieri la Sitges lângă Barcelona²⁶.

Nanu

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 131, f. 187.

²⁴ Fostul suveran intuiește, de asemenea, interesul Germaniei pentru ca el să fie reținut în Spania: „Trebuie să fie și presiuni germane, altfel nu este explicabil”; v. *Ibidem*, p. 272.

²⁵ După cum notează și Carol în jurnalul său, în aceeași zi „încercăm să-l punem în mișcare și pe Nanu”; v. *Ibidem*, p. 271.

²⁶ Carol notează în jurnalul său că hotelul Sitges, la 3 km sud de Barcelona, este „cât se poate de puțin confortabil”; v. *Ibidem*, p. 270.

7. 1940 septembrie 16, Madrid

Legatia României la Madrid

Telegramă descifrată nr. 1196, din 16 septembrie 1940, ora 14,40

Externe

București

Ca răspuns la telegrama domniei voastre nr. 57310.

Am vorbit cu ministrul Afacerilor Străine. Fostul rege va fi reținut²⁷. Vagonul de bagaje va fi revizuit, conform dorinței noastre, de față cu un secretar al acestei Legațiuni. Trenul regal a rămas în Franța și sunt informat că a și plecat înapoi.

Nanu

*Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 131, f. 203.***8. 1940 septembrie 18, Madrid**

Legatia României la Madrid

Telegrama descifrată nr. 1213, din 18 septembrie 1940, ora 22,20

Externe

București

La cererea fostului suveran, transmit următoarea telegramă:

„Către Maiestatea sa, regele Mihai

În drum spre Portugalia, am fost, pe neașteptate, contra voinței mele și asigurărilor date, oprit în Spania.

Te rog ia măsuri ca această stare de lucruri să înceteze cât mai curând, asigurându-mi drumul spre Portugalia.

Semnat: Carol”.

Nanu

*Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România 1920-1944), dosar 131, f. 225.***9. 1940 septembrie 18, Madrid**

Legatia României la Madrid

Telegrama descifrată nr. 1214 din 18 septembrie 1940, ora 22,20

Externe

București

²⁷ Probabil cea mai revelatoare expresie pentru a descrie situația ex-regelui în Spania.

La cererea domnului colonel Urdăreanu, transmit următoarea telegramă către domnul general Antonescu:

„Rog a transmite domnului general Antonescu, președintele Consiliului de Miniștri, următoarele:

1. Maiestatea sa a hotărât plecarea din Elveția în Portugalia, pentru a fi cât mai departe de orice posibilitate de intrigi în jurul lor.

2. La plecarea din Elveția, Maiestatea sa avea asigurată trecerea prin Spania, conform comunicării ministrului Spaniei la Berna.

3. În Spania, vagonul Maiestății sale a fost reținut, oferindu-i-se, în numele Guvernului Franco, ospitalitatea Guvernului spaniol, arătând că la baza acestor măsuri era cererea Guvernului român.

4. Pe baza convorbirilor de la Barcelona, fiind sigur că aceste dificultăți nu sunt sugerate de Guvernul român, vă rog să binevoiți a dispune să se facă demersurile necesare ca această stare absolut anormală să înceteze, obținând pentru Maiestatea sa cât mai neîntârziat trecerea în Portugalia și față de care Maiestatea sa a luat angajamentele cunoscute.

5. Legațiunea României de la Madrid, pretextând că nu are instrucțiuni, nu dă absolut nici un concurs. Vă rog să binevoiți a da ordine pentru ca personalul nostru diplomatic să dea cel puțin sprijinul ce-l datorează oricărui român.

6. Binevoiți a dispune ca, prin intermediul Legației din Spania, să fiu onorat cu un răspuns.

Semnat: Urdăreanu”

Nanu

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 131, f. 227-228.

10. 1940 septembrie 18, Madrid

Legațiunea României la Madrid

Telegrama cifrată nr. 1215, din 18 septembrie 1940, ora 22,30

Externe

București

Urmare la telegrama cifrată nr. 1214.

La punctul 3 al mesajului către domnul general Antonescu, ar fi de observat că, mie, cel puțin, Guvernul spaniol nu mi-a arătat că la baza reținerii vagonului regal al fostului suveran la Barcelona era cererea Guvernului român, ci mi-a repetat mereu că *credea a satisface astfel dorințele arătate de Guvernul român prin telegrama din 6 septembrie a Legației Spaniei la București, ca fostul suveran să locuiască în Spania* (s.n.). Când am comunicat conținutul telegramei Domniei voastre nr. 57310 ministrului Afacerilor Străine, a exclamat: „vezi, ce ți-am spus, *am executat întocmai dorințele Guvernului dumitale*” (s.n.) (a se vedea și telegrama cifrată nr. 1179).

Nu știu deci pe ce se întemeiază afirmațiunea domnului Urdăreanu²⁸.

La punctul 5 nu am nevoie să vă asigur, atât pe Domnia voastră cât și pe domnul general Antonescu, că nu am făcut tot ce puteam spre a obține executarea întocmai a ordinelor primite cu nr. 56159, 56564 și 57310²⁹ cu cât mai mult tact și evitând incidentele neplăcute. Fostul suveran însă, deși i-am arătat telefonic că nu puteam să ies din cadrul mărginit al rolului meu de mijlocitor și știa chiar din indiscrețiunile unor funcționari superiori spanioli că problema depășește cadrul unor dorințe personale, stăruiește într-una să fac demersuri pe lângă Guvernul spaniol pentru continuarea călătoriei, ca și cum aş putea să ies din cadrul instrucțiunilor primite sau, chiar dacă aş face-o, că aş putea să silesc (sic!) Guvernul spaniol să-și schimbe atitudinea. Adaug că în lipsă de instrucțiuni am crezut mai bine de a nu comunica încă fostului suveran ordinele tocmai opuse, primite cu nr. 57310. I-am comunicat însă sfatul dat ieri de subsecretarul de Stat al Afacerilor Străine de a-și alege de pe acum o reședință de iarnă. Mai adaug că fostul suveran mai stăruie să-i trimit din nou un funcționar al Legației, cunosător de limba spaniolă, ca să rămână cu el fără termen. Deși prezența lui ar avea unele avantaje, mai ales spre a netezi asperitățile care ar putea produce incidente 'zgomotoase și neplăcute, nu am putut satisface cererea fără încuviințarea Domniei voastre. Apoi serviciul ar fi foarte stânjenit din lipsă de personal îndestulător. Rog să binevoiți a-mi da instrucțiuni.

Nanu

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 131, f. 226, 229.

11. 1940 septembrie 20, București

Ministerul Afacerilor Externe

Telegramă cifrată nr. 58216, din 20 septembrie 1940

Legatia României

Madrid

La telegrama dumneavoastră nr. 1215.

Guvernul este de acord ca fostul suveran să-și ia reședința de iarnă în Spania, rămânând bineînțeles că nu-i va putea fi îngăduit să se reîntoarcă în Franța.

Sturdza

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 131, f. 275.

²⁸ „Afirmațiunea domnului Urdăreanu” se „întemeiază” pe convingerea lui Carol că „Toată porcăria vine din partea Guvernului român, acest lucru este de acum definitiv stabilit”; v. *Ibidem*, p. 274. Tot Carol afirmă, în jurnalul său, pe data de 23 septembrie, că Nanu i-ar fi declarat trimisului său, Ervin Claus, că „totul se datorește acțiunii Guvernului român” (p. 274).

²⁹ Evident, este vorba despre anumite instrucțiuni trimise telegrafic de la București, care însă nu se află în dosarele studiate, deși locul lor ar fi fost acolo. Încă nu le-am depistat.

12. 1940 septembrie 21, Madrid

Legăția României la Madrid

Telegrama descifrată nr. 1230, din 21 septembrie 1940, ora 22,10

Externe

București

Strict confidențial.

Am chibzuit că erau 2 căi posibile pentru a executa ordinul nr. 58456, prima de a mă prezenta fostului suveran și a-i cere învoiala pentru facerea perchezițiunii, dar era sigur că era să se împotrivescă și atunci era dezarmat și între timp putea să distrugă și să dosească tot ce voia. Alternativa, și cea care mi s-a părut bună, era să cer concursul autorităților spaniole. Am vorbit deci cu ministrul Afacerilor Străine, care a făgăduit că va examina chestiunea și va ... (lipsă de text) și alți factori competenți, dar nu mi-a ascuns că ideea nu-i plăcea deloc³⁰.

I-am semnalat apoi că nu s-a făcut încă revizuirea bagajelor, făgăduită mai demult. Mi-a răspuns că și această chestiune era încă în studiu. În aceste condițiuni voi stăruî din nou, dar rog instrucțiuni, dacă trebuie să recurg la prima alternativă, deși încercarea îmi pare zadarnică.

Nanu

*Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 131, f. 296.***13. 1940 septembrie 26, Madrid**

Legăția României la Madrid

Telegrama cifrată nr. 1263, din 26 septembrie 1940, ora 22,35

Externe

București

Strict confidențial.

Ca urmare la telegrama nr. 1230.

Nu am putut obține nici un răspuns la chestiunea despre care trata telegrama dumneavoastră nr. 58456. Fostul rege a intervenit prin mine să se poată muta la Sevilla. La Ministerul Afacerilor Străine mi s-a spus că nu se vede nici o obiecțiune, dar că trebuie așteptată înțercerea ministrului de Interne din Germania spre a se lua o hotărâre definitivă.

Nanu

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 131, f. 352.

³⁰ Conform jurnalului lui Carol al II-lea, Nanu credea, pe 23 septembrie, că inițiativa de a se face percheziția bagajelor ex-regelui ar aparține exclusiv ministrului legionar de Externe Mihail Sturdza, care ar acționa fără știrea lui Ion Antonescu.

14. 1940 septembrie 30, Madrid

Legăția României la Madrid

Telegrama descifrată nr. 1285, din 30 septembrie 1940, ora 22,45

Externe

București

Strict confidențial.

Am trimis azi o nouă notă ministrului Afacerilor Străine, stăruind pe un răspuns favorabil cât mai grabnic la demersul meu privitor la valorile ce s-ar putea afla în bagajul fostului suveran. Poate și un demers prin Legațiunea Spaniei din București, dacă nu s-a făcut încă, ar fi de folos.

Mărturisesc că am căpătat impresia, din anturajul lui, că ministrul Afacerilor Străine nu este dispus să ne mulțumească, pretextând motive de cavalerism și ospitalitate. Însă crede îndeobște că la întoarcerea domnului Suñer din Roma, peste câteva zile, o largă remaniere guvernamentală este inevitabilă și că ministrul Afacerilor Străine va fi înlocuit prin Suñer. Cred că cu Domnia sa șansele de satisfacere a cererii noastre vor fi mult mai bune³¹.

Nanu

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 131, f. 396.

15. 1940 octombrie 2, București

Ministerul Afacerilor Externe

Telegrama cifrată nr. 61319, din 2 octombrie 1940

Legățiunea Românicii

Madrid

În ceea ce privește bagajul fostului rege, propunem următoarea soluție: vagonul sau vagoanele cu bagaje să fie reîntoarse la granița franceză și percheziția să se facă acolo, ca o percheziție vamală.

Sturdza

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 132, f. 22.

³¹ Pe Suñer, Carol îl numește „tartor”

16. 1940 octombrie 3, Lisabona

Legatia României la Lisabona

Telegrama descifrată nr. 1061, din 3 octombrie 1940, ora 03,40

Externe

București

Am onoarea a raporta că în cursul călătoriei mele de înapoiere la Lisabona, efectuată cu automobilul, m-am oprit, joi seara, 26 septembrie, la Barcelona. În dimineața de 27 a apărut în ziarele din Barcelona că printre ocupanții hotelului Ritz mă aflu și eu, în trecere. La ora 12 mă pregăteam de plecare spre Madrid, când mi s-a telefonat de portar că doi domni doresc să mă vadă. Coborând în hall, am găsit pe domnul Urdăreanu și pe domnul colonel Filitti, însoțit de un agent polițienesc spaniol. La surprinderea mea de a-i vedea acolo, când eu <î> credeam deja la Lisabona, domnii Urdăreanu și Filitti mi-au spus că fostul suveran se afla la Sitges lângă Barcelona și că, aflând din ziare de prezența mea, dorește să-mi facă comunicări în legătură cu stabilirea sa la Lisabona.

Deși am răspuns că eram pe punctul plecării spre Madrid, domnul Urdăreanu a insistat să merg imediat la Sitges.

Acolo, fostul suveran mi-a spus că scopul călătoriei sale fiind Lisabona și aflând de trecerea mea prin Barcelona dorește să mă pună la curent că autoritățile spaniole târăgănesc formalitățile pentru plecare sa în Portugalia. Fostul suveran și-a exprimat în acest timp surprinderea că nu este autorizat să-și continue călătoria, cu toate că a dat declarații formale Guvernului portughez și Guvernului Regal că nu va avea nici o activitate politică și a adăugat că este dispus să dea încă o declarație scrisă că se obligă a nu părăsi Portugalia până la terminarea războiului. S-a plâns, totodată, de lipsa de confort și toate dificultățile pentru aprovizionarea din Spania. M-a întrebat, în sfârșit, dacă de la Lisabona se pot activa formalitățile pentru trecerea în Portugalia.

Neavând nici un fel de instrucțiuni de la Minister în această privință și necunoscând faptele noi survenite de la plecarea mea din țară, am răspuns că nu am nici o calitate pentru a interveni într-o chestiune care, privind autoritățile spaniole, este de competența Legațiunii României de la Madrid³².

Față de acest răspuns al meu, a cărui justițe a recunoscut-o, fostul suveran mi-a răspuns: „atunci nu mai comunica nimic”.

Am socotit totuși de datoria mea să vă raportez cele de mai sus.

Am găsit pe fostul suveran foarte deprimat și din conversațiunea avută am degajat impresia că singurul lucru la care aspiră este să găsească în Portugalia o

³² Chiar dacă Pangal nu avea nici o împuternicire oficială în această problemă, se pare că ar fi căzut de acord cu fostul rege, care notează în jurnalul său, pe 27 septembrie: „Cu Pangal am pus la cale o întreagă acțiune de desincătușare”, v. *Ibidem*, p. 276.

localitate cu puțin confort și liniște, consimțind la orice măsuri de precauțiune pe care Guvernul portughez ar dori să le ia.

Pangal

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România 1920-1944), dosar 132, f. 23-25.

17. 1940 octombrie 8, Madrid

Legăția României la Madrid

Telegrama descifrată nr. 1347, din 8 octombrie 1940, ora 20,30

Externe

București

Răspuns 61319 și urmare la nr. 1285.

Am primit astăzi un răspuns în scris al ministrului Afacerilor Străine la ultima mea intervenție, în care mi-a făcut cunoscut că cercetarea specială a bagajului fostului suveran s-ar putea face respectând dispozițiile legale spaniole și cu observarea uzanțelor de drept internațional, adică pe baza unei comisiuni rogatorii. Cu îndeplinirea acestei formalități, Guvernul spaniol poate autoriza autoritățile desemnate de Guvernul nostru să procedeze la cercetările dorite, însă cu menajarea specială datorată persoanei în chestiune.

Nanu

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 132, f. 94.

18. 1940 octombrie 11, Madrid

Legăția României la Madrid

Telegrama descifrată nr. 1376 din 11 octombrie 1940, ora 22, 40

Externe

București

Aflu că fostul rege a sosit azi la Madrid și că își urmează drumul la Sevilla, unde a primit, se crede, de la Guvernul spaniol încuviințarea de a locui.

Nanu

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 132, f. 131.

19. 1940 octombrie 27, Lisabona

Legăția României la Lisabona

Telegrama descifrată nr. 1182, din 27 octombrie 1940, ora 18,40

Externe

București

Drept răspuns la telegrama Domniei voastre nr. 68081.

Am aflat azi-dimineață că postul de radio New York ar fi anunțat astă-noapte³³ că fostul suveran a cerut intervenția președintelui Roosevelt spre a fi ajutat să treacă în Portugalia³⁴, demers făcut prin intermediul Legației Statelor Unite din Lisabona de un șambelan al său.

După primirea telegramei Domniei voastre, am văzut pe însărcinatul cu afaceri american, pe care l-am întrebat ce știe în această privință. Domnia sa mi-a confirmat că dl. Pangal l-a văzut alaltăieri și i-a comunicat că fostul rege s-a angajat în scris față de generalul Franco de a nu părăsi Portugalia până la sfârșitul războiului, dacă este autorizat a se stabili în această țară. Dl. Pangal a adăugat că acest angajament a fost luat de fostul suveran și față de Guvernul portughez și de cel german și că fostul rege roagă pe dl. Roosevelt să sprijine cu autoritatea lui sosirea sa în Portugalia.

Dorind să verific dacă dl. Pangal a comunicat și Legației Germaniei acest angajament al fostului suveran, am cerut să văd și pe însărcinatul cu afaceri al Germaniei, care mi-a confirmat că Domnia sa l-a vizitat acum câteva zile și i-a arătat o telegramă prin care fostul rege îl numește șambelanul său. În această calitate dl. Pangal a declarat că fostul rege este dispus să dea Führerului cancelar Hitler o declarație scrisă, analoagă cu aceea dată de generalul Franco, prin care se angaja să nu părăsească Portugalia și să nu aibă nici o activitate politică. Însărcinatul cu afaceri al Germaniei mi-a spus că a transmis cele de mai sus Guvernului său.

Adaug că, în ultimul timp, nu am avut prilejul să comunic personal cu dl. Pangal. Rog, dacă credeți de cuviință, să binevoiți a-mi da instrucțiuni de atitudine ce trebuie să ia Legăția față de Domnia sa.

Cămărășescu

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 132, f. 463-464.

³³ Postul de radio american ar fi anunțat cu câteva zile înainte intenția lui Carol de a fugi (subl.ns.) din Spania; v. *Ibidem*, p. 295. Carol scrie în jurnalul său că postul de radio din Chicago ar fi anunțat demersurile lui Carol pe lângă Roosevelt (p. 298).

³⁴ Intervenția lui Carol pe lângă autoritățile americane era plănuită dinainte, sub denumirea de cod „Acțiunea USA”.

20. 1940 octombrie 28, Lisabona

Legatia României la Lisabona

Telegrama descifrată nr. 1186, din 28 octombrie 1940, ora 20,00

Externe

București

Drept urmare la telegrama mea nr. 1182.

Sunt informat că domnul Pangal are un strâns contract cu fostul rege, corespondența efectuându-se prin poștă și intermediul unor curieri trimiși din Lisabona la Sevilla³⁵.

Cămărășescu

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 132, f. 494.

21. 1940 noiembrie 4, Madrid

Legatia României la Madrid

Telegrama descifrată nr. 1512, din 4 noiembrie 1940, ora 22,25

Externe

București

Ex-regele Carol, cu toată suita, a sosit ieri la Madrid și mâine va avea loc o întrevvedere cu ministrul Afacerilor Străine.

Aflu de la un jurnalist american că ex-regele a transmis telefonic prin reprezentantul lui (sic!) în Portugalia, un apel către Statele Unite ale Americii, punându-se sub protecțiunea lor³⁶. N-am putut afla dacă acest reprezentant era Pangal sau altcineva.

Nanu

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 133, f. 32.

³⁵ Pangal fusese numit de Carol prim-șambelan și avea numele de cod „Ionică”; v. *Ibidem*, p. 297.

³⁶ Insistențele lui Carol pe lângă autoritățile americane se datorează speranțelor sale destul de puternice în influența Washingtonului, speranțe întărite și de ministrul Turciei în Spania, Hulusit Foat Tugay; v. *Ibidem*, p. 303.

22. 1940 noiembrie 7, Madrid

Legăția României la Madrid

Telegrama descifrată nr. 1527, din 7 noiembrie 1940, ora 21,55

Externe

București

Răspuns la telegrama nr. 70731.

M-am folosit de prilejul prezenței ministrului Afacerilor Străine la o serată intimă de rămas bun, pe care am dat-o ieri, spre a discuta chestiunea fostului suveran, care a venit să-l vadă cu câteva ceasuri înainte. Deși mi-a spus că nu s-a luat nici o hotărâre definitivă, am rămas cu impresia că extrădarea lui Urdăreanu nu va fi acordată³⁷ și nici cercetarea bagajului pe care el pretinde fără ... (lipsă în text) după trecerea unui timp atât de îndelungat. Mai mult, am impresia că nu este exclus să se încuviințeze plecarea ex-regelui în Portugalia, spaniolii dorind, cu orice preț, să scape de el, și că se duc tratative în acest sens cu alți interesați. Argumentele mele nu păreau să-l clintescă din părerea sa, mi-a mărturisit că găsea că fostul suveran avea mult farmec și că l-a convins că orice ar fi făcut, a făcut-o cu intențiune bună pentru țara sa. A fost impresionat îndeosebi de izbitoarea lui îngrijorare de soarta doamnei Lupescu.

Sunt indicii că alte Puteri lucrează în favoarea fostului rege. Știu, de pildă, că ministrul Turciei i-a făcut mai multe vizite și a intervenit pentru el. M-a asigurat însă că a lucrat din proprie inițiativă.

Nici fostul rege, nici suita sa nu mi-au dat vreun semn de viață în timpul șederii la Madrid.

Nanu

*Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 133, f. 85-86.***23. 1940 noiembrie 10, Madrid**

Legăția României la Madrid

Telegrama descifrată nr. 1556, din 10 noiembrie 1940, ora 23,00

Externe

București

Ca răspuns la telegrama Domniei voastre nr. 72289 și ca urmare la telegramele mele nr. 1552 și 1512.

Nu am primit un răspuns oficial la intervențiunile mele. Știrea arestării

³⁷ Este vorba de extrădarea lui Urdăreanu din Spania în România, cerută de legionari, care-l considerau pe fostul mareșal al curții regale autorul moral al morții lui Codreanu; Carol relatează că în cursul discuției cu Suñer, acesta i-ar fi promis, cu titlu secret, că îl va ajuta pe Urdăreanu să fugă în Portugalia pentru a nu fi extrădat în România; v. *Ibidem*, p. 294, 309.

colonelului Urdărianu am avut-o pe cale particulară³⁸.

Marți am audiența de plecare la ministerul Afacerilor Străine și voi interveni din nou.

Nanu

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 133, f. 125.

24. 1940 noiembrie 11, Berlin

Legația României la Berlin

Telegrama descifrată nr. 40712, din 11 noiembrie 1940, ora 21,56

Externe

București

(Referitor la discuția purtată între Grecianu, ministrul României la Berlin, și ministrul de externe german, Ribbentrop):

Esențialul părerilor sale expuse în amănunt la chestiunile ridicate de mine sunt:

„(...) 7 - Confidențial mi-a încredințat măsurile luate de Germania pentru ca ex-regele Carol să nu poată părăsi Spania. (Dorea să ne evite complicații interne)”.

Grecianu

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 133, f. 158.

25. 1940 noiembrie 12, Madrid

Legația României la Madrid

Telegrama descifrată nr. 1562, din 12 noiembrie 1940, ora 17,00

Externe

București

Ca urmare la telegrama cifrată nr. 1556.

Am putut vedea azi pe șeful Siguranței, cu care am discutat extrădarea lui Urdăreanu.

Mi-a spus că știrea arestării lui nu era întemeiată, deși, lucru de neînțeles, cenzura a lăsat să se telegrafieze știrea în străinătate de către jurnaliștii străini; în privința extrădării mi-a spus că chestiunea nu depinde de ei, ci de Ministerul Afacerilor Străine, totuși a discutat-o cu mine. Cu toate stăruințele mele, nu mi-a dat prea mari speranțe că o vom obține – nici ei nu se așteaptă la extrădări pentru crime asemănătoare, deși au făcut, de formă pură, o cerere de extrădare Guvernului Pétain.

Măine voi vedea pe ministrul Afacerilor Străine.

Nanu

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 133, f. 160.

³⁸ Carol notează, pe 9 noiembrie, că Radio Madrid ar fi anunțat internarea lui Urdăreanu într-un sanatoriu în România, evident, o denaturare deliberată a autorităților spaniole, Urdăreanu părăsind în aceeași zi Spania; v. *Ibidem*, p. 312.

26. 1940 noiembrie 12, Madrid

Legatia României la Madrid

Telegrama descifrată nr. 1582, din 12 noiembrie 1940, ora 22,15

Externe

București

Am fost primit azi de ministrul Afacerilor Străine în audiență de plecare, care mi-a spus întâi condoleanțele Spaniei pentru cutremurul din România.

Stăruind pentru răspuns în chestiunea Urdăreanu, mi-a dat puține speranțe, spunându-mi că s-a ridicat, în ultimul Consiliu de Miniștri, dar că majoritatea a fost contra extrădării. Apoi și Consiliul Juridic al Ministerului Afacerilor Străine a dat aviz defavorabil. În ceea ce privește pe fostul rege, mi-a spus că șederea lui în Spania a pricinuit mari cheltuieli și necazuri cu paza lui și Guvernului spaniol că, spre a ne satisface, l-au oprit în Spania câțva timp, dar că nu mai pot să-l țină și că speră că nu vom face obiecțiuni să treacă în Portugalia sub condițiunea să se lege de a nu se amesteca în politică.

Nanu, Ghenea

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 133, f. 176.

27. 1940 noiembrie 12, Madrid

Legatia României la Madrid

Telegrama descifrată nr. 1581, din 12 noiembrie 1940, ora 22,15

Externe

București

Aflu pe cale particulară, dar din izvor tot atât de sigur, ca și cum ar fi oficial, că poliția spaniolă a primit ordin de alaltăieri de a păzi de aproape pe Urdăreanu. Se vede însă că ordinul a fost prea târziu, căci Urdăreanu a dispărut și până acum nu a putut fi găsit și autoritățile spaniole sunt foarte plictisite căci, după cum am arătat, doresc să scape de fostul rege și de suita sa, totuși nu ar dori să pățească rușinea unei evadări.

Nanu, Ghenea

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 133, f. 179.

28. 1940 noiembrie 12, Madrid

Legăția României la Madrid

Telegrama descifrată nr. 1584, din 12 noiembrie 1940, ora 22,15

Externe

București

Ca urmare la telegrama nr. 1553 și 1581.

Ministrul Afacerilor Străine a amânat audiența mea de primire pentru marți, 19 noiembrie. Această amânare poate fi pusă în legătură cu convorbirea dintre fostul rege și ministrul Afacerilor Străine.

Rog a trimite de urgență noul cifru pentru a comunica detalii.

Ghenea

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 133, f. 182.

29. 1940 noiembrie 13, Washington

Legăția României la Washington

Telegrama descifrată nr. 11167, din 13 noiembrie 1940, ora 19,23

Externe

București

Strict confidențial.

Știrea că ex-regele și doamna Lupeșcu sunt căsătoriți a fost dată presei americane de către doamna Voronoff³⁹. Soțul ei a intervenit stăruitor la autorități, invocând în favoarea cererii de a se permite intrarea în Statele Unite căsătoria, care a fost contractată în 1929 la Londra. Doctorul se găsește în comunicare permanentă cu Pangal la Lisabona.

Ca urmare la apelul făcut către președinte, prin ministrul Statelor Unite la Lisabona, ambasadorul Statelor Unite la Madrid a fost autorizat a acorda sprijin, cu titlu strict personal, pe lângă personalitățile spaniole pentru că ex-regele să fie lăsat să părăsească Spania.

Coste

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 133, f. 185.

³⁹ Este vorba de Gerty Voronoff, soția medicului Voronoff, specialist în chirurgie estetică, cel care, după unele surse, i-ar fi făcut Elenei Lupeșcu o operație estetică la picior, v. *Ibidem*, p. 396.

30. 1940 noiembrie 14, Madrid

Legăția României la Madrid

Telegrăma descifrată nr. 1605, din 14 noiembrie 1940, ora 15,15

Externe

București

Personal pentru domnul Horia Sima.

Sunt informat, pe cale particulară, din izvor spaniol și de un servitor al lui Carol II, că Urdăreanu nu a fost văzut în Sevilla de 4 zile.

Ministrul Afacerilor Străine și Siguranța, întreabate, temporizează răspunsul. Temându-se că se va întâmpla la fel cu ceilalți și neputând face demersuri oficiale până la remiterea scrisorilor de acreditare, cred că numai un demers al Domniei voastre provocând intervenția Axei, ar avea eficacitate.

Ghenea

*Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 133, f. 213.***31. 1940 noiembrie 15, Roma**

Legăția României la Roma

Telegrama descifrată, din 15 noiembrie 1940, ora 12,57

Externe

București

Am trimis Legăției noastre din Madrid următoarea telegramă:

„Binevoiți a comunica Guvernului spaniol:

I. Că fostul rege Carol la o singură Bancă în New York are, după cum ne-a dovedit Banca Națională, contravaloarea a 200.000.000 lei în dolari;

II. Că plecarea fostului rege Carol în Portugalia, după informațiile precise ce le deținem, va aduce grave complicații, oricare vor fi făgăduielile ce fostul rege le-ar face”.

Sturdza, Vojen

*Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 133, f. 227.***32. 1940 noiembrie 15, <București>**

(Ministerul Afacerilor Externe?)

Telegrama cifrată, din 15 noiembrie 1940

Legăția României

Madrid

La telegrama nr. 1567.

Se autorizează eliberarea actelor <de> călătorie necesare venirii în țară <a lui> Gheorghe Schuster și Blotar Ioan.

Rog telegrafiați urgent punctul <de> frontieră <în vederea> intrării <în> țară.

Rog indicați numele celorlalți servitori care doresc să se întorcă⁴⁰.

Cretzianu

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 133, f. 228.

33. 1940 noiembrie 18, Madrid

Legatia României la Madrid .

Telegrama descifrată nr. 1640, din 18 noiembrie 1940, ora 21,45

Externe

București

Șoferul Schuster, al lui Carol, declară că fuga lui Urdăreanu a fost aranjată de Pangal, ou care a avut numeroase convorbiri telefonice.

Actualmente Urdăreanu s-ar afla în Portugalia.

Ghenea

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 133, f. 254.

34. 1940 noiembrie 18, Madrid

Legatia României la Madrid

Telegrama descifrată nr. 1641, din 18 noiembrie 1940, ora 21,45

Externe

București

Din completarea declarațiunilor lui Schuster, rezultă că autoritățile polițienești spaniole au patronat fuga lui Urdăreanu. Conversațiile telefonice Carol-Lupescu-Pangal continuă zilnic.

Lipsa din Spania a ministrului Afacerilor Străine amână prezentarea mea și posibilitățile de lucru în această chestiune.

Schuster semnalează apropiata venire aci, din Portugalia, a unui oarecare Popa, om de încredere propus lui Carol de Pangal.

Servitorii cer repatrierea, Carol refuză să-i plătească. Rog instrucțiuni.

Ghenea

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 133, f. 309

⁴⁰ Carol notează în jurnal că servitorii săi au fost amenințați că dacă vor mai rămâne în Spania li se va ridica cetățenia română, de aici și dorința lor bruscă de a pleca din serviciul lui Carol; v. *Ibidem*, p. 314.

35. 1940 noiembrie 19, București

Ministerul Afacerilor Externe la București

Telegrama cifrată nr. 74546, din 19 noiembrie 1940

Legățiile României din Roma și Berlin

Legățiunea noastră din Madrid este informată din sursă particulară spaniolă că Urdăreanu nu a fost văzut la Sevilla de 4 săptămâni (sic!). Ministrul Afacerilor Străine și Siguranța, întreabă, temporizează răspunsul. Ministrul nostru temându-se ca autoritățile spaniole să nu aibă o atitudine similară în ce privește fostul suveran, binevoii a interveni pe lângă Guvernele italian și german pentru a da la Madrid avertismentul cuvenit.

Sturdza

*Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 133, f. 310.***36. 1940 noiembrie 21, Madrid**

Legăția României la Madrid

Telegrama descifrată nr. 1649, din 21 noiembrie 1940, ora 16,30

Externe

București

Vagonul de bagaje al lui Carol i-a fost predat de autoritățile spaniole din octombrie. Șoferul Schuster, răsplătit de mine, mă informează telefonic că ieri secretarul Legăției turce a fost la Sevilla, luând 4 valize de la Carol⁴¹.

Dacă avem agenți legionari și bani, putem încerca sustragerea acestor valize.

Ghenea

*Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 133, f. 353.***37. 1940 noiembrie 27, Madrid**

Legăția României la Madrid

Telegrama descifrată nr. 1688, din 27 noiembrie 1940, ora 16,10

Externe

București

Am fost primit în audiență ieri dimineață de ministrul de Externe. Am accentuat importanța interesului nostru pentru rămânerea în Spania a fostului rege. Întrevederea a fost cordială, ministrul Afacerilor Străine afirmând că nu va lua o hotărâre contrară vederilor Guvernului român (...).

⁴¹ Fostul suveran notează în jurnal că pe 21 noiembrie domnul Düben ar fi venit să ia valizele lui Urdăreanu, și nu pe 20; v. *Ibidem*, p. 319.

Totuși, azi, șoferul Schuster spune că ieri s-au expediat bagajele lui Carol, 122 valize în Portugalia⁴², iar Urdărcanu a telefonat doamnei Lupescu de un apartament pentru Carol în Portugalia. Toți servitorii vor fi liberi să se întoarcă în țară și deduc de aici plecarea (...).

Ghenea

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 133, f. 446.

38. 1940 noiembrie 2, Madrid

Legatia României la Madrid

Telegrama descifrată nr. 1703, din 2 noiembrie 1940, ora 23,00

Externe

București

Am fost convocat, astă-seară, de subsecretarul de Stat la Ministerul Afacerilor Străine, care m-a rugat să vă comunic, de urgență, din partea Ministerului Afacerilor Străine că este imposibil să mai țină în Spania pe rege. Subliniază că, deși le-a fost foarte neplăcut, au făcut-o până acum pentru a mulțumi pe Guvernul român.

Stăruința lui continuă și teama de a vedea producându-se un atentat pe teritoriul Spaniei îl obligă să ne înștiințeze că îi vor da drumul să plece în Portugalia, luându-i declarațiunile. Așteaptă răspunsul Guvernului, dar înțeleg că hotărârea lor este luată.

Ghenea

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 134, f. 7.

39. 1940 decembrie 4, Londra

Legatia României la Londra

Telegrama descifrată nr. 1213, din 4 decembrie 1940, ora 15,00

Externe

București

O revistă săptămânală vorbește din nou de posibilitatea plecării ex-regelui Carol din Spania, pentru a se stabili la Londra.

Florescu

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 134, f. 33.

⁴² Vagonul de bagaje va mai fi oprit la Badajoz, la granița portughezo-spaniolă, între 27 noiembrie -1decembrie. Pe aici va trece și ex-regele însuși în fuga sa spre Portugalia. Abia pe 2 decembrie va ajunge la Lisabona. Se pare că întârzierea vagonului s-ar fi datorat intervențiilor germane și italiene; v. *Ibidem*, p. 322-326.

40. 1940 decembrie 9, Madrid

Legăția României la Madrid

Telegrama descifrată nr. 1814, din 9 decembrie 1940, ora 23,10

Externe

București

Ministrul Afacerilor Străine lipsind de ieri din Madrid, iar subsecretarul de Stat fiind bolnav, am remis o notă directorului politic susținând și verbal chestiunea Carol.

Mi-a făgăduit că se va comunica importanța pentru țară a acestei chestiuni.

Ghenea

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 134, f. 91.

41. 1940 decembrie 11, București

Ministerul Afacerilor Externe la București

Telegrama cifrată nr. 79461, din 11 decembrie 1940

Legăția României

Madrid

Sunteți însărcinat a arăta fostului rege că dacă perseverează în insistența pe care o pune de a părăsi Spania, face dovada că intenționează să întreprindă o acțiune politică.

Veți adăuga că domnul general Antonescu îl asigură că, la cea mai mică acțiune a sa, contrară intereselor țării, soarta Dinastiei în România va fi definitiv compromisă.

ss.indescifrabil

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 134, f. 102.

42. 1940 decembrie 12, Madrid

Legăția României la Madrid

Telegrama descifrată nr. 1856, din 12 decembrie 1940, ora 23,14

Externe

București

Sunt informat de Schuster că, marți, guvernatorul⁴³ din Sevilla a vizitat pe Carol și după convorbire Carol și Lupeasca, abătuși, au telefonat lui Urđăreanu. Convorbirea a fost interceptată. Elena Lupescu a cerut intensificarea demersurilor pentru plecarea lor în Portugalia, înainte de Crăciun, spunând că niciodată stăpânul n-a fost în starea de acum, iar aici nu au aranjat nimic, deși păstrează speranțe. Carol

⁴³ Este vorba de guvernatorul civil al Andalusiiei, Elola.

a spus textual că îl mai țin balamalele (sic!). Crede că este urmarea notei noastre de luni. Toți servitorii români au fost concediați.

Elena Lupescu a vorbit și despre un american sosit duminică la Madrid, la hotel Ritz, aducând din România lucruri interesante pentru ei. Caut numele și detalii.

Ghenea

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 134, f. 163.

43. 1940 decembrie 13, Madrid

Legăția României la Madrid

Telegrama descifrată nr. 1856, din 13 decembrie 1940, ora 16,25

Externe

București

Ca urmare la telegrama nr. 1856.

Curierul american pare să fie Fred Hotchkis⁴⁴. Duminică seara a vorbit la telefon de la hotel cu apartamentul lor la Sevilla și bănuiesc că ulterior i-a vizitat. Americanul a plecat astă-noapte la Barcelona și, poate, înapoi spre București. Socotesc util a cunoaște relațiunile în România.

Ghenea

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 134, f. 164.

44. 1940 decembrie 20, Madrid

Legăția României la Madrid

Telegrama descifrată nr. 1920, din 20 decembrie 1940, ora 20,00

Externe

București

Vizitând astăzi pe ambasadorul Germaniei, mi-a spus că în urma dorinței exprimate de Guvernul spaniol de a scăpa de prezența fostului rege, a propus ca adăpost un castel în Olanda⁴⁵. Până mâine crede că trimisul ministrului de Externe va aduce din partea ex-regelui un răspuns negativ și ne temem de înlesnirea fugii. Mi-a promis tot concursul, accentuând că se bucură de posibilitatea colaborării pe care nu a avut-o până în prezent, predecesorul meu fiind profund antigerman.

Ghenea

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 134, f. 275.

⁴⁴ Numele acestui american ca și vreo mențiune privind contacte cu un anume cetățean american care ar fi plecat apoi în România nu apar în jurnalul lui Carol al II-lea.

⁴⁵ Propunerea germană i-a fost comunicată lui Carol de către Sufer pe 19 decembrie; v. *Ibidem*, p. 338-339.

45. 1940 decembrie 24, Madrid

Legatia României la Madrid

Telegrama cifrată nr. 1937, din 24 decembrie 1940, ora 24,10

Externe

București

Urmare la telegrama mea nr. 1920.

Ieri ministrul Afacerilor Străine a răspuns Ambasadei Germaniei că fostul rege refuză plecarea în Olanda sau Belgia, unde ar fi prizonierul Germaniei.

A adăugat că a cerut, pe lângă garanția Portugaliei de a nu-l lăsa să plece dacă se instalează acolo, garanția Angliei și a Statelor Unite de a nu interveni pentru a-i cere trecerea în Anglia sau Statele Unite. A spus că eventualul refuz al acestora i-ar permite să păstreze pe Carol în Spania, având ca dovadă că cele două state ar intenționa să uzeze de el împotriva Axei. A adăugat că prin Legatia Spaniei din ... (lipsă în text) va comunica acestea.

Lucrez în strânsă legătură cu ambasadorul Germaniei și Italiei.

Ghenea

*Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 134, f. 317.***46. 1940 decembrie 27, Madrid**

Legatia României la Madrid

Telegrama descifrată nr. 1945, din 27 decembrie 1940, ora 02,30

Externe

București

Urmare la telegrama mea nr. 1937. -

Astă-seară am primit o notă verbală: „... cu referire la diferitele demersuri ce s-au făcut de Guvernul spaniol privitoare la plecarea ex-regelui Carol în Portugalia, care continuă, intenția acestui Guvern fiind de a termina cât mai curând posibil cu această stare de lucruri pe care o consideră extrem de dezagreabilă. .

Guvernul spaniol, care nu a primit pe teritoriul său pe ex-regele Carol ca „deținut”, crede a fi îndeplinit cu prisosință, așa cum nici un altul nu ar fi făcut-o, obligațiile de prietenie cu cel român, german și italian, care au arătat atâta interes în această chestiune. Dar devenind această situație imposibilă și dat fiind că Guvernul român nu are încredere în cuvântul de onoare pe care Guvernul spaniol l-a obținut de la ex-regele Carol, el a cerut Guvernului portughez să-i facă o declarație expresă de a-i interzice fostului suveran al României de a părăsi teritoriul portughez o dată ce va fi intrat pe el, luând în considerare prietenia de care se face mențiune mai sus; va cere, de asemenea, Guvernului Angliei și Statelor Unite să nu-l accepte în țările lor respective”.

Voi vedea mâine pe ambasadorul Axei, socotind iminentă plecarea lui Carol. Rog binevoiți a-mi da instrucțiuni.

Ghenea

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 134, f. 328-329.

47. 1940 decembrie 27, Madrid

Legăția României la Madrid

Telegrama descifrată nr. 1966, din 27 decembrie 1940, ora 20,25

Externe

București

Ca urmare la telegrama nr. 1945.

Am vizitat pe ambasadorul Axei (lipsă în text) o notă identică.

Aseară, la un dincu, ministrul Afacerilor Străine a comunicat ambasadorului Germaniei că așteaptă răspunsul Anglici și al Statelor Unite. Mâine cu ministrul Afacerilor Străine ... (lipsă în text) ambasadorul Italiei și săptămâna viitoare îl voi vedea și cu.

Ieri am vizitat pe ambasadorul Portugaliei, care mi-a spus că angajamentul lui Carol ar permite Portugaliei să-l controleze foarte serios, dacă ar locui acolo. Nu avea încredere în acest control, cunoscând lumina în care presa portugheză anunța apropiata sosire a fostului rege.

Ghenea.

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 134, f. 335.

48. 1940 decembrie 30, Londra

Legăția României la Londra

Telegrama descifrată nr. 1284, din 30 decembrie 1940, ora 17,10

Externe

București

(...) Domnul Tilă, vorbind despre regele Carol în ziarul „Evening Standard”, arată că Guvernul spaniol actual trebuie să-i fie recunoscător pentru atitudinea favorabilă a României în timpul războiului civil din Spania.

Florescu

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 134, f. 351.

49. 1940 decembrie 30, București

Ministerul Afacerilor Externe la București

Telegrama cifrată nr. 85434, din 30 decembrie 1940

Legățiile României din Berlin și Roma

Vă informez că ministrul spaniol al Afacerilor Străine a depus Legățiunii noastre din Madrid o notă în chestiunea fostului rege, prin care Guvernul spaniol își anunță intenția „de a termina cât mai curând posibil cu actuala stare de lucruri, pe care o consideră extrem de dezagrecabilă”. Nota adaugă că pentru a satisface obligațiile de prietenie față de Guvernele român, german și italian <a soliciat> celui portughez o declarație expresă că va interzice fostului suveran al României de a părăsi teritoriul o dată ce va fi intrat pe el și că va cere de asemenea Guvernelor Angliei și Statelor Unite să nu-l accepte în țările respective.

Ministrul nostru la Madrid consideră că, în urma acestei note, plecarea fostului suveran din Spania este iminentă.

Această fiind situația, vă rog să faceți de urgență un nou și stăruitor demers pe lângă Guvernul pe lângă care sunteți acreditat, subliniindu-i solidaritatea ce există în această chestiune între România și Puterile Axei în interesul comun ca fostul suveran să nu părăsească Spania. Oricare ar fi angajamentele pe care fostul rege le-ar lua în prealabil, suntem într-adevăr absolut convinși că îndată ce va dispune de libertatea de mișcare, el va provoca noului regim din România toate dificultățile posibile. Nu există, de asemenea, nici o îndoială că propaganda britanică nu va întârzia de a întrebuița pe fostul rege în contra intereselor Axei. Este semnificativ în această privință că posturile de radio engleze au și început o agitațiune pe această temă.

Guvernele german și italian sunt rugate a continua la Madrid, cu toată influența și autoritatea de care dispun și împreună cu Guvernul român, intervențiunile ca fostul rege să nu părăsească Spania decât dacă el și-ar lua reședința în Belgia, Olanda sau fosta Austrie, astfel ca activitatea sa să poată fi controlată.

Ministrul nostru la Madrid a primit instrucțiuni de a continua, în contact cu ambasadorul Axei, intervențiunile în acest sens.

Generalul Antonescu

*Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 134, f. 364-365.***50. 1941 ianuarie 20, Londra**

Legăția României la Londra

Telegrama descifrată nr. 55, din 20 ianuarie 1941, ora 17,35

Externe

București

Colegii de la Legațiune îmi atrag atențiunea că postul de radio secret, operând pe lungime de undă scurtă 25-26, care emite propagandă pe limba română contra Guvernului domnului general Antonescu, este organizat de domnul Dimăncescu. N-am putut afla nimic de la autoritățile engleze, dar știu că domnul Dimăncescu a păstrat legături cu unele autorități subalterne de aci, care poate îi ușurează misiunea sau se face că nu le este cunoscută activitatea Domniei sale. S-ar părea că acest post emitent funcționează chiar în sau lângă casa domnului Dimăncescu, care locuiește în Maidenheadthicket, vila Cheniston.

Voi căuta să aflu dacă într-adevăr domnul Dimăncescu este autorul emisiunilor și dacă autoritățile engleze suportă propaganda Domniei sale pentru regele Carol.

Până la proba contrarie, mi s-a comunicat, din mai multe surse oficiale, anume că Guvernul britanic nu sprijină nici o acțiune întreprinsă de regele Carol și că politica din trecut a regelui Carol nu a fost niciodată pe placul Guvernului britanic.

Florescu

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 135, f. 283.

51. 1941 ianuarie 31, Madrid

Legația României la Madrid

Telegrama descifrată nr. 150, din 31 ianuarie 1941, ora 18,00

Externe

București

Aflu printr-o indiscrețiune de la Ministrerul de Externe că fostul rege a adresat o scrisoare disperată ministrului Afacerilor Străine, amintindu-i cuvântul dat pentru plecarea sa din Spania.

Interlocutorul meu califică termenii ei drept foarte tari⁴⁶ și funcționarii de la Cabinetul ministrului nu au îndrăznit trei zile să i-o înmâneze.

Având în vedere evenimentele din țară, mă aștept, din moment, la o comunicare oficială în această privință.

Gussi

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 135, f. 460.

⁴⁶ Pe 29 ianuarie 1941 Carol, nota în jurnalul său: „Porcii de la Madrid nu reacționează cu nimica, cu toate că cele trei zile au trecut”; v. *Ibidem*, vol. 3, p. 24.

52. 1941 februarie 1, Madrid

Legăția Românicilor la Madrid

Telegrama descifrată nr. 156, din 1 februarie 1940, ora 21,30

Externe

București

Domnul Ghenea a fost primit în audiență de ministrul Afacerilor Străine azi. A fost salutat la venirea și la plecare cu cuvintele „Ariba Romania”, ostentativ, în fața mai multor persoane. Audiența a durat 40 de minute și din cele ce mi s-au relatat a fost foarte călduroasă, ceea ce i-a permis domnului Ghenea, venind vorba de fostul rege, să-i adreseze „o ultimă rugămintă, în numele României legionare, rănite de a nu permite plecarea ex-regelui, pentru a nu agrava țării durerea de azi”.

Domnul Ghenea mi-a declarat că într-o săptămână va pleca spre țară.

Gussi

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 136, f. 17.

53. 1941 februarie 24, Madrid

Legăția Românicilor la Madrid

Telegrama descifrată nr. 264, din 24 februarie 1940, ora 21,45

Externe

București

(...) Se pare că fostul rege face o tentativă de plecare prin intermediul iugoslavici. Secretarul de Legațiune Visatski a fost, săptămâna trecută, la Sevilla și a plecat ieri spre Franța (...)

Gussi

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 (România, 1920-1944), dosar 136, f. 19.

Fondul *Comisia de cercetare a drepturilor stăpânilor particulari asupra pământurilor restituite de turci (1830-1831)*

SILVIA VĂTAFU-GĂITAN

Victoria Rusiei în războiul ruso-turc din 1828-1829 a fost consfințită de Tratatul de la Adrianopole, care garanta Țărilor Române vechile lor privilegii cuprinse în înțelegerile dintre cele două puteri. În același spirit era elaborat un nou act, separat, pentru cele două Principate, care conținea următoarele reglementări: domnia pe viață, ce întărea stabilitatea principalei instituții în stat, libertatea comerțului, însoțită de retrocedarea teritoriilor fostelor raiale (Turnu, Giurgiu și Brăila), stabilirea graniței pe talvegul Dunării ș.a.

Poarta și Rusia se obligau să confirme viitoarele regulamente administrative ale Principatelor; în planul statutului politico-juridic al Țărilor Române, acestea ieșeau de sub dominația singulară a Porții spre a cunoaște, vreme de aproape 50 de ani, suzeranitatea Imperiului Otoman și timp de 30 de ani, concomitent, protectoratul Rusiei.

Astfel, prin situația creată, Principatele se transformau într-o zonă geopolitică de interes european nu numai pentru marile imperii limitrofe, ci și pentru puterile occidentale. Actele încheiate cu această ocazie, mai întâi, făceau delimitare netă, sub raport teritorial, între Poartă și Principatele Române¹.

Astfel, Tratatul general de pace încheiat la Adrianopole, între Rusia și Turcia, la 2-14 septembrie 1829, prevedea, în articolul V, printre altele, faptul că hotarul dintre Imperiul Otoman și Principate va fi talvegul Dunării, restituindu-se Țării Românești teritoriul raialelor Giurgiu, Turnu și Brăila². Totodată, s-a încheiat și un Act separat relativ la principatele Moldova și Țara Românească, anexat la articolul V al Tratatului de pace, care consemnează și el stabilirea hotarului dintre Imperiul Otoman și Principate pe talvegul Dunării, restituindu-se Țării Românești teritoriul raialelor amintite mai sus³.

De asemenea, actul separat privitor la indemnizațiile de comerț și război și la evacuarea Principatelor, în articolul I stipulează că „orașele turcești așezate pe malul stâng al Dunării ca și teritoriile lor (raiale) vor fi înapoiate Valahiei, pentru a se uni de acum înainte cu acest Principat și fortificațiile existente mai înainte pe acest mal nu vor mai putea fi niciodată refăcute”⁴. Ca

¹ Apostol Stan, *Protectoratul Rusiei asupra Principatelor Române. 1774-1856. Între dominație absolută și anexiune*, București, Ed. Saeculum, 1999, p. 79-80.

² I. Ionașcu, P. Bărbulescu și Gh. Gheorghe, *Relațiile internaționale ale României în documente (1368-1900)*, București, Ed. Politică, 1971, p. 284.

³ Idem, *Tratatele internaționale ale României (1354-1920)*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1975, p. 146.

⁴ *Ibidem*, p. 147.

urmare a acestei stipulații, fortăreața Giurgiu trebuia evacuată de trupele otomane, iar fortificațiile distruse. Operațiunile de retragere urmau a fi terminate în 15 zile de la semnarea Tratatului de pace. La fel se va întâmpla cu locuitorii musulmani, care vor avea, de asemenea, dreptul să ia cu ei bunurile și efectele lor. În acest context, la 20 aprilie - 8 octombrie 1830 s-a încheiat un protocol, cu prilejul delimitării Țării Românești și Moldovei. Delimitarea s-a făcut în urma stipulațiilor cuprinse în reglementările menționate mai înainte, iar protocolul a fost semnat de reprezentanții Rusiei, Turciei, Țării Românești și Moldovei. Pentru ambele Țării Române a semnat vornicul Mihai Ghica.

În scopul aplicării prevederilor tratatului, îndeosebi a actelor anexe ale acestuia referitoare la Țările Române, Kiseleff a dispus constituirea, la 29 martie 1830, a unei Comisii de delimitare a graniței pe Dunăre, care și-a încheiat lucrul la 8 octombrie 1830⁵. Comisia era compusă din Raigent, delegat al Rusiei, Mahomed-Arif effendi, delegat al Turciei, M. Ghica din partea Țării Românești și D. Plagino din partea Moldovei. S-au dat atunci Principatelor 88 de insule, unele pendinte de domeniul Turnu, altele de domeniul Giurgiu, altele ale șenalului Dunării. Protocolul încheiat cu această ocazie, la 8 octombrie 1830, a fost depus în Arhivele Mitropoliei. Tratatul de la Adrianopole mai înapoiașe Țării Românești orașele Brăila, Giurgiu și Turnu cu teritoriul lor, a căror întindere, de 448530 pogoane, a fost hotărnicită de o comisie, anume *Comisia de cercetare a drepturilor stăpânilor particulari asupra pământurilor restituite de turci*. Comisia, era compusă din: locotenent-colonelul Fanton de Verrayon, logofătul Nestor Predescu, C. Bălăcianu - fiul, Filip Lenș, Gr. Racoviță și inginerii Teodor Paladi și Hafta. Din acea întindere, 189807 pogoane au fost restituite proprietarilor care aveau titluri autentice ale vechii lor stăpâniri, iar restul avea să formeze un început de domeniu al Statului⁶. Pe temeiul Tratatului de la Adrianopole, Comisia a fost orânduită pentru cercetarea și alegerea hotarelor vechi ale hasurilor fostelor cetăți, urmând ca lucrările ei să fie verificate de Obicinuita Obștească Adunare în sensul respectării regulilor și instrucțiunilor întărite de fostele Obștești Adunări ale Divanurilor Valahiei. Hotarele însemnate de Comisie pe aceste temeuri vor rămâne neclintite⁷.

Astfel, urma să se rezolve o problemă care trena de secole, ca urmare a trecerii sub administrație străină, respectiv otomană, a unor cetăți românești, Giurgiu, Turnu, Brăila, și a teritoriului înconjurător. Cele trei cetăți au ajuns sub stăpânire otomană încă din secolele XV-XVI. În 1416, Mircea cel Bătrân

⁵ *Istoria României*, vol. III, București, Ed. Academiei R.P.R., 1964, p. 936.

⁶ I.C. Filitti, *Principatele Române de la 1828 la 1834. Ocupația rusească și Regulamentul Organic*, București, Inst. de Arte Grafice „Bucovina” I.E. Toroiu, p. 61.

⁷ *Analele Parlamentare ale României*, tomul II, 1831-1832, București, Imprimeria Statului, 1892, p. 434-435.

refuză plata haraciului și susține cu forțe armate pe pretendentul Mustafa împotriva sultanului Mohamed I (1413-1421). Încercarea lui Mustafa eșuează ca urmare a înfrângerii lui în apropierea Thessalonicului. În 1417, Mircea sprijină pe șeicul reformator Bedr-ed-Din, conducătorul unei puternice mișcări sociale și religioase din Imperiul Otoman. În consecință, au loc represalii ale armatei otomane asupra Țării Românești; turcii cuceresc Giurgiu și, probabil, Turnu și pătrund în Dobrogea, pe care o iau în stăpânire. Turcii transformă Giurgiu în raia. Intervențiile militare otomane la nord de Dunăre au avut, probabil, ca urmare și pierderea orașului Brăila, transformat, împreună cu o zonă înconjurătoare, în raia, adică în teritoriu supus direct cârmuirii turcești. Referitor la ocuparea acestui oraș, părerile cercetătorilor sunt împărțite, cei mai mulți considerând că ocuparea a fost o consecință a evenimentelor din 1539-1540: în schimbul ajutorului militar acordat, turcii au cerut domnitorului Radu Paisie Brăila, iar acesta a trebuit s-o cedeze. Un raport polon din 30 octombrie 1540 arată că „turcul, luând un oraș mare și puternic, anume Brăila, l-a supus stăpânirii sale și a început a face cetate de zid”⁸. S-a emis și părerea că ocuparea de fapt a Brăilei a avut loc încă din 1538 și că ulterior, prin 1539-1540, ea a fost transformată în raia.

Fondul *Comisia de cercetare a drepturilor stăpânilor particulari asupra pământurilor restituite de turci* are 0,30 m.l., cuprinzând 74 unități arhivistice (dosare) din perioada 1830-1831, constituite pe petenți, fie instituții de stat, așezăminte ecleziastice sau mari boieri.

Menționăm că prezentul fond a avut un opis cu o descriere extrem de sumară a conținutului dosarelor, care a fost pus și cotate la sfârșitul fondului, și inclus în inventar, conform normelor arhivistice. Documentele s-au păstrat sub formă de originale, copii, traduceri, concepte și sunt scrise în limbile română, rusă, franceză, greacă, latină.

Genurile de documente conținute în acest fond sunt adrese și jalbe ale unor instituții (Divanul Săvârșitor al Valahiei, Căimăcămia Craiovei, Maroa Vornicie Dinlăuntru, Ocârmuirile județelor Olt, Gorj, Mehedinți, Epitropia Spitalelor Coljea și Sf. Pantelimon), ale așezămintelor ecleziastice (Mitropolia Țării Românești, Episcopia Argeș, Episcopia Buzău, mănăstirile Bistrița, Tismana, Căldărușani, Radu-Vodă, Mislea, Sf. Gheorghe Nou ș.a.), precum și ale unor boieri, prin care își revendică dreptul de proprietate asupra unor moșii situate în județele limitrofe Dunării (Mehedinți, Dolj, Vlașca, Teleorman, Ialomița, Brăila) și asupra unor insule (ostroave) sau terenuri aflate de-a lungul Dunării.

⁸ Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. II, *De la mijlocul secolului al XIV-lea până la începutul secolului al XVII-lea*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 242-243.

Astfel sunt revendicate moșiile: Odaia Vizirului, din jud. Brăila, a Mitropoliei Țării Românești, Dichiseni, din jud. Ialomița, a Episcopiei Buzău, Frasinu din jud. Vlașca, a mănăstirilor Sf. Ioan din Focșani și Sf. Gheorghe din București, Calafat, a bisericii Sf. Ilie din Craiova, Maglavit, din jud. Dolj, a mănăstirii Brâncoveni, Greaca din jud. Vlașca, a mănăstirii Mislea, Fetești, din jud. Ialomița, a Episcopiei Argeș și multe altele.

Dintre cei care cer restituirea proprietăților lor amintim: casa fostului domn Grigorie Ghica, pentru moșia Bragadiru (jud. Teleorman), beizadeaua Grigorie Șuțu pentru moșiile Fetești (jud. Ialomița) și Segarcea (jud. Olt), o serie de mari boieri, – aga Costache Belu pentru moșia Prundu (jud. Vlașca), vornicul Gheorghe Filipescu pentru moșia Bâncasa (jud. Vlașca), vornicul Costantin Câmpineanu pentru moșia Călugăreni, hatmanul Alexandru Vilara pentru moșia Făcăeni (jud. Ialomița), Grigore Brâncoveanu, fost mare ban, pentru moșia Dăbuleni (jud. Romanați) – etc.

De asemenea, fac obiectul acestor cereri și bălțile de la Dunăre, ca, de exemplu, balta Mamina, din jud. Romanați, proprietate a mănăstirii Cozia, sau bălțile Potelu, Celei, ale mănăstirii Bistrița, precum și Rosculețu, Vișoara, Suhaia ș.a. din jud. Teleorman. O altă parte din documente se referă la revendicarea ostroavelor din Canalul Mare al Dunării, cum ar fi ostrovul Corbii (jud. Mehedinți), lângă Severin, proprietatea cluceresei Anița Filișanca, ostrovul Flămânda, ce făcea parte din moșia Prundu (jud. Vlașca), pentru care a dat jalbă familia Belu. Fondul conține și cereri ale Epitropiei Spitalelor Colțea și Sf. Pantelimon, prin reprezentantul ei, clucerul Nicolae Trăsnea, pentru a i se restitui o serie de moșii, ca, de exemplu, Clenciu, Clătești, Fetești, Oncești și altele din județele Ialomița și Vlașca. Întâlnim în fond și două cereri ale unor supuși străini: cea a lui Ioan Boar, supus austriac, care, prin Consulatul Rusiei la București, se adresează Comisiei, pentru moșiile sale din Valahia, și a căminarului Gavriil Stamatiu din Moldova referitoare la moșiile sale, Mihoveni, Folești și Călugăreni. Observăm că, în unele cazuri, pe lângă jalbele adresate Comisiei, unii din petenți mai trimiteau câte una și generalului Pavel Kiseleff.

Toți cei care solicită restituirea moșiilor – instituții de stat, așezăminte ecclesiastice sau boieri – anexează copii adevărate sau traduceri după documente din secolele XIV-XIX: hrisoave, cărți domnești, anaforale, cărți de hotărnicie, mărturii, zapise, foițe de măsurători, cu care își susțin dreptul lor de proprietate.

O statistică pe secole a acestor documente ne arată că există 4 documente din secolul al XIV-lea, 6 din secolul al XV-lea, 13 din secolul al XVI-lea, 45 din secolul al XVII-lea, 111 din secolul al XVIII-lea și 10 din secolul al XIX-lea. De asemenea, semnalăm și prezența a două documente turcești. Unul este hogetul lui Ahmed Muvelat din 1761 (1174, anul Hegirei) pentru nizamul (regulamentul), din zilele lui Scarlat Vodă, privind pricina de judecată pentru

hotarul unei moșii a mănăstirii Căldărușani⁹. Traducerea acestui document se află și în condica mănăstirii Căldărușani. Celălalt este o poruncă din 1579 (986, anul Hegirei) a sultanului otoman Murad al III-lea către Mihnea Turcitul vv. Țării Românești în privința pământurilor aflate în apropierea raialelor Giurgiu și Turnu, privind delimitarea lor de cele ale locuitorilor din Giurgiu¹⁰.

Actele provin din cancelariile domnitorilor Vladislav I Vlaicu, Dan I, Mircea cel Bătrân, Vlad Dracul, Radu cel Frumos, Vlad Călugărul, Radu Paisie, Mircea Ciobanul, Petru cel Tânăr, Alexandru al II-lea Mircea, Mihnea Turcitul, Mihai Viteazul, Radu Mihnea, Matei Basarab, Constantin Șerban, Radu Leon, Antonie Vodă din Popești, Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu, Ștefan Cantacuzino, Grigore Ghica, Ștefan Mihail Racoviță, Alexandru Ioan Ipsilanti, Alexandru Ghica, Alexandru Nicolae Suțu. Hrisoavele și cărțile domnești cuprind daniile (moșii, sate, rumâni, țigani) făcute așezămintelor eclesiastice sau întăriri ale acestora de către voievozi ulteriori, precum și cercetarea unor pricini de judecată și întărirea de proprietăți către boieri.

Printre aceste documente sunt și unele inedite. În urma unui sondaj asupra celor din secolele XIV-XVI, s-a găsit un document inedit, provenind de la Mihai Viteazul. Documentul este o carte domnească din anul 1595 (7103) iulie 18¹¹, prin care Mihai Viteazul întărește lui Mihalcea ban moșie la Șcheaul, din Râmnicul Sărat. Este posibil ca pentru secolele XVII-XVIII, numărul celor ce se păstrează numai sub această formă să fie mult mai mare. Astfel, în volumul VII, ultimul publicat, al *Catalogului documentelor Țării românești (1650-1653)*, dintr-o perioadă restrânsă de timp, de numai patru ani, apar trei documente din fondul amintit, copiile fiind singura formă sub care ni s-au transmis aceste acte.

În concluzie, putem aprecia că documentele acestui fond¹² relevă o situație existentă în istoria României de mai multe secole și modul cum a fost rezolvată în urma Tratatului de la Adrianopole.

Referitor la problema delimitării graniței Țării Românești pe talvegul Dunării se păstrează în Arhivele Naționale un număr de 25 manuscrise¹³.

Astfel, manuscrisul 858 conține copia scrisorii comandantului Armatei a II-a ruse către președintele Divanurilor Valahiei și Moldovei, generalul Kiseleff, datată 31 ianuarie 1830, și care a stat la baza alcătuirii instrucțiunilor de

⁹ D.A.N.I.C., fond Comisia de cercetare a drepturilor stăpânilor particulari asupra pământurilor restituite de turci, dosar 40, f. 7v.-8.

¹⁰ Ibidem, dosar 51, f. 3-4v.

¹¹ Ibidem, dosar 70, f. 5-5v.; documentul acesta l-am publicat în „Revista Arhivelor” nr. 1-2/2000, p. 84-89.

¹² Fondul a fost prelucrat de dl Dragoș Șesan.

¹³ D.A.N.I.C., Colecția „Manuscrise” nr. 846-870.

funcționare a comisiei. De asemenea, în același manuscris există și protocoalele comisiei din vara și toamna anului 1831, asupra algerii și așezării vechilor hotare ale hasurilor fostelor cetăți, Brăila, Giurgiu și Turnu, și asupra cercetărilor la fața locului, în urma cererilor adresate pentru părți de apă și ostroave din Canalul Mare al Dunării, precum și un catastih al proprietarilor ale căror pământuri fac obiectul restituirilor. O altă parte din aceste manuscrise se referă la frontiera dintre România și Bulgaria și la diferitele conflicte legate de această problemă. Menționăm și condicile în care sunt trecute documentele trimise comisiei și care probează vechile hotare ale hasurilor Giurgiu, Turnu și Brăila, precum și jurnalul de hârtiile intrate și ieșite la Comisia Drepturilor de la mesele rusească și românească și condica în care sunt însemnate sumele de bani eliberate de Vistieria Principatului Valahiei pentru cheltuielile Comisiei de cercetare a drepturilor asupra pământurilor întoarse Principatelor, pe anii 1830-1832.

Aceste manuscrise completează informația oferită de documentele fondului prezentat în articolul de față.

Fondul *Comitetul Central al Partidului Comunist Român (1921-1965)*

CAMELIA MORARU;
CONSTANTIN MORARU

Secția Cancelarie

Fondul *Comitetul Central al Partidului Comunist Român* ocupă un loc important în cadrul fondurilor deținute de Arhivele Contemporane, din cadrul Direcției Arhivelor Naționale Istorice Centrale, remarcându-se prin multitudinea de documente inedite, cu deosebită valoare documentar-istorică pentru cercetare.

Prelucrat arhivistic, fondul a fost ordonat structural-cronologic, creatorul de fond, respectiv *Comitetul Central al Partidului Comunist Român*, păstrându-și, de-a lungul anilor, în mare parte structura organizatorică.

După Congresul din mai 1921, un moment important pentru structura și evoluția partidului l-a reprezentat constituirea, la 4 decembrie 1921, a *Comitetului Provizoriu al Partidului Socialist Român – Secțiunea București*, care a devenit, de fapt, *Comitetul Executiv al întregului partid*.

În vederea desfășurării lucrărilor Congresului din mai 1921 a fost convocată, la Ploiești, pentru zilele de 3-4 octombrie 1920, Conferința generală a *Partidului Socialist Român*, transformată în cel de al II-lea Congres, care a adoptat și noua denumire a partidului, de *Partidul Comunist din România*.

Congresul al II-lea a adoptat, de asemenea, Statutul partidului, și a ales organele conducătoare ale partidului: *Comitetul Central* – alcătuit din nouă membri și trei supleanți, în frunte cu Gheorghe Cristescu – secretar general; *Comisia Centrală de Control* și *Consiliul General*, alcătuit din 15 membri, reprezentând organizațiile regionale și locale de partid, ce nu făceau parte din celelalte organe conducătoare.

Ca secțiune a Cominternului, *Partidul Comunist din România* nu și-a elaborat o linie politică proprie, impunându-i-se, din decembrie 1923, la Conferința a VI-a a Federației Comuniste Balcanice, teza „autodeterminării până la despărțire” de statul român a unor provincii istorice românești, locuite în majoritate de români. Amestecul Cominternului în problemele politice și organizatorice ale *Partidului Comunist din România*, prin indicații obligatorii, necorespunzătoare situației din România, au produs mari frământări în partid. În documentele de partid, adoptate de Congresul al II-lea (august 1924), al IV-lea (28 iunie-7 iulie 1928) și al V-lea (3-24 decembrie 1931), Cominternul a impus o serie de aprecieri greșite privind politica națională, problema agrară, statul român fiind considerat, în mod eronat, ca un „stat tipic cu mai multe națiuni”, rezultat din „acapararea unor teritorii străine”.

Prevederă statutară prin care partidul era considerat Secție a Internaționalei Comuniste, conținutul celor 21 de condiții de afiliere la Comintern și, mai ales, susținerea

publică a tezei privind unitatea statului român au dus la scoaterea Partidului Comunist din România în afara legii.

În noile condiții, a fost reorganizat Comitetul Central, având în frunte, din aprilie până în august 1924, o conducere denumită *Directoriu*, care, la Congresul al III-lea al Partidului Comunist din România, a revenit la denumirea statutară a conducerii partidului, de *Comitet Central*.

Cu acest prilej, din rândul Comitetului Central s-a ales un *Comitet Executiv*, care, după scurt timp, a luat denumirea de *Biroul Politic*. Secretar general al Partidului Comunist din România a fost Elek Köblös.

De la începutul anului 1927, s-a constituit Biroul Politic ce funcționa în străinătate, în timp ce activitatea practică din țară era asigurată de un Birou cu munca operativă și *Secretariatul Partidului Comunist din România*.

Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist din România, din iulie 1925, sublinia că ridicarea nivelului de pregătire teoretică a membrilor săi reprezintă „cea mai urgentă datorie a partidului”, chemând, totodată, la studierea și „cunoașterea pe degete a realității de la noi”.

După Congresul Partidului Socialist Român din mai 1921, o parte a membrilor săi, care au fost împotriva afilierii fără rezerve la Comintern – excluși ulterior din partid – alături de o seamă de elemente social-democrate s-au constituit în partide regionale socialiste și social-democrate care, în iunie 1921, în cadrul unei conferințe comune, ținute la Ploiești, au pus bazele Federației Partidelor Socialiste din România (F.P.S.R.).

F.P.S.R. a fost alcătuită din: Partidul Socialist (Vechea Românie), Partidul Socialist din Ardeal și Partidul Social-Democrat din Bucovina. La Congresul din 7-9 mai 1927, organizațiile regionale socialiste și social-democrate s-au grupat în Partidul Social-Democrat din România.

Între anii 1921-1923, F.P.S.R. a fost afiliată la Asociația Internațională a Partidelor Socialiste (Internaționala a II-a), cu sediul la Viena, iar după aceea, la Internaționala Socialistă a Muncitorilor, cu sediul la Londra.

În iunie 1928, un grup de socialiști de stânga au părăsit Partidul Social-Democrat și au constituit Partidul Socialist al Muncitorilor din România. Acest partid a fost afiliat la Biroul Internațional al Partidelor Socialiste Independente și Unitare, cu sediul la Paris. Partidul Comunist din România, ca Secție a Internaționalei a III-a Comuniste, a fost prezent la toate congresele și plenarele dintre anii 1921-1933, ale acestui for comunist mondial.

Măsurile adoptate de Comitetul Central al Partidului Comunist din România, în iulie 1933 și aprilie 1934, aveau în vedere orientarea activității organizatorice a partidului spre întărirea legăturilor organelor centrale de partid cu organizațiile regionale și locale. La Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist din România din iulie 1933 s-a hotărât mărirea numărului organizațiilor regionale de la 7 la 11. Pentru viața și munca de ansamblu a partidului un loc important l-au avut

Plenarele Comitetului Central al Partidului Comunist din România din aprilie 1934, iulie 1936 și iunie 1939, la acestea adăugându-se conferințele organizațiilor regionale ale Partidului Comunist din România.

Viața politică din România a suferit o schimbare la începutul anului 1938, în sensul concentrării unei puteri mai mari în mâinile Regelui și a desființării pluralismului partidelor politice.

Plenara a VI-a a Comitetului Central al Partidului Comunist din România, din iunie 1939, a stabilit drept sarcină centrală a partidului concentrarea eforturilor pentru înfăptuirea Frontului Unic Muncitoresc, realizat în aprilie 1944, în urma tratativelor dintre reprezentanții Partidului Comunist din România și socialiști (Teodor Iordăchescu, Ștefan Voitec, Lothar Rădăceanu, Constantin Titel-Petrescu ș.a.).

În mai 1944, liderii P.N.Ț. și P.N.L. au aderat și ei, constituindu-se astfel un Comitet de acțiune (din care făceau parte: Lucrețiu Pătrășcanu, Constantin Titel-Petrescu, Iuliu Maniu, și Constantin I.C. Brătianu).

La 10 iunie 1944, s-a constituit Blocul Național Democratic (format din P.N.Ț., P.N.L., P.C. și P.S.D.).

Actul de la 23 august 1944 a dus la o modificare radicală a vieții politice prin afirmarea Partidului Comunist și îngrădirea activității celorlalte partide politice.

Începând cu 26 septembrie 1944 – Partidul Comunist a conceput Proiectul de platformă a F.N.D., ajungându-se prin unele manifestări ale Comitetului Central al Partidului Social-Democrat din România la redactarea Platformei Frontului Unic Muncitoresc. Actul constituirii Consiliului Național al F.N.D. a fost semnat la 12 octombrie 1944.

La 6 martie 1945 a fost instaurat Guvernul dr. Petru Groza, în cadrul căruia F.N.D. deținea pozițiile hotărâtoare, având președinția Consiliului de Miniștri și 12 ministere (din totalul de 17).

Un rol important în activitatea partidului l-a jucat Conferința Națională a Partidului Comunist din România, din octombrie 1945. În cadrul Conferinței a fost ales Comitetul Central al partidului, format din 27 de membri și 8 membri supleanți, și adoptat Statutul. La 22 octombrie 1945 a avut loc prima ședință Plenară a noului Comitet Central, care, pe baza prevederilor statutare, a constituit un *Birou Politic* format din 7 persoane, având sarcina de a conduce activitatea politică și munca generală organizatorică; un *Secretariat* – pentru munca organizatorică executivă – format din Gheorghe Gheorghiu-Dej, Ana Pauker, Teohari Georgescu, Vasile Luca – și *Comisia Centrală de Control*. Secretar general al Comitetului Central al Partidului Comunist din România a fost ales Gheorghe Gheorghiu-Dej.

Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist din România din 8-9 ianuarie 1947 a hotărât desființarea comitetelor regionale de partid, întărirea comitetelor județene și legarea lor directă de Comitetul Central al partidului.

La 27 septembrie 1947, Birourile Politice ale Comitetului Central al Partidului Comunist din România și Comitetului Central al Partidului Social-Democrat au

hotărât începerea lucrărilor pregătitoare realizării Partidului Unic Muncitoresc, iar la 13 noiembrie, Comitetele Centrale ale celor două partide, reunite în ședință comună, au adoptat platforma de unificare.

Abdicarea Regelui, la 30 decembrie 1947, și proclamarea Republicii Populare Române au marcat un nou cadru politic. Prin Legea de constituire a R.P.R. se preciza că puterea legislativă va fi exercitată de *Adunarea Deputaților*, iar puterea executivă de un *Prezidiu* compus din 5 membri, ales în unanimitate de voturi de Adunarea Deputaților.

La 21 februarie 1948, au început lucrările Congresului de unificare a Partidului Comunist din România cu Partidul Social-Democrat. Congresul a ales Comitetul Central al partidului, format din 41 de membri și 16 supleanți (43 provenind din Partidul Comunist din România și 14 din Partidul Social-Democrat) – partidul luând denumirea de *Partidul Muncitoresc Român*.

La 24 februarie 1948, în prima sa Plenară, Comitetul Central a ales *Biroul Politic*, format din 13 membri și 5 membri supleanți, și *Secretariatul*, secretar-general fiind ales Gheorghe Gheorghiu-Dej.

Prin Plenara din ianuarie 1950 s-au trasat o serie de sarcini privind activitatea Biroului Politic, Secretariatului și Biroului Organizatoric. S-a hotărât crearea unor secții la Comitetul Central. De asemenea, s-a stabilit principiul teritorial de organizare pentru organele locale de conducere ale partidului, investite cu atribuții noi în conducerea activității economice și social-structurale din raza lor teritorială.

Potrivit Congresului al VI-lea al Partidului Muncitoresc Român, în anii 1948-1950 a avut loc verificarea membrilor de partid, înlăturarea acelor cadre considerate „elemente necorespunzătoare”.

Începând cu anul 1953, au fost primiți noi membri de partid, „cu respectarea strictă a regulii primirii individuale, a celor mai merituoși oameni ai muncii”. Plenara Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român din 19-20 august 1953 a consacrat un punct al ordinii de zi problemelor îmbunătățirii muncii de partid.

La sfârșitul anului 1955 (între 23-28 decembrie) a avut loc Congresul al VII-lea al Partidului Muncitoresc Român. Congresul a ales *Comitetul Central* și *Comisia Centrală de Revizie*. Prima ședință plenară a Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român a ales în unanimitate *Biroul Politic*, *Secretariatul* și *Comisia Controlului de Partid*. Prim-secretar al Comitetului Central a fost reales Gheorghe Gheorghiu-Dej. La 19 martie 1965, a încetat din viață Gheorghe Gheorghiu-Dej, iar la Plenara Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român din 22 martie 1965 a fost ales în funcția de prim-secretar al Comitetului Central Nicolae Ceaușescu, partidul schimbându-și titulatura din Partidul Muncitoresc Român în Partidul Comunist Român.

Trecerea în revistă a evoluției Partidul Comunist Român are drept scop reliefaarea importanței aparatului de partid în evoluția tuturor domeniilor de activitate ale Statului român, cunoașterea obiectivă a realităților istorice, în lumina documentelor pe care le deține fondul. Constituindu-se într-una din cele mai importante părți

structurale ale Fondului Comitetul Central al Partidului Comunist Român, *Cancelaria* a ocupat un important loc în evoluția organizatorică a aparatului de partid, păstrându-și atribuțiile până la încetarea activității Partidului Comunist Român.

În conformitate cu regulamentul de funcționare al Cancelariei, aprobat prin Hotărârea nr. 58/1953 a C.C. al P.M.R., aceasta avea următoarele atribuții:

1) Din însărcinarea Biroului Politic sau Secretariatului Comitetului Central, întocmea unele proiecte de hotărâre ale Comitetului Central.

2) Organiza transmiterea hotărârilor Comitetului Central către organele de partid și de stat, cărora le revenea sarcina să le aplice.

3) Ținea evidența aplicării hotărârilor Comitetului Central și informa despre aceasta conducerea partidului.

4) Din însărcinarea Comitetului Central întocmea lista problemelor propuse a fi discutate în ședințele organelor de conducere ale partidului, pe care o supunea spre aprobare Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Comunist Român.

5) Pregătea materiale documentare pentru problemele înscrise pe ordinea de zi, în baza sarcinii ce o primea.

6) Transmitea convocările pentru ședințele organelor de conducere ale partidului, asigura stenografierea ședințelor, redactarea proceselor-verbale ale ședințelor și comunicarea hotărârilor luate în ședințe, celor care au sarcina să le aplice sau să urmărească aplicarea lor.

7) Primea propunerile, rapoartele și alte materiale adresate Comitetului Central al Partidului Comunist Român, le studia și efectua lucrările necesare în vederea supunerii acestora spre aprobare Biroului Politic sau Secretariatului Comitetului Central al Partidului Comunist Român.

8) Primea scrisorile membrilor de partid și ale oamenilor muncii fără de partid, adresate Comitetului Central sau personal unor cadre din conducerea partidului, ținea evidența lor, le trimitea spre examinare secțiilor Comitetului Central (Secția Economică, Secția Propagandă și Agitație, Secția Agrară, Secția Gospodăriei de Partid, Secția Organizatorică, Secția Cadre și Secția Relații Externe) și comitetelor regionale ale partidului și urmărea rezolvarea problemelor ridicate în aceste scrisori.

9) Primea pe cetățenii care se prezentau la Comitetul Central cu diferite propuneri, cereri sau reclamații, pe care le aducea la cunoștință organelor competente și urmărea rezolvarea lor.

10) Informa conducerea partidului despre modul în care sunt rezolvate scrisorile, cererile și reclamațiile membrilor de partid și ale oamenilor muncii.

11) Controla aplicarea, de către organizațiile de partid, a hotărârilor și instrucțiunilor Comitetului Central cu privire la rezolvarea propunerilor, cererilor sau reclamațiilor membrilor de partid și ale oamenilor muncii.

12) Ținea evidența întrebărilor prezentate, în scris sau verbal, Comitetul Central de către comitetele regionale și a răspunsurilor la aceste întrebări.

13) Organiza evidența, păstra, elibera și asigura securitatea documentelor și

altor materiale ale Biroului Politic și Secretariatului Comitetului Central.

14) Organiza Protocolul Comitetului Central al Partidului Comunist Român.

15) Coordona, împreună cu celelalte secții ale Comitetului Central, activitatea de pregătire a diferitelor manifestări organizate de Comitetul Central al Partidului Comunist Român (adunări festive, recepții).

16) Efectua orice alte lucrări pentru deservirea membrilor Biroului Politic, în domeniul de activitate de care se ocupa.

Cancelaria Comitetului Central al Partidului Comunist Român avea următoarele compartimente:

- a) Sectorul Special;
- b) Sectorul Scrisorilor Oamenilor Muncii;
- c) Sectorul Audiențe;
- d) Sectorul Documentare;
- e) Sectorul Protocol;
- f) Sectorul Evidența și Planificarea Cadrelor.

Ordonarea structural-cronologică a fondului s-a efectuat în funcție și de aceste compartimente. Cunoașterea atribuțiilor fiecărui sector în parte a venit în ajutorul constituirii unităților arhivistice.

Fondul *Comitetul Central al Partidului Comunist Român – Cancelarie* cuprinde o mare diversitate de genuri de documente, de la hotărârile Comitetului Central al Partidului Comunist Român, decret, decizii, protocoale ale Plenarelor Comitetului Central, stenogramele ședințelor Comitetului Central, la simplele sinteze, informări și note înaintate spre cunoștință membrilor Biroului Politic, Secretariatului sau Biroului Organizatoric (pentru perioada 1950-1952).

Ineditul unor documente constă tocmai în capacitatea lor de integrare a informațiilor în atmosfera politică a vremii, într-un fel mai puțin cunoscut diverselor categorii de cercetători. Este suficientă parcurgerea unor stenograme sau procese-verbale ale ședințelor Comitetului Central, Biroului Politic sau Secretariatului, pentru a pătrunde în atmosfera istorică reflectată. Limbajul folosit, modul de adresare al membrilor Comitetului Central, exprimarea greoaie și deseori greșeli gramaticale reliefează ignoranța și nivelul de cultură ale conducătorilor României din perioada comunistă.

Arhivele Naționale ale României au considerat prioritară prelucrarea arhivistică urmată de oferirea spre cercetare a documentelor menite a restabili adevărul istoric pentru evenimente petrecute într-o perioadă destul de zbuciumată din istoria contemporană a României, cuprinse în fondul Comitetul Central al Partidului Comunist Român – Secția Cancelarie.

Numărul unităților arhivistice: 3096

Număr inventar: 2348

Anii extremi: 1921-1965

Secția Economică

Fondul *Comitetul Central al Partidului Comunist Român – Secția Economică* ocupă un loc central în cadrul fondurilor care au aparținut fostei Arhive a Comitetului Central al Partidului Comunist Român.

Ordonarea structural-cronologică a fondului presupune cunoașterea temeinică a structurii organizatorice a Secției Economice, locul și rolul ei în activitatea Comitetului Central al Partidului Comunist Român, dar impune și cunoașterea evoluției economice a României într-un moment istoric destul de greu, când țara era inclusă în sfera de interese sovietică, prin Tratatul economic româno-sovietic din mai 1945, prin înființarea Sovromurilor, dar și prin aderarea la Consiliul de Ajutor Economic Reciproc, întemeiat în ianuarie 1949.

Coordonatele principale ale evoluției României pe „calea socialismului” au fost enunțate, ca o perspectivă apropiată, la Congresul de unificare a Partidului Comunist Român și Partidului Social-Democrat, ale cărui lucrări au avut loc în februarie 1948. În documentele sale programatice noul partid preconiza măsurile pentru desfășurarea „construcției noii orânduiri”.

Marea Adunare Națională, aleasă la 28 martie 1948, dominată de forțele guvernamentale (405 din cele 414 mandate) raliată Partidului Muncitoresc Român, a adoptat, în aprilie 1948, Constituția R.P.R., prin care s-a creat cadrul juridic necesar realizării transformărilor structurale, în vederea înfăptuirii programului comuniștilor de construire a „noii orânduiri sociale”.

La 11 iunie 1948, au fost naționalizate principalele întreprinderi industriale, miniere și de transport, bănci, ponderea sectorului de stat devenind covârșitoare pe ansamblul economiei naționale. Naționalizarea altor bunuri (instituții de sănătate, case de filme, cinematografe, farmacii, laboratoare, diferite locuințe) s-a realizat în noiembrie 1948, aprilie 1949, aprilie 1950.

La 2 iulie 1948, a luat ființă Comisia de Stat a Planificării, organ guvernamental prin intermediul căruia s-a trecut la aplicarea politicii economice a Partidului Muncitoresc Român, de dezvoltare a industriei într-un ritm forțat, cu accentul pus pe industria grea, la planificarea centralizată a volumului producției și desfacerii mărfurilor, a întregii vieți economico-sociale.

Au fost elaborate planuri anuale pe anii 1949 și 1950 și planuri pe mai mulți ani, de regulă pe cinci ani, planuri ambițioase, dar, în multe privințe, nerealiste. Mai mult chiar, foarte curând au fost însoțite de lozinci suplimentare, care au durat peste doi ani, precum: „Să îndeplinim cincinalul în 4 ani”.

În anul 1949, a început colectivizarea, de asemenea forțată, a agriculturii. După o perioadă de cinci ani (1949-1953), 80 000 de țărani au fost arestați pentru diverse motive – dintre care peste 30 000 au fost judecați în procese publice – motivul real al arestărilor fiind refuzul de a intra în gospodăriile colective sau nepredarea cotelor obligatorii de produse agricole.

În anul 1953, s-a hotărât introducerea sistemului de contractări și achiziții de produse agricole, iar în decembrie 1956, continuând calea de organizare a schimburilor de produse între industrie și agricultură pe baze comerciale, prin lărgirea sistemului de contractări și achiziții, s-a hotărât desființarea, începând de la 1 ianuarie 1957, a cotelor obligatorii pentru majoritatea produselor agricole.

După Plenara Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român din noiembrie 1958, ritmul colectivizării agriculturii a fost din nou intensificat. Ponderele terenurilor arabile cuprinse în gospodăriile colective a crescut de la 17,5% în 1958 la 93,4% în 1962, când s-a apreciat că procesul de colectivizare s-a încheiat în linii generale.

Și în industrie, după 1958 s-a revenit la politica promovată în primii ani ai perioadei. S-a trecut din nou la un mare efort investițional, accentul fiind pus pe dezvoltarea industriei constructoare de mașini și a siderurgiei. Aceasta a reprezentat și un răspuns dat orientărilor și planurilor integraționiste și de diviziune economică preconizate de C.A.E.R. (Consiliul de Ajutor Economic Reciproc, organism economic regional, cu sediul la Moscova, creat în 1949), potrivit căroro României i se rezerva un rol predominant agrar. Hotărârea României va constitui și motivul unor diferențe cu C.A.E.R. În acest context, construirea marelui combinat siderurgic de la Galați a devenit simbolul revenirii la politica de industrializare intensă, politică reflectată cu pregnanță în prevederile Planului de dezvoltare social-economică pe perioada 1960-1965, potrivit căroro mai mult de 3/4 din investiții urmau a se realiza în industria energetică, metalurgică și chimică. În anul 1965, industria contribuia cu 48,9% la realizarea venitului național, față de numai 39% în 1938 și 44% în 1950.

Creșterile înregistrate în economie au fost obținute cu prețul unor mari eforturi și suferințe care s-au răsfrânt asupra evoluției societății românești sub toate aspectele: social, politic, cultural etc.

Surprinzând aceste aspecte, prin obiectivitatea documentului, Secția Economică își are locul său bine determinat în raport cu celelalte părți structurale ale fondului Comitetul Central al Partidului Comunist Român.

Creatorul de fond, Comitetul Central al Partidului Comunist Român, a grupat documentele privind activitatea economică în trei secții: Industrie Grea, Industrie Ușoară și Plan-Finanțe-Comerț.

Pentru a se păstra integritatea fondului, dar și pentru o prelucrare mai eficientă a acestor trei secții, s-au comasat toate trei într-o singură secție, denumită Secția Economică.

În cadrul secției se găsesc și documente care nu se referă la politica economică a partidului pentru perioada 1920-1944, dar, fiind păstrate în fosta Arhivă a Comitetului Central al Partidului Comunist Român și având o tematică strict economică, au fost ordonate în cadrul Secției Economice, majoritatea unităților arhivistice având datele extreme cuprinse între 1945-1965.

Secția Economică a Comitetului Central al Partidului Comunist Român se ocupa atât cu selecționarea și repartizarea cadrelor, cât și cu controlul executării hotărârilor partidului și ale guvernului în domeniul ei de activitate.

De asemenea, studia diferitele probleme din sfera ei de activitate, pe baza unui plan de muncă aprobat de Secretariatul Comitetului Central sau în temeiul unor însărcinări speciale date de Comitetul Central al Partidului Comunist Român.

Fiind o parte a aparatului Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Secția Economică nu avea dreptul de a da directive, în afara cazurilor când primea însărcinarea din partea Comitetului Central de a da indicații cu caracter de directive în problemele ce intrau în competența ei.

De asemenea, Secția Economică pregătea materialele informative necesare Comitetului Central și elabora proiecte de hotărâri ale Comitetului Central al Partidului Comunist Român, din însărcinarea Secretariatului, potrivit indicațiilor date.

Secția Economică avea sarcina de a selecționa și repartiza cadrele în limitele acelei părți a nomenclaturii Comitetului Central al Partidului Comunist Român care privea sfera ei de activitate.

Alcăuită dintr-un număr însemnat de sectoare, fiecare sector având sarcina îndeplinirii hotărârilor partidului și guvernului de către organizațiile de partid, organele de stat sau organizațiile de masă din domeniul său de activitate, Secția Economică trimitea periodic instructorii ei în organizațiile regionale ale partidului, tocmai pentru a verifica modul în care sunt aduse la îndeplinire sarcinile trasate de Comitetul Central al Partidului Comunist Român.

Multitudinea de sectoare pe care le avea în subordinea sa Secția Economică denotă controlul strâns pe care Comitetul Central al Partidului Comunist Român îl executa asupra întregii economii, fiecare sector având bine definite „îndatoririle față de partid și stat”:

- a. Sectorul Siderurgiei și Metalurgiei Prelucrătoare;
- b. Sectorul Petrol-Mine;
- c. Sectorul Industriei Chimice;
- d. Sectorul Energiei Electrice, Industriei Electrotehnice și Transmisiunilor;
- e. Sectorul Geologie;
- f. Sectorul Transporturi: Feroviar, Naval, Aerian și Rutier;
- g. Sectorul Construcții;
- h. Sectorul Silviculturii și Industriei Lemnului;
- i. Sectorul Industriei Alimentare;
- j. Sectorul Gospodăriei Locale;
- k. Sectorul Industriei Ușoare;
- l. Sectorul Planificare;
- m. Sectorul Finanțe;
- n. Sectorul Comerț Interior;
- o. Sectorul Comerț Exterior;

- p. Sectorul Cooperației de Consum;
- r. Sectorul Cooperației de Producție Industrială;
- s. Sectorul Rezerve de muncă;
- ș. Sectorul Rezerve de stat;
- t. Sectorul Standardizării;
- u. Sectorul Evidenței Cadrelor.

În ceea ce privește ultimul sector, cel al Evidenței Cadrelor, s-au adoptat cele trei modalități deja experimentate în U.R.S.S., în 1928-1929, și anume:

1) atribuirea muncitorilor unui rol direct în conducerea statului; 2) transformarea muncitorilor, prin educație, în intelectuali și 3) recurgera la reeducarea specialiștilor din fostul regim.

La 2 martie 1949 avea să se creeze Oficiul Forței de Muncă, acesta coordonând activitatea pe linie de forțe de muncă a tuturor întreprinderilor, fabricilor, oficiilor, care se preocupa de încadrarea cu personal a noilor sau vechilor posturi, dar și să-și pună ștampila, obligatorie, pe orice numire sau demitere a angajatului.

Pe parcursul prelucrării unităților arhivistice pe care le deține fondul, se observă o creștere numerică a noilor de relații, a dosarelor de cadre, întocmite de Sectorul Evidenței Cadrelor, tocmai pentru promovarea sau schimbarea unor cadre din sectoarele economice naționale, dovedind, încă o dată, importanța pe care partidul o acorda politicii de cadre.

Fondul Comitetul Central al Partidului Comunist Român – Secția Economică se evidențiază prin volumul mare de documente originale pe care le conține, cu o valoare documentar-istorică deosebită, care sunt pregătite pentru a fi date, pentru prima dată, spre cercetare.

Numărul unităților arhivistice: 848 u.a.

Anii extremi: 1921-1965.

Număr inventar: 2359

Contribuții la genealogia familiei Flondor

DRAGOȘ ȘESAN

La Arhivele Naționale din București se păstrează un valoros fond de documente referitoare la familia Flondor și anume Fondul personal *Iancu Flondor*, cu date interesante despre viața și activitatea renumitului fruntaș bucovinean, ca și date și evenimente legate de pregătirea Marii Uniri din 1918 și tot ce a urmat după această dată¹.

Nu lipsite de interes sunt dosarele nr. 74 și 77 din pomenitul fond, care conțin câteva documente, în copie, despre genealogia acestei familii. Astfel, în dosarul nr. 77 se vorbește despre un Toader Flondor, care apare menționat la 1 august 1720, alături de frații săi: Gheorghe Ciudin, Sultana, Paraschiva, Anița și Alexandra, ca moștenitor al moșiei Cătămăreștilor (ținutul Botoșani), proprietatea lui Pavel Albotă². Același Toader Flondor este menționat la 21 septembrie 1732 la împărțirea satului Hrișcani (ținutul Botoșani), când îi revin 80 de funii și 3 stânjeni și $1/2$ ³.

Fostul mare armaș Toader Flondor nu s-a bucurat prea mult de privilegiul acestei împărțeli, deoarece, la 1 iunie 1733, în actul de hotărnicie pentru satul Hrișcani apare un Adam Pascul, care cumpără partea lui Toader Flondor⁴. Mai mult chiar, în cartea de judecată a lui Grigorie al II-lea Ghica, domnul Moldovei, pentru moșia Hrișcani, printre reclamanți este pomenit și Toader Albotă Flondor, fost mare armaș, care își cere drepturile de proprietar⁵. Așadar, familia Flondor mai purta și numele de Albotă. Într-adevăr, Sever Zotta, în studiul său dedicat familiei Flondor, precizează că, de fapt, Flondor este o poreclă pentru familia Albotă⁶ și, în continuare, arată că cea mai veche atestare este din 1443, când este menționat un Albu – Albotă, Schwerträger (spătar), iar cea mai veche atestare a denumirii de Flondor apare la 1678, când este menționat Toader Flondor, mare armaș⁷.

¹ Vezi Dragoș Șesan, *Fondul personal Iancu Flondor*, în „Revista Arhivelor”, anul LXXVI, vol. LXI, nr. 1-2, 1999, p. 198-201.

² D.A.N.I.C., Fondul personal *Iancu Flondor*, dosar nr. 77, f. 7.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

⁶ Sever Zotta, *Die Abstammung der Familie Flondor*, Rădăuți, 1933, p. 3.

⁷ Ibidem; de reținut că numele marelui armaș Toader nu apare menționat în Nicolae Stoicescu, *Dictionar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Sec. XIV-XVII*, București, Editura Enciclopedică Română, 1971, nici la *Albu – Albotă*, nici la *Flondor*. În aceste condiții, ne este foarte greu să ne pronunțăm dacă marele armaș Toader Flondor din 1678 este una și aceeași persoană cu Toader Flondor, fost mare armaș, din 1733, adică după 55 de ani, doar dacă anul propus de Sever Zotta nu este greșit.

Contemporan cu fostul mare armaș Toader Flondor este amintit în documentele vremii un Iordache Flondor, cu fiul său Negoită. Acesta din urmă furase, în anul 1733, de la Toader Țurcanul și Vasile din Crasnaleuca (ținutul Dorohoi), cinci iepe, un cal și doi străjnici (un cal de doi ani) și pe care i-a înapoiat păgubiților Lupu Poroschi poroșnic⁸. Același Negoită Flondor va vinde, la sfârșitul anului 1733, pe 9 decembrie, lui Lupul Poroschi poroșnic a patra parte din sat din Săpoteni, din ținutul Dorohoi, și a opta parte din satul Cordăreni, din ținutul Dorohoi, pentru 190 lei, adică 5 iepe, 2 cai și 100 de lei, „ca să-și scoată capul de la nevoie”⁹. Negoită Flondor mai apare menționat într-un zapis din 1744, când vinde lui Aristarh, mare vistier, împreună cu Toader Calmuțchi, feciorul lui Vasile Calmuțchi, nepot lui Grigoraș Gherman, a patra parte din satul Cordăreni (ținutul Dorohoi) și cu o parte din heleșteu, moară și pomet¹⁰.

În fondul *Mănăstirea Doljești*, de la Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale din București, găsim documente care pomenesc pe un Constantin Flondor și pe fiica acestuia, Catrina, măritată cu Mihai Enache (Ianache).

La anul 1736, acest Mihai Enache, cu femeia lui, Catrina, fata lui Constantin Flondor, vând lui Lupul poroșnic, al doilea armaș, jumătate din a treia parte din satul Cordăreni (ținutul Dorohoi), din partea de sus, pe Iubăneasa (Ibăneasa) și partea socrului său din Săpoteni (ținutul Dorohoi) drept 25 de lei¹¹.

Mai mult chiar, aflăm că fata lui Constantin Flondor mai are și un frate, pe Dumitru, care primește la <1739> 50 lei și 20 de unghi ungurești de la Lupul

⁸ D.A.N.I.C., Fond *Mănăstirea Doljești*, pachet XXIX/66 - 1733 (7242) noiembrie 2, original; ibidem, pachet X/7 - 1733 (7242) noiembrie 2, copie; ibidem, pachet X/57/14 - 1733 (7242) noiembrie 2, rezumat; D.A.N.I.C., *Colecția Manuscrise*, manuscrisul nr. 598 (documentul 53), f. 9 v.

⁹ D.A.N.I.C., Fond *Mănăstirea Doljești*, pachet XXIX/67 - 1733 (7242) decembrie 9, original; ibidem, pachet XXII bis/1 - 1733 (7242) decembrie 9, copie, unde se mai precizează că iapa a fost prețuită la 12 lei, iar calul la 15 lei; ibidem, pachet X/57/15 - 1733 (7242) decembrie 9, rezumat; ibidem, pachet X/239/4 - 1733 (7242) decembrie 9, rezumat, unde se mai precizează că Negoită era strănepotul lui Grigoraș Gherman și că partea ce o vinde din Cordăreni era de 250 de stânjeni; ibidem, pachet X/239/31 - 1733 (7242) decembrie 9, rezumat, unde se mai precizează că Negoită era și ginerele lui Grigore Țăutul; D.A.N.I.C., *Colecția Manuscrise*, manuscrisul nr. 598 (documentul 54), f. 10 r. - 7242 decembrie 9, unde satul Săpoteni este trecut la județul Botoșani, iar printre martorii zapisului de vânzare a satului se numără și Șerban Flondor.

¹⁰ D.A.N.I.C., Fond *Mănăstirea Doljești*, pachet X/239/9 - 1744 (7252) iunie 12, rezumat.

¹¹ Ibidem, pachet XXIX/68 - 1736 (7244) mai 25, original; ibidem, pachet XXII bis/2 - 1736 (7244) mai 25, copie, unde se precizează că prețul de vânzare este de 250 de lei; ibidem, pachet X/10 - 1736 (7244) mai 25, copie; ibidem, pachet X/235/5 - 1736 (7244) mai 25, rezumat; D.A.N.I.C., *Colecția Manuscrise*, manuscrisul nr. 598 (documentul 55), f. 10 r., 7244 mai 25, rezumat.

Poruțchi pentru vânzarea unor părți de moșie din Cordăreni și Săpoteni¹², fapt adevărat și de Enache Mihai, soțul Catrinei și ginere al lui Constantin Flondor, la 1743¹³.

În sfârșit, Catrina și soțul ei mai sunt menționați într-un document din jurul anului 1740, când se plâng isprăvniciei împotriva lui Lupu Poruțchi pentru niște vite (era vorba de patru boi)¹⁴.

Știri mai bogate avem, în schimb, despre Șerban Flondor, fratele lui Constantin Flondor, într-o vreme ocupând chiar funcția de medelnicer. Pe Șerban Flondor îl întâlnim ca martor semnând într-un zapis de vânzare a unei părți din satul Săpoteni (ținutul Dorohoi), la 1733¹⁵. De asemenea, Șerban Flondor trebuia să se înfățișeze la Iași, în 1736, ca martor al unei vânzări făcute de nepoata sa, Catrina Flondor, dar, fiind bolnav, roagă să se amâne vânzarea până după „Sâmpietru” (29 iunie)¹⁶.

Un an mai târziu, în 1737, Șerban Flondor este reclamat de un Manole, căpitan de coșmani (*sic!*) (gocimani), că nu a vrut să semneze un zapis de vânzare¹⁷.

Ca medelnicer, Șerban Flondor apare într-o mărturie din 1749 pentru hotarul moșiei Cordărenilor, din ținutul Dorohoi¹⁸. În scrisoarea mitropolitului Moldovei, Iacov, adresată medelnicerului Șerban Flondor, i se cere să fie prezent când se vor hotări moșiile Cordăreni și Săpoteni (Șipoteni, în alte documente), care sunt proprietățile lui și moșia Tăutuleștilor, care revine lui Dionisie Hudici¹⁹. În anul 1752, prin cartea domnului Moldovei Constantin Mihai Cehan Racoviță se poruncește starostelui de Cernăuți să cerceteze jalba lui Dumitrache Hudici împotriva medelnicerului Șerban Flondor și a nepoților săi, făcându-se chiar mențiuni de înrudire între ei²⁰. Se pare că între Șerban Flondor și Dumitrache

¹² D.A.N.I.C., Fond *Mănăstirea Doljești*, pachet XXIX/76 - <1739>, original; ibidem, pachet XXII bis/3 - <1739 septembrie 8 - octombrie>, copie.

¹³ Ibidem, pachet X/14 - 1743 (7251) iulie 14, original.

¹⁴ Ibidem, pachet X/57/11 - <1735-1740> martie 15, rezumat; D.A.N.I.C., *Colecția Manuscrise*, manuscrisul nr. 598, f. 10 r., fără dată, rezumat, dar poate fi datat tot 1735-1740, fiindcă reia aceeași informație din documentul citat mai sus.

¹⁵ Vezi, nota 9.

¹⁶ D.A.N.I.C., Fond *Mănăstirea Doljești*, pachet X/11 - 1736 (7244) iunie 14, original; D.A.N.I.C., *Colecția Manuscrise*, manuscrisul nr. 598 (documentul nr. 56), f. 10 r. - 7244 iunie 14, rezumat.

¹⁷ D.A.N.I.C., *Colecția Manuscrise*, manuscrisul nr. 598 (documentul nr. 60), f. 10 r. - 7245 mai 9, rezumat.

¹⁸ D.A.N.I.C., Fond *Mănăstirea Doljești*, pachet X/26 - 1749 (7257) iulie 1, original; ibidem, pachet X/227 - /1750 - 1760/, copie; ibidem, pachet X/218 - /1750 - 1760/, copie.

¹⁹ Ibidem, pachet X/176 - /1751 - 1759/, septembrie 14, original.

²⁰ D.A.N.I.C., *Colecția Manuscrise*, manuscrisul nr. 598 (documentul nr. 115), f. 24 r. - <7260>, unde se arată, între altele, că strămoșul lor, Tăutu, a avut doi feciori și trei fete,

(devenit ieromonahul Dionisie) Hudici au existat și în continuare relații tensionate. Așa se explică această carte de blestem a episcopului de Rădăuți Dosithciu, din 1753, împotriva lui Șerban Flondor și a neamului său pentru a arăta cu dreptate părțile de moșie și țiganii care se cuvin lui Hudici de la strămoșul lor, Atanasie Tăutul²¹.

Șerban Flondor este medelnicer și în anul 1760, deoarece este menționat în cartea de hotârnice a moșiei Lucovița (ținutul Dorohoi), unde figurează în calitate de cumpărător al celor șase jirebii, pe care le-a împărțit fiilor săi, Ioniță și Toader, alături de cumnatul său Dumitrașco Bainski²².

Din cercetarea fondului *Iancu Flondor*, a fondului *Mănăstirea Doljești*, a manuscrisului nr. 598 <Condica Mănăstirii Doljești>, din cadrul Colecției de manuscrise, reiese faptul că în răstimpul 1720 - 1760 sunt menționați Toader Flondor, fost mare armaș, Iordache Flondor cu fiica sa Catrina și cu fiul său Dumitru, medelnicerul Șerban Flondor, cu fiii săi Ioniță și Toader.

În stadiul actual al cunoștințelor noastre, știm doar că Șerban Flondor și Constantin Flondor erau frați. Dacă ar fi să dăm crezare spuselor lui Sever Zotta²³, atunci fostul mare armaș Toader ar fi fost numai tatăl lui Șerban Flondor, fără a pomeni și de Constantin, despre care știm, din documente, că era fratele lui Șerban. Afirmările lui Sever Zotta trebuie, așadar, privite cu rezervă, deoarece anii avansați de marele arhivist ieșcan nu corespund cu anii din documentele originale ale fondurilor cercetate.

În privința lui Iordache Flondor și Negoită Flondor, după 1744 nu mai dispunem de nici o știre. Rămâne ca cercetările viitoare să aducă mai multe date și precizări despre ascendenții marelui patriot bucovinean Iancu Flondor²⁴.

anume Grigorie Tăutul, din care se trage Șerban Flondor cu nepoții lui, și Neculai <Tăutul>, din care se trage Dumitrache Hudici cu neamul său.

²¹ D.A.N.I.C., Fond *Mănăstirea Doljești*, pachet XXVII/43 - 1753 (7262) noiembrie 28, original; D.A.N.I.C., *Colecția Manuscrise*, manuscrisul nr. 598 (documentul nr. 118), f. 25 v. - 7262 noiembrie 28.

²² D.A.N.I.C., Fond personal *Iancu Flondor*, dosar nr. 74, f. 2. În lucrarea lui Sever Zotta, citată la nota 6, se precizează că Șerban, al doilea pitar (Beckenhälter), era fiul lui Toader și avea, pe la 1683, doi fii, pe Ioan și Teodor. Afirmarea corespunde adevărului, mai puțin anul 1683, care trebuie privit cu foarte multe rezerve, fiind o diferență de 77 ani, față de 1760, doar dacă, repet, nu este vorba de o eroare de datare.

²³ Sever Zotta, *op.cit.*, p.3.

²⁴ În Fondul personal *Iancu Flondor*, dosar nr. 74, f. 3 se află o copie adevărită a Diplomei de înnoțire din 14 martie 1787 de la împăratul Iosif al II-lea, prin care Vasile, George, Constantin și Dimitrie Flondor, fiii lui Ioan Flondor și nepoții lui Șerban Flondor, primesc titlul de nobili ai Bucovinei. Cronologia evenimentelor ne-ar permite, ca ipoteză de cercetare în viitor, să admitem că e vorba de medelnicerul Șerban Flondor, cu cei doi fii ai săi, Ioan (Ioniță) și Teodor, din care primul a avut pe cei patru fii: Vasile, George, Constantin și Dimitrie, ridicăți la rangul de nobili ai Bucovinei.

Comentariu privind scrisoarea lui Ștefan cel Mare către brașoveni, din 20 aprilie 1479, și răspunsul acestora

RADU MANOLESCU

Documentul, păstrat la Direcția Județeană Brașov a Arhivelor Naționale¹, editat² și facsimilat³, are o multiplă însemnătate: paleografică, diplomatică, istorică, de obținere și circulație a informațiilor etc.

Paleografică, deoarece atestă că în cancelaria Moldovei se folosea deja scrierea umanistă, în timp ce sașii din Brașov, mai tradiționaliști, întrebuințau încă o scriere cursivă gotică.

Diplomatică, deoarece arată că răspunsul-concept al brașovenilor a fost scris pe aversul scrisorii lui Ștefan cel Mare, datorită cărui procedeu neobișnuit s-a și păstrat, iar răspunsul transcris, trimis acestuia, s-a pierdut.

Istorică, deoarece subliniază că brașovenii îl considerau pe Ștefan cel Mare apărătorul firesc al Transilvaniei – concept politic deja semnalat în mai multe rânduri – și că în Țara Românească exista o grupare pro-moldoveană, care aștepta venirea lui Ștefan cel Mare și eliberarea țării de sub dominația otomană (*Unde et prefati fideles⁴... sperant enim in magnificencia vestra ut ipsa de potestate atque servitute predictorum infidelium liberabit...*), fapt insuficient pus în valoare în istoriografie. Așa se explică și venirea la tronul Țării Românești a unor domni (ca Basarab cel Bătrân și Bătrân cel Tânăr), care au fost, la început, aliați ai lui Ștefan cel Mare.

De obținere și circulație a informațiilor. Ele se făceau prin iscoade din Moldova (*homines nostri, alios homines dimisimus ut sciscitantur*), din Țara Românească (*...iterum venerunt homines de partibus Transalpinis*), sau din Brașov (ori din Transilvania, în general), care erau denumiți, eufemistic, *exploratores*.

Știrile politice, mai ales cele privitoare la turci, circulau rapid: scrisoarea lui Ștefan cel Mare era din 20 aprilie 1479, iar răspunsul-concept al brașovenilor era anterior datei de 26 aprilie (*Unde hodie videlicet feria secunda proxima post diem sancti Marci...*). Brașovul era, deci, o adevărată placă turnantă pentru transmiterea știrilor politice între cele trei Țări Române.

¹ Hârtie, pecete de închidere aplicată pe verso, Direcția județeană Brașov a Arhivelor Naționale, Arhiva orașului, colecția Schnell, I, nr. 28.

² E.Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XV, partea I, București, 1914, p. 101-102; I.Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, București, 1913, p. 353-355.

³ R.Manolescu, *Scrierea latină în Moldova și Țara Românească în evul mediu*, în „Revista Arhivelor”, IX (1966), nr. 2, p. 77; S.Jakó – R.Manolescu, *Scrierea latină în evul mediu*, București, 1971, *Album*, nr. 29, p. 25 (cu transcriere).

⁴ Din Țara Românească.

Drama Marinei Române după 23 august 1944 (Din amintirile unui veteran de război)

C-dor (r.) MIHAI CHIRIȚĂ

La numai câteva ore după acceptarea armistițiului oferit de Aliți, anunțată prin Proclamația regelui Mihai I către țară, difuzată la radio, în seara zilei de 23 august 1944 (ora 22⁰⁰), avea să înceapă și drama Marinei Române, care se va termina, în numai două săptămâni, cu dezarmarea și desființarea ei de către Uniunea Sovietică.

În mesajul regal se spunea că *„România a acceptat armistițiul oferit de Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii”*, iar ostașii și poporul român erau îndemnați să primească *„pe soldații acestor armate cu încredere”*.

La rândul lui, guvernul român declara că *„România consideră de azi înainte Națiunile Unite ca națiuni prietene”*, iar direcția Marelui Stat Major adăuga: *„Atitudinea față de Națiunile Unite (sovietice) <trebuie să fie> prietenoasă, fără a se cădea în servilism”*.

Ca o confirmare, ministrul de Externe al Uniunii Sovietice, Viaceslav Mihailovici Molotov, declara, la Radio Moscova, după miezul nopții (ora 02⁰⁰): *„Trupele române nu vor fi dezarmate în caz de colaborare cu Armata Roșie împotriva Germaniei hitleriste”*.

Drept urmare, la bordul navelor aflate în Delta Dunării, pe brațul Chilia, și angajate în operația de evacuare a trupelor române din sudul Basarabiei, prin porturile Vâlcov, Chilia și Ismail, în Dobrogea (Tulcea) echipajele, cuprinzând circa 30.000 de oameni, au fost cuprinse de o adevărată euforie a păcii. În plină noapte, din piepturile marinarilor răsună un singur cuvânt: *„Pace!”*

Ordine imediate venite din partea Statului Major și comandantului flotei stipulau rămânerea navelor pe linia de frontieră (brațul Chilia) și aminteau chiar de o eventuală oprire a trupelor sovietice pe ea. În orice caz, se preciza că dacă acestea vor depăși linia de demarcație să fie lăsate să o facă, fără să li se opună sau să se tragă vreun foc de armă împotriva lor, chiar dacă ele vor face acest lucru.

S-au luat, după aceea, măsuri de decamufarea navelor și trecerea lor la malul românesc, în așteptarea noului *„prieten și aliat”*.

Ceea ce a urmat în zorii zilei de 24 august, spre stupoarea tuturor celor aflați în zonă – militari și civili – a fost un adevărat *masacru*. În punctele de evacuare de la Vâlcov, Chilia și Ismail, navele și trupele românești au fost atacate de aviația sovietică. La Periprava (în fața Vâlcovului) au fost scufundate un monitor, o vedetă fluvială și un grup de nave portmine, iar la Chilia Veche, un alt monitor și un convoi de șleपुरi, încărcat cu trupe, au fost scufundate, fără drept

la legitimă apărare, așa cum prevedeau ordinele superioare. Singur monitorul aflat la Ismail a supraviețuit atacului, datorită unei confuzii, ofițerul cu artileria a.a. deschizând tirul presupunând avioane germane.

În ziua de 24 august și următoarea, la Statul Major al flotei, aflat la Tulcea, fugarii din sudul Basarabiei și supraviețuitorii de pe navele scufundate aduceau știri de necrezut: aviația sovietică, la care se adăuga o flotilă de vedete blindate dotate cu „Katiușa”, bombardau, mitraliau și grenadau potecile, canalele și grîndurile din Deltă și scufundau mici ambarcațiuni (șalupe și bărci), încărcate cu militari și refugiați civili. Sulina, unde se aflau nave și baterii de coastă, fusese bombardată de o sută de avioane, ceea ce îngroziase populația civilă.

În ziua de 26 august, situația din Deltă s-a agravat și mai mult. Trupe sovietice au trecut linia de demarcație și s-au îndreptat unele spre Sulina, unde au dezarmat Regimentul de infanterie de marină, iar altele s-au postat cu tancuri și blindate pe malul stîng al Dunării, în fața portului Tulcea.

În după-amiaza aceleiași zile, generalul Emanoil Leoveanu, comandantul Corpului 3 Armată, din sudul Basarabiei, și contraamiralul Alexandru Stoianovici, comandantul Flotei fluviale, s-au prezentat amiralului Gorșkov, comandantul Flotei sovietice, instalat la Ismail, pentru a-i aminti de Declarația lui Molotov din noaptea de 24 august și repetată în seara de 25 august, tot la Radio Moscova, și a-i cere explicații asupra celor ce se întîmplă. Răspunsul amiralului sovietic a fost cât se poate de categoric: „*Nu am cunoștință de nici un armistițiu și-mi voi continua ofensiva de debarcare în Dobrogea*”. În plus, a dat un ultimatum contraamiralului Stoianovici ca până a doua zi, 27 august, ora 12⁰⁰, navele militare aflate la Tulcea să capituleze și să se predea. Era clar de acum că nu mai putea fi vorba de armistițiu sau pace, de prietenie sau alianță. Și totuși, la București guvernării și presa insistau asupra acestor noțiuni și ne cereau nouă, celor de pe front, neputincioși, să ne apărăm, să protestăm cu „*energie*”. Se spera chiar în obținerea „*cobeligeranței*” din partea Aliaților.

În schimb, la Ismail, amiralul român a obținut încuviințarea de a-și muta sediul la Hârșova, pentru a asigura trecerea trupelor române din Dobrogea în Muntenia, în vederea apărării Capitalei. În același timp, i s-a permis să trimită restul escadrei de monitoare, aflată în amonte de Brăila, în urmărirea convoaielor germane aflate în retragere, pentru a le captura și dezarma, dar cu condiția ca până la 31 august să încheie această operațiune și să vină împreună cu escadra la Ismail pentru încheierea unui plan de „*colaborare*”. Totul aducea, însă, a farsă, „a stratagemă”!

După plecarea comandamentului de la Tulcea, rămas singur în „încercuire” (portul Reni fusese ocupat de trupe sovietice) și devenit comandant al monitorului „Brătianu”, în urma internării titularului în spital, am primit ordin de la contraamiralul Horia Măcellariu, comandantul Forțelor Navale Maritime, numit comandant militar al Dobrogei, să mă duc cu grupul navelor militare aflate la Tulcea

– monitor, vedetă fluvială, două remorchere fluviale, două remorchere dragoare maritime și trei nave de transport armate (PTA) – și „să le pun la dispoziție” amiralului sovietic de la Ismail, care ceruse, de fapt, „capitulare și predare”.

Formula de „punere la dispoziție” fusese aleasă de ministrul de Externe Gr. Niculescu-Buzești, în speranța că navele și echipajele vor fi eliberate de către emisarii guvernului sau după semnarea armistițiului. De notat că același ministru de Externe, când i s-a cerut să intervină la Moscova pentru eliberarea navelor i-a răspuns șefului de Stat Major al Marinei: „Predați flota ca să salvăm 14 milioane de români”.

După capitularea de la Ismail, din 27 august, a doua zi au fost convocați la bordul monitorului comandanții navelor românești, care i-au înmănat amiralului Gorșkov câte o declarație scrisă că vor lupta împotriva Germaniei hitleriste, alături de Armata Roșie, navele având „*echipaj și pavilion românesc*”. În același timp, amiralul rus a permis să se coboare de la catarge pavilionul „alb” – semn al capitulării, iar remorcherele și navele de transport au primit misiunea de a transporta trupe și blindate sovietice în porturile Tulcea și Isaccea.

Se întrevedea de acum un semn de „colaborare”, numai că amiralul sovietic a dat un ultimatum contraamiralului Stoianovici, de la Hârșova, ca până la 31 august escadra de monitoare să înceteze operațiunea de urmărire a convoaielor germane și să vină la Ismail, împreună cu comandantul și Statul Major. Pentru mine, care am transmis acest ultimatum prin stația T.F.F. a monitorului, se punea din nou ideea stratagei ruse!

Și așa s-a și întâmplat. După sosirea flotei la Ismail, contraamiralul Alexandru Stoianovici, împreună cu șeful de Stat Major și comandanții de monitoare, au fost arestați, iar echipajele debarcate și trimise în captivitate.

Astfel, pe data de 1 septembrie 1944, o adevărată „zi neagră”, navele militare ale Flotei române de Dunăre au fost puse sub pavilion sovietic. După 84 de ani de la înființarea ei (Corpul Flotilei de Dunăre, din 22 octombrie 1860), puternica Flotă de Dunăre, care își obținuse gloria în Războiul de Independență (1877/1878) și cel de Întregire (1916-1918), prin jertfe de sânge, nu mai exista.

Ceea ce a urmat după acest dezastru național a fost un adevărat jaf de proporții, de tip rusesc. Cu ajutorul remorcherele românești, timp de mai puțin de două săptămâni, până la semnarea armistițiului (Moscova, 12 septembrie 1944), tot ce era material plutitor (șlepurii, ceamuri, tancuri petroliere, docuri, elevatoare, drăgi, pletine, pontoane, macarale etc.), de la Vârciorova și până la Gurile Dunării, a fost dus în apele teritoriale sovietice. Un canal al brațului Chilia, lung de 15 km, era o adevărată pădure de catarge românești.

În felul acesta, flota era categorisită de către „*cuceritor și ocupant*” drept „*pradă de război*” și nu mai putea fi inclusă, la încheierea păcii, la capitolul „*despăgubiri de război*”. Marina românească de Dunăre, militară, comercială și tehnică, era ca și desființată.

La Marc (Constanța), faptele s-au petrecut puțin diferit, dar cu absolut același rezultat ca și la Dunăre.

După evacuarea Crimei, în primăvara anului 1944, când Flota Maritimă a adus în portul Constanța peste 100.000 ostași, ea s-a adăpostit în port, nemaivând obiectiv de luptă, situație în care avea să o surprindă actul de la 23 august 1944.

De data aceasta, situația era mai complicată decât cea de la Dunăre, deoarece comandamentele și navele celor doi aliați de până atunci se aflau „împietite” în aceeași clădire, respectiv în port. O scânteie numai și s-ar fi declanșat un măcel reciproc și inutil. Trebuia realizată mai întâi „desprinderea” și apoi dezarmarea sau alungarea germanilor.

Prima problemă, cea a desprinderii, a fost soluționată de Marele Stat Major de la București, când acesta a dat ordin generalului Costin Ionașcu, comandantul Diviziei 9 Infanterie, să le permită germanilor (Flotă și armată de uscat) să părăsească Dobrogea, cu armament și bagaje.

Problema a doua, cea a plecării forțelor germane, a rămas în sarcina comandantului Forțelor Navale Maritime, contraamiralul Horia Măcellariu. Acesta, datorită cunoașterii dreptului internațional și a abilității sale de bun diplomat, a reușit să-și convingă prietenul de până atunci, viceamiralul Helmuth Brinkman, comandantul german al lui „Amiral Marea Neagră”, ca navele, armata și aviația de sub comanda sa să se refugieze în Bulgaria. A fost un succes nesperat al amiralului român, când, la București, în aceeași zi de 25 august, se duceau lupte înverșunate între forțele germane și cele române pentru stăpânirea Capitalei.

A urmat cea de a doua etapă în desfășurarea evenimentelor de la Constanța, care – din păcate – a fost fatală pentru soarta flotei române.

Încă din ziua de 29 august, viceamiralul sovietic, comandantul Flotei din Marea Neagră, instalat la Sulina după izgonirea forțelor românești, a adresat un ultimatum contraamiralului Măcellariu, de capitulare și predare a flotei la Sulina. Curajos și demn, acesta a respins însă ultimatumul ea fiind lipsit de „necesitate”, ținând seama de declarația ministrului de Externe sovietic, Molotov, din ziua de 24 august, și de faptul că fusese încheiat un armistițiu între România și Uniunea Sovietică (la acea dată, comandantul Flotei române nu știa că delegația destinată încheierii armistițiului încă nu plecase la Moscova!). Raportând Statului Major al Marinei, a primit ordin să revoce răspunsul dat și să trimită imediat navele la Sulina, așa cum ceruse amiralul rus, ceea ce a și făcut.

Dându-și seama – probabil! – că la ieșirea navelor din portul Constanța, ele s-ar putea îndrepta și în altă direcție decât spre Sulina (de exemplu, spre Bosfor, pentru un refugiu la turci!), amiralul rus a cerut ca navele să rămână în port, până ce va sosi flota sovietică acolo.

Într-adevăr, după două-trei zile, portul Constanța este plin de nave militare sovietice: cinci motocanoniere, patru dragoare mari, zeci de vedete torpiloare, șalupe ș.a.

În port se instalează autorități sovietice, desființând și înlocuind pe cele românești, iar orașul este preluat de Armata Roșie, ale cărei trupe sosiseră între timp de la Tulcea. Până la 7 septembrie, când Armata Roșie a trecut frontiera în Bulgaria, întreaga Dobrogea a intrat într-un regim total de „*cucerire și ocupație*” sovietică. Peste tot, în locul legii s-a întronat „*fărădelegea*”: desconsiderarea autorităților române, bruscarea și umilirea comandanților români, jafuri, omoruri, violuri de tot felul, cereri absurde de materiale etc.

La rapoartele comandantului militar al Dobrogei, contraamiralul Horia Măcellariu, guvernării de la București (miniștri, șefi militari) răspundeau cu: „*Aveți răbdare, totul se va aranja*”, „*Protestați energic, în numele prieteniei și al alianței*”, „*Se va cere delegației de la Moscova să intervină pe lângă guvernul sovietic*”. Practic, pe teren însă, nici o schimbare în ceea ce privește comportamentul șefilor și militarilor sovietici. La toate nivelurile administrative se instalase teroarea.

În sfârșit, avea să soscască „*ziua neagră*” și pentru Flota română de la Mare.

Pretextând o revoltă a marinarilor români împotriva trupelor sovietice, torpilarea cargoului „Oituz” în port de către un submarin german și a unui dragor sovietic în afara portului (torpilări datorate, de fapt, sovieticilor, care desființaseră paza și siguranța navigației făcute de români până atunci!), în ziua de 5 septembrie 1944, la ora 4 dimineața, când echipajele dormeau, navele au fost luate cu asalt de către infanteria marină sovietică.

Ofițerii și maiștrii au fost scoși imediat la mal, sumar îmbrăcați, în timp ce cabinele le-au fost jefuite de îmbrăcăminte, încălțăminte, lenjerie și obiecte de preț personale. După aceea, sub escorta baionetelor și pistoalelor, au fost duși cu toții la baza maritimă din port.

Soldatilor li s-a cerut să rămână la bord, dar, spre cinstea marinei, nici unul n-a acceptat să rămână pentru a servi sub pavilion străin (sovietic). Unii dintre ei au fost reținuți cu forța pentru întreținerea materialului și aparatelor, precum și pentru instruirea viitoarelor echipaje sovietice.

După câteva ore, ofițerii și maiștrii au fost trimiși la nave ca să-și ia bagajul personal. Dar ce puteau să mai găsească? În saloane rușii benchetuiău și se distrau, spărgând oglinzi, tablouri, cristaluri și tot ce vedeau, nemaîntâlnit la navele proprii.

La bordul navei-comandant, distrugătorul „Regina Maria”, marinarii români reținuți de sovietici cu forța au fost obligați să se prindă în horă pe punte, în timp ce un rus juca cazăceasca, iar reporterii filmau spectacolul. Diabolic divertisment, mai ales că la bord se afla cadavrul comandantului Escadrilei de distrugătoare, căpitanul comandor Alexandru Dumbravă, abia împușcat, precum și cel al ofițerului de gardă, căpitanul Nicolae Tudor, străpuns de mai multe ori cu baioneta.

Către ora prânzului, ofițerii și maiștrii fiind lăsați liberi, „caravane” cu saci în spinare, au ieșit din port și s-au îndreptat spre centrul orașului, defilând prin

mulțimea de curioși care așteptau. Era ultima umilință la care au fost supuși: trecerea pe sub Furcile caudine.

După Flotă, a urmat dezarmarea unităților de pe Litoral, de la Sulina și până la Mangalia: baterii de coastă, unități de geniu și de transmisiuni, luarea în primire de către sovietici a farurilor, posturilor de observație etc. Nu a fost uitată nici Hidroaviația de la Mamaia și Stația de pe Insula Șerpilor!

După ce toate mijloacele maritime (nave militare și comerciale, docuri și macarale plutitoare etc.) au fost puse sub pavilion sovietic înainte de semnarea armistițiului și concentrate în portul Constanța, sovieticii au organizat convoaie, pentru a fi trimise în porturile sovietice ca pradă de război, sub escortă de nave proprii, fiind protejate împotriva unor eventuale atacuri de submarine, pe traseu. Un adevărat *exod*! Astfel, cităm, printre cele mai valoroase: 4 distrugătoare, 3 torpiloare, 3 canoniere, 2 putoare de mine, o navă bază pentru submarine, 3 submarine mari, 3 vânătoare de submarine, 3 nave de transport armate (PTA), nava-școală bricul „Mircea”, docul mare de la Galați, 2 cargouri mari („Alba Iulia” și „Predeal”), 2 macarale plutitoare de 40 tone, respectiv 7 tone, aparținând Direcției Porturilor Maritime (DPM), numeroase șalupe, produse petroliere, diverse materiale (elice de bronz, magazii de tablă).

O imensă avuție națională agonisită în perioada interbelică, timp de 25 ani, prin munca poporului român!

Pe toate aceste nave și materiale s-a scris cu litere mari CAPTURI, pentru a fi văzute mai ușor de poporul sovietic. După Flota de Dunăre fusese desființată și Flota de Mare!

• • •

Privind evenimentele de după 23 august 1944 referitoare la Marina Română în mod retrospectiv, la aproape șase decenii de la petrecerea lor, încercăm să le analizăm pentru a elucida întrucâtva cauzele care i-au determinat pe ruși să dezarmeze flota română și să o treacă sub pavilion sovietic

În privința flotei de Dunăre între cele două războaie mondiale, România a avut cea mai mare flotă – militară și comercială – din lume și a deținut monopolul navigației pe Dunăre de la guri și până la Porțile de Fier (Cataracte).

Escadra de monitoare, alcătuită din șapte monitoare cuirasate, dotată cu 23 tunuri grele de 120 mm calibru și cu un numeros armament a.a., era unică, în felul ei. În componența ei intrau și șapte vedete fluviale. În plus, flota dispunea de șleperi armate cu tunuri de 152 mm, nave auxiliare și de servitute, precum și de un arsenal propriu pentru reparații.

În aceste condiții de superioritate vădită de partea noastră, este greu de conceput că Marea Uniune Sovietică, învingătoare și cuceritoare, ar fi acceptat să „colaboreze” cu escadra de monitoare română, la ducerea războiului pe Dunăre. De aceea, a ignorat orice principiu de morală și a trecut Flota de Dunăre română

sub pavilion propriu, continuând operațiile militare împotriva Germaniei hitleriste de una singură.

În privința flotei maritime, chiar dacă Uniunea Sovietică nu mai avea nevoie de ea în Marea Neagră, din motive de orgoliu de mare putere, ca una ce pierduse un crucișător „Moscova” încă de la începutul războiului (26 iunie 1941) și 38 submarine în cei trei ani de război în Marea Neagră, în timp ce flota română nu a pierdut nici o navă militară, a ales aceeași cale ca la Dunăre: dezarmarea navelor românești și trecerea lor sub pavilion sovietic. Răzbunarea era evidentă!

Dar oricare ar fi fost motivele, nu trebuie uitat comportamentul brutal și abuziv pe care l-au avut sovieticii, pretutindeni și tot timpul, pe teritoriul țării noastre. Jaful și silniciile au însoțit deopotrivă nedreptatea și ororile. Este ceea ce le putem imputa cu prisosință: umilința!

Actului de la 23 august 1944 i-au căzut victime nevinovate: generalul Gheorghe Mihail, șeful Marcului Stat Major, demisionat și fiindcă „*Marinei Regale Române i s-a făcut marea dezonoare să-i fie debarcate echipajele de pe nave și înlocuite cu trupe sovietice*”; contraamiral Horia Măcellariu, comandantul Forțelor Navale Maritime, trimis la Tribunalul Poporului pentru crime de război; căpitanul comandor Alexandru Dumbravă, împușcat în cabină; aspirantul C. Beiu, dispărut în bombardamentul din 24 august; căpitanul fluvial Georgescu, găsit mort în cabină; locotenent comandor Fl. Popescu și locotenent C. Checais, răpiți de pe stradă; marinarii I. Boboc și Al. Lupu, împușcați, fiindcă au încercat să fugă din captivitate; cei 39 ofițeri de marină, zecile de maiștri și sutele de marinari aparținând escadrei de monitoare și trimiși în captivitate; femeile și copiii uciși în bombardamentul aerian pe pasagerul „Rândunică”, în ziua de 26 august, și mulți alții.

Ca să ne captureze și să ne facă prizonieri, rușii au recurs la mijloace neoneste, deși noi ne luaserăm angajament scris de a lupta alături de ei împotriva Germaniei. Dar față în față ne aflam două lumi cu totul diferite. Noi, niște cavaleri desueți ai cinstei și onoarei, în plus și apolitici, iar ei îndoctrinați ideologic și stăpâniți de suspiciune și neîncredere. La Tulcea, amiralul Gorșkov a respins florile pe care i le-a oferit populația pașnică a orașului, femei și copii. Toate acestea aveam să le înțeleg mai bine după aceea, în captivitate, unde s-a mers până acolo cu umilința și răzbunarea încât am fost puși la ham, ca animalele.

Actul de la 23 august 1944, făcut la timp, a dovedit curaj și înțelepciune, caracteristice poporului român. A grăbire a lui ar fi dus la ocuparea țării de către germani, iar o întârziere l-ar fi făcut inutil, după ce țara ar fi fost ocupată de ruși. Și într-un caz și într-altul, soarta României ar fi devenit imprezvizibilă. Așa, cel puțin, s-a obținut anularea Dictatului de la Viena, din 1940.

Trebuie spus că în zilele care au urmat până la semnarea armistițiului, propaganda sovietică nu s-a lăsat întrecută în privința munciunii, atât de

caracteristică regimului comunist. În primul rând, la Moscova s-au tras lovituri de tun în cinstea cuceririi porturilor noastre (Sulina, Tulcea, Galați, Brăila și Constanța). Ori toate acestea le-am oferit noi rușilor, ca pe tavă, fără ca ei să fi tras un cartuș, iar Dobrogea a fost eliberată de nemți tot de către români.

În zilele de 25 și 26 august, avioane sovietice aruncaseră manifeste deasupra Constanței, prin care îndemneau marinarii români să-i aresteze pe comandanți și să aducă navele în porturile rusești. Nimic din toate acestea nu s-a întâmplat. Din contră, marinarii români au refuzat să rămână la bordul navelor dezarmate și trecute sub pavilion sovietic.

Tot presa sovietică avea să anunțe poporul că navele românești s-au refugiat la turci și că a trebuit să fie aduse în porturile sovietice (Declarația aparține vicemiralului Bogdenko, din Comisia Aliată de Control).

În privința colaborării pe Dunăre, sovieticii au acceptat participarea flotei de dragaj, navele fiind trecute sub pavilion sovietic. Apoi, au fost sacrificate în operațiile de deminare pe Dunărea de sus, existând și victime omenești, printre care aspirantul Șt. Dinescu.

. . .

După instaurarea Guvernului Petru Groza, la 6 martie 1945, amiralul Petre Bărbuneanu a îndeplinit funcția de subsecretar de stat la Ministerul de Război, pentru Marină, având în subordine două comandamente „fantomă” (din lipsă de flotă!), unul pentru Mare și altul pentru Dunăre.

În același an, sovieticii, printr-un gest de „mărinimie”, au retrocedat nava-școală (bricul „Mircea”), iar în anul următor, celelalte nave militare, mai puțin cele mai moderne (nava-bază „Constanța”, submarinele „Rechinul” și „Marsuinul” și puitorul de mină „Am. Murgescu”). De asemenea, dintre cele două motonave, „Transilvania” și „Basarabia”, ni s-a restituit prima, precum și cele două cargouri „Alba Iulia” și „Ardeal”.

După reparații și modernizări, cele două flote – de Mare și de Dunăre – au fost reconstituite, însă în anii 1959-1960, ambele flote, împreună cu bateriile de coastă, au fost date la fier vechi, din ordine venite de la Moscova. S-a dat și o explicație, în sensul că doctrina atomică va elimina armamentul clasic și va desființa câmpurile de luptă. Dar totul s-a dovedit a fi utopie!

După 1964, cele două flote au renăscut, precum pasărea Phoenix, din propria cenușă. Astăzi, România dispune de nave ultramoderne, dotate cu rachete și mijloace sofisticate de luptă.

Documente achiziționate de Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale în anul 2000

CRISANTA ILIE

În anul 2000, Comisia de evaluare și achiziții a cumpărat, cu puținii bani alocați și datorită înțelegerii manifestate de ofertanți, două oferte prețioase:

Prima este cea a domnului Paul Cernovodeanu, de la care Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale a cumpărat zece documente dintre anii 1791 și 1867. Printre cele mai valoroase amintim o anafora de la 1795, înaintată lui Alexandru Moruzi, voievodul Țării Românești, de Manolache, fiul lui Stancu Scarlat; o poruncă din 1791, a episcopului Filaret al Râmnicului, prin care acesta îi cere protopopului Matei, din plasa Vâlcii de Jos, să cerceteze mormântul soției lui Barbu Otetelișanu de la Benești, ca să vadă dacă nu cumva moartea a survenit din cauza ciumei; și o jalbă din 1809, către Înalțul Divan al Țării Românești, privind hotărnicirea moșiei Săceni-Ocească, județul Teleorman, semnată Matei, fost treti-logofăt, cu hotărârea Înalțului Divan și pecetea Principatului Țării Românești în chinovar.

Toate documentele oferite de domnul Paul Cernovodeanu sunt originale și au fost integrate în Colecția „Documente muntenesti”.

Cea de-a doua ofertă este a doamnei Virginia Bădescu, soția dispărutului tenor, Dinu Bădescu. Domnia sa a oferit Arhivelor Naționale șase albume cu fotografii din operele *Liliacul*, *Carmen*, *Madame Buterfly*, *Rigoletto* și *Aida*, în care apar, alături de Dinu Bădescu, mari artiști lirici ca Nicolae Herlea, Petre Ștefănescu-Goangă, Șerban Tasian și Dora Massini, care au completat fondul personal Dinu Bădescu, constituit la Arhivele Naționale cu câțiva ani în urmă, din documente achiziționate tot de la doamna Virginia Bădescu.

Alături de aceste două oferte, cele trei donații ale domnilor Nicolae Nitreanu, Mihail Bălăianu și Alexandru Șoltoianu au fost binevenite.

Ca în fiecare an, domnul Nicolae Nitreanu a trimis Arhivelor Naționale cărți pentru biblioteca documentară, între care menționăm: Eugen Giurgea, *Din trecutul și prezentul Basarabiei*, 1928; Nichita Smochină, *Din literatura populară a românilor de peste Nistru*, 1939; N. Densușianu, *Dacia preistorică*, 1913, precum și medalia „75 de ani de la Unirea Basarabiei la patria-mamă, România”.

Și pentru că domnia sa și soția domniei sale, acum nonagenari, au fost profesori la Sibiu, au trimis, prin intermediul nostru, Direcției Județene Sibiu a Arhivelor Naționale, câteva colete cu lucrări, precum *Continuitatea tracogeto-daco-romană*, de Nicolae Nitreanu, și *Tragedia Basarabiei*, de Ion Pelivan.

Domnul Mihail Bălăianu, un inginer împătimit de istorie, al cărui nume a apărut deseori în această rubrică, a donat în anul 2000 lucrarea *Schițele de neam ale tuturor locuitorilor comunei Dioști, județul Dolj, pe o perioadă de 500 de ani (1485-1985)*, pentru care domnia sa a cheltuit un milion de lei și pe care nu ne-a cerut nimic. Manuscrisul a fost introdus în Colecția „Manuscrise”.

În sfârșit, ultima donație este cea a domnului Alexandru Șoltoianu, anume o hartă etnografică a Federației Ruse, din 1996, care se află în prezent în colecția de hărți a bibliotecii documentare a Arhivelor Naționale.

Mulțumim donatorilor și ofertanților pentru documentele predate și îi rugăm și pe alții să le urmeze exemplul.

1821 - 2001 – Simpozionul închinat Revoluției Române din 1821 și conducătorului ei, eroul martir Tudor Vladimirescu

Simpozionul s-a desfășurat în perioada 30-31 martie 2001, în sala Universității Creștine „Dimitrie Cantemir” – Facultatea de Istorie, având ca moderator și inițiator al acestuia pe conf. univ. dr. G. D. Iscu.

Manifestarea a fost organizată sub patronajul Universității București, Facultatea de Litere-Colegiul Național, Ministerului Apărării Naționale, Ministerului de Interne și Fundației Culturale „Onisifor și Octavian Ghibu”.

Cuvântul de deschidere a simpozionului a fost rostit de prorectorul Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”, prof. univ. dr. Mircea Coșea, care a evidențiat rolul personalităților în marile evenimente ale istoriei României. Mesajul Ministerului Apărării Naționale a fost adus de prof. univ. dr. Ioan Mircea Pașcu, care a vorbit despre contextul internațional complicat în care s-a desfășurat Revoluția de la 1821 și rezultatele acesteia. În încheiere, a subliniat necesitatea ca România de azi să adâncească modernizarea societății, prin accelerarea reformelor care să ducă la integrarea României în structurile euro-atlantice, în vederea întăririi sistemului democratic.

Comunicările științifice au fost susținute de prof. univ. dr. Corneliu Mihail Lungu, Director al Arhivelor Naționale, care a prezentat tema *Contextul european în care s-a desfășurat Revoluția Română din 1821*, pe baza unor surse externe de arhivă: note și rapoarte diplomatice care au evidențiat specificitatea Revoluției Române din 1821 și personalitatea conducătorului acesteia, ceea ce au făcut-o distinctă față de mișcarea lui Alexandru Ipsilanti.

Prof. univ. dr. Panait I. Panait, de la Facultatea de Istorie a Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”, a vorbit despre *Bucureștii în vremea Revoluției din 1821*, subliniind faptul că dintre localitățile care au fost implicate direct în desfășurarea Revoluției din 1821, orașul București a avut un rol aparte prin calitatea sa de capitală, mare centru urban din sud-estul european, care avea o concentrare demografică și un potențial revoluționar în plină efervescență.

Prof. univ. dr. Mircea Anghelescu, Facultatea de Litere a Universității București, a susținut tema *Tudor Vladimirescu în literatura română*. Făcând o trecere în revistă a scriitorilor români care au evocat figura lui Tudor Vladimirescu și subliniind că proza și poezia și-au dat mâna în evocarea personalităților istorice, Domnia sa își încheie lucrarea arătând că Nicolae Iorga a fost cel care a pecetluit metamorfoza literară începută cu aproape un veac în urmă, care a făcut dintr-un conducător politic ieșit din împrejurări istorice, și nu din șirul dinastic, un mit, un simbol al unui principiu moral.

Conf. univ. dr. Adina Berciu-Drăghicescu, directorul Colegiului Național al Facultății de Litere a Universității București, în comunicarea *Revoluția Română din 1821 în presa italiană a timpului*, subliniază faptul că informațiile din presa vremii completează și clarifică unele evenimente majore din istoria noastră. Își exemplifică aserțiunea cu ziarele italiene „Giornale del Regno delle due Sicilie”, „Gazetta Piemontese” din Torino, „Gazetta de Genova” și „L'Osservatore Triestino”, care au publicat relatări numeroase despre Revoluția

lui Tudor Vladimirescu, acesta fiind considerat simbolul unei remarcabile biruințe românești.

Din partea „Fundăției culturale Onisifor și Octavian Ghibu”, prof. Lidia Brâncănu a susținut comunicarea *Demersurile lui Onisifor Ghibu pentru o nouă denumire a momentului aniversat: „Revoluția lui Tudor Vladimirescu și Gheorghe Lazăr”*. Studiind rolul jucat de dascălul transilvănean în Revoluția lui Tudor Vladimirescu, Onisifor Ghibu îl vede pe Gh. Lazăr ca pe un „prooroc al conștiinței naționale, al avântului revoluționar, un dascăl și un luptător conștient și dărz pentru marile valori omenești”. Gh. Lazăr a contribuit la îndreptarea ideologică a Revoluției în direcția pro-română în lungile discuții pe care le-a purtat cu Tudor, mai ales când acesta l-a chemat la Cotroceni, pentru a-i învăța pe panduri cum să folosească tunul. Pentru precizia și mulțimea cunoștințelor tehnice de care dispunea, pandurii i-au spus „neamțul”. Invocându-l pe Petrarca Poenaru, fost elev al lui Gh. Lazăr și secretarul lui Tudor, Onisifor Ghibu conchide că: „Tudor Vladimirescu a fost executorul de saimă al ideilor produse de școala lui Gh. Lazăr și împreună au contribuit la opera regenerării românilor”. „Unul îi scoate pe români din amorțea spirituală și-i luminează, celălalt îi împinge în viața politicii naționale”.

Doamna Olivia Strachină a prezentat steagul „Adunării Norodului” în execuția talentatei arhitecte Doina Strachină. Aceasta a evidențiat faptul că steagul lui Tudor a fost zugrăvit în București, de un călugăr de la Mănăstirea Antim, anume David, care învățase pictura în Rusia, presupunând că îl avusese ca profesor pe Rubliov. Doamna Olivia Strachină a insistat asupra importanței facsimilării documentelor originale, pentru conservarea acestora pentru generațiile viitoare.

Muzeograful Adrian Majuru, de la Muzeul Municipiului București, a susținut comunicarea *Un segment de viață bucureștenă la început de sec. XIX – arnăuții*. Autorul a precizat că acest demers îl face din dorința de a aborda, din interior, existența celor două corpusuri social-economice și politico-militare, în care etnicitatea albaneză și-a impregnat specificul său de civilizație și cultură. Anii 1820-1821 au fost punctul culminant al funcției arnăuțești și singurul moment din istoria românească în care trupele regulate albaneze au realizat, direct și deliberat, istorie.

Lectorul univ. dr. Aurel David a prezentat tema *Tudor Vladimirescu – victimă a complotului eterist*, arătând că premisele Revoluției au fost generate de antiteza dintre cele două mișcări. Analizând modalitățile de diversiune politică pentru compromiterea lui Tudor, competiția pentru ocuparea Bucureștiului, urzirea complotului, divizarea oastei și uciderea mișlească a lui Tudor, autorul arată care au fost consecințele complotului eterist și indică numele ucigașilor conducătorului Revoluției de la 1821.

Au urmat comunicările asistentei Rita Barbu, *Tudor Vladimirescu – portret în epocă*, și a asistentului Dan Cernescu, *Naum Râmniceanu despre situația premergătoare Revoluției din 1821*.

În încheierea lucrărilor, a fost audiat cântecul pandurilor lui Tudor Vladimirescu, *Mugur, Mugurel*.

Standul de carte, deschis cu acest prilej, a prezentat, printre alte lucrări, volumul conf. univ. dr. G. D. Iscu, *Revoluția românilor din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu* (ed. a III-a revăzută), o lucrare de referință în bibliografia studierii acestui eveniment.

Manifestările omagiale au continuat în ziua de 31 martie 2001, cu slujba de pomenire a croului martir Tudor Vladimirescu de la Biserica Doamna Bălașa, urmată de un ceremonial emoționant militar, desfășurat în piața de la Academia de Înalte Studii Militare din București.

Sponsorul acestor manifestări a fost domnul director Nicolae Dusu, de la S.C. Celco S.A. Constanța.

LIDIA BRÂNCEANU

Sesiunea de comunicări științifice „Arhivele Naționale – arc peste timp. 1831-1951-2001”

Sub egida Arhivelor Naționale ale României, Direcției Județene Bacău a Arhivelor Naționale și a Asociației Generale a Arhiviștilor din România, în zilele de 24-26 mai 2001, în frumoasa stațiune Slănic-Moldova, s-au desfășurat lucrările sesiunii de comunicări științifice prin care au fost marcate două aniversări pentru instituția noastră: 170 de ani de la înființarea Arhivelor Statului din București și 50 de ani de când au fost puse bazele a 18 unități ale Arhivelor Statului, regionale, printre care și cea de la Bacău. La manifestare, înscrisă în ciclul de acțiuni „Zilele Arhivelor”, au participat actuali și foști directori și arhiviști, din aparatul central și din județe, cadre didactice și studenți de la Facultatea de Arhivistică, șefii instituțiilor administrative județene și locale și ai unităților de cultură din județ.

Frontul arhivistic românesc a fost onorat de prezența la sesiunea de comunicări a prof.univ.dr. Ioan Scurtu, consilier al președintelui României, fost director al Arhivelor Naționale, care a dat citire *Mesajului de salut* al președintelui României, Ion Iliescu, adresat arhiviștilor români.

„Apreciind activitatea desfășurată în timpul celor 170 de ani de existență, credem că, în noile condiții create după Revoluția din Decembrie 1989, Arhivele Naționale trebuie să manifeste o preocupare sporită pentru păstrarea corespunzătoare a documentelor de către toți creatorii de arhivă, să se implice mai profund în viața cultural-științifică a țării, să contribuie la mai buna cunoaștere a trecutului nostru istoric, să rezolve cu mai multă operativitate solicitările cetățenilor”, se spune în *Mesaj*.

Cuvinte măgulitoare la adresa muncii arhiviștilor au adresat: general de brigadă dr. Pavel Abraham, secretar de stat în Ministerul de Interne, ing.ec.dr. Neculai Lupu, președinte al Consiliului Județean Bacău, Mihai-Mircea Ionel, primar al orașului Slănic-Moldova, ing.dr. Petre Săbădeanu, președintele Societății de Istorie și Retrologie Agrară din România, prof. Lăcrămioara Marin, director al Muzeului Județean de Istorie „Iulian Antonescu”, Bacău, prof. Ghiorghe Iorga, inspector general al Inspectoratului Școlar Bacău, general (r) Nicolae Dinu, director general al Arhivelor Statului în perioada 1961-1966. În continuare, prof.dr. Costin Feneșan, director general al Arhivelor Naționale, a înmănat mesaje de felicitare direcțiilor județene aniversate și a conferit diplome de onoare și de merit unora dintre truditarii arhivelor, cu prilejul celor două aniversări.

Un număr de șase comunicări au fost susținute în ședința plenară: *Primele atestări documentare privind apele minerale de la Slănic* (Adrian Pricop - Iași); *Contribuția Arhivelor clujene la dezvoltarea rețelei Arhivelor Naționale din Transilvania* (dr. Ioan Drăgan - D.J.A.N.Cluj); *O pagină de istorie economică. Transhumanța transilvăneană la curbura Carpaților* (Constanța Tănase, Alexandru Gaiță - D.J.A.N.Buzău); *Instrumentele de evidență a fondurilor și colecțiilor din depozitele proprii între un management eficient al*

Arhivelor și folosirea documentelor în scopuri științifice, precum și constituirea fondului de asigurare (Ioan Mureșan - D.J.A.N.Bistrița); *Tradiție și perspective în activitatea editorială a Arhivelor Naționale* (Ioana-Alexandra Negreanu - A.N.București); *Pagina web – mijloc de comunicare arhivistică* (Victor Bostan - D.J.A.N.Bacău).

Sesiunea de comunicări de la Slănic-Moldova a reprezentat un moment de bilanț al activității instituției aniversate, dar și de prefigurare a unor noi modalități de abordare a muncii arhivistice.

„Stă bine acestei sesiuni naționale de două ori jubiliare să evoce înfăptuirile înaintașilor noștri arhiviști din cel puțin două motive. Întâiul, din respect pentru efortul și dăruirea lor în a făuri o instituție și o profesiune, pe care le avem astăzi și care au însemnat întotdeauna în țara noastră o anumită marginalizare și mult sacrificiu individual. Ceea ce avem de la ei vine, ceea ce suntem e datorită lor. Al doilea este din nevoia imperioasă de a recurge la exemplul lor într-un moment crucial, cum este cel de astăzi, în care suntem chemați să pregătim Arhivele românești pentru reintegrare în lumea civilizată, la exigențele mileniului al treilea”. (Din comunicarea dr. Ioan Drăgan, directorul D.J.A.N.Cluj).

Lucrările sesiunii de comunicări s-au desfășurat pe patru secțiuni: *Arhivistică, Istorie, Istoria instituțiilor, Cultură, religie, personalități*.

Prevederile Decretului Prezidiului Marii Adunări Naționale a R.P.R. din 27 ianuarie 1951 și Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 472 din 16 iunie 1951, privind atribuțiile și normele de funcționare ale Direcțiilor Arhivelor Statului, au reprezentat cadrul juridic pe baza căruia Ministerul Afacerilor Interne a emis Decizia nr. 278 din 5 iunie 1951, pentru crearea serviciilor regionale ale Arhivelor Statului în capitala fiecărei regiuni, iar prin Decizia nr. 313 din 16 iulie 1951, s-a înființat câte un depozit al Arhivelor Statului în fiecare oraș fostă capitală de județ. Un grupaj de lucrări a evocat momentul înființării unor unități ale Arhivelor Statului, în anul 1951. Menționăm câteva titluri de comunicări: *Direcția Județeană Bacău a Arhivelor Naționale – 50 de ani de activitate* (Vilică Munteanu - D.J.A.N.Bacău); *Direcția Județeană Vrancea a Arhivelor Naționale la 50 de ani de la înființare. Studiu monografic* (Alexandru Temciuc - D.J.A.N.Vrancea); *Direcția Județeană Călărași a Arhivelor Naționale la a 50-a aniversare* (Nicolae Ținpan - D.J.A.N.Călărași); *Arhivele sălăjene. Scurt istoric* (Doru E.Goron - D.J.A.N.Sălaj); *Direcția Județeană Caraș-Severin a Arhivelor Naționale. 50 de ani de activitate* (Constantin Brătescu - D.J.A.N.Caraș-Severin); *50 de ani de la înființarea Arhivelor Naționale, Direcția Județeană Prahova* (Mihai Rachieru - D.J.A.N.Prahova); *Direcția Județeană Galați a Arhivelor Naționale. 50 de ani de existență* (Mariana Bujoreanu - D.J.A.N.Galați); *Direcția Județeană Arad a Arhivelor Naționale la a 50-a aniversare* (Mircea Timbus, Ștefan Marinescu - D.J.A.N.Arad); *Direcția Județeană Botoșani a Arhivelor Naționale. 50 de ani de la înființare* (Ștefan Cervatiuc - D.J.A.N.Botoșani).

Articolele Legii Arhivelor Naționale, nr. 16, din 9 aprilie 1996, au suscitât și mai suscită încă nu numai un viu interes între arhiviști ci și o dispută de opinii pe margine unora dintre prevederi. În acest sens, două comunicări au venit cu propuneri de reformulări: *Considerații privind definirea Fondului Arhivistic Național* (Alexandru Duță - D.J.A.N.Galați); *Legea Arhivelor Naționale, de la cerință la realitate* (Costică-Ioan Gârneață - D.J.A.N.Iași).

Deși nu ne așteptăm în viitorul apropiat la înlocuirea hârtiei ca material necesar pentru înmagazinarea informațiilor, totuși în activitatea arhivistică a devenit tot mai familiar calculatorul, metodele tradiționale nefiind înlocuite, ci, mai degrabă completate de opțiunea digitală. Tema a fost abordată în două comunicări: *Instrumentele de evidență*

a fondurilor și colecțiilor din depozitele proprii între un management eficient al Arhivelor și folosirea documentelor în scopuri științifice, precum și constituirea fondului de asigurare (Ioan Mureșan - D.J.A.N. Bistrița-Năsăud) și *Tendențe în informatica arhivistică* (Petre Obodariu - D.J.A.N. Vrancea).

Asupra unor activități specifice s-au oprit alți arhiviști, prin comunicările lor: *Managementul activității de îndrumare și control. Strategia asistenței de specialitate la creatorii și deținătorii de documente* (Alexandru Vlădăreanu - D.J.A.N. Ialomița); *Arhivele din administrația de stat a județului Mehedinți în lumina acțiunilor de îndrumare și control din ultimul deceniu* (Tudor Rățoi - D.J.A.N. Mehedinți); *Experiențe și perspective în activitatea de rezolvare a cererilor* (Elisabeta Marin - D.J.A.N. Brașov).

Informațiile, deosebit de valoroase pentru istoria noastră națională, cuprinse în documentele de arhivă au stat la baza unui mare număr de comunicări, rod al activității de cercetare depuse de arhiviști, susținute în cadrul secțiunilor de *Istorie și Cultură, religie, personalități*.

Emoționantă și festivă, fără a cădea în festivism, manifestarea dedicată aniversării a 170 de ani de la crearea Arhivelor Statului și a 50 de ani de existență a unor servicii regionale ale instituției noastre a dovedit, încă o dată, seriozitatea și pasiune arhiviștilor români, care au ostenit, de-a lungul deceniilor, să mențină vie dorința înaintașilor, aceea de a face din instituția Arhivelor „sanctuarul drepturilor compatrioților” (Gheorghe Asachi) sau „o avere publică ... carele slujește de temei legiuinilor și istoriei țării” (Vasile Alecsandri).

Comunicările prezentate la sesiunea de la Slănic-Moldova, în zilele de 24-25 mai 2001, au văzut lumina tiparului, fiind reunite în două volume, publicate în Editura Ministerului de Interne.

MARIA IGNAT

480 de ani – Scrisoarea lui Neacșul din Câmpulung către Hans Benkner din Brașov

Cu ocazia împlinirii a 480 de ani de la data emiterii Scrisorii lui Neacșul din Câmpulung, Direcția Județeană Brașov a Arhivelor Naționale a organizat o suită de manifestări care au cuprins o sesiune de comunicări sub genericul „480 de ani – Scrisoarea lui Neacșul din Câmpulung către Hans Benkner, judele primar al orașului Brașov, în contextul epocii” și expoziția temporară cu tema „Secolul al XVI-lea în documente aflate în Arhivele Naționale Brașov”.

Scrisoarea lui Neacșul din Câmpulung către Hans Benkner, judele primar al orașului Brașov, este cel mai vechi text scris în limba română, care s-a păstrat până în prezent în țara noastră. Scrisoarea este un important document istoric, izvor de informații privind evenimentele epocii și o mărturie a luptei comune a Țării Românești și Transilvaniei împotriva pericolului otoman. Ea nu este datată, dar marele istoric Nicolae Iorga constată, în anul 1900, că documentul se referă la campania sultanului Suleiman Magnificul (1520-1566) pentru cucerirea Belgradului, 1521 (Iorga - Hurmuzache, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XI, București, 1900, p. 843, nota 1).

Din jurnalul de campanie al sultanului Suleiman se știe că acesta a plecat din Sofia la 22 iunie 1521 în vederea cuceririi Belgradului. Pe baza acestor însemnări, cercetătorul a putut stabili ziua de 29 sau 30 iunie 1521 ca fiind data de expediere a scrisorii de către Neacșul

din Câmpulung. (C. Matci, *Sur la date de la lettre de Neacșu de Câmpulung, 1521*, în „Revue des études sud-est européennes”, VI, nr. 3/1968, p. 525-528).

Mahamat Beg menționat în scrisoare a fost Mehmet Mihaloglu Beg, pașă turc din Nicopole, care urma ca în campania din 1521 să treacă prin Țara Românească și Transilvania spre Ungaria. Sultanul s-a deplasat la sud de Dunăre și a cucerit cetatea Belgrad la 29 august 1521. (Dr. Eugen Csuday, *Die Geschichte der Ungarn*, I, f. 1, 1900, p. 495).

În contextul politic și militar, Neagoe Basarab, domnul Țării Românești, temându-se de o eventuală invazie otomană încheie, în anul 1517, martie 17, un tratat de alianță cu Ungaria și îndeosebi cu Brașovul și Țara Bârsei, prin care se angajează să-i apere pe brașoveni. (Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. II, București, 1976, p. 229; Grigore Tocilescu, *534 documente istorice slavo-române din Țara Românească și Moldova privitoare la legăturile cu Ardealul. 1346-1603*, București, 1931, nr. 271, p. 261-264).

Tot în anul 1521, în Socotelile vilicului din Brașov și în alte documente din colecția Stenner – seria slavă, se consemnează găzduirea a patru curieri ai lui Neagoe Basarab, precum și plata unei iscoade din Brașov, trimisă în Țara Românească („Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt”, I, p. 329-334). De asemenea, în luna iunie, neconsemnându-se în mod expres primirea scrisorii, sporesc informațiile referitoare la măsuri de pază în munți, la trimiterea de iscoade etc. („Quellen”, I, p. 337-345).

Neacșul din Câmpulung era un cunoscut al Brașovului, registrele de vamă din 1503-1534 menționându-l desori în paginile sale. El figurează printre marii negustori. Originar din Târgoviște, cetatea de Scaun a Țării Românești, negustorul Neacșul venea la Brașov cu mărfuri scumpe, cum sunt covoarele orientale, stofe fine, mătăsuri, condimente, mirodenii („Quellen”, vol. I, p. 7, 9, 15, 21, 24, 38, 59).

Din documentele epocii reiese că Neacșul, în legăturile sale cu orașul Brașov, nu s-a limitat doar la relațiile comerciale. Redactând cunoscuta scrisoare către Johann Benkner, Neacșul a fost conștient de interesele majore comune cu destinatarul.

În afară de faptul că Scrisoarea ne prezintă un aspect din lupta comună antiotomană, aceasta ne oferă și un model de cursivitate a limbii române, dovedindu-ne că ea era folosită curent în corespondența particulară.

În anul 1894, arhivarul Fr. Stenner, în activitatea de ordonare și cea de constituire a colecției ce-i poartă numele (Fond Primăria Brașov – colecția Stenner – seria slavă) a constatat că documentul este scris în limba română. Conștient de valoarea acestuia, l-a prezentat istoricilor Ioan Bogdan și Grigore Tocilescu, care au publicat-o ulterior. Pentru merite deosebite în domeniul istoriei, arhivarului orașului Fr. Stenner (1851-1924) i s-a conferit Ordinul „Coroana României”.

În perioada Primului Război Mondial, parte din documentele arhivei brașovene au fost evacuate întâi la București, apoi la Moscova. Printre acestea se afla și Scrisoarea lui Neacșul.

În urma revenirii Tezaurului documentar brașovean – scrisoarea și-a regăsit locul în sediul actual al Direcției Județene Brașov a Arhivelor Naționale – fostul bastion al Fierarilor din cetatea medievală a Brașovului. Pentru conformitate vezi: Gernot Nussbächer, *Din cronici și hrisoave*, București, Editura Kriterion, 1987, p. 74-80.

Sesiunea de comunicări științifice din 28-29 iunie 2001 s-a bucurat de prezența și contribuția arhiviștilor și muzeografilor din Argeș, Bacău, Brașov, Constanța, Dâmbovița, Giurgiu, Iași, Maramureș, Sibiu, Tulcea.

Lucrările prezentate au încercat să reconstituie epoca istorică în care a trăit Neacșul din Câmpulung. Redăm în continuare titlurile și numele susținătorilor comunicărilor. *Țările române în cartografia secolului al XVI-lea* (Măriuca Radu – Muzeul Județean de Istorie Brașov); *Câmpulung Muscel și Brașovul în documente medievale* (Dan Pintilie, Teodor Mavrodin – D.J.A.N. Argeș); *Conștiința romanității în epoca ștefaniană (1457-1538) reflectată în cronografia româno-slavă* (Maricica Ifrim – D.J.A.N. Iași); *Caracteristici ale primelor documente românești din Moldova în a doua jumătate a secolului al XVI-lea* (Vilică Munteanu – D.J.A.N. Bacău); *Cărturari scheieni ai secolelor XVI-XVIII* (Dorina Negulici – Muzeul Județean de Istorie Brașov); *Documente din arhivele dâmbovițene referitoare la Transilvania și Brașov* (Dobrin Pârvan – D.J.A.N. Dâmbovița); *Istoricul A. Mureșianu despre românii din Brașovul secolului al XVI-lea* (Valer Rus – Muzeul Casa Mureșenilor); *Giurgiu în secolul al XVI-lea în documente* (Ancu Damian – D.J.A.N. Giurgiu); *Dobrogea în secolul al XVI-lea* (Ion Munteanu – D.J.A.N. Constanța); *Despre utilizarea scrierii în limba română în Maramureș – secolul al XVI-lea* (Marius Diaconescu – A.N. București); *Considerații asupra sbornicului de la Ieud* (Mihaela Mănărăzan – D.J.A.N. Maramureș); *Documentele din Arhiva Națională Maghiară privind evenimentele anului 1521* (Gernot Nussbächer – D.J.A.N. Brașov); *Evenimentele din anii 1521-1531 și efectele asupra așezărilor săcelene* (Bogdan Popovici – D.J.A.N. Brașov); *Sibiul la sfârșitul secolului al XVI-lea* (Mioara Bud – D.J.A.N. Sibiu); *Informații documentare privind unele cetăți medievale din Transilvania* (Constantin Dobrescu – D.J.A.N. Prahova); *Mocani în nordul Dobrogei* (Valentina Postelnicu – D.J.A.N. Tulcea); *Conflictul dintre rășnoveni și munteni privind muntele Baiul* (Radu State – D.J.A.N. Dâmbovița).

În expoziția temporară organizată cu acest prilej documentele au fost grupate pe patru teme: *Arhiva Brașov – tezaur lingvistic*; *Neacșul negustorului*; *Dăm știre despre lucrul turcilor*; *Relații comerciale între țările române*.

În vitrinele rezervate temei *Arhiva Brașov – tezaur lingvistic* au fost expuse documentele: privilegiu acordat de regele Ludovic I al Ungariei sașilor din districtul Brașov, la 28 martie 1353, cel mai vechi document original din Arhiva Brașovului, scris în limba latină; scrisoarea de salvoconduct a lui Sratimir, țarul de Vidin, din noiembrie 1369, prin care le garantează negustorilor din Brașov libertatea comerțului în orașul Vidin (reprezintă cel mai vechi document scris în limba slavonă din Arhiva Brașovului); Statutul breslei blănarilor din Brașov, din 1424, cu completări ulterioare, cel mai vechi document în limba germană; scrisoarea lui Neacșul din Câmpulung către Johannes Benkner, judele primar al orașului Brașov, din 29 iunie 1521, care este, după cum bine se știe, cel mai vechi document din țară scris în limba română, păstrat până azi; cel mai vechi document scris în limba maghiară păstrat în Arhiva Brașovului este scrisoarea lui Nicolaus Kornys, din 15 iunie 1552, adresată aceluiași Johannes Benkner, au fost expuse, de asemenea, primul document scris în limba italiană din Arhiva orașului de pe Tâmpa (declarația lui Marcus Giliatti, negustor italian, din 23 septembrie 1571), în limba greacă (un act de învoială din 12 februarie 1577), în limba turcă (diploma sultanului Ahmed I, privind confirmarea lui Sigismund Rákóczi ca principe al Transilvaniei, dată la Belgrad, între 20-29 ianuarie 1607).

Activitatea lui *Neacșul negustorului* este menționată în Registrul vigesimal pe anul 1503 (în perioada februarie-septembrie numele lui fiind întâlnit de cinci ori, ca făcând comerț cu brașovenii; la sfârșitul registrului Neacșul figurează printre marii negustori) și în cel pe anul

1530, unde Neacșul din Câmpulung este menționat ca negustor împreună cu mărfurile importate și exportate de el.

Documentele reunite sub genericul *Dăm știre despre lucrul turcilor* oferă date privind rolul jucat de brașoveni atât în culegerea de informații privind mișcările turcilor, cât și în pregătirea armată în vederea unor lupte cu năvălitorii, toate documentele expuse fiind emise în același an, 1521. Dintre acestea amintim câteva: porunca adresată de Ioan Zapolya, voievodul Transilvaniei, magistratului din Brașov la 26 iulie 1521, să se prezinte cu toate trupele, în cea mai mare grabă, la Sebeș-Alba, în vederea confruntării cu turcii; tot magistratului din Brașov i se adresează, la 8 august 1521, Leonard Barlabassy, voievodul Transilvaniei, cerându-i informații despre turci, iar Ludovic al II-lea, regele Ungariei, le poruncește sașilor din Brașov, Bistrița și Țara Bârsei să vină la Dieta Ungariei în vederea stabilirii măsurilor de apărare în fața pericolului turcesc.

Zecce documente expuse, datând din anii 1510-1532, ilustrează un alt tronson al expoziției, cel intitulat *Relații comerciale între țările române*. Amintim aici scrisoarea lui Vlad cel Tânăr, domnul Țării Românești, datată 1510-1511 decembrie 21, prin care îi solicită magistratului orașului Brașov să-i susțină pe Sava din Târgoviște și Neacșul din Câmpulung în recuperarea banilor împrumutați unor brașoveni, sau porunca lui Ludovic al II-lea, regele Ungariei, dată la 26 noiembrie 1517, la cererea magistraților din Sibiu, Brașov și Bistrița, strângătorilor de vama vigesima din Transilvania, pentru încetarea drepturilor vamale asupra negustorilor din Țara Românească și Moldova. În ianuarie 1522, Teodosie, domnul Țării Românești, îi adresează magistratului orașului Brașov o scrisoare, prin care îl informează despre luptele pentru tron, în care el a ieșit învingător, și asigură libertatea comerțului pentru negustorii din Brașov.

Au fost expuse, de asemenea, tratatul de alianță al lui Vlad cel Tânăr, domnul Țării Românești, cu Vladislav al II-lea, regele Ungariei, cu orașul Brașov și Țara Bârsei (17 august 1511) și cel al lui Neagoe Basarab, domnul Țării Românești, cu Ludovic II, regele Ungariei, care cuprinde și privilegiile comerciale pentru negustorii brașoveni (17 martie 1517).

Datele privind activitatea arhivarului Fr. Stenner (1851-1924), descoperitorul scrisorii lui Neacșul, încheie expoziția temporară dedicată acestui monument de cultură.

Cu ocazia momentului aniversar a fost bătută și o medalie în care s-a inscripționat un fragment din Scrisoarea lui Neacșul din Câmpulung.

ELISABETA MARIN

A VI-a Conferință Europeană a Arhivelor, Florența, 30 mai – 2 iunie 2001

Între 30 mai – 2 iunie 2001, la invitația Direcției Generale a Arhivelor și a Asociației Naționale Arhivistice din Italia (A.N.A.I.), o delegație a Arhivelor Naționale ale României, compusă din prof. dr. Costin Feneșan, director general, și Laurențiu Ștefan Szemkovics, arhivist, a participat la cea de-a VI-a Conferință Europeană a Arhivelor cu tema „Arhivele între trecut și viitor”, desfășurată la Florența, Italia. Manifestarea a fost organizată la inițiativa Consiliului Internațional al Arhivelor și s-a adresat arhiviștilor, responsabililor din Institutelor de conservare, profesorilor de arhivistică sau de materii apropiate acesteia, experților în conducerea arhivelor, administratorilor publici proveniți din toate colțurile lumii și care operează în cadrul arhivistic în această perioadă de tranziție.

Conferința s-a derulat pe parcursul mai multor zile, în sesiuni plenare și paralele.

I. Preseminarul intitulat „O ușă spre Europa. Programele Uniunii Europene pentru Arhive și proiecte: probleme și perspective”, condus de Patrick Cadell, reprezentant al Consiliului Internațional al Arhivelor, responsabil în problema relațiilor cu Uniunea Europeană, a cuprins următoarele intervenții: *Moștenirea digitală și conținutul cultural* (Bernard Smith – Comisia Europeană, Directoratul General pentru o Societate Informațională), ce s-a dorit a fi un ghid al activităților deja inițiate prin programul IST în domeniul subliniat, Arhivele trebuind să ofere cadrul necesar unor programe care au ca obiectiv cunoașterea unor noi tipuri de tehnici pentru a pune în valoare arhivele „numerizate”; *Perspectivile activităților arhivistice în cadrul finanțărilor europene* (Maria Pia Mariani Rinaldi – Direcția Generală a Arhivelor, Italia), prin care autoarea pune accent pe sprijinul ce se cuvine a fi acordat organismelor care solicită asistență tehnică pentru o societate de informare, în care utilizatorii să se situeze în centrul activității arhivelor; *Programele Uniunii Europene pentru arhive și proiecte: probleme și perspective* (Salvatore Marras – Fornez, Italia), unde se consideră că sistemul arhivistic poate fi interesat de oportunitățile oferite de către Uniunea Europeană pentru conservarea moștenirii istorice și pentru introducerea de noi tehnologii în administrarea proceselor contemporane de creare a documentelor.

În sesiunea desfășurată sub președinția lui Ferruccio Ferruzzi (Asociația Națională Arhivistică Italiană), au fost dezbătute temele: *Accesul la informație; atitudinile și inițiativele Consiliului Europei* (Patrick Cadell – reprezentant al C.I.A. în ceea ce privește relațiile cu U.E.) și *Acțiunea Comunității Europene în privința ocrotirii și a punerii în valoare a patrimoniului cultural* (Alberto d'Alessandro – Eurotec Consulting, Belgia).

II. Introducere în lucrări: Isabella Orefice (Asociația Națională Arhivistică Italiană). Sesiunea plenară, sub titlul „Arhivele electronice: situația acestora în diferite țări europene. Experiințe, alegerea strategiei, legislația”, condusă de Paola Carucii (Arhiva Centrală a Statului, Italia), a abordat: *Situația instabilă privind conservarea arhivelor electronice* (Kenneth Thibodeau, N.A.R.A. – National Archives and Records Administration, S.U.A.), autorul referindu-se, în principal, la implementarea de noi tehnologii informaționale adoptate pentru arhive, aplicând anumite programe și ținând cont de producători și de utilizatori; *Proiectul InterPARES* (cercetare internațională pe documente autentice permanente în sistemele electronice): *Scop, metode și constatări preliminare* (Luciana Duranti – Universitatea „British Columbia”, Vancouver, Canada), menit să dezvolte cunoașterea teoretică și metodologică esențială la conservarea permanentă a arhivelor generate electronic, și, pe baza acestei cunoașteri să se formuleze modele de politici și strategii internaționale, naționale și organizaționale, precum și standarde capabile de a asigura conservarea lor; *Strategia AIPA asupra protocolului informatic: situația actuală și scenariul viitoare* (Carlo Batini – Autoritatea pentru Informatică în Administrația Publică, Italia), unde se menționează că în Italia au fost adoptate norme juridice în privința operațiunilor arhivistice – numerizarea integrală a arhivelor și interoperabilitatea între sistemele de înregistrare a documentelor; *Două noi proiecte pentru arhivele universitare: Extra și EuroTitulus* (Gianni Penzo Doria – Universitatea de Studii din Padova, Italia), unde se face referire la comunicațiile între universitățile italiene și, în termeni generali, între sistemul administrației publice și cetățeni/studenți, cât și la proiectul comun al universităților din Padova (Italia) și Navarra (Pamplona, Spania) pentru standardizarea

schemei și a ordonării arhivei electronice; *Puncte de vedere referitoare la arhivele electronice: experiența finlandeză* (Jari Lybeck – Arhivele Provinciale din Hämeenlinna, Finlanda), prin care se urmărește dezvoltarea sistemului informatic prin introducerea unor metode diferite de gestionare a documentelor electronice; *Arhivele electronice. Bilanțul „temperat” al situației din Franța* (Christine Pétillat – Centrul Arhivelor Contemporane de la Fontainebleau, Franța), prin care reputata specialistă relatează despre amploarea fenomenului de informatizare a arhivelor și evoluția acestuia; *Arhive, documente electronice și gestiunea informației – o privire de ansamblu a câtorva inițiative canadiene și A.R.M.A. International* (Christine Arden, A.R.M.A. International – American Records Management Association, S.U.A.), unde sunt semnalate date despre Rețeaua Informatizată a Arhivei Canadiene (C.A.I.N.), strategia resurselor umane și forme de competență, colaborare, inițiative privind gestionarea informației, dezvoltarea standardelor, capacitatea de supraveghere a documentului electronic în Software, criteriile conversiei și migrației în sistemele de supraveghere a documentelor, misiunea legislativă.

Sesiunea plenară intitulată „Arhivele fotografice și audiovizuale: conservare, descriere, drept de autor”, prezidată de Yola de Lusenet (E.C.P.A. – Comisia Europeană asupra Conservării și Accesului) a cuprins intervențiile: *Arhiva Istorică a Institutului Luce: istoria, formarea și conservarea patrimoniului său documentar* (Francesca Massaro – Luigi Oggianu, Institutul Luce, Italia); *Alinari on-line* (Emanuela Sesti, Società Fratelli Alinari, Italia) conținând concepte despre sistemul de catalogare, lexicon, digitalizare și „salvați memoria noastră”, protecția digitală a imaginilor, Alinari didactic, afacerea Alinari și imagini; *Arhiva vizuală europeană (E.V.A.)*, (Tim Harris, London Metropolitan Archives, Marea Britanie și Inge Schoups, Antwerp City Archives, Belgia), referitor la un proiect de colaborare, demarat în decembrie 1999, la care participă șase parteneri din patru state europene, pentru a face față problemelor legate de arhivele fotografice, conservare, accesul la arhive prin Internet, recomandări la administrarea de publicații apărute de Legea drepturilor de autor și de a adopta soluții care vor putea fi explorate; *Proiecte și politica regiunilor italiene pentru arhivele fotografice și audiovizuale* (Gian Bruno Ravenni, asesor cultural, regiunea Toscana, Italia) în care se prezintă un tablou asupra proiectelor concepute în materie și politica pe care se întemeiază acestea; *O nouă eră în arhivarea audio-vizuală* (Ana Fanqueira, S.I.C. Television – „Sociedade Independente de Comunicação”, Portugalia), unde se prezintă un raport asupra companiilor de televiziune de la care emană astfel de arhive întrebunfând, în activitatea lor cotidiană, tehnologiile digitale.

III. Sesiunea plenară intitulată „Integrare și cooperare: consultare și acces”, condusă de Martine de Boisdeffre (Arhivele din Franța) a cuprins următoarele comunicări: *Accesibilitatea la materialele de arhivă în țările din centrul și estul Europei* (Daria Nalecz, Arhivele Statului Polonez, Polonia) este un raport bazat pe răspunsurile statelor din regiune la un chestionar cu întrebări formulate în concordanță cu Recomandarea Consiliului Europei în materie de arhive, adoptată cu un an în urmă; *Integrare și cooperare: consultare și acces. Europa de Sud* (Josep Matas i Balagué, Arhiva Istorică din Girona, Spania) în care se recunoaște că accesul este o temă de actualitate permanentă între profesioniști și instituțiile arhivistice din Europa de Sud, dând drept exemplu reglementările juridice în materie din Spania, Portugalia, Franța, Italia și Grecia; *Accesul în țările nordice* (Claes Gränström, Arhivele Naționale, Suedia), unde se pune accent pe armonizarea legislativă și a

normelor de lucru în baza Recomandării Consiliului Europei din 13 iulie 2000 privind accesul în arhive.

Prima sesiune paralelă, cu genericul „Proiecte de cooperare internațională”, prezidată de Christof Graf (Arhivele Federale Elvețiene, Elveția), a cuprins coreferatele: *Rețeaua arhivistică europeană* (Jean-Marc Comment, Arhivele Federale Elvețiene, Elveția) este o prezentare mai amplă și interesantă, în care participanții la „Întâlnirea la Vârf” asupra arhivelor, Berna, 14-16 mai 1998 au acceptat următoarele recomandări:

- considerând că arhivele constituie o parte esențială și de neînlocuit a patrimoniului cultural;

- conștientizând că o politică europeană comună în materie de comunicare a arhivelor contribuie la o mai bună luare la cunoștință a patrimoniului comun constituit din arhivele diferitelor țări europene;

- recunoscând dorința istoricilor și a societății civile de a studia și cunoaște mai bine geneza complexă a istoriei și, în special, pe cea a secolului al XX-lea;

- conștientizând necesitatea de a oferi arhive mai vizibile în societatea informațională și prin rețeaua Internet.

Participanții la aceeași întâlnire se angajează ca fiecare Arhivă Națională:

1. Să facă referință la pagina de primire Internet a Rețelei arhivistice europene în pagina sa de primire Internet; alegând „icoana” unei țări, utilizatorul obține pagina de primire a acesteia.

2. Să ofere o traducere în engleză a primei sale pagini de primire Internet.

3. Să adopte standardul I.S.A.D. (G.) pentru descrierea arhivelor sale în Internet.

4. Să pună pe Internet, în limita legislației naționale și a posibilităților sale, mai întâi inventarul sistematic al fondurilor, și apoi, treptat, inventarele fondurilor sale și, în sfârșit, serii de documente conținute de arhivele sale.

Arhivele federale s-au angajat să pună în practică punctul 1 al Recomandării. Această rețea este operațională din iunie 1999 la adresa www.european-archival.net. Scopul rețelei este de a servi ca platformă de referință pentru domeniul arhivelor în Europa. În acest sens, ea primește informații privitoare la orice arhivă din Europa. Este un loc unde publicul le poate contacta sau unde arhivele se pot contacta reciproc. Rețeaua conține în prezent 151 de arhive și este vizitată de aproximativ 20.000 de ori pe lună. Pentru moment, o singură restricție: această rețea este limitată la arhivele europene. Tot în cadrul aceleiași sesiuni s-au mai prezentat: *Rețeaua europeană de arhive. Crearea bazei de date arhivistice europene* (Göran Kristiansson, Arhivele Regionale din Lund, Suedia), referitor, de asemenea, la proiectul Rețelei de Arhive a Uniunii Europene care are drept scop accesul publicului la arhive în Europa, de a atrage noi utilizatori la arhive și de a învinge barierele de tradiție administrativă, culturală și limbaj. Informații referitoare la EUAN pot fi regăsite pe site-ul web, <http://www.euan.org/>; *Forumul – DLM: rețeaua europeană asupra arhivelor electronice* (Hans Hofmann, Arhivele Istorie ale Comisiei Europene) este bazat pe concluziile Consiliului Uniunii Europene, pentru o mai bună cooperare în domeniul arhivistic; DLM (Données lisibles par machine) web site: <http://www.dlmforum.eu.org/>; *proiectul Arhivelor Komintern-ului* (Bernhard Bayerlein, INCOMKA - Comitetul Internațional asupra proiectului Computerizării Arhivelor Komintern-ului) indică modalitatea de computerizare internațională a Arhivelor Cominternului, proiect ghidat de către Consiliul Europei, Consiliul Internațional al

Arhivelor și Serviciului Federal Arhivistice din Rusia; *Proiectul de informatizare a Arhivelor Komintern-ului* (Jean-Marc Comment, Arhivele Federale Elvețiene, Elveția), referitor la aceste arhive care regroupează toate fișierele constituite sub autoritatea Comitetului Executiv al Internaționalei a III-a (martie 1919-mai 1943), al cărui obiectiv era promovarea mondială a comunismului. Ele cuprind 61 de fonduri cu 495 inventare și cam 220000 de dosare, din care jumătate sunt dosare penale. Principala limbă în care sunt scrise dosarele este rusa, dar și germana, pentru o bună parte din ele. Arhivele care oferă informații despre aproximativ 60 de țări cuprind între 10-12 milioane de pagini. În 1993, ținând cont de importanța lor în istoria Europei și a restului lumii, a fost lansat un important proiect de informatizare a arhivelor Cominternului, conservate la Moscova de către Arhivele de istorie socială și politică a statului rus. Conduc sub egida Consiliului Europei, proiectul este pilotat de către un comitet internațional (INCOMKA), compus din reprezentanți ai Consiliului Europei, ai Arhivelor din Rusia, Consiliului Internațional al Arhivelor, din șase organizații partenere: Arhivele Naționale din Franța, Spania, Elveția, Italia, Biblioteca Congresului (S.U.A.) și o organizație asociată „Open Society Archives” (Budapesta). Proiectul dispune de un buget de 1.300.000 \$, iar obiectivele de atins la sfârșitul lui 2001 sunt următoarele: să se alcătuiască o bază de date a tuturor inventarelor Arhivei Cominternului în rusă și în engleză, unde descrierea inventarelor să se facă cu standardul ISAD(G)* cuprinzând un aparat de cuvinte-cheie de persoane, geografice, de organizație, materii etc.; să se numerizeze un milion de imagini ale documentelor mai interesante pentru comunitatea istorică internațională. Imaginile sunt apoi recomandate în baza de date. Organizațiile partenere vor primi o copie a bazei de date și a imaginilor numerizate, iar organizația asociată, numai copia bazei de date. Tot în cadrul aceleiași sesiuni: *Capitale comune din Europa: proiectul D.A.C.E.* (Paola Pavan, Arhiva Istorică referitoare la Capitoliu), unde acest proiect D.A.C.E. (model de descriere a Arhivelor istorice din capitalele europene) a fost elaborat și promovat de arhivele comunale din Roma, Paris și Bruxelles cu cofinanțarea Comisiei Europene, la care au aderat și omologii din Amsterdam, Berlin, Copenhaga, Dublin, Helsinki, Londra, Madrid, Oslo, Reykjavik, Stockholm și, în calitate de partener și de suport organizațional, Asociația „Giovanni Secco Suardo”. Proiectul beneficiază de patronajul UNESCO, al Consiliului Internațional al Arhivelor, al Ministerului pentru Bunuri și Activități Culturale, al Ministerului Universității și al Cercetării Științifice, al Consiliului Național al Cercetării, al Asociației Naționale Arhivistice Italiene, cât și de colaborarea tehnică a Institutului Universitar European din Florența. Acest proiect și-a propus, în special, trei obiective:

1. de a permite cunoașterea și schimbul de opinii și de experiențe între arhiviștii din Arhivele istorice ale capitalelor europene;
2. de a stabili adoptarea unui standard comun de descriere a materialelor conservate în respectivele instituții, definind nivelul de împărțire a informațiilor;
3. de a propune crearea unei rețele între arhivele participante la proiect, în strânsă conexiune cu secțiunea Arhivelor municipale din Consiliul Arhivelor, până acum în vedere, iar într-un viitor apropiat, de elaborare a unor proiecte ulterioare comune.

Tot referitor la aceeași temă, François Gasnault (Arhivele din Paris), în *D.A.C.E.: punerea în practică*, prezintă câteva realizări și unele sincope ale acestui proiect.

* Textul acestor norme în limbile engleză și franceză se află și la Biblioteca documentară a Arhivelor Naționale ale României.

Sesiunea a II-a paralelă, intitulată „Standardele internaționale de descriere: inițiative și experiențe naționale”, condusă de Stefano Vitali (Consiliul Internațional al Arhivelor, Comitetul de Standarde Descriptive), a cuprins coreferatele: *„Reputația pe umerii predecesorilor noștri”: concluzii preliminare ale studiului de descriere arhivistică în Olanda și aplicarea standardelor internaționale de descriere arhivistică în scopul schimbului de informații* (Kent Haworth, Universitatea York, Toronto, Canada); *Inițiative naționale în câmpul descrierii arhivistice în Republica Cehă în comparație cu standardele internaționale* (Eva Gregorovičová, Arhivele Centrale ale Statului, Cehia); *Standarde internaționale în descrierea arhivistică – reflecții din perspectiva germană* (Nils Brübach - Școala de Arhivistică din Marburg, Germania); *Standarde internaționale pentru arhive: perspectiva portugheză* (Fernanda Ribeiro, Universitatea din Porto, Portugalia); *Standarde descriptive internaționale. Rețeaua arhivistică în Regatul Unit: raportul de avansare* (Dick Sargent, Comisia Manuscriselor Istorice, Registrul Național de Arhivă, Londra, Marea Britanie); *SIUSA: un sistem informatic bazat pe standarde* (Maria Grazia Pastura, Direcția Generală a Arhivelor, Italia, și Euride Fregui, Direcția Arhivistică pentru Emilia Romagna, Italia).

Sesiunea a III-a paralelă, „Arhivele și Internetul”, condusă de Rosalia Manno Tolu (Arhivele Statului din Florența, Italia), a inclus prezentările: *Proiecte de gestionare a informațiilor și imaginilor pentru documentele legislative ale Parlamentului European* (Mario Tonelotto și Secondo Sabbioni, Parlamentul European, Serviciul de Arhive), referitor la descrierea a două proiecte în fază de realizare pe lângă Serviciul de Arhive al Parlamentului European, unul urmărind să creeze un sistem informativ pentru a gestiona mai bine documentele legislative, celălalt pentru gestionarea imaginilor scanate de pe documente, fapt ce ar constitui garanția unei mai bune conservări și gestionări a documentelor, a autenticității lor și a diverselor nivele de acces pentru public sau de rezervă; *Accesul publicului prin Internet: site-ul programului educațional și catalogul „on-line” al Arhivei Grupului Băncii Mondiale* (Elisa Liberatori Prati, Banca Mondială, Washington, S.U.A.); *Arhivele Istorice ale Comunității Europene pe sistem* (Jean-Marie Palayret, Arhiva Istorică a Comunității Europene), prin care autorul reamarcă provocările cu care se confruntă arhiviștii în relațiile cu noi mijloace de difuzare a informației și profesionalismul cu care trebuie să facă față acestor schimbări cu toate că în același timp își păstrează calificările tradiționale în munca lor cu materialele de arhivă convenționale, cât și descrierea completă a bazei de date a Arhivei Istorice, EURHISTAR, – proiectate pe baza standardelor internaționale pentru Descrierea Arhivistică ISAD (G), adoptate de către Consiliul Internațional al Arhivelor –, care este dată cu referințe la funcțiile sale pentru informare; *Proiectul IMAGO: o resursă pentru rețea* (Isabella Massabò, Arhiva Statului din Torino, Italia); *Proiectul IMAGO în Arhivele Statului din Florența și Lucca* (Francesca Klein, Arhiva Statului din Florența, Italia) referitor la aplicațiile de digitalizare documentară de pe mai mult de 100.000 de documente din cele două arhive, concluzionând că organizarea arhivelor electronice va reconstrui structura internă a fondurilor; *Experiențe de digitalizare a fondurilor antice* (Franco Lotti, Consiliul Național al Cercetării, Italia) privind proiectul Imago II al Ministerului Italian al Bunurilor Culturale, în cadrul căruia „Institutul” Consiliului Național al Cercetării a cooperat cu Arhivele Statului din Florența și Lucca pentru a proiecta sistemul de achiziție și consultație pentru fondul *Diplomatico* și să evalueze calitativ imaginile comprimate, gestionând consultarea arhivelor digitalizate pe rețeaua locală a domeniului; *Evidența! Europa reflectată în arhive. Orașele europene din proiectul Cultural 2000* (Arne Skivenes, Bergen Byarkiv, Norvegia) relativ la cooperarea în domeniul arhivistic între nouă orașe alese în anul

2000 de către Comisia Europeană, proiect ce urmărește să întărească sentimentul identității și să consolideze legăturile cu moștenirea culturală proprie; *O călătorie virtuală pentru a descoperi Arhivele Europei* (Lucia Marani, Arhiva Istorică a Comunei din Bologna, Italia) – Bologna a fost desemnată în 1995 de către Uniunea Europeană ca una din capitalele europene de cultură pentru anul 2000, fiind a doua capitală europeană recunoscută, după Florența, în 1986. În 1998, orașul norvegian Bergen a invitat Bologna, împreună cu alte capitale europene de cultură, pentru 2000, să se alăture proiectului intitulat „Cultura europeană văzută prin documentele de arhivă”. Scopul acestui proiect a fost de a se publica colecțiile de documente din arhivele acestor orașe reliefindu-se trăsăturile europene comune și diferențele în privința caracteristicilor tradiționale naționale și locale. Bologna a crezut întotdeauna în dezvoltarea tehnologiilor multimedia și în sprijinirea cetățenilor pentru a-i învăța cum să folosească noile tehnologii ale informației, fiind unul din orașele italiene cu concentrarea cea mai rapidă asupra telecomunicațiilor. Cu proiectul *Iperbole*, Bologna a devenit primul oraș italian care a oferit cetățenilor săi acces liber la Internet cu dublul scop, de a răspândi cultura prin noile mijloace în timp ce crește dialogul între administrație și cetățeni. Acțiunea întreprinsă de către Consiliul Municipal din Bologna, chiar participând la acest proiect, constituie o contribuție importantă la dezvoltarea relațiilor și a dialogului între Arhivele europene, dând astfel posibilitatea diferitelor țări de a explora, mai profund, originile și identitatea.

Sesiunea plenară „Pregătirea arhivistului și a manager-ului de Arhive: tradiție și inovație” a inclus prezentarea lui Carol Couture (Universitatea din Montreal, Canada) intitulată *Pregătirea și cercetarea în arhivistică: dare de seamă asupra unui proiect de cercetare derulat între 1997-2000*. Proiectul a beneficiat de o finanțare de la Consiliul de Cercetare în Științe Umaniste din Canada (CRSHC). Se consideră că evoluția arhivisticii este legată de trei mari componente: 1) legislația care stă la baza politicilor naționale în materie de organizare a arhivelor, 2) principiile și funcțiile în jurul cărora se articulează disciplina; 3) perfecționarea și cercetarea care permit continuitatea și dezvoltarea în domeniu.

Pregătirea în arhivistică se face sub următoarele aspecte: 1) elemente de organizare, 2) elemente pedagogice și 3) elemente de conținut. Printre aceste probleme, unul reține atenția în mod special aici: conținutul programelor. El permite identificarea și calificarea evantaiului de programe de perfecționare oferite de către instituțiile recenzate. În prima parte se stabilește portretul candidaților în termeni de apartenență departamentală. În a doua parte, se abordează elemente care determină orientarea generală a programelor ca și structura lor. Apoi se concentrează asupra diferitelor materii studiate. Patru puncte referitoare la orientarea generală și la structura programelor: 1) importanța egală acordată învățământului teoretic și ucenicia practică, 2) adoptarea „apropierii integrate” a arhivisticii, 3) preponderența acordată științei arhivistice și 4) integrarea la programul de bază de științe complementare legate de disciplinele de contribuție. În materie de *cercetare în arhivistică*, studiul se sprijină pe două surse și abordează trei aspecte. Sursele utilizate fiind: 1) tipologia domeniilor și temelor de cercetare în arhivistică stabilită începând cu revista de literatură și 2) datele primite prin chestionarul la care au răspuns mai mult de 200 de cercetători din 50 de țări, aspectele abordate sunt: 1) domeniul de cercetare, 2) difuzarea cercetării și 3) metodologia și sprijinul la cercetare. Scopul acestui demers este de a permite, după exemplul altor discipline, întocmirea unei strategii de cercetare. Totodată, se impune continuarea și accentuarea eforturilor întreprinse pentru a asigura o persistență acestor susținători ai disciplinei.

Sesiunea paralelă „Pregătirea pe lângă administrațiile publice și private”, coordonată de Gigliola Fioravanti (Direcția Generală a Arhivelor, Italia), a înglobat coreferatele: *Pregătirea pe lângă administrațiile publice și private* (Erica Gay, Coordonarea Asesorilor Culturali din Regiunile și Provinciile Autonome, Italia); *Pregătirea în instituțiile arhivistice. Exemplul Direcției Arhivelor din Franța: Biroul de Pregătire* (Jean – Pierre Defrance, Arhivele din Franța); *Planul de instruire arhivistică în Slovenia* (Peter Pavel Klasinc, Institutul Internațional pentru Știința Arhivistică, Maribor, Slovenia); *Educația arhivistică în Centrul Europei înainte și după Transformare: exemplul Poloniei și Arhivele Societății Deschise, Budapesta* (Leszek Pudłowski, Arhivele Societății Deschise la Universitatea Central-Europeană, Budapesta, Ungaria).

Sesiunea paralelă „Pregătirea pe lângă Universitate”, dirijată de Antonio Romiti (Universitatea de Studii din Florența, Italia), a inclus prezentările: *Activitatea de pregătire de la Departamentul de Arhivistică și Biblioteconomie al Universității Ionio-Corfu* (Marianna Kolyva, Universitatea Ionian, Corfu, Grecia); *Instruirea arhivistică la Școala de Arhivistică din Marburg* (Angelika Menne-Haritz, Școala de Arhivistică Marburg, Germania); *Standarde pentru licențiații în educație arhivistică din Canada la vorbitorii de limbă engleză* (Heather MacNeil, Universitatea British Columbia, Vancouver, Canada); *Studii pentru Arhive în universitățile din Israel* (Silvia Schenkolewski-Kroll, Universitatea Hebrew din Ierusalim, Israel); *Pregătirea profesională și pentru cercetare: universitatea la încercare* (Maria Guercio, Universitatea de Studii din Urbino, Italia); „*Vicisitudini arhivistice*” – dezvoltarea și instruirea arhivistică în regiunea caraibiană (Sharon Alexander-Gooding, Universitatea Indiilor de Vest, Barbados).

A treia sesiune paralelă, „Pregătirea pe lângă Asociațiile Profesionale”, coordonată de Margaret Turner (C.I.A., Secția pentru Asociații Profesionale), a cuprins coreferatele: *Pistă de viitor: proiectul profesional spaniol pentru un nivel înalt de instruire* (José Ramón Cruz Mundet, Universitatea Carlos III, Madrid, Spania); *Acțiunea ANAI în sectorul pregătirii* (Giorgetta Bonifiglio Dosio, Asociația Națională Arhivistică Italiană); *Instruirea arhivistică modernă în Austria* (Peter Csendes, Uniunea Arhiviștilor Austrieci/Verband Österreichischer Archivare); *Activități de instruire ale Asociației Arhiviștilor Polonezi* (Wladyslaw Stepniak, Asociația Arhiviștilor Polonezi); *Centrul de pregătire al Asociației Arhiviștilor Francezi. Perfecționarea permanentă în serviciul tuturor* (Elisabeth Verry, Asociația Arhiviștilor Francezi).

Sesiunea plenară prezidată de Joan Van Albada, secretar general al Consiliului Internațional al Arhivelor, a inclus coreferatul *E-TERM: cursul european de instruire în managementul documentelor electronice* (Peter Horsman, Școala Arhivistică, Amsterdam, Olanda)¹.

Menționăm că în intervalul dintre sesiuni, cât și la sfârșitul sesiunilor desfășurate în a doua parte a zilei, au avut loc discuții asupra temelor enunțate mai sus. Totodată, în seara primei zile a Conferinței, la Palazzo Vecchio, sediul comunei din Florența, a avut loc ceremonia de deschidere, urmată de un cocktail de bun-venit, la care au fost prezente diferite oficialități italiene și străine pentru a transmite un mesaj de salut tuturor participanților. În finalul Conferinței, la Palatul Congreselor a avut loc o Masă Rotundă și s-au tras concluziile asupra acestei prestigioase manifestări arhivistice.

***Izvoarele Răscoalei lui Horea. Seria A. Diplomataria,*
vol. VII, Arhiva Militară. 1784-1785,
București, Arhivele Naționale, 2001, 560 p.**

Printr-o fericită întâmplare, *Izvoarele Răscoalei lui Horea - Seria A - Diplomataria*, volumul VII - *Arhiva Militară. 1784-1785* apare sub egida Arhivelor Naționale și cu sprijinul Ministerului Culturii și Cultelor, la un interval de 19 ani (1982) de la apariția primului volum din această serie și 8 ani de la ultimul (1993). Din seria A - *Diplomataria Izvoarele Răscoalei lui Horea* au apărut, până acum, șase volume, astfel:

Volumul I - *Izvoarele Răscoalei lui Horea, Seria A - Diplomataria. 1773-1784;* sub redacția lui Ștefan Pascu, *Premisele istoriei*, volum întocmit de Alexandru Neamțu și Costin Feneșan, București, Editura Academiei, 1982

Volumul II - *Izvoarele Răscoalei lui Horea, Seria A - Diplomataria, octombrie-decembrie 1784;* sub redacția lui Ștefan Pascu - editat de Alexandru Neamțu, Costin Feneșan, Cristina Feneșan, București, Editura Academiei, 1983

Volumul III - *Izvoarele Răscoalei lui Horea, Seria A - Diplomataria, decembrie 1784- aprilie 1785;* sub redacția lui Ștefan Pascu - editat de Alexandru Neamțu, Lelia Täuber, Ion Dordea, Volker Wollmann, București, Editura Academiei, 1984

Volumul IV - *Izvoarele Răscoalei lui Horea, Seria A - Diplomataria, mai 1785-decembrie 1785;* sub redacția lui Ștefan Pascu - editat de Alexandru Neamțu, Ion Dordea, Lelia Täuber, Volker Wollmann. A mai colaborat Ladislau Gyemant, București, Editura Academiei, 1986

Volumul V - *Izvoarele Răscoalei lui Horea, Seria A - Diplomataria, mai 1785-decembrie 1785;* sub redacția lui Ștefan Pascu; autori: Mihai Cerghedean, Ladislau Gyemant, Vasile Ionaș, Viorel Vânătoru, București, Editura Academiei Române, 1990

Volumul VI - *I. Protocolul Comitatului Hunedoara unit cu Comitatul Zarand, 9 septembrie 1784 -29 decembrie 1785. II. Comitatul Hunedoara unit cu Comitatul Zarand, 16 decembrie 1784 - 29 decembrie 1785;* sub redacția lui Ștefan Pascu; autori: Mihai Cerghedean, Ladislau Gyemant, Vasile Ionaș, Viorel Vânătoru, București, Editura Academiei, 1993.

Volumul VII - *Seria A - Diplomataria, Arhiva Militară. 1784-1785* - publicat de prof. dr. Costin Feneșan, la Arhivele Naționale ale României, București, 2001, cuprinde actele așa numitei Arhive Militare, după cum a fost denumită în mod convențional. Din cele 313 documente (originale, concepte, copii) cuprinse în acest volum 241 sunt în limba germană, 62 în limba latină, 9 în limba maghiară, 1 în limba română, care, după cum menționează și autorul, au făcut parte din fondul de arhivă al Comandamentului Militar General al Transilvaniei, fiind constituite într-o colecție de sine stătătoare în prima jumătate a secolului trecut sub denumirea de „Documente Vieneze”. Documentele se păstrează în prezent la Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale, în „Colecția de documente și manuscrise”.

Documentele din fondul Comandamentului Militar General al Transilvaniei provin de la autoritățile militare centrale și locale ale Marelui Principat, de la autoritatea militară supremă a Monarhiei habsburgice (Consiliul Aulic de Război) și din schimbul de corespondență al acestora cu autoritățile civile (mai cu seamă Guvernul Transilvaniei).

Din prezentul volum, 18 documente sunt adresate, de către Guberniul Transilvaniei, Comandamentului Militar General al Transilvaniei.

Începând din 21 octombrie 1784 și până în 4 ianuarie 1785, Guberniul Transilvaniei informează și aduce la cunoștința Comandamentului Militar General al Transilvaniei despre: starea de tulburare existentă în rândul populației din părțile Hunedoarei și Zarandului (doc. 23); izbucnirea răscoalei în Comitatul Hunedoara unit cu Zarandul, solicitând trimiterea de trupe pentru împiedicarea extinderii acțiunii răsculaților (doc. 31); acordarea urgentă de ajutor pentru liniștirea tulburărilor din Comitatul Hunedoara (doc.37); extinderea ariei cuprinse de Răscoala de sub conducerea lui Horea și modul de dispunere a trupelor trimise împotriva răsculaților (doc.38); solicitarea unor dispoziții necesare instruirii funcționarilor provinciali care colaborează cu unitățile militare trimise împotriva răsculaților (doc. 43); ridicarea la arme a nobilimii și comunităților libere – pentru a lupta alături de armată împotriva răsculaților – pericolul de extindere a răscoalei (doc.58); inoportunitatea înțelegerii cu răsculații până când aceștia nu depun armele; intenția de tipărire în limba română a unei patente guberniale – argumentează respingerea cererilor formulate de răsculați privind eliberarea din iobăgie, a militarizării, a eliberării celor condamnați, participanți la revolta de la Câmpeni (1782) și a plângerilor formulate împotriva funcționarilor de comitat și camerali (doc.95).

Totodată, Guberniul Transilvaniei se plânge că insurecțiunea nobilimii are loc fără ordinul și știrea sa, că despre dificultățile cu care este acordat ajutorul militar, datorită drumurilor impracticabile și a răspândirii trupelor, despre ordinul dat unităților din subordine privind sistarea ridicării la arme a nobilimii (doc.104). Guberniul Transilvaniei protestează pe lângă Comandamentul Militar General al Transilvaniei împotriva locotenent-colonelului Karp, care, fără a pedepsi, a eliberat la Hunedoara un mare număr de răsculați luați prizonieri (doc. 109); comunică ordinul Cancelariei, Aulice ungaro-transilvănene privind modul de procedare împotriva răsculaților și pe lângă cererea adresată Curții de a trimite din Ungaria în Transilvania 2 regimente ca trupe de întărire; solicită opinia Comandamentului în privința celor cuprinse în patenta gubernială ce urmează să fie adresată răsculaților (doc. 120); informează despre atacarea unor oficii tricesimale de către răsculați și solicită măsuri grabnice de siguranță din cauza extinderii zilnice a răscoalei (doc. 125); cere intervenția împotriva răsculaților, folosind la nevoie și forța, pentru restabilirea ordinii și securității publice, tulburate de acțiunile românilor (doc.135); comunică ordinul imperial prin care se dispune ca răsculații luați prizonieri să nu fie eliberați, pentru a afla știri despre răscoală și conducătorii acesteia astfel nu li se va mai aplica procedura marșială (doc.140); patenta gubernială de amnistie (doc.160) și textul patentei guberniale de amnistie (doc. 161). Ultimele trei documente ale Guberniului către Comandamentul Militar General al Transilvaniei se referă la raportul consilierului gubernial Michael von Brukenthal, trimis în calitate de comisar în zona răscoalei, și proiectul său de dislocare a unităților militare în zona Munților Apuseni (doc. 213); trimiterea comisarului provincial suprem, contele Kemeny Farkas, la Alba Iulia pentru a colabora cu generalul Pfefferkorn - la măsurile legate de dislocarea trupelor în regiunea răscoalei (doc. 122) și la ordinul dat Tablei continue a comitatului Alba pentru reluarea târgurilor săptămânale de la Zlatna și Abrud (eliberarea de permise locuitorilor care n-au fost suspectați de participare la răscoală); asigurarea aprovizionării cu alimente a populației din regiunile de munte și ordinul dat tablelor comitatelor Hunedoara, Alba și Cluj de a colabora cu armata la recuperarea bunurilor înstrăinate în timpul răscoalei (doc. 259).

La rândul său, Comandamentul Militar General al Transilvaniei trimite, în perioada 4 noiembrie 1784 - 4 ianuarie 1785, un număr de 15 documente referitoare la comunicări, opinii, solicitări, planuri de acțiune, de dislocare, măsuri ș.a. Astfel, Guvernul este informat despre măsurile ordonate trupelor de sub comanda locotenent-colonelului Karp și a maiorului Stojanich pentru acțiunile din comitatul Hunedoara și Valea Hațegului; locotenent-colonelul Karp urmând să concentreze unități de infanterie și cavalerie în comitatul Hunedoara, să le pună la dispoziția maiorului Stojanich, care să intervină cu trupele puse la dispoziție împotriva răsculaților, doar la cererea autorităților civile (doc. 32); de măsurile privind deplasarea unor unități militare în Zarand, Hunedoara și Zlatna în vederea izolării ariei în care a izbucnit răscoala și de trimiterea unor emisari speciali în vederea îndrumării la liniște a populației răsculate (doc. 42) să-și exprime opinia privind deplasarea în zona Sebeș - Deva - Orăștie a două divizioane de husari - Regimentul Leopold Toscana - staționate la Rupea și Nocrich (doc. 50); de trimiterea de la Bistrița a două divizioane din regimentul „Franz Gyulay” și a unei companii de husari secui din districtul Făgăraș, la Mediaș - și de asigurarea cazării și subzistenței necesare acestor trupe (doc. 56).

De asemenea, Comandamentul Militar General al Transilvaniei își exprimă opinia privind caracterul incoerent al acțiunilor răsculaților, față de împrejurările militare existente și menționează că nu se impune insurecționarea nobilimii și a comunității libere decât în capul unei răscoale generalizate a românilor, aceste forțe urmând a acționa numai până la momentul intervenției trupelor regulate (doc. 61) și trimite raportul locotenent-colonelului Schulz despre tratativele duse la Tibru cu răsculații, solicitând punctul de vedere al acestuia în privința cererilor formulate (doc. 91); ordonă locotenent-colonelului Karp trimiterea unui raport privind eliberarea răsculaților luați prizonieri (doc. 121); anunță sosirea unităților de infanterie de la Mediaș, Nocrich și din Țara Făgărașului și solicită desemnarea de către Guvernul sau Tezaurariat a unui comisar, pentru însoțirea trupelor imperiale în timpul ofensivei care se pregătește împotriva răsculaților pe domeniul Zlatnei (doc. 130). Guvernul Transilvaniei este rugat să intervină pe lângă Magistratul orașului Sibiu în vederea solicitării cetățenilor orașului de a asigura paza la porțile cetății în locul militarilor celor două-trei companii din regimentul „Orosz”, militari ce vor fi trimiși generalului Pfefferkorn ca întărire împotriva răsculaților; totodată, s-a ordonat aducerea la Sibiu a unui batalion din regimentul 2 secuiesc pentru înlocuirea trupelor aflate în Munții Apuseni (doc. 172); solicită opinia Guvernului privind oportunitatea înștiințării răsculaților asupra numirii Comisiei de investigare sub conducerea contelui Jakovich; până la primirea răspunsului, trupele imperiale vor folosi forța împotriva românilor răsculați (doc. 179); ordonă generalului Pfefferkorn să-și mute cartierul general la Alba Iulia, considerând oportună și mutarea comisarului gubernial Michael von Brukenenthal la Alba Iulia și asigurarea aprovizionării corespunzătoare a armatei pe timpul ofensivei generale împotriva răsculaților (doc. 181). Printre ultimele documente din această grupare de corespondență - se comunică intenția de deplasare la Cojocna - Cluj a unui escadron de dragoni din regimentul Savoia, staționat la Reghin, și necesitatea asigurării subzistenței acestuia (doc. 204), planul de acțiune imediată și de viitor împotriva răsculaților (doc. 206); intențiile privind activitatea trupelor dislocate în Munții Apuseni, pentru a lichida „ceata” principală a răsculaților, pentru a menține liniștea pe timpul iernii și pentru împiedicarea re izbucnirii răscoalei; solicită instruirea

comisarului gubernial Michael von Brukenenthal și a comitelui suprem Kemény și opinia în privința incendierii caselor din Munții Apuseni unde s-ar putea ascunde numeroși răsculați (doc. 214) și în 4 ianuarie 1785 - măsurile ordonate generalului Pfefferkorn pentru paza lui Horea și Cloșca, deținuți la Alba Iulia; recompensarea bănească a militarilor care au participat la prinderea lui Horea și Cloșca; ordin către generalul Sturm privind deplasarea a șase companii de infanterie din regimentul De Vins - sub comanda unui ofițer de stat-major, în localitățile Hălmagiu, Brad, Baia de Criș, Abrud, Câmpeni (doc. 256).

O altă categorie de documente incluse în prezentul volum sunt un număr de 18 rapoarte adresate de Comandamentul Militar General al Transilvaniei către Consiliul Aulic de Război în perioada 9 noiembrie 1784 - 4 ianuarie 1785. Primul raport se referă la măsurile luate pentru împiedicarea extinderii răscoalei românești și încercarea de pacificare prin mijloace nonviolente (doc. 59); apoi la cele luate în vederea restrângerii ariei de desfășurare a răscoalei românești și ordinul dat generalului Pfefferkorn în vederea apărării orașului Alba Iulia și a ținutului înconjurător, menținerea controlului asupra liniei Mureș-Sibot-Alba Iulia, împiedicarea răsculaților să pătrundă din Valea Hațegului, din părțile Devei și Hunedoarei; încercarea de pacificare a ținuturilor cuprinse de răscoală printr-un comportament pașnic, recurgerea la forță numai în cazuri extreme; se deplânge executarea celor 44 de răsculați prizonieri la Deva; intenția de a nu mai preda răsculații prinși de armată autorităților civile - asigurarea unei proceduri judecătorești legale; s-a respins ca nefondată insurecționarea nobilimii; dispoziții privind deplasarea de unități militare de acoperire a centrelor miniere Zlatna și Hunedoara și Oficiul sării de la Partoș (doc. 76). Raportul privind întrevederea locotenent-colonelului Schulz cu răsculații prezintă și atitudinea Guberniului față de cererile formulate de aceștia și instrucțiunile privind procedura pentru întrevederea fixată pe 19 noiembrie; datorită măsurilor luate de locotenent-coloneii Karp și Ott s-a restabilit liniștea în Valea Hațegului și într-o mare parte a localităților din comitatele Hunedoara și Alba (doc. 96) și pregătirile în vederea tratativelor cu răsculații; se expun măsuri în eventualitatea eșuării acțiunii de pacificare; se subliniază efectul nefast al insurecției nobiliare și nu s-a socotit a fi necesar apelul la ajutoare din partea Comandamentului General Ungar și a Consiliului Aulic de Război (doc. 113); în continuare, se consideră a nu fi necesară punerea în marș a regimentului de Vins și Württemberg, deși guvernatorul Brukenenthal insistă pentru aducerea acestora și propune ca trupele de linie aflate în Transilvania împreună cu unitățile de graniță să fie redistribuite, pentru ca în fiecare comitat să fie forțe suficiente (doc. 114); se iau măsuri pentru a duce la îndeplinire ordinul imperial din 15 noiembrie și pornirea ofensivei împotriva răsculaților în jurul datei de 1 decembrie (doc. 138), și în vederea supravegherii lui Salis și Mihail Popescu, considerați printre capii răscoalei - deși prezentarea știrilor se socotește a fi nefondată, ci doar o încercare a Guberniului de a masca adevăratele cauze ale răscoalei (doc. 158). Se raportează că s-au concentrat trupe în vederea ofensivei împotriva răsculaților, expunându-se dificultățile întâmpinate datorită terenului și a sistemului de comunicații al răsculaților; se intenționează atragerea lui Horea și Cloșca într-o cursă cu ajutorul popii Petru din Câmpeni; se afirmă că răscoala n-ar avea drept cauză conscrierea militară ci doar dorința poporului de a scăpa de iobăgie și asuprirea domnilor de pământ (doc. 159); se amână ofensiva

generală și concentrică abia după sosirea tuturor unităților militare deoarece răsculații au poziții strategice foarte bune și bine organizate (doc.171). În urma patentei guberniale de amnistie (30 nov.), declanșarea ofensivei generale împotriva răsculaților din Munții Apuseni a fost oprită (doc. 190); detașamentele imperiale înregistrează progrese prin înaintarea concentrică pentru înconjurarea cetei principale a răsculaților, condusă de Horea; se socotește inevitabilă recurgerea la forță (doc.194); au loc ciocniri între detașamentele locotenent-colonelului Kray cu răsculații, între Mihăileni și Buceș, și a locotenent-colonelului Schulz, între Mogoș și Cămpeni. Obiectivul principal al luptelor din Munții Apuseni privind izolarea cetei principale a răsculaților, atacarea și împrăștierea acestora (doc. 199). Se emite patenta gubernială de amnistie, dar fără efect asupra cetei principale de răsculați (12000 – 14000) (doc.203). Se raportează și emit planurile viitoarelor operațiuni militare, pentru lichidarea ultimului focar de rezistență a răsculaților (doc. 217) și se iau măsuri preconizate pentru subzistența trupelor de sprijin aflate în marș din Banat (doc. 218).

Comandamentul Militar General al Transilvaniei raportează Consiliului Aulic de Război măsurile luate în vederea prinderii lui Horea și a prietenilor săi, a restabilirii ordinii în zona (doc. 224) de desfășurare a răskoalei; planul de dislocare a unităților imperiale pe timpul iernii (doc.228). În ultimul raport înaintat cu data de 4 ianuarie 1785, se menționează că Horea și Cloșca au fost prinși. Recomandă pentru recompensare pe locotenent-colonelul Kray și generalul Pfefferkorn pentru serviciile aduse (doc. 255).

Coroșondența dintre Consiliul Aulic de Război și Comandamentul Militar General al Transilvaniei cuprinde 21 de ordine emise în perioada 12 noiembrie 1784 - 14 martie 1785 și care se referă la punerea la dispoziție a regimentelor de Vins și Württemberg pentru a fi folosite la operațiuni împotriva răsculaților (doc. 73); ordin de introducere a legii marțiale fără crușare împotriva răsculaților (doc. 75); numirea contelui Jankovich în fruntea comisiei imperiale de anchetă pentru investigarea cauzelor răskoalei și propuneri privind recompensarea militarilor distinși în operațiunile împotriva răsculaților (doc. 107); se critică încălcarea ordinelor privind efectuarea conscripției militare și ordonă raportarea de informații în această privință prin interogarea răsculaților luați prizonieri (doc. 108); ordin privind raportul asupra măsurilor de supraveghere a presupușilor conducători ai răskoalei românești – Salis și Mihail Popescu (Popesky) (doc. 119).

Alte ordine se referă la deplasarea a două companii din regimentul „Orosz” în părțile Zarandului și Hunedoarei (doc. 137); întocmirea de situații statistice privind numărul militarilor și nobililor uciși în timpul răskoalei (doc. 229); ordin privind raportarea dacă batalioanele de la Timișoara și din regimentul „Franz Gyulay”, adus din Galiția, sunt suficiente (doc. 241); ordinul de retragere din Transilvania a trupelor comandate de generalii Sturm și Koppenzoller (6 ianuarie 1785) (doc. 276); lăsarea la vatră a trupelor grănicerești (doc. 277); instruirea corespunzătoare a ofițerilor care primesc plângeri ale locuitorilor împotriva nobililor și domnilor de pământ – evitarea de referiri verbale cu urmări negative (doc. 286); se transmite modul de recompensare a participanților la prinderea lui Horea și Cloșca (doc. 292), ordin de supraveghere a populației românești, dar mai cu seamă a nobilimii maghiare și a națiunii secuiești (doc. 295); deplasarea în localitățile sediu ale Tablelor continue a câte unui detașament (doc. 301); lista localităților sedii ale Tablelor continue (doc. 302); pedepsirea celor ce pun la

dispoziția nobilimii arme din arsenalul militar (doc. 303); concentrarea regimentelor de cavalerie din provincie în localitățile sediu de tablă – în cazul izbucnirii unor tulburări (doc.305); măsuri împotriva organizării de acțiuni paramilitare ale nobilimii (doc.307); nemulțumirea împăratului Josif al II-lea privind inițiativa neautorizată de a fi înmănat, în cadrul unei acțiuni solemne, premiile cuvenite celor care au participat la prinderea lui Horea și Cloșca (doc. 309). măsuri de supraveghere a unor eventuale întâlniri secrete în localitățile din zona de desfășurare a răscoalei (doc. 310); se cer relații despre presupusa competențe Fărțală și se comunică modul cum au fost răsplătiți pentru serviciile din timpul răscoalei – popa Ioan din Tebea și comunitatea satească (doc. 313).

În Studiul introductiv, autorul prezintă succint desfășurarea evenimentelor cu toate implicațiile și repercusiunile sale, cu explicații riguroase științifice și argumentate.

La evaluarea documentelor de la autoritățile militare centrale și locale cât și la cele provenite de la ofițeri superiori și inferiori se constată că, față de cele provenite de la autoritățile civile, acestea se concentrează asupra relatării evenimentelor și a măsurilor militare ce se impuneau în legătură cu situația creată.

Documentele din volumul de față, pe lângă cele de la autoritățile militare, se referă la situația tensionată din părțile Hațegului, Hunedoarei, Zarandului, la domeniul fiscal al Zlatnei, la anularea conscripției militare, la cererile iobagilor pentru ușurarea obligațiilor de robotă și a taxelor domeniale, la insurecționașii nobililor, amploarea răscoalei și constituie o sursă de documentare pentru specialiștii avizați, care au astfel prilejul și posibilitatea să studieze și interpreteze documentele prezentate.

Indicii, antroponimic și toponimic, au fost întocmiți de Ioan Dordea, cunoscut ca autor la volumele III și IV din aceeași serie A – *Diplomataria – Izvoarele Răscoalei lui Horea*.

ELISABETA MARIN

***Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri.
Guvernarea Ion Antonescu,
vol. V (octombrie 1941- ianuarie 1942),
București, Arhivele Naționale, 2001, 790 p.***

Volumul V din *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu*, (octombrie 1941- ianuarie 1942). întocmit de Marcel-Dumitru Ciucă și Maria Ignat, este o carte-document de o valoare excepțională și extrem de utilă pentru analiza guvernării controversatului mareșal Ion Antonescu.

Cele 33 de stenograme și comunicate, incluse în lucrare, abordează o problemă diversă, de la lucrări agricole, aprovizionarea populației, forță de muncă, nivel de trai, materii prime, prețuri, speculă, evaziuni, electrificare etc. până la azilul de noapte și tot felul de probleme care, poate, nu era chiar necesar să fie discutate la acel nivel, în contextul în care țara se afla în război, iar armata se depărta tot mai mult de granițele țării. Din acest punct de vedere, surprinde faptul că problemele mari ale țării – politică externă, operații militare etc. – nu au fost discutate în guvern decât din când în când, Ion Antonescu informând doar despre asemenea aspecte din viața statului. Și probleme de asemenea natură, cu mari implicații pentru țară, au existat în perioada la care se referă volumul (instaurarea stării de război cu Statele Unite și Marea Britanie, chiar dacă a fost formală, promisiunea făcută lui Hitler în ceea ce privește angajarea armatei române în

și campania anului 1942 etc.). Acestea au fost soluționate direct de Ion Antonescu, care și-a asumat și întreaga responsabilitate. În unele situații a înregistrat succese, de multe ori a greșit, consecințele fiind grele pentru întreaga țară.

Lectura stenogramelor confirmă faptul că Ion Antonescu și-a asumat un rol decisiv în administrarea și gospodărirea statului, considerându-se „un dictator”, care conducea „statul militarist” fără Constituție, Parlament sau partide politice. Luările sale de cuvânt s-au transformat, de cele mai multe ori, în ordine, directive și instrucțiuni pe care miniștri le aprobau, de regulă, fără comentarii.

Meritul volumului constă și în faptul că autorii au publicat stenogramele integral, cititorul putând să-și facă o părere obiectivă despre problemele abordate în ședințele Consiliului de Miniștri, despre luările de cuvânt ale lui Ion Antonescu, fără îndoială figura centrală a guvernării sale.

Astfel, în ceea ce privește mult controversata concepție antisemită a mareșalului, lectura cărții evidențiază clar faptul că Ion Antonescu a luat măsuri dure în special împotriva evreilor din Moldova, Basarabia și Nordul Bucovinei (pe care i-a considerat neloiali statului român în momentele dramatice pentru țară din 1940), chiar dacă a cerut deseori ca în Transnistria „acești oameni să fie tratați ca oameni” (p. 319 din volum). Deși de cele mai multe ori s-au invocat starea de război și atentatele teroriste efectuate asupra militarilor români, cel mai reprezentativ fiind cel de la Odessa, în octombrie 1941, când comandamentul Diviziei 10 infanterie a fost aruncat în aer de teroriști rămași neidentificați, fiind uciși circa 80 de militari români, măsurile represive ordonate de Ion Antonescu au fost extrem de dure. La fel de dur a fost și ordinul dat guvernatorului Transnistriei, prof. Gheorghe Alexianu, în ședința Consiliului de Miniștri din 16 decembrie 1941: „Bagă-i în catacombe, bagă-i în Marea Neagră, dar scoate-i din Odessa. Nu vreau să știu nimic. Poată să moară o sută, poate să moară o mie, poată să moară toți, dar nu vreau să moară nici un funcționar român” (p.463). Și exemplele ar putea continua.

Lectura cărții relevă, așa cum este normal, pozițiile adoptate de mareșal în alte probleme esențiale ale statului și poporului român în acea perioadă. Merită, din acest punct de vedere, a fi reținută concepția lui Ion Antonescu privind relațiile economice cu Germania, cu atât mai mult cu cât la procesul din mai 1946 mareșalul a fost acuzat că a făcut din România o colonie germană. Din volum rezultă clar, din acest punct de vedere, faptul că în numeroase rânduri mareșalul a cerut colaboratorilor săi apropiați să nu depășească litera și spiritul acordurilor cu germanii, arătând că pierderile românești în relațiile economice cu aliatul german s-au datorat „dezorganizării și lipsurilor noastre”. Referindu-se la principiile relațiilor cu Reichul, mareșalul cerea să nu se înstrăineze fondul avuției naționale, iar pătrunderea capitalului german în întreprinderile românești să nu se facă decât cu aprobarea guvernului român (p. 413). Luând atitudine hotărâtă împotriva celor ce puneau comisionul mai presus de interesul național, Ion Antonescu atrăgea atenția: „Nimic din Țara Românească nu se dă pe gratis (p. 458) ... Eu contribui la această alianță cu maximum din ce pot însă totul are o limită și această limită este: satisfacerea, în primul rând, a intereselor Neamului Românesc”. (p. 572) ... „Nu suntem în timpul capitulațiilor. Ori suntem o țară liberă și ne apărăm drepturile așa cum trebuie, ori dacă nu, un alt conducător, nu mareșalul Antonescu, pentru că eu nu fac neamului astfel de servituți și ofense ... Nu se poate ca Neamul Românesc să se ruineze numai ca să fac plăcere domnului Clodius, domnului Răsmăriță și altora. Eu i-am spus domnului

Neubacher: Nu stau la locul acesta să fiu conducător de stat ca să execut dispozițiile altora. Mai bine să vină altul ... Nu se salvează un stat cu plecăriuni ca pe timpul turcilor și fanarioșilor, un stat se salvează cu mândrie, cu apărarea drepturilor lui și prin forța lui” (p. 575).

Convins că ceea ce constata cu durere în timpul inspecțiilor făcute în țară nu se putea eradica doar prin vorbe și angajamente, Ion Antonescu a cerut, și deseori a impus, sancționarea celor care nu respectau legea. „Legi – atenționa el – avem destul de drastice, dar nu sunt aplicate. Avem controlori, dar ei sunt de convență cu tâlharii ... Fie marele negustor, fie unul mai mic, dacă este necinstit trebuie să fie trimis imediat în lagăr și atunci veți vedea cum se pune capăt tuturor tâlhăriilor” (p. 98). Pentru Transnistria a cerut să se aplice „principiul pumnului” (p. 201), în caz de recidivă fie „pedepsiți cu moarte” (p. 236), iar hoții să fie „marcați pe frunte cu titlul de hoț” (p. 237). Cu un alt prilej atenționa: „Sunt hotărât să împușc vinovații. Am să devin din această cauză criminalul acestei nații. Împușc pe toți vinovații. Merg chiar deasupra legilor, fiindcă nu se mai poate să trăim așa ... Băgăm la pușcărie toți găinari, dar tâlharii mari, care au furat sutele de milioane, aceștia stau pe stradă ... Poate să fie general, poate să fie și fratele meu, și tatăl meu, nu mă interesează” (p. 323). Cunoscând amploarea evaziunilor de tot felul, mareșalul mai arăta: „Este o tendință permanentă și foarte persistentă a tuturor să scape de orice fel de taxe sau impozite către stat, invocând fel de fel de motive, iar în schimb să profite cât mai mult” (p. 480). Uneori supărarea îl făcea să exagereze și chiar să devină nedrept cu semenii săi, afirmând: „Românul nu este în stare decât să se facă funcționar, să bea cafea și să citească ziare la birou” (p. 574).

Cu convingerea că o succintă semnalare a unui volum de excepție în istoriografia română, care va avea un merit esențial în mai buna cunoaștere a epocii mareșalului Ion Antonescu, nu poate cuprinde multitudinea de date și informații inedite incluse în stenograme, felicit pe autori și instituția în care aceștia lucrează cu știință și conștiință.

ALESANDRU D. DUȚU

Arhive personale și familiale. Repertoriu arhivistic,
vol. I, București, Arhivele Naționale, 2001, 368 p.

Principală preocupare a Arhivelor Naționale, încă de la înființarea lor, în urmă cu mai bine de 170 de ani, a fost aceea de a aduna cele mai valoroase documente privitoare la trecutul patriei, aflate la diverși deținători. Slujitorii Arhivelor Naționale și-au îndreptat atenția asupra a ceea ce au constituit, încă din vremea aceea, colecțiile documentare din arhivele create de anumite familii sau personalități ale timpului, care au avut un rol important în viața politică, socială, științifică sau artistică. Cunoscute mai târziu ca „Arhive personale și familiale”, acestea reflectă, prin documentele pe care le conțin, evoluția unor familii ce au avut un rol major în istoria formațiunilor statale de pe actualul teritoriu al României, și nu numai. Continuând tradiția înaintașilor, generații de arhiviști au adus în depozitele Arhivelor Naționale din întreaga țară numeroase fonduri și colecții arhivistice de la diversele personalități ale timpului. De-a lungul a mai bine de un veac și jumătate, s-a constituit un deosebit de valoros tezaur documentar, atât în depozitele

Arhivelor Naționale Centrale cât și la nivel teritorial. Valoarea documentelor, pe care le conțin aceste arhive personale și familiale, se reflectă an de an prin numărul tot mai mare de cercetători care apelează la ele în demersul lor pentru scrierea istoriei naționale. Marele număr al acestor arhive a impus necesitatea ca, la nivelul întregii țări, să se realizeze un instrument de lucru care să prezinte în mod coerent și totodată profesionist arhivele personale și familiale. Așa s-a născut ideea de a se alcătui un repertoriu arhivistic, un instrument modern menită a oferi cercetătorului, și nu numai, informațiile necesare despre creatorul fondului și valoarea documentelor pe care le conține acesta.

Cartea, datorată colegei noastre Filofteia Rinziș apărută în toamna anului 2001, sub egida Arhivelor Naționale ale României și cu sprijinul Ministerului Culturii și Cultelor, se constituie într-un repertoriu deosebit de valoros în prezentarea fondurilor și colecțiilor particulare aflate în depozitele arhivelor din întreaga țară.

Pentru început, primul volum apărut cuprinde informații despre arhivele familiale și personale păstrate în depozitele Direcției Arhivelor Naționale Istorice Centrale, ale Direcției municipiului București a Arhivelor Naționale, precum și din județele: Alba, Arad, Argeș, Bacău, Bihor, Bistrița-Năsăud, Botoșani, Brașov, Brăila, Buzău, Caraș-Severin, Constanța și Covasna.

Arhivele personale și familiale aflate în depozitele Arhivelor Naționale din întreaga țară se constituie într-un prețios izvor de cunoaștere a istoriei naționale. Familii importante, cu un rol deosebit în viața social-politică și culturală a țării, și-au dat spre păstrare, la Arhivele Naționale, arhivele lor familiale sau personale, altele au fost achiziționate, cu un mare efort financiar. Documentele păstrate în aceste arhive sunt deosebit de importante și datorită rolului pe care unele din aceste personalități l-au avut în viața politică și culturală a țării. Mulți dintre ei și-au adus contribuția la dezvoltarea științei și culturii naționale. Informațiile cuprinse în aceste arhive familiale și personale vin să întregască în mod fericit celelalte informații care se găsesc în actele oficiale ale timpului. Nu de puține ori în ele se regăsesc o serie de acte oficiale provenite de la instituțiile în care aceste persoane au activat și în care au avut un rol deosebit.

Clasate pe direcțiile județene ale Arhivelor Naționale unde se păstrează aceste arhive, autoarea le-a ordonat apoi, în cadrul acestora, în ordine alfabetică, după numele familiei sau al persoanei care a creat arhiva respectivă. Sunt oferite informații despre anii extremi ai creatorului sau ai familiei respective. Nu sunt neglijate și alte aspecte, cum ar fi anii extremi ai documentelor cuprinse în fondul respectiv, numărul unităților de păstrare, al inventarului și, acolo unde a fost cazul, s-au enumerat și limbile în care au fost scrise majoritatea documentelor.

Autoarea și-a propus ca metodă de lucru ca la fiecare din prezentările arhivelor și familiale să ofere o scurtă biografie a familiei sau persoanei care a creat arhiva, scoțând în relief cele mai reprezentative documente aflate în fond. Numai parcurgerea acestor scurte prezentări și creează cercetătorului o oglindă impresionantă a bogăției documentelor ce se află în fonduri, documente provenind de la marii dregători ai țărilor române, de la principalele instituții de stat ale celor trei state românești, sau de la cele mai importante societăți culturale, asociații profesionale și multe altele. Dar poate cel mai important câștig al arhivelor personale și familiale este bogata corespondență pe care aceste personalități au purtat-o de-a lungul timpului cu cele mai reprezentative personalități ale lumii științifice, culturale, academice, din țară și străinătate. Alături de

acestea găsim și manuscrisele diverselor lucrări științifice sau literare, memorii, manuscrise ale unor articole publicate în revistele și ziarele vremii, de multe ori aici se află toate manuscrisele, care au fost publicate sau nu, provenite de la unele periodice științifice sau literare, începând din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și până în prezent. Hărțile diferitelor bătălii istorice, ale diverselor orașe importante din țară și străinătate, hărțile topografice și cele cadastrale reflectă și ele evoluția spațiului geografic românesc și european. Nu în ultimul rând, este cazul să amintim că, începând de la apariția fotografiei, aproape în fiecare din arhivele familiale și personale găsim foarte multe fotografii care ajută la reconstituirea unei epoci cât mai autentice. Tot aici există și originale, de mici dimensiuni, ale unor opere artistice provenite de la artiștii vremii, mai ales atunci când cel în cauză a fost un mare colecționar sau a făcut parte din lumea artistică și literară.

Pentru a fi puși la curent cu ceea ce a însemnat efortul constituirii acestor arhive familiale și particulare, autoarea face o amplă investigație asupra genezei acestora, explicând, acolo unde se impunea, și terminologia arhivistică în vigoare, aceasta pentru a ușura și mai mult cercetătorului înțelegerea modului de constituire a acestor arhive și de abordare, în eventualitatea întreprinderii unei cercetări de amploare.

Acolo unde a fost cazul, la fiecare prezentare de arhivă familială sau particulară s-a prezentat și bibliografia de bază, un instrument util în cazul când se dorește aprofundarea tematicii despre o personalitate sau familie. Mai mult, la sfârșitul volumului este prezentată o bogată bibliografie asupra temei tratate, așa încât lucrarea de față capătă o și mai mare relevanță.

Pentru a ușura lucrul cu acest repertoriu, s-au întocmit un *Indice de arhive*, un *Indice antroponimic* și un *Indice toponomic*, instrumente care ajută foarte mult la identificarea personalității de care avem nevoie.

Sunt doar câteva argumente pentru care repertoriul arhivistic *Arhive personale și familiale*, vol. I, constituie un instrument arhivistic deosebit de util, îngăduind multor cercetători să se familiarizeze cu acest gen de arhive, conducând la o mai intensă folosire a izvoarelor istorice reprezentate de documentele cuprinse în aceste arhive.

La elaborarea volumului I al lucrării *Arhive personale și familiale. Repertoriu arhivistic* au colaborat: Florica Bucur, Natașa Popovici și Anuța Bichir, iar redactorul de carte este Ioana Alexandra Negreanu.

IOAN MUREȘAN

**Mihai Eminescu în documente de arhivă. Catalog,
București, Editura Ministerului de Interne, 2001, 208 p.**

Anul 2000 a marcat sfârșit de veac și de mileniu și pentru că trebuia să poarte un nume i s-a spus *Anul Eminescu*. De la Nistru pân' la Tisa, din dulcea Bucovină și până în luncile Dunării s-a vorbit și s-a scris despre poetul nostru național, de bine și de mai puțin bine. A fost omagiată munca unor ostenitori și diortositori întru frumosul eminescian: Dumitru Murărașu, George Călinescu, Augustin Z. N. Pop, Dumitru Panaitescu-Perpessicius, Dumitru Vatamaniuc, Petru Creția și mulți alții, dar, din păcate, s-au mai auzit și glasuri, care, în loc să aducă pietre pentru templul eminescian, au crezut că e momentul reducerii lui la cenușiul cotidian, la „demitizarea” omului și a artistului, uitând, fără voia lor, o reflecție amară a poetului într-una din *Scrisorile sale*: „Și deasupra tuturor va vorbi un mititel/ nu slăvindu-te pe tine, lustruindu-se pe el ...”.

Dar adevărații oameni de cultură și-au văzut de crezul lor sufletesc și au oferit celor interesați articole, studii, ediții în integritate, bibliografii. Printre aceștia se cuvine să-i pomenim și pe colegii noștri de la Arhivele Naționale din București și de la filialele din țară, care au conceput un util catalog de documente de arhivă despre Mihai Eminescu și familia sa.

Documentele, în număr de 1356, prezentate strict cronologic, cuprind anii 1806-1992 și se referă la membrii familiei Eminescu, începând cu părinții și frații poetului, informații deosebit de prețioase pentru cei ce și-au propus să deslușească ascendenții poetului.

Pentru cei care îl știau pe Eminescu un copil hoinar, atașat pe lângă o trupă de teatru în turneele ei prin țară, apoi un romantic întârziat, admirator al codrilor de aramă, al lacului singuratic și al pădurii de argint, un visător luceafăr rătăcitor care s-a aprins prea târziu și s-a stins prea devreme printre stelele ce mijeau să răsară, un îndrăgostit neînțeleș numărând niște plopî fără soț, prezentul catalog ne înfățișează un om pătruns de simțul răspunderii profesionale, de ordine și claritate în tot ce a întreprins. Mă refer, în special, la un capitol mai puțin studiat din viața lui Eminescu, aceea de revizor școlar pentru județele Iași și Vaslui, funcție care l-a obligat să relateze în rapoartele adresate Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, cu obiectivitate și cu un ascuțit simț critic, situația din teren. Cităm din raportul adresat, la 5 septembrie 1875, din Iași, sus-pomenitei instituții: „Impresia generală care mi-au făcut-o școalele rurale din acest județ (e vorba de județul Vaslui – n.n.) au fost rea. Pretutindeni frecvență mică și incuria administrativă mare, pretutindeni sărăcia muncitorului agricol, mortalitatea adesea înspăimântătoare, greutăți publice și angajamentele de muncă născute din aceste greutăți, aproape insuportabile. Atât mediul social, cât și administrația fac ca școala să fie aproape un lucru de prisos. Nu cutez încă a mă pronunța asupra cauzelor acestei stări de lucruri, însă cred de pe acuma că ea nu se poate schimba decât printr-un alt sistem de dări și prin o organizare mai liberă a muncii”.

Fiind nevoit să părăsească și această muncă de teren, după o perioadă de convalescență dureroasă, în 1884 este numit, prin ordin al ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, membru în Comisia pentru inventarierea documentelor aflate la biserica Sf. Nicolae din Iași. Era și o recunoaștere a aptitudinilor sale de arhivist din

perioada revizoratului școlar, când întreaga corespondență cu instituțiile de învățământ, actele referitoare la derularea programelor școlare erau atent înregistrate, grupate cronologic și îndosariate după cele mai moderne norme tehnice. Că așa stăteau lucrurile o dovedește și recomandarea lui B. P. Hașdeu de a ocupa postul de director al Arhivelor Statului din Iași, în locul lui Gh. Tăutu, care ieșise la pensie. În recomandare se face și precizarea că Mihai Eminescu este „foarte cunoscut nu numai ca scriitor, dar posedând, totodată, după cum a avut subscrisul ocaziunea de a constata însuși, cunoștințele serioase în istoria și paleografia română”. (Doc. din 17 sept. 1884, București). Într-adevăr, puțini știu că Mihai Eminescu, în vremea studenției sale vieneze, a cunoscut și a tradus din limba germană cursul de gramatică paleoslavă a renumitului lingvist sloven Franz Miklosich, așa cum a precizat, cu ani în urmă, prof. Gh. Mihăilă. Din păcate, această recomandare nu a avut și o finalitatea fericită.

Tot din documentele acestui catalog mai aflăm și despre activitatea didactică a poetului, care solicită ministrului Domeniilor suplinirea catedrei de Istorie Universală la Școala de Comerț din Iași, dar până la urmă i s-a aprobat suplinirea catedrei de Geografie și Statistică la aceeași școală. Decizia de numire ca profesor suplinitor poartă data de 6 octombrie 1884 și este emisă de Diviziunea Agriculturii din Ministerul Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor, post pe care, din păcate, îl va părăsi la 30 octombrie același an, din motive de sănătate.

Deosebit de importante sunt și documentele care atestă preocuparea unor oameni de bine pentru cinstirea memoriei poetului. Înființarea de societăți, fundații, cercuri literare, cu numele poetului, cu un program bine definit de strângere de fonduri pentru reeditarea integrală a operei, pentru ridicarea de busturi și statui în marile orașe ale țării; sunt tot atâtea gesturi de respect postum față de cel ce a înveșnicit versul și verbul românesc în țară și peste hotare.

Și tocmai de aceea trebuie să fim recunoscători colegilor noștri, Anuța Bichir, Natașa Popovici, Nicolae Dumfritășcu, Stela Giosan, Maricica Ifrim, Maria Ignat, Elena Istrățescu, Filofteia Rîzniș, Nicoleta Borcea, coordonați de Marcel-Dumitru Ciucă, pentru osteneala de a fi șters colbul de pe condice bătrâne și de a ne oferi crâmpoie din viața unui îndrăgostit când de un înger, când de un demon, așa cum a fost ea, cu lumina și umbrele ei, cu parfumul de tei, cu flori albastre melancolice, străbătând, dureros de dulce, curțile dorului către o lume a sa, însingurată, nemuritoare și caldă.

DRAGOȘ ȘESAN

Publicații străine intrate în Biblioteca documentară a Arhivelor Naționale în anul 2001

Volume

1. *A Kossuth – Emigráció Olaszorozági Kapcsolatai 1849-1866*, Budapest, 1998
2. *A Magyar Levéltártörténet Kronológiája. 1000-2000*, Budapest, 2000
3. *A Magyar Országos Levéltár Filmtárában mikrofilmen őrzött anyakönyvek katalógusa (Tematikai konspektus). I.-II. k*, Budapest, 1998
4. *A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1959-1960. Evi Jegyzőkönyvei*, Budapest, 1999
5. *A Szapáry – És a Wekerle – Kormány Minisztertanácsi Jegyzőkönyvei 1890. március 16. - 1895. január 13. (I-II)*, Budapest, 1999
6. *Accès à l'information, question de préservation. Actes de la trente-quatrième Conférence Internationale de la Table Ronde des Archives*, Budapest, 1999
7. *Accessibility of Archival Materials in Compliance with the Law and General Practices of the States of Central and East European Countries. Materials of the International Conference. Madralin, October 15-16, 1999, Warszawa, 2000*
8. *Administrative Documents in the Aegean and their Near Eastern Counterparts. Proceedings of the International Colloquium. Naples, february 29 - march 2, 1996, Roma, 2000*
9. *Alltag hinter der Front: Besatzung, Kollaboration und Widerstand in Weißrußland. 1941-1944*, Düsseldorf, 1998
10. *Archivi Audiovisivi Europei: Un secolo di storia operaia. Convegno internazionale e rassegna di film inediti a cura dell' Archivio audiovisivo del movimento operaio e democratico. Roma, 20-21 novembre 1998, Roma, 2000*
11. *Archivi De Nava. Inventari*, Roma, 1999
12. *Archiwa w Polsce. Informator Adresowy*, Warszawa, 2000
13. *Arresting entropy enabling new synthesis. Conservation, access and the photographic record of the Basel Mission, 1850-1945. Final report of a project. 1990-1998, [Basel], 1999*
14. *Ateliers de micrographie et de numérisation. Norme technique et financière*, Hull, 2001
15. *Az MSZMP Központi Vezető Szervei Üléseinek Napirendi Jegyzékei. II. Kötet. 1963-1970, III. Kötet. 1971-1980*, Budapest, 1998, 2000
16. *Bessarabia na perekrestike Evropeiskoi diplomatii. Dokumenti i materialy*, Moskva, 1996
17. *Bibliografía de Archiveros de la Comunidad de Madrid y del Grupo de Archiveros Municipales de Madrid. XIV Congreso Internacional de Archivos, Sevilla - 2000, Madrid, 2000*
18. *Bundesministerium für Arbeit und Sozialordnung. I-III. Bestand B 149*, Koblenz, 1998

19. *Carteggio degli Oratori Mantovani alla Corte Sforzesca (1450-1500). II. 1460, VII. 1466-1467, VIII. 1468-1471*, Roma, 1999, 2000
20. *Céhiratok a Magyar Országos Levéltárban I. Kötet. Magyarországi kormányhatóságok. 1 rész. Céhprivilegiumok. Tematikus mutató*, Budapest, 1996
21. *Cimereslevelek Jegyzéke*, Budapest, 2000
22. *Congreso Internacional de Archivos. Sevilla 2000, España. Programar. Los Archivos del Nuevo Milenio en la Sociedad de la Información. 21-26 septiembre 2000*, Sevilla, 2000
23. *Country Report of Iran and the National Archives*, 2000
24. *Die Begründung der Rechtssoziologie durch Eugen Ehrlich*, Berlin, 1986
25. *Die Jellineks 1820-1955. Eine familienbiographische Studie zum deutschjüdischen Bildungsbürgertum*, Düsseldorf, 1998
26. *Die Kabinettsprotokolle der Bundesregierung. Band 8 - 1955. Band 9 - 1956*, München, 1997, 1998
27. *Die wirtschaftlichen Auswirkungen der Türkenkriege. Die Vorträge des I. Internationalen Grazer Symposions zur Wirtschafts - und Sozialgeschichte Südosteuropas (5. bis 10. Oktober 1970)*, Graz, 1971
28. *Dinnyés Lajos Első Kormányának Minisztertanácsi Jegyzőkönyvei 1947. június 2. - szeptember 19*, Budapest, 2000
29. *Documents of Foreign Policy 1940 - 22 June 1941. Vol. XXIII in two Books: Book Two (1). 1 November 1940 - 1 March 1941, Book Two (2). 2 March 1941 - 22 June 1941*, Moscow, 1998
30. *El Arte de la Memoria. Los Archivos en Iberoamérica/The Art of Memory Archives in Ibero-America/ L'Art de la Mémoire. Les Archives en Ibéroamérique*, Ciudad de México, 2000
31. *El Congreso de los Diputados*, Madrid, [1998]
32. *Enduring Paradigm, New Opportunities: The Value of the Archival Perspective in the Digital Environment*, Washington, 2000
33. *Flugzeugindustrie und Luftrüstung in Deutschland 1918-1945*, Düsseldorf, 1998
34. *Guida alle fonti per la storia del brigantaggio postunitario conservate negli Archivi di Stato. I*, Roma, 1999
35. *Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien Kabinettsarchiv. Magyar Országos Levéltár, Filmtár. A Staatskonferenz (Konferenz, Ministerialkonferenz) Magyar Vonakozású Iratai (A-, B-, S- Sorozat). 1809-1848. Repertórium*, Budapest, 1998
36. *How do you know it's the real thing? Authentic documents in the electronic age. Proceeding of the International Symposium. Vancouver, february 19, 2000*, Roma, 2001
37. *I Libri Iurium della Repubblica di Genova. vol. I/5, vol. I/6*, Roma, 1999, 2000
38. *Ideologie e patrimonio storico-culturale nell'età rivoluzionaria e napoleonica. A proposito del trattato di Tolentino. Atti del convegno. Tolentino, 18-21 settembre 1997*, Roma, 2000
39. *Images and issues: Coverage of the Roma in the mass media in Romania. Sinaia, Romania. June 27-28, 1997*, New Jersey, 1997
40. *In the picture. Preservation and digitisation of European photographie collections*, Amsterdam, 2000

41. *ISAD. (G): General International standard archival description, adopted by the Committee on Descriptive Standards, Stockholm, Sweden, 19-22 september 1999, Madrid, 2000*
42. *ISAD (G): Norme générale et internationale de description archivistique, adoptée par le Comité sur les normes de description, Stockholm, Suede, 19-22 septembre 1999, Madrid, 2000*
43. *Jaj Ariélnék! Zalaina, 1848 október 23. (Reinbold-hagyatek), Szeged, 1999*
44. *Kasernierte Volkspolizei Stab. Bestand DVH 3, Koblenz, 1998*
45. *Keshilli Kombetar. 1920. (Parlamenti i parë shqiptar), Tiranë, 2000*
46. *Kirchen und Sozialistischer Staat. Umbruch und Wandel 1945-1990, [Prag], 1996*
47. *Kisebb Családi És Személyi Fondok. VI Kötet. Repertorium, Budapest, 1999*
48. *Kommando der Landstreitkräfte der Nationalen Volksarmee, Bestand DVH 7. Band I, Koblenz, 1997*
49. *Kuwait Faces Avidity, Kuwait, 2000*
50. *L'Archivio Diocesano di Pienza, Roma, 2000*
51. *La pratique archivistique française, Paris, 1993*
52. *La Romania e la Santa Sede: Documenti diplomatici, Vatican, 2000*
53. *Le Médiateur Européen. Rapport annuel/1999, Luxembourg, 1994*
54. *Les archives dans l'Union européenne, Luxembourg, 1994*
55. *Les Archives Nationales. État des inventaires. Tome III. Marine et outer-mer, Paris, 2000*
56. *Les instruments de recherche dans les archives, Paris, 1999*
57. *Lettres à Julie, Québec, 2000*
58. *Levéltári ismeretek. Oktatási segédanyag a segédlevéltáros és a levéltári kezelő tanfolyamok hallgatói részére. I-II, Budapest, 1998*
59. *Levéltári mikrofilmezés. Módszertani ajánlás, Budapest, 2000*
60. *Lubianka. UCK-OGPU-NKVD-NKGB-MGB-MVD-KGB. 1917-1960. Spravoceník, Moskva, 1997*
61. *Lustration, Aktenöffnung, demokratischer Umbruch in Polen, Tschechien, der Slowakei und Ungarn, Münster, 1999*
62. *Managing Cultural Assets from a Business Perspective, Washington, 2000*
63. *Manoscritti di Luigi Vanvitelli nell 'archivio della Reggia di Caserta. 1752-1773, Roma, 2000*
64. *Manuel de traitement des archives d'architecture. XIXe- XXe siècles, Paris, 2000*
65. *Mémoire et histoire. Les États européens face aux droits des citoyens du XXIe-ème siècle, Paris, 2000*
66. *Mikrofiche-Edition der Protokolle des zentralsekretariats der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands (1946 bis 1949), Koblenz, 1997*
67. *Nachlaß Alfred von Tirpitz. Bestand N 253, Koblenz, 1998*
68. *Nachlaß Walter Hallstein. Bestand N 1266, Koblenz, Brüssel, 1998*
69. *Normas internacionales de descripción archivística. Bibliografía, Madrid, 2000*
70. *Patrimonio Documental Municipal. Plan de Archivos Municipales de la Provincia de Sevilla. Exposición con motivo del XII° Congreso Internacional de Archivos (Sevilla, 15 a 29 de septiembre de 2000), [Sevilla], 2000*
71. *Prevention Management. Between policy and practice, Amsterdam, 2000*

72. *Preservation of violence and discrimination against the Roma in Central and Eastern Europe*. Bucharest, Romania, march 21-22, 1997, New Jersey, 1997
73. *Principles of appraisal and their application in electronic environment. European models and concepts*, Helsinki, 2000
74. *Publications Catalogue/1999*, Almansouria, [1999]
75. *Reconstitution of the memory of Poland*, Warsaw, 2000
76. *Reichswehr und Rote Armee. Dokumente aus den Militärarchiven Deutschlands und Rußlands. 1925-1931*, Koblenz, 1995
77. *Reinhold Hausen (1850-1942). Kansallisen arkiston rakentaja*, Helsinki, 2000
78. *Répertoire des sigles et acronymies en usage dans la Francophonie*, Hull, 2001
79. *Scritti e lezioni di archivistica, diplomatica e storia istituzionale*, Roma, 2000
80. *Selected Archival Treasures of Shanghai*, [Shanghai], [1996]
81. *Session de L'Assemblée Générale, Seville 22, 23, 26 septembre 2000*, Paris, 2000
82. *Soveşceania Kominforma. 1947, 1948, 1949. Documenti i Materiali*, Moskva, 1998
83. *Sovetskii Faktor v Vostocnoi Evrope. 1944-1953. T. 1. 1944-1948. Dokumenti*, Moskva, 1999
84. *Sovetskii Soiuz i Vengerskii Krizis 1956 Goda. Dokument*, Moskva, 1998
85. *The First Historical Archives of China*, [1995]
86. *The Media and the Roma in Contemporary Europe: Facts and Fictions*. Prague, september 1996, New Jersey, 1997
87. *The Roma in the twenty-first century: A policy paper*, New Jersey, 1997
88. *Udhërrefyes i Arkivit Qendror htetëror. Vëllimi i parë. Fonde personale dhe familjare*, Tiranë, 2000
89. *Vëpra të autorëve dhe studiuesve francezë për Shqipërinë dhe shqiptarët (shek. XVI-XX). Bibliografi/Oeuvres des auteurs et chercheurs français sur l'Albanie et les Albanais (XVIe - XXe siècles). Bibliographie*, Tiranë, 2001
90. *Verzeichnis der Bestände der Abteilung D.D.R.*, Koblenz, 1998
91. *Vierzig Jahre Bundesrepublik Deutschland. Eine Ausstellung des Bundesarchivs im Auftrag der Bundesregierung. Katalog*, Koblenz, 1989
92. *Volkskammer der D.D.R.. Teil 1. Deutscher Volksrat Bestand DA 1*, Koblenz, 1997
93. *Z iunais' kykh mrii v riady UPA. Spohady roiovoho UPA*, Toronto, 1999

Periodice

1. „Archeion”, Warszawa, 1999, 2000
2. „Archives et Bibliothèques de Belgique”, Brussels, 2000
3. „Archivni Časopis”, Praha, 2000
4. „Archivum”, München, 2000
5. „Arhiven Pregled”, Sofia, 1999, 2000
6. „Arhivski Vjesnik Bulletin”, Zagreb, 1999
7. „Arkistolaitos”, Helsinki, 1999
8. „Arxius. Butlleti del Servci d'Arxius”, Barcelona, 2000
9. „Atlanti”, Maribor, 2000
10. „Aus Evangelischen Archiven”, Hannover, 2000

11. „BBC History Magazine”, London, 2000
12. „Belleten”, Ankara, 1999, 2000
13. „Boletín de Informacion”, Madrid, 1999
14. „Bolletino del C.I.R.V.I.”, [Roma], 1997
15. „Bulgarian Historical Review”, Sofia, 1999, 2000
16. „Bulletin de L'UNISIST”, Paris, 2000
17. „Cold War International History Project Bulletin”, Washington, 1995, 1995-1996, 1998
18. „Comma. International Journal on Archives”, Paris, 2001
19. „Conect. Art, Politics, Theory. Practice. Translation”, New York, 2000
20. „Der Archivar”, Düsseldorf, 2000, 2001
21. „Études Balkaniques”, Sofia, 1999, 2000
22. „Fontes Izvori za Hrvatsku Povijest”, Zagreb, 1997, 1998
23. „Historical Abstracts”, Sanità-Barbara, 1999, 2000
24. „Istoriceski Pregled”, Sofia, 1999, 2000
25. „Izvestia Na Drjavnite Arhivi”, [Sofia], 2000
26. „Janus”, Paris, 1999
27. „Korea and World Affairs”, Seoul, 2000
28. „Koreana”, Seoul, 1996, 1998, 1999
29. „L'Écluse”, Hull, 1999, 2000, 2001
30. „Levéltári Közlemények”, Budapest, 1999, 2000
31. „Levéltári Szemle”, Budapest, 1999, 2000
32. „Mitteilungen aus dem Bundesarchiv”, Koblenz, 2000, 2001
33. „Nachrichten aus den Staatlichen Archiven Bayerns”, München, 2000
34. „Newsletter”, Istanbul, 1999, 2000
35. „Otecestvennie Arhivi”, Moscova, 1998, 1999, 2000, 2001
36. „Prologue”, Washington, 2000
37. „Rassegna degli Archivi di Stato”, Roma, 1998, 1999
38. „Sbornik Archivnich Praci”, Praha, 2000
39. „Slovenska Archivistika”, Bratislava, 2000
40. „Südostdeutsche Vierteljahresblätter”, München, 2000
41. „Verband Kirchlicher Archive in der Arbeitsgemeinschaft der Archive und Bibliotheken in der Evangelischen Kirche”, Stuttgart, 1999, 2000
42. „Vjesnik”, [Rijeka], 1998
43. „Zeitschrift für Kulturaustausch”, Bonn, Stuttgart, 2000
44. „Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde”, Köln, Weimar, Wien, 1999, 2000

CAMELIA COJOCARU

Informăm cititorii că pot procura orice număr al „Revistei Arhivelor” de la sediul Arhivelor Naționale ale României, Bd. Regina Elisabeta, nr. 49, sector 5, București, telefon: 315 24 46, precum și de la direcțiile județene ale Arhivelor Naționale.

„Revista Arhivelor” publică studii și comunicări de teorie și practică arhivistică, de paleografie, diplomatică, sigilografie, heraldică, miniaturistică și alte științe speciale ale istoriei, studii și articole de istorie bazate pe documente de arhivă, prezentări de fonduri și colecții arhivistice, recenzii și prezentări de reviste și cărți de specialitate, cronici, note și informații bibliografice.

Autorii sunt rugați să trimită materiale în două exemplare, dactilografiate la două rânduri, cu notele infrapaginale numerotate în continuare și cu un scurt rezumat. Documentele trimise spre publicare pot fi însoțite de reproduceri (fotocopii, xerox etc.).

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Articolele nepublicate nu se restituie.

Tipărit la Arhivele Naționale

Fotoreproducere și tipar offset:

AUREL VOICU
LUȘIAN FRÂNCU
VASILE IVAN
STELIANA DĂNĂILESCU

Legătorie:

ANGELICA NICOLAE

1. *Handwritten text in Church Slavonic script, likely a liturgical or administrative document. The text is written in a cursive style with many abbreviations and diacritics. It appears to be a list or a series of entries, possibly related to church records or a calendar.*

În curs de apariție la Arhivele Naționale ale României:

- COLECȚIA „ACHIZIȚII NOI”. INDICE CRONOLOGIC, vol. I (1365-1685)
- STENOGRAMELE ȘEDINȚELOR BIROULUI POLITIC al C.C. al P.M.R. (1948)
- ROMÂNIA – VIAȚA POLITICĂ ÎN DOCUMENTE (1950)
- ARHIVE PERSONALE ȘI FAMILIALE. REPERTORIU ARHIVISTIC, vol. II
- CASA REGALĂ – OFICIALE. INVENTAR ARHIVISTIC, vol. I (1865-1900)
- „REVISTA ARHIVELOR” nr. 1-2, 2002

ISSN 1453 - 1755